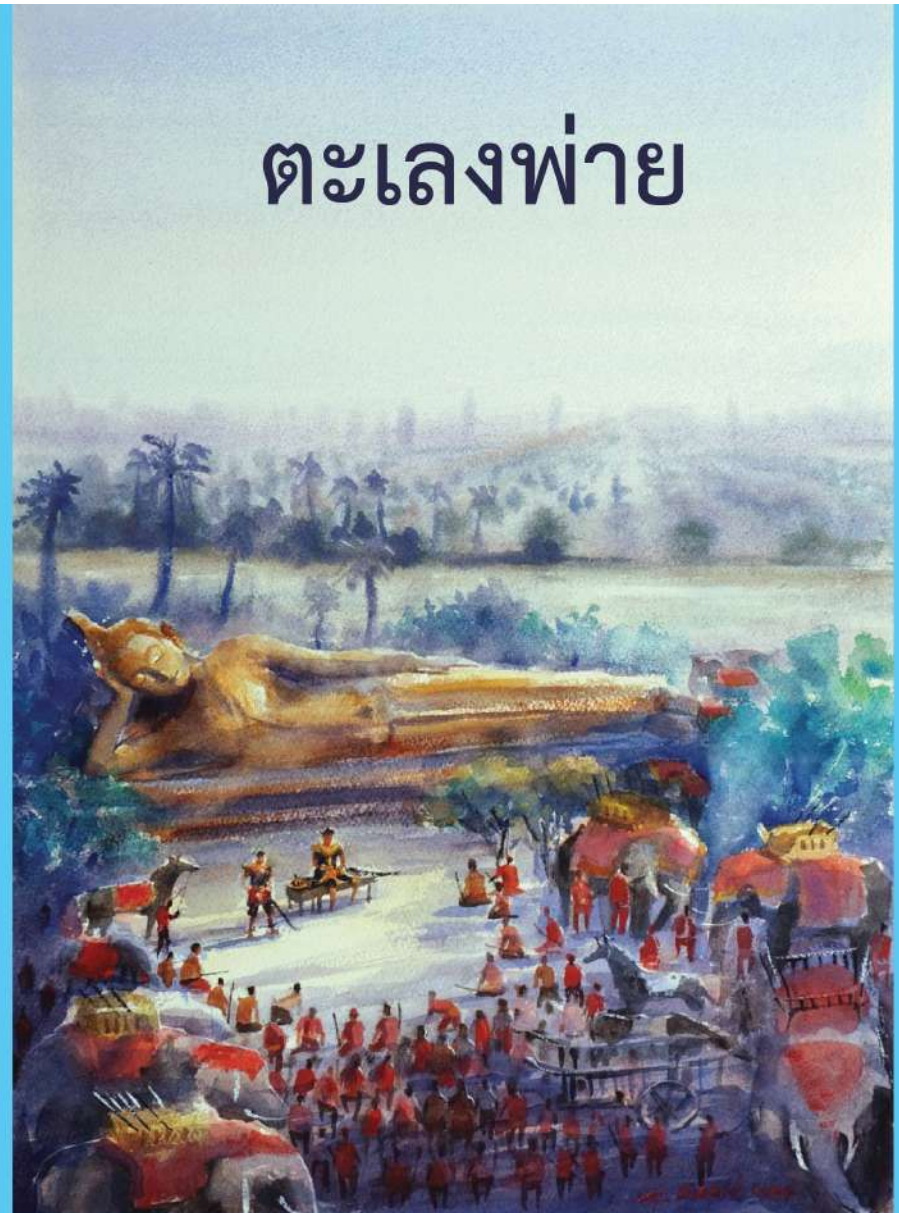

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
กระทรวงศึกษาธิการ

๙๙/๒๐ ถนนสุขุโขทัย แขวงดุสิต เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๐๐
โทร. ๐๒๖๖๘ ๗๑๒๓ E-mail: webmaster@onec.go.th

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
กระทรวงศึกษาธิการ

ตะเลงพ่าย

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
กระทรวงศึกษาธิการ

๘๙๕.๙๑๑	สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
ส๖๙๑ต	ตะเลงพ่าย กรุงเทพฯ : ๒๕๖๑
	๓๑๒ หน้า
	ISBN : 978-616-270-179-5
	๑. แบบเรียนกวีนิพนธ์
	๒. ประวัติศาสตร์ – ออยุธยา
	๓. ชื่อเรื่อง

ตะเลงพ่าย

สิ่งพิมพ์ สกศ.

อันดับที่ ๑ / ๒๕๖๒

พิมพ์ครั้งที่ ๑

ตุลาคม ๒๕๖๑

จำนวนพิมพ์

๒,๐๐๐ เล่ม

ISBN

978-616-270-179-5

จัดพิมพ์และเผยแพร่

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ
ถนนสุขโขทัย เขตดุสิต กรุงเทพฯ ๑๐๓๐๐
โทร. ๐-๒๖๖๘-๗๑๒๓ ต่อ ๒๔๕๙ โทรสาร ๐-๒๒๔๑-๕๑๕๒
Web Site : <http://www.onec.go.th>

ดูแลการจัดพิมพ์

บริษัท สำนักพิมพ์ต้นฉบับ จำกัด ๖/๑๔ ซอยวัดบัวขวัญ ๑๘
ถนนงามวงศ์วาน ๒๓ ตำบลบางกระสอ อำเภอเมือง
จังหวัดนนทบุรี ๑๐๑๐๐ โทรศัพท์ ๐๒-๙๕๒-๙๒๐๓

พิมพ์ที่

โรงพิมพ์พิมพ์ดี

ภาพปก

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงประชุมทัพ ณ บริเวณหน้า
พระพุทธไสยาสน์ วัดป่าโมกวรวิหาร ก่อนเสด็จไปทรงกระทำ
ยุทธหัตถีกับสมเด็จพระมหาอุปราชา

ลิขสิทธิ์ภาพ

วัดป่าโมกวรวิหาร จังหวัดอ่างทอง

คำนำ

ใน พ.ศ. ๒๕๖๑ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาได้ดำเนินโครงการศึกษานำร่องระบบการสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้รับการพัฒนาตนเองและทักษะต่างๆ ที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต เกิดความมั่นคงและอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลข้อที่ ๔ นโยบายด้านการศึกษาและการเรียนรู้ การทะนุบำรุงศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม

ด้วยเล็งเห็นว่าแบบเรียนกวีนิพนธ์ “ตะเลงพ่าย” พร้อมคำอธิบายศัพท์ของกรมวิชาการ กระทรวงธรรมการ พระนิพนธ์ในสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส เป็นแบบเรียนที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ชาติไทยมาอย่างยาวนาน เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองในวาระที่องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) ประกาศยกย่องสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสเป็นบุคคลสำคัญของโลก กอปรกับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ถือเป็นผู้สูงอายุตัวอย่างและเป็นการนำองค์ความรู้เกี่ยวกับกลิต ซึ่งประกอบด้วยร้ายสุภาพ โคลงสุภาพมาเป็นแบบเรียนเสริมการเรียนรู้ในการเรียนการสอนในหลักสูตรขั้นพื้นฐานรายวิชาภาษาไทยและวรรณคดีไทย ทั้งในด้านภาษา วรรณศิลป์ และประวัติศาสตร์ ตลอดจนเป็นสื่อการเรียนการสอนให้แก่ครูผู้สอนด้วย จึงนำแบบเรียนดังกล่าวมาจัดพิมพ์เผยแพร่ความรู้ทางวิชาการให้แก่นักเรียน ครูอาจารย์และผู้สนใจทั่วไป

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือตะเลงพายเล่มนี้จะช่วยเป็น
ประโยชน์ในการเรียนการสอนวิชาภาษาไทยและวรรณคดีไทยใน
หลักสูตรขั้นพื้นฐานในประเทศไทย ตลอดจนเป็นสื่อการเรียนรู้ให้แก่ครู
ผู้สอนใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนต่อไป

(ดร.ชัยพฤกษ์ เสรีรักษ์)

เลขาธิการสภาการศึกษา

กันยายน ๒๕๖๑

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ค
แบบเรียนกวีนิพนธ์ “ตะเลงพ่าย”	๑
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส	
คำอธิบายศัพท์	๑๗๙

แบบเรียนกวีนิพนธ์

ตะเลงพ่าย

ของ

กรมวิชาธิการ กระทรวงธรรมการ
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส
ทรงนิพนธ์

พิมพ์ครั้งที่ ๓๐๐๐ ๓๐๐๐ ๓๐๐๐

พ.ศ. ๒๔๗๕

ปกกระดาษราคาเล่มละ ๗๖ สตางค์

พิมพ์จำหน่ายที่โรงพิมพ์ศรีหงส์ พระนคร

มีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

Handwritten notes in the top left corner, including the number '134' and some illegible characters.

คำนำ

(แต่พิมพ์ครั้งแรก)

หนังสือเรื่องตะเลงพ่ายนี้ แต่เดิมเมื่อแรกจะพิมพ์ก็ไม่ได้คิดว่าจะเป็นการใหญ่ ถึงต้องล่าช้ากยากเย็นอะไรนัก เพราะหนังสือก็ไม่สู้เก่าแก่ล้นนัก คงจะไม่มีผู้อ่านมาก ถ้ามีบ้างก็จะชักสินใจไม่สู้ยาก จึงได้เริ่มการครั้งนี้คือได้พยายามหาฉบับพิมพ์ซึ่งพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมหลวงบดินทร์ไพศาลโสภณได้ทรงรักพิมพ์ขึ้น ที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวังเป็นครั้งแรกนั้น จะเอามาใช้เป็นต้นฉบับ ก็เผชิญหาไม่ได้ได้แต่ฉบับของโรงพิมพ์นายเทพ ซึ่งนับเป็นพิมพ์ครั้งที่ ๒ กับฉบับของโรงพิมพ์พิศาลบรรณกิจซึ่งนับเป็นพิมพ์ครั้งที่ ๓ นั้นมาเมื่อเห็นว่าขาดฉบับของโรงพิมพ์หลวง ซึ่งเป็นฉบับสำคัญเสียเกรงว่าจะคลาดเคลื่อน จึงพยายามหาฉบับสมุดไทยมา เพื่อใช้เป็นเครื่องสอบ ก็ได้มาพบหนึ่ง กับเศษกระเบื้องกระแวงอีกสองสามเล่ม คือหนังสือนี้เป็นสมุดไทย ๔ เล่มพบ หาได้มาที่บริบูรณ์แต่พบเที่ยว แล้วได้เล่ม ๑ มาอีก ๒ เล่ม, เล่ม ๒ อีกเล่ม ๑, เล่ม ๓ อีก ๒ เล่ม, เล่ม ๔ อีกเล่ม ๑ ไม่เป็นตำรับกัน

เพียงกระนั้นก็พอทำให้อุ่นใจ จึงได้สั่งให้พิมพ์และตรวจสอบ
สมุดไทยกับสมุดพิมพ์เหล่านั้นไปไว้สักครึ่งหนึ่ง พยที่ส่งสัย
ก็สอบกกัน ทัศนินไป! ก็ไม่สู้ยาก มาภายหลังพระเจ้าอนงยาเออ
กรมขุนสมมตอมรพันธุ์ ได้ทรงค้นฉบับของกรมหลวงยดอินทร์
ไว้ จึงประทานมา เมื่อได้ตรวจสอบเข้าก็พิศพิศพิศกัน
หลายแห่ง จึงมาเกิดความเห็นว่ามีหนังสือเรื่องนี้จะพันอำนาจที่
ระทัตสินเสียแล้ว เพราะเหตุว่ามีที่เดียวกันในที่สำคัญๆ หลาย
แห่ง ซึ่งทัศนินไม่ไว้ จำจะต้องมีคำอธิบาย แต่ครั้นจะทำคำ
อธิบายเป็นเชิงอรรถไว้ในหน้านั้นๆ ก็ได้พิมพ์ล่วงมาเสียมาก
จึงทำความเข้าใจตกลงเป็นอันทำคำอธิบายไว้เสียแผนกหนึ่ง ถึงใน
การที่ท่านผู้อ่านจะลำบาก ต้องพลิกไปพลิกมาอยู่หน่อย ก็จำเป็น
ดีกว่าที่จะไม่อธิบายเสียเลย เพราะเหตุว่าถ้าจะไม่อธิบายข้อ
ที่พิศพิศกัน ก็จะทำให้เป็นที่สงสัยแก่ผู้อ่าน แต่ถ้าหากได้ลง
พิมพ์ครั้งหลังๆ ก็จะเป็นโอกาสที่จะเอาคำอธิบายมาเข้าที่เป็นเชิง
อรรถไว้ตามหน้านั้นๆ เพื่อจะได้อ่านง่ายในภายหลัง เมื่อตกลง
เช่นนั้นจึงได้ทำคำอธิบายรวมไว้เป็นแผนกหนึ่ง

ก่อนที่ท่านผู้อ่านจะได้อ่านเรื่องนี้ ข้าพเจ้าขอชี้แจงให้ทราบ
ว่าหนังสือสมุดไทยทั้งปวง ย่อมเป็นธรรมดาอยู่เองที่ว่าการคัด
ลอกจะคลาดเคลื่อนกันมีอยู่บ้าง ผู้ตรวจก็ต้องอาศัยความและ

ก

เหตุผลที่สมควรเข้าประกอบ แต่ส่วนระเบียบพิมพ์ทั้ง ๓ ระเบียบนั้น ระเบียบโรงพิมพ์หลวงเป็นพิมพ์ครั้งแรก ในขานแผนกของท่านก็ได้ชี้แจงไว้ว่า เติมเมื่อได้ระเบียบมาจากวัดพระเชตุพนก็ขาดบ้างผิดๆเพี้ยนๆก็มาก รวบรวมใจความว่าที่พิมพ์ครั้งแรกนั้นท่านก็ไม่ทรงรับรองว่าจะถูกแท้ทีเดียว นี่เป็นข้อหนึ่งซึ่งควรจะได้ใส่ใจ ฝ่ายระเบียบของโรงพิมพ์นายเทพนั้น เมื่อได้ตรวจสอบแล้วเห็นว่านายเทพคงจะพิมพ์ตามระเบียบของโรงพิมพ์หลวงนั่นเอง เพราะอะไรที่เป็นข้อสงสัยแล้ว ระเบียบโรงพิมพ์หลวงกับระเบียบโรงพิมพ์นายเทพไม่ได้ห่างไกลกันเลย จนนับว่าเป็นระเบียบเดียวกันก็ได้ ส่วนระเบียบของโรงพิมพ์พิศาลบรรณิณินั้น ก็เชื่อว่าใช้หนังสือโรงพิมพ์หลวงเป็นต้นระเบียบเหมือนกัน เพราะคำที่บัญญัติโดยมากก็มักจะตรงกัน แต่เข้าใจว่าผู้พิมพ์ระเบียบนี้ใช้อักคโนมีตมาก คือคำใดที่ไม่เข้าใจหรือเห็นวิปลาส มักจะแก้ไขเพิ่มเติมเอาเอง โดยไม่ได้ทำระเบียบขึ้นมาสอบและไม่ทิ้งไว้ตามระเบียบเดิมด้วย ซ้ำแปลไว้ข้างท้ายตามที่เข้าใจผิดๆ ก็มีหลายแห่ง ในการที่พิมพ์ครั้งนี้ ถึงแม้จะไม่ตั้งใจคัดค้านระเบียบใดก็ได้ แต่มีความจำเป็นที่ในคำใดที่เป็นปัญหาแล้วก็ต้องสอบสวนและชี้แจงไว้ให้แจ่มแจ้ง สำหรับข้ออื่นที่ความเข้าใจผิด ส่วนในการสอบนั้นแล้ว นอกจากสอบในหนังสือตนเองทั้ง

ค

ไว้ข้างต้น ถ้าที่ใดสงสัยในท้องเรื่องของพงศาวดาร ซึ่ง
ไม่อาจทักสินได้เพราะละเอียดเลงพ่าย ก็ให้อาศัยตรวจสอบ
ความในพระราชพงศาวดารด้วย ใช้ละเอียดพิมพ์ของหมอบรัดเลย์
และละเอียดอื่นๆ ในหอพระสมุดวชิรญาณอีกมาก จึงรวมความ
ว่าในการพิมพ์ครั้งนี้ ถ้าในที่ใดวิปลาสมิใจความเป็น ๒ ทาง
ทางโน้นก็ให้ทางนี้ก็ได้ หรือทางโน้นก็ให้ทางนี้ก็ได้แล้ว ใต้ทำ
คำอธิบายไว้ทั้งสิ้น สำหรับให้ท่านผู้รู้ได้วินิจฉัย และให้เป็น
ทางใช้ปัญญาของผู้เรียน

ข้าพเจ้าขอแนะนำแก่ท่านผู้อ่านว่าถ้าจะให้สะดวกแล้ว
ก่อนที่จะอ่าน ควรจะให้ใครเขียนคําคัดเลขในคำอธิบายมาจดไว้
ในเนื้อเรื่องให้ครั้งที่เสียก่อน เมื่ออ่านไปถึงไปพบตัวเลขก็จะ
เตือนให้เบียดคําคำอธิบายได้ไม่ข้ามเสีย

อนึ่งข้าพเจ้าขอขอบพระเดชพระคุณ พระเจ้าน้องยาเธอ
กรมขุนสมมตอมรินทร์ ที่ใต้ทรงช่วยตรวจคำอธิบายนี้ด้วย.

วันที่ ๒๑ กันยายน ร.ศ. ๑๒๘

วิสุทธรุจิยศักดิ์

อธิบดี.

แจ้งความพิมพ์ครั้งที่สอง

ในการพิมพ์ครั้งที่สองนี้ ได้คัดคำอธิบายท้ายเล่มของ
ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๑ มาลงไว้เป็นเชิงบรรณ (ฟุตโนต) เพราะ
ฉะฉานก่อนที่จะอ่านเชิงบรรณในหนังสือนี้ จึงควรอ่านคำนำใน
คราวพิมพ์ครั้งแรกเสียก่อน จึงจะทราบข้อความในเชิงบรรณ
ได้ก็ขึ้น

เพื่อให้หนังสือนี้เป็นประโยชน์ในการเรียน ศัพท์ และใน
ทางวรรณคดียิ่งขึ้น จึงได้ทำคำอธิบายศัพท์เพิ่มเติมขึ้นไว้ใน
ตอนท้าย แต่เพราะหนังสือใช้ศัพท์มาก ครั้นจะอธิบายไว้
ให้ทั่วถึงทุกอย่าง ก็ระเพิ่มหน้ากระดาษมากเกินไป จึงได้
เลือกอธิบายแต่ศัพท์หรือข้อความที่เห็นว่าจำเป็นกล่าวคือ อธิบาย
เฉพาะแต่ศัพท์และข้อความที่ใช้ในเชิงประพันธ์ซึ่งมีความหมาย
เฉพาะเรื่อง เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจแจ่มแจ้งเท่านั้น. ส่วนศัพท์
ที่มีคำแปลตรงไปตรงมาซึ่งมีในพจนานุกรมแล้ว, ไม่ได้อธิบายไว้
ด้วย ให้ผู้เรียนไปค้นความหมายเอาในพจนานุกรมของกระทรวง
ธรรมการนั้น เทอญ.

วันที่ ๓๐ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๗๔

กองแบบเรียน กรมวิเทศาธิการ

กระทรวงธรรมการ

บัญชีเรื่อง

	หน้า
สมเด็จพระนเรศวรเสวยราชย์	๓
สมเด็จพระนเรศวรปรารภจะไปตีเมืองเขมร	๕
พระเจ้าหงสาวดีปรารภจะมาตีกรุงสยาม	๗
พระมหาอุปราชาลาพระสนม	๙
พระมหาอุปราชาทรงเครื่อง	๑๑
พระเจ้าหงสาวดีประสาทพร	๑๓
พระมหาอุปราชายกทัพ	๑๕
พระมหาอุปราชาชมไม้	๑๙
พระมหาอุปราชารำพึงถึงวัง	๒๑
พระมหาอุปราชาพักพลที่แม่น้ำสะโตง	๒๓
พระมหาอุปราชาเกรงทัพเข้าแควนสยาม	๒๕
พระมหาอุปราชารำพันถึงความสุข	๒๗
พระมหาอุปราชาชมไม้	๓๑
พระมหาอุปราชาชมนก	๓๗
พระมหาอุปราชาชมเนื้อ	๔๑
พระมหาอุปราชาเกรงทัพถึงไทรโยก	๔๓

๑

ชาวเมืองกาญจนบุรีถือนกของทัพหงสาวดี	๔๕
พระมหาอุปราชามาถึงเมืองกาญจนบุรี	๔๗
ลมพิศณัฏฐ์ของพระมหาอุปราชาทัก	๔๘
พระมหาอุปราชานักพระทัยเรื่องสงคราม	๕๑
พระมหาอุปราชาคังค้ายที่ค่ายสกระพังตรุ	๕๓
สมเด็จพระนเรศวรเตรียมทัพรบเขมร	๕๕
สมเด็จพระนเรศวรทรงทราบข่าวศึกมอญ	๕๗
สมเด็จพระนเรศวรทรงหารือเรื่องทำศึกกับมอญ	๕๘
ขุนนางถวายความเห็นเรื่องทำศึกกับมอญ	๖๑
สมเด็จพระนเรศวรเตรียมทัพสู้ศึกมอญ	๖๓
สมเด็จพระนเรศวรยกทัพ	๖๕
สมเด็จพระนเรศวรทรงพระสุบิน	๖๘
โหราทำนายพระสุบินถวายสมเด็จพระนเรศวร	๗๑
สมเด็จพระนเรศวรเคลื่อนพล	๗๓
สมเด็จพระนเรศวรทรงตั้งค่ายที่หนองสวาย	๗๕
กองลาดตระเวนไปแจ้งเหตุแก่พระมหาอุปราช	๗๗
พระมหาอุปราชเตรียมพลกัณฑ์ไทย	๗๘
พระมหาอุปราชาทรงเตรียมพิชัยยุทธ์	๘๑
พระมหาอุปราชากองทัพ	๘๓

ณ

พระมหาอุปราชาเถียรทัพ	๙๓
สมเด็จพระนเรศวรทรงรักกองทัพ	๙๕
ทัพหน้าไทยประทะทัพหงสาวดี	๑๐๓
ทัพหน้าไทยรบกับทัพหงสาวดี	๑๐๕
สมเด็จพระนเรศวรให้สืบข่าวการรบของทัพหน้า	๑๐๗
สมเด็จพระนเรศวรทรงบัญชาให้ทัพหน้าถอย	๑๐๙
สมเด็จพระนเรศวรทรงเคลื่อนกองทัพหลวง	๑๑๑
สมเด็จพระนเรศวรทรงเข้าชนช้างกับพระมหาอุปราชา	๑๑๕
สมเด็จพระนเรศวรทรงชนช้างกับพระมหาอุปราชา	๑๑๗
พระมหาอุปราชาซากคอช้าง	๑๒๓
ทัพหงสาวดีแตก	๑๒๕
สมเด็จพระนเรศวรปูนบำเหน็จทหาร	๑๒๗
สมเด็จพระนเรศวรให้ปรึกษาไทยแม่ทัพนายกอง	๑๒๙
สมเด็จพระวันรัตทูลขอไทยแม่ทัพนายกอง	๑๓๑
สมเด็จพระนเรศวรทรงจัดการบำรุงหัวเมืองเหนือ	๑๓๗
เจ้าเชียงใหม่ดำริจะมาขอเป็นเมืองขึ้น	๑๓๙
เจ้าเชียงใหม่ส่งทูตมาขอเป็นเมืองขึ้น	๑๔๑
สมเด็จพระนเรศวรทรงรับทูตเชียงใหม่	๑๔๕
เจ้าเชียงใหม่ยินดีในการรับไมตรีของประเทศสยาม	๑๕๑

๗

ขอพระเกียรติพระนเรศวร, ทศพิธราชธรรม	๑๕๓
ขอพระเกียรติพระนเรศวร, ราชสกุลที่ ๕ ชัย	๑๕๗
ขอพระเกียรติพระนเรศวร, จักรพรรดิวัตร ๑๒	๑๕๘
นิคมพจน์ถิติต	๑๖๓
คำอธิบายศัพท์	๑๖๗

๒

ทะเลง ฟ้าย

โคลง ๔

๒. บัญเจ้าจอมภพพน ^๕	แผ่นดินสยาม
แสงยงพระยศยินขาม ^๒	ชากเกล้า
พระฤทธิทั้งฤทธิราม ^๓	รอนราพณ์ แลฤ
ราญอวีราชแผ้ว	แผกแพ้ทุกภาย
๓. ไพรินทรนาศิเพียง ^๕	พลมาร
พระกั๋งองค์อู่การ ^๓	แตก ^๕
แสนเค็กห่อนหาญราญ	รอรฤทธิ พระฤ
กาลตระตกเทศ ^๕	ประลาตเหล่าแหล่งสถาน
๔. เสรีทส่วย ศวรรรยศอ้าง ^๓	ไอศูรย์ สรวงฤ
เย็นพระยศยุนเกิน ^๒	เกินฟ้า
เกษมสุขส่องสมบุรณ ^๕	บานทวีป
สว่างทุกซ์ทุกอุเรศเกล้า	แหล่งล้วนสรรเสริญ

ร่าย

๕. จักคำเนอรไนเบื้อง^๕ เรืองราชพงศาวการ^๕ ขรรหารเหตุแผ่นดิน^๓
 ชุพระยศเจ้าเกล้า^๕ อยู่คองฟ้าคองดิน^๕ เฉกเพลงพิณไพเราะ
 เสนาะโสศ้านาร^๕ เป็นคู่ภัสราเสาวนิต^๕ เสนอบัณฑิตทวยผอง
 เชอญช่วยตรองทวีเทอม^๕ เฉลอมพระเกียรติผ่านแผ้ว^๕ เจ้าจักรพรรดิ

สมเด็จพระนเรศวรเสวยราชย์

๓

แผ่นดินสยาม สมญานามนฤเบศ นเรศวรวันรินทร์ ปางยคินทร์บิฑูราช
 พระบาทสูสุวรรณคต จึงเอารสโทไท้ ให้อภัยการเมรุมาศ
 โดยขนาดบุรพประเพณี สองกษัตริย์ถวายเป็นพลอง เถกองการ
 มทรสพ คำรบถวันสัตตवार เป็นมเหสีพารพันลิก อธิกทานอำนาจ
 ทวยเนืองเนกบรรพชิต เป็นนิรามิษบรรณาฯ ทูลบาทาสอนนบ
 พระศัพราชบิฑูรงค์ จึงพระองค์ชายเชษฐ นเรศวรสืบเสวยศวรรย์
 อับนพิภพสี่มา แต่เอกาทศรุต คนุชน้อยนาถ
 เนาออุปราชสมบัต เถลองถวัลยรัตนราชย์ ใคศุรีย์สันตคิงวงศ์
 สองอำรงราชประยูร พูนโกลไคยในกรุง ละครงภูแผ่นดินสยาม
 นามสุทัศน์เทพนคร บวรทวาราวดี ครัวอุยเยคยง
 กิลกลองกตภพ นพรัตน์ ราชธานี บูรรมยสถาน
 องค์อวตารสิ่งสถิต สุเรนทรประสิทธิ์รังสรรค์ เป็นมหันตัมเหสีพาร
 ทัพย์ศฤงคารมहिมา สองกษัตริย์บรรหาร แห่งเทศการณวิราช
 ทัพย์มวลดมาศย์มนตรี ว่ากรุงศรีโยโคธ นครอินทรปรสดี
 กูร วัชประเทศ กัมพูชเพศพิสัย ฝูฝูไคเถลองถวัลย์
 มิกโมหันธเห็นผิต วิทุจริตเรืองพาล โดยสันตทานแต่ประถม
 ครัวบรมราชอัยยกา ผ่านสุธาถวัลยรัช ฝ่ายกรุงกษัตริย์กัมพูช
 ก่อประทุษฎ์หักทลาย ราญรบหัวเมืองเนือง เบื้องบูรพทิศไปถัน

๔ ทะเลงพาย

๑ จิงพระบันปลพิ ยาตรโยธิไปยุทธิ์ เหยียบกัมพูชประเทศ
 ๑ ๒๔
 ๑ ๒๕
 ๑ ๒๖
 ๑ ๒๗
 ๑ ๒๘
 ๑ ๒๙
 ๑ ๓๐
 ๑ ๓๑
 ๑ ๓๒
 ๑ ๓๓
 ๑ ๓๔
 ๑ ๓๕
 ๑ ๓๖
 ๑ ๓๗
 ๑ ๓๘
 ๑ ๓๙
 ๑ ๔๐
 ๑ ๔๑
 ๑ ๔๒
 ๑ ๔๓
 ๑ ๔๔
 ๑ ๔๕
 ๑ ๔๖
 ๑ ๔๗
 ๑ ๔๘
 ๑ ๔๙
 ๑ ๕๐

สมเด็จพระนเรศวรปรารภจะไปตีเมืองเขมร ๕

จึงก็มีพยุหะมินทร์ ยินข่าวศึกก็ให้ ให้พระสุพรรณมาธิราช
 ผู้กนิษฐีนานำพล มาช่วยรบรบประยุทธ์ ส่วนนั้นองนักพระสัตตดา
 เฉลาปรีชาเชของปราชญ์ เลกลิงคาลชาติไปตก เว้นวิตกจิรา
 เกอขอหังการทฤษฎี วิชัศเขษย์ชวณแห แปรประทุษย์ทั้งก่อน
 ผู้อนเอาพลมาลาท กวาคนิกรประชา ข้าสี่มาเมื่อเมือง ก่อเข็ญ
 เคืองหลายคาบ ภายวังหมื่นดินแคลน แสนสาศักกลักกลุ้ม
 คลุ้มกมลแค้นคัง คังหนามเหน็บเจ็บช้ำ ย้ายออกทรวงดวงแค
 แลยช่นอนชม กรมเกรียมออกหมกใหม่ ยรว้างไท้ใครบ่ง
 ปลั่งใจเจ็บฤณี หลายปางขี้คิกขวย ประจวบจนจอมราช
 พระบาทไท้ทวงคต ไ้ข้ทันทดแทนคอบ ชอบแต่ขอมลักตั้ง
 ครองนุขสองคน ผ่านสกลแผ่นดินล้ำ ควรไปร้าวอนเข็ญ
 เห็นมือไทยทแกลัว แลวฤพิให้เป็นเอน เกลื่อนภพิให้เป็นพง
 คงแก่น้ำกับฟ้า คงแต่หญ้ากับกิน ยิงอรินทรวรุณ
 ขย่ำคินคิกเห่อมหาญ ผลาญจงเสด็จเกิดเกล้า เจ้ากัมพูชทุจริต
 เอาโลहितล้างบาท แล้วยส่งมาตย์มนตรี เกรียมโยธึลียหมน
 คินแสนยากลักลาท คายพลช้างพลม้า พุชพิรุณแผ้วฟ้า
 รักฝ้ายพลจร

๖

ทะเลงฟ่าย

ร่าย

๖. ฝ่ายพระนครรามัญ ชันท์เขตต์ค้ำวอดัง ทงสาวคู้บุเรศ
 รั่วรู้เหตุขุมหึง แห่งเออชิงกิดากกร ฝ่ายพลุฮารออกทิด
 ว่าอติศวรรณิศรา มหาธรรมราชนรินทร์ เจ้าปลัดพันท์ผ่านทวี่ป
 กัษณม์ชีพพิราลัย เอารสไทนฤเขศร์ นเรศวร์เสวยศวรรยา
 แจงกิจจาตระหนัก ึ่งพระบันชกษายศรี บุรีรัตนหงสา ฯ
 ธกัษณฺชาพิภาย ทั่วมวลมาศยากร ว่านครรามินทร์
 ผลักแผ่นดินเปลี่ยนราช เยียววิวาทซึ่งฉัตร เพื่อกษัตริย์สองลัญ
 ยร้างรู้เหตุผล ควรยาตรพลไปเยือน เคือนประยุทธ์เขาเปรียบ
 แม่นไ้เปรียบเป็นที่ โหมรู้ย่ำภพ เสนับนิกชอบ
 ระขอบเข็ของบรรหาร ธกัษณฺสารเสาวพจน์ แต่เอารสยศเศ
 ของคิศาเรศอุปราช ใ้ยกยาตราทัพ กัษณฺครเข็งใหม่
 เป็นพยุห์ใหญ่ห้าแสน ไปเหยียบแดนปราชิน บุตรท่านยินถ้อถ้อย
 ซ้อยผู้ซำยาทบงส์ โทรควรคงทำนายน ทายพระเคราะห์ถึงมาต
 พังสารราชเอารส ธกัษณฺชกษณฺชา เจ้าอยุรยามิบุตร
 ล้วนของยุทธีเข็วชาญ หาญหักคักขมิยอ ท่อสู้คักขมิยฮอน
 ไปพักถอนว่าไ้ ใ้ให้ทวงรห้าม แม่นเจ้าคร้ามเคราะห์ถา
 ึ่งอัยยาตรยุทธนา เอาพัศตราสตร์ สวมอินทรีย์สร้างเคราะห์

พระเจ้าหงสาวดีปรารภะมาที่กรุงสยาม ๗

อิทธิพลเขาระเบียงชลาต ของค้อปราชยีนสาร แสนอประมาธมาตย์
มวต นวลพระพิศตร์ผ่องเผือก เลือคสลคหมคค้ำ ชักมด
หมองมัว กลัวพระอาชญาชอบ นอบประณคตมมด ทูลลาไท้
ลิลลาค ธิ์ประกาศเกณท์พล ขอกยุบลดมคหิง ถึงเชียงใหม่
กระบัต เร่งแจ้งจักษุตรงค้ ลงมาสู่หงสา แล้วให้หาเมือองออก
บอกทุกแดนทุกค้ำว บอกทุกท้าวทุกเทศ ทัวทุกเขตค้ทุกขอบ
รอยล้มามณฑล ทรายนุสนธิ์ทุกแห่ง ค่างตกค่างแสะสสาร
แสนยาหาญมหิมา คดาบรรลุเวียงราช แดสระพราศสระพวัง
คังคัณข้เหลือคตรา ค่างภาษาค่างเพศ พิเศษสรพค่างตน
ข้าค้กยลแสะยงฤทธิ บพิตรธิเทียบท้พลวง โดยกระทรวงพยุห
บาตร จักยาคตราครู่เข้า เล็คค้คินเข้านเวค้ไท้ เกรียมอุระราช
ใหม่ หม่นเคร้าครีสลาย อยู่นา

โคลง ๒

๗. พระผาคผายสู่ห้อง หาอนุชนนวลน้ออง
หม่มหน้าพระสนม
๘. ปวงประณมนขเกล้า งามสงี่ยมเพยเมเฝ้า
อยู่ถ้ำทลสนอง

๘

ทะเลงฟ่าย

๙. กรตระกอกกอกแก้ว เรียมจักร้างรสแคล้ว
 คลากเคล้าคลาสมร
 ๑๐. จำใจรจากสร้อย อยู่แม่อย่าละห้อย
 ห่อนซ้ำคืนสม แม่แล

โคลง ๔

๑๑. สาวสนมสนองนาถไท ทูลสาร
 พระจักรจากสถาน ถิ่นท้าว
 เสกข์แค้นทรกัณการ ไกราช *เสนอนา
 ฤพระรานเสน่หรั้ว ก่วนร้างแรมไฉน
 ๑๒. จำใจจำจากเจ้า จำร
 จำวิสาแรมสมร แม่ร้าง
 เพราะเพ้อจักไปรอน อริราช แลแม่
 จำทุกข์จำทวยวัง สวาทว่าหวันถวิล
 ๑๓. ยินสารสมเท็จไท ภรรคา
 ทาลสุชลธารา หยาดย้อย
 เคียรชบแทบขาทา ทางทวยษ
 ฤใคว่ายวางสร้อย สร้างสิ้นกันแสง

* สร้อย 'เสนอนา' คำนี้พบในสมุดไทยฉบับหนึ่ง แต่ในฉบับพิมพ์ไม่มีสร้อย เกรงว่าจะพิมพ์ตก จึงนำมาลงไว้

พระมหาอุปราชาลาพระสนม

๙

๑๔. ทูลแถลงแห่งขบถเบื้อง	บุรพ์ไฉน
จึงขบถกัณฑ์เค็ดใจ	จากห้อง
พระเสด็จแต่เคียวไกล	แดนราช
ฤ็พระจักละน้้อง	อยู่ว่าวังซัง ^{๓๒}
๑๕. กลางไพรใครเพื่อนท้าว	นอนณญ
จักผทมเคียวดู	แต่ไม้
พระเคยคณะพรุ	ทูลบาท
ฤ็พระจักตกไว้	นิราสร้าง แรมสนม
๑๖. กรมทูลช้เกรียมทวยท้วย	วนิกา
คิตใครช้คัยัญชา	ท่านช้
หากเกรงพระอาชญา	บิฑุราช
ร้อนระบมข้มใหม่	สวาทเพียงเพดองสุ่ม
๑๗. *ฝั้น ^๔ โคกปลอบน้มน้้อง	สนองนาง
ขย้าพิลาขย่เยียวลาง	คักหน้า
โคกน้ักจักหม่นหมาง	หมองรูป
เรียมขย่ร้างรสช้า ^๓	ท้าววันร้อนคั้นตลึง

* 'ฝั้น' คำนี้ พบในฉบับสมุคไทย คุความดี แต่ในฉบับพิมพ์เป็น 'พิน'

๑๐

ตะเลงพาย

๑๘. ไข่เจียงซังแม่แล้ว	จิงจร
ซักพระเศชชกิศร	ห่อนไต้
จำเรียนนิราสมร	เสมอซัพ
เซอญแม่กัขเทวษาให้	อยู่ถ้าคินสม
๑๙. บังคมบรมบาทให้	แดลงพลาง
ขอใครโดยเสก้จทาง	เดอนท้อง
เป็นเพอขนยพิตรกลาง	ไพพรพฤษ์ พระเอย
ห่างราชฎาแรมห้อง	อยู่ให้ใครถนอม
๒๐. ไพพรพนอมย้อมยากแท้	อย่าหวัง
เซอญเกษมเสวยวัง	อยู่ถ้า
จักไปจักเป็นกัง—	วลพี นะแม่
เมือคักนกกตงหน้า	คิกนอ้งหน่วงหาญ
๒๑. การยุทธุ์ สุกทห้าม	แหนองค์
ครันจักโดยเสก้จทาง	ห่อนไต้
อยู่หลังจักตงทรง	แต่โคก แล้วนา
นอน*จะเข็นนอนใช้	ข่าวท้าวคอดยถาม

* 'จะ' คำนี้ ตามระเบียบสมุดไทยเป็น 'บ' แต่ในระเบียบพิมพ์เป็น 'จะ'
 คู่ที่ขอบกล 'จะ' ความสนิทกว่า 'บ'

พระมหาอุปราชาทรงเครื่อง

๑๑

๒๒. ทรามรักอย่าร้องรำ	กำสรวล
อยู่แม่อย่าเสวยครวญ	ละห้อย
ย่นานย่น่าย่นวล	แห่งเส้นที่ นุชนา
เสร็จที่พิกลบัณอมสร้อย	อย่าเศร้าเสียว

ร้าย

๒๓. เสรีเจ้าล้วนสั่งสนม เนื่องบังคมคำราช พระบาทพัน
 นิทรา จวนเวลาล่วงสว่าง ฟันนางก็เผือกขาว แสงเงินขาว
 ขอบฟ้า แสงทองจ้ำจับเมฆ รังสีเฉกฉายฉิน ไก่แก้วขันเจ็ย
 แจ้ว คุเหว่าแว่วเสียงใส จึงบรมไทยิราช* ยุรยาทรยั้งที่สรง
 ชำระองค์ขนาน ทรงสุคนธ์ฉารกลั่นตระดย หอมอวลลอยอายขจร
 ทรงขวรวิภูษิต สนับเพลาพิศพรายพร้อย ชายไหวย้อยยะยาม
 ชายแครงทาบเครือวัลลี รัตพัศตร์พรรณยรรยง ฉลของพระองค์
 เพรอกแพรว มกรแก้วเกยร คายไพศุรย์เรืองวิส สะอ้งรัตน
 ประพาส สอกลังวาลเฉยงองค์ มกุฏทรงเทรอกกศ อย่างอิศ
 เรศรามัญ สรวเป็นรูปอรุเคนทร์ เพ็ญพะพานแผ่เคียร แสงวิเชียร
 ช่อช่อวง ฉำมรงค์รุ่งรั้งพราย ราชนพรัตนชัชวาล เครื่อง
 อลงการโอ้อ่า งามสง่าชาติไทย พระแสงกษेत्रผิงผาย กุมแสง

* คำ 'อิราช' พบในฉบับสมุดไทย แต่ในฉบับพิมพ์เป็น 'อุปราชา'

† 'ชายไหวย้อยยะยาม' ตามฉบับสมุดไทยเป็นดังนี้ แต่ในฉบับพิมพ์
 คำ 'ย้อย' เป็น 'ห้อย'.

๑๒ ทะเลง ฟ้าย

กราบกรานาท ยุรยาทรอย่างไกรสร จากคีขรคภูหา ลีลาขังวังราช
 ไหว้ขั้วบาทขีตุงค์ ขอลาองค์ท่านไท้ ไปเผด็จกัศกรให้
 เเทือกเสียนคักสยาม สีนนา

โคลง ๒

๒๔. พระฟุ้งความลุกท้าว ลาสักก็จักก้าว
 กังเบงของบรรหาร

โคลง ๓

๒๕. ภูบาลอนอำนาจ อวยพระพรเลขคั่น
 จงอุยอัยอย่าพัน แห่งงอมมือเทอญ พ่อนา

โคลง ๔

๒๖. จงเรอญชีโยศคัวย เกษะ
 ชาวอุยอัยอย่าพะ พ่อไค้
 จงแพพินาศพระ วิริยภาพ พ่อนา
 ชะนะแก๋สองท่านไท้ อีราชเจ้าจอมสยาม
 ๒๗. สงครามความเค็กชง แสนกล
 จงพ้ออัยนินยล แต้กัน
 ขยาลองคะนองคน ตามชอข ทำนา
 การคักลิกเล่ทัพน ล้อเลียวหลอกหลอน

พระเจ้าหงสาวดีประสาธพร

๑๓

๒๘. จงแจ้งแห่งเหตุเบื้อง	โบราณ
เป็นประโยชน์ยุทธการ	กล่าวไว้
เอาใจทหารหาญ	เรื่อง ^{นี้} รณ * อยู่ ^{นี้} นา
อย่าระคนปนใกล้	เกลือกกลั้ว ^{นี้} ขลาท ^{นี้} เขลา
๒๙. หนึ่ง ^{นี้} รัฐ ^{นี้} พยุหะ ^{นี้} เค็ก ^{นี้} ไล่	สขสถาน
เจเนจิตต์ ^{นี้} วิทยาการ	กาจ ^{นี้} แกลัว
รัฐ ^{นี้} เซของ ^{นี้} พิชัยชาญ	ชุม ^{นี้} ค้าย ^{นี้} ควรรณา
อาจักร ^{นี้} รอน ^{นี้} รณ ^{นี้} แผ้ว	† แผลก ^{นี้} แพ ^{นี้} พั้ง ^{นี้} หนั
๓๐. หนึ่ง ^{นี้} รัฐ ^{นี้} ย่า ^{นี้} เท่ง ^{นี้} จ ^{นี้} ให้	ชนพล
อัน ^{นี้} สมรร ^{นี้} ถม ^{นี้} อ ^{นี้} ผจญ	จ ^{นี้} ก ^{นี้} เสียน
อย่าหยา ^{นี้} อน ^{นี้} วิ ^{นี้} รีย ^{นี้} ยล	อย่าง ^{นี้} เกี่ย ^{นี้} จ
แปด ^{นี้} ประก ^{นี้} การ ^{นี้} กล ^{นี้} เทียร	ถ้อง ^{นี้} แท ^{นี้} ทาง ^{นี้} แถลง
๓๑. จง ^{นี้} จำ ^{นี้} คำ ^{นี้} พ่อ ^{นี้} ไช ^{นี้} ร์	สั่ง ^{นี้} สอน
จง ^{นี้} ประ ^{นี้} สั ^{นี้} ท ^{นี้} อ ^{นี้} สม ^{นี้} พร	พ่อ ^{นี้} ให้
จง ^{นี้} เร ^{นี้} ือง ^{นี้} พระ ^{นี้} ฤ ^{นี้} ท ^{นี้} อ ^{นี้} ร ^{นี้} อน	อ ^{นี้} วิ ^{นี้} ราช
จง ^{นี้} พ่อ ^{นี้} อ ^{นี้} ลุ ^{นี้} ลา ^{นี้} ภ ^{นี้} ไ ^{นี้} ไ	เผ ^{นี้} ก ^{นี้} จ ^{นี้} กั ^{นี้} ว ^{นี้} แค้น ^{นี้} สยาม

ร่าย

๓๒. เสรี^{นี้}จ^{นี้}สั่ง^{นี้}ความ^{นี้}โอ^{นี้}วาท^{นี้} ใ^{นี้}ไท^{นี้} อ^{นี้} ประ^{นี้}สา^{นี้}ท^{นี้}พระ^{นี้}พร^{นี้} แ^{นี้}ก^{นี้}ภู^{นี้}ธร^{นี้}เอ^{นี้}ว^{นี้}ร^{นี้}ส.

* 'อยู่นา' ในฉบับสมุดไทยมีสร้อยดังนี้, แต่ฉบับพิมพ์ไม่มีสร้อย.

† 'แผลกแพพั้งหนั' ในฉบับสมุดไทยเป็นดังนี้, แต่ฉบับพิมพ์ คำ
'แผลก' เป็น 'เพือ'.

๑๕ ทะเลงพาย

ธิกัประณตริบคำ อำลาท้าวสกลาศ ยุรยาตวยังเกยชัย
 เสนาในเตรียมทัพ สร้อยพลท้าวสยทมน ชุนคชหินหาญแก้ว
 ชัยช้างแก้วพิทักษ์ รอรวิบราชวิมเกย ความญเคยคักท้ายเทียบ
 เสก้อย่างเหยียบยหลังสาร ทรงคชาธารยรรยง อดงกตแก้ว
 แกมกาญจน์ เกรืองฟุคตาดกตแต่ง แข่งสีทองทอเนตร
 ชักเศวตฉัตรฉานฉาย กลายคชยาทยาตรา กลิพยุทกลาคลาด
 แคล้ว คล้ายๆนายทแก้ว ว่างเืองธงทอง แลนา

โคลง ๒

๓๓. เสีงฉ้องกลองครน^๕ครน แตรสังข์^๕กึง^๕กึงพน
 แผ่นหล้า^๕แหล่งไหว

โคลง ๔

๓๔. ไอยราฤทธิเลิศล้ำ	ลือถิ่น
คังพานะอินทร์	เอี่ยมฟ้า
ชาจกาคชอรินทร์	รอนชีพ
ชาญศึกชกหาญกล้า	กลั่นแก้วกลางสมร

ร่าย

๓๕. หัสคารณัพรพรณราย พรวยข่ายกรงทองแกม นามพู่
 พรราวทวามาศ รัตคนคาคควรม ชองทางสมสรวมเทรอก
 วลัยเลิศศสอพลุก สุกสุพรรณไ้อ้อ่า ชุนคอง่าขอคำ ความญ
 ประจำเกี่ยวท้าย ชัยคชย้ายเืองยาตร จตุลึงคมาทสคน ล้วน

พระมหาอุปราชายกทัพ

๑๕

ขุนพลสามารถ พิศารุญชรส์พรายแพรว มยุรฉัตรแก้วช่มสาย
 อภิรมรายเรื่องรอง กรรชิงทองเดือกเนตร บังพระสุริเยศยวรวง
 กัดกลศทรงพันแสง บังแทรกแซงหว่างฉัตร จามรพิศว่าพาย
 องชายปลายปลิวระยิบ *ทวนทองปลายยะยับ สร้อยแสนยา
 กาศาย สวมหมวกมาศเกราะกรวย แห่ซ้ายหลายสระพร้อม
 แห่ขวาฉิมสระพริ้ง แห่หน้าคังเหลือนับ แห่หลังคืบเหลือนเนตร
 พลท่างเพศท่างพรรค พิศแน่นนันทหลายแห่ล่ำ กำเนิรแห่
 เจ้าหล้า กุดังพลเมืองฟ้า ฝ้ายท้าวแดนสรวง

ร้าย

๓๖. ปวงคเชนทร์พยุหบาตร คายกั้งกันแซงแทรก แปรกค้าย
 คำภิงคา เมอลมทิมามาตงค้ ชลภกตกาญจนารณ ฉลภกรณ
 กรนทร์คักคี้ ล้วนคชฉลิภณคชเลอศ ล้วนคชเพรศคชแพรว
 ล้วนคชแกลวคชกล้า ล้วนคชข้าย่มมัน สรรพะเคืองคชคค
 คชฉลิเดือกเดือกอง พลฉิมเซองกฤษร สวมอาวณแต่งแ่ง
 แ่งอาคมโฮโอฟาร พิศเคืองสารพลาส กুবควมาคจัวลาย
 เซนทองพรายจำลิก ชักแพนทางยงยาย ทวนทองปลายปลิวอง
 ชุนคักทรงหลังสาร มีหมอควาญชชชี่ เสือสลับสีค่าง แลหลาย
 อย่างหลายพรวณ สรรพคชหลากหลาย เหล่าคชพลายคชพัง

* 'ทวนทองปลายยะยับ' ในฉบับสมุดไทยเป็นดังนี้, แต่ในสมุดพิมพ์
 มีคำ 'ปลิว' เข้าแทรกด้วยเป็น 'ทวนทองปลายปลิวยะยับ' ความอยู่
 ข้างข้าง, เพราะทวนจะปลิวอย่างไรได้, ถ้าจะได้ก็พู่ทวน.

๑๖

ทะเลงพาย

คชจำขังขาคัก ล้วนพรรคักไกรเกรียง *ร้องก้องเสียงพรลลาย
 เยงงาหงายย้ายยัก สองทูกักไถวงวง แล่นทะเลงเลี้ยวลก
 ชนุกอกคของ้าง ความูเก็ยวข้างชัยเคิร ถูกูสะเทินบาทเข็อง
 แคล้วแคล้วพลคชเข็อง ย่างย้ายโคยชุนวน แลนา

โคลง ๔

๓๗. มากมวตเมอชหม่มกั้ง	ทาศคา
กั้นแทรกแซงซ้ายขวา	พรั้งพรั้ม
คชค้ำค้ำยภังคา	โคกกลั่น
โม่รับชัยชัยหอม	แห่ท้าวจากสถาน

ร่าย

๓๘. ล้าสะหาญหัวฮัก ล้วนสะคักสะทรง พงศ์สินอพ
 พาศิ สักแกงคำข้าวเข็ยว ลางกระเลี้ยวหลายหลาก มากม้า
 ผ่านม้าแฉม แกมม้าขาวม้าพาย ร่ายเรียงเค็ยงแข่งคู้
 ครยเจ็คหม่มเจ็คพรัศ อลงกตเค็รองม้า ทายตึกหน้าพรณราย
 ผูกพู่พรายสายง่อง ถ่องสายถอกูแพรา สายเทานาหน่วงหลัง
 โกลนพระนังยรรยง อานยรรยงยรรเจอก พานหน้าเพ็ริศ
 คาวราย พานท้ายพรายทาวเว็ยง เพ็ยงม้าแมนม้าเมฆ

* “ร้องก้องเสียงพรลลาย” ในฉบับสมุดไทยเป็นดังนี้ น่าจะถูกตาม
 ประสงค์เดิม เพราะจะเล่นอักษรกับพรรคักที่มีมาในวรรคก่อน แต่
 ฉบับพิมพ์หลวงเป็น “พรลลาย” ตัว ห. จะพลัดเข้ามาโดยไม่ได้จง
 ใจ โรงพิมพ์นายเทพก็ตาม, มาถึงโรงพิมพ์พิศาลบรรณนิติ มาเติม
 ‘ค’ เข้าให้เป็น ‘พรรคหลาย’ โดยไม่ได้หาฉบับสอบ.

พระมหาอุปราชายกทัพ

๑๗

พิศฉายเฉกธารฉัตร ผู้แก่งศรแกว่งกวัค ทางมยุรชัฏปลิว
 ปลาย นายม้าขี่ควบขี้ ล้วนประคัยคนต่าง กุหลายอย่าง
 หลายพวก สวมใส่หมวกโพกผ้า เสือสีจ่ารบเพอช ชาญระเรอช
 อย่างเทศ พิเศษสรรพอาอาตม์ ถือทวนมาศพ็อนฟาย ทาย
 ฉนเห็นขวน้าว เงือหอกหัวเห็นสยอน ง่าง้าวองเห็นแสง
 พลอศิวแรงเรอชเร็ว เชื้อวชาญชัยในฉรงค์ ทรงคักสู้บมีช
 ค้อคักสู้บมีช่น กล่นม้าวชัยม้าพัน เกลฉนม้านักมังก กล้วย
 ม้าองม้าทวน เกอชแซงขบวนพยุหยาตร กุคนกายภูวกล พิศ
 แคพลหมุ่มม้า แห่พิศรผ่านหล้า โลกเพียงพิศวง ยิงนา

โคลง ๔

๓๙. กุรงค์เรอชฤทธิหาว	เที๋ยผของ
ทัญพยุศฉำพอง	ฉาคฉ้าย
แผ่นฉกหกเทอชคะนอง	ชนักแน่น
ชนายพยุหคช้าย	ย่างน้อยคำเนิร

ร่าย

๔๐. เมอฉหม่มพลชทร สวมฉารฉไพจิตร พิศหลายเศศ
 หลายพวก ใส่เสื่อหมวกพรวลฉ สัหม่นหมักม่งเมฆ ชุมพ
 ฉฉฉฉแสง ชาวเชื้อวแกงศุคาย ถือสรรพศาศตราวฉ เครื่อง
 พิษยทุชัชรยง พิศพลฉงมากมวฉ พิศพลทวนมากหมุ่ม พล

๑๘

ทะเลงฟ่าย

ทัพผู้สามารถ พลทอกรซัดสามารถ * คายพลโล่ที่แลสระพรั่ง
 พลแหลนคั่งสระพร้อม พลคั้งค้อมกุสลอน พลกุมศรเนืองนันท
 พลกุมกัทธกัเนืองนอง พลเขนทองเป็นหลั่น พลกันหยันเป็น
 เหล่า พลเส่น้ำเหลือหลาย พลกริชกรวยเหลือหลาก มาก
 พลแสงศรเพลิง คุเถกองเกรออกฤทธิ์ คุจอาจปลิดเคื่อนตะวัน
 สรรพพวกโจรผลา พลคาบศิลาช่วยยุทธ์ พลคาบศุภชัยศึก พิลัด
 เหล่าทองปราย รวยจำรงมณฑก นกคุ่มขานกยาง ลางบัน
 หลักหามแล่น แก้วนตามหมวกตามหมี่ ลากลือคู้เข็นราง
 ขางตระแบงบ่าแบก แจกกันขนลุกคิน หินปากนกตกแต่ง
 แบ่งบรรทุกหลังช้าง ย่างไล่ต่างไล่เกวียน สรวัดรเวียนวัง
 ทรวร ม้าตำรวควบไซ่ว ไล่ค้อนทัพชัยพล พวกพล
 หยหยาทร หัวหน้ายาตราจากเวียง เสียงคชสารก้องกึก คะคึก
 เสียงแสร้อง ฆ้องเสียงโกลนเคื่อนพะนัง ฟังคุกลั่นในสมุทร
 ออองอุกไกรเกรียง เสียงอึกเท้าพล ฟ่างภูทลหวนไหว
 เสียงฆ้องชัยฆ้องกระแตก แลเสียงแตรเสียงสังข์ ติงตนตร

* 'คายนพลโล่ที่แลสระพรั่ง พลแหลนคั่งสระพร้อม พลคั้งค้อมกุ
 สลอน' นี้ตามฉบับสมุดไทย แต่ฉบับพิมพ์ย้อนไปเป็น ๒ วรรคดังนี้
 'คายนพลโล่ที่แลสระพรั่ง สระพร้อมคั้งค้อมกุสลอน' ข้อนี้ถ้าจะวินิจฉัยน่าจะเป็น
 ต้นฉบับเดิมขาด พิมพ์ต้นฉบับแรกได้เอาประจบ แลก็พิมพ์ตามๆ กัน
 ไป แต่จะว่าข้างทางสัมผัสแล้ว ควรจะเชื่ออย่างสมุดไทยตามที่พิมพ์ไว้
 เพราะเอกต่อเอกรับกันถูกต้อง, แต่อย่างข้างฉบับพิมพ์ ทางความที่เตรี
 มาแต่ต้นเหมาะกันดี. คือ ธงกับทวน ดาพกับทอก โล่กับคั้ง ศรกับ
 เภาที่ฉร มาเป็นคู่ๆ กัน คู่ที่ขอบกลออยู่

พระมหาอุปราชาขมไม้

๑๘

ย^๗พาทย์ น^๗ฤนาทศัพท^๗สำเนียง *เส^๗ียงกลองชนะโครมครึก
เส^๗ียงพลซึกเหซัง เส^๗ียงขันทงเขาฤกษ์ กระจเกรอก^๗ล้นแหล่งฟ้า
พิศพลเจ้าจอมหล้า เลือก^๗ล้นเหล่าหาญ †แลนา

โคลง ๒

๔๑ ถ^๗ยดังทวารกรุงแก้ว เกียร^๗กายพลคลาดแคล้ว
คล้า^๗คล้ายคลาชะชวน

โคลง ๓

๔๒. ก^๗่วนเคอ^๗รโดยโง^๗ตทวาร พว^๗กพลหาญ^๗แห่หน้า
ล^๗้น ท^๗เกล้า ท^๗กล้า กล^๗าดกลุ้ม^๗เกล^๗อน ส^๗ถล ม^๗ารค^๗นา

โคลง ๔

๔๓. เส ^๗ ก ^๗ ง ^๗ พ ^๗ ันท ^๗ วาเรศ ^๗ ข้าม	คู ^๗ เวียง
ห ^๗ ัน ^๗ น ^๗ ุ ^๗ ห ^๗ ัย ^๗ ท ^๗ ่าน ^๗ เพ ^๗ ียง	จ ^๗ ัก ^๗ ว ^๗ ้า
พ ^๗ ระ ^๗ อง ^๗ ศ ^๗ ก ^๗ ้อ ^๗ อน ^๗ เอ ^๗ ียง	เ ^๗ อน ^๗ อา ^๗ สน ^๗
อ ^๗ กร ^๗ ระ ^๗ วิ ^๗ ม ^๗ ว ^๗ หน้า	ส ^๗ ัน ^๗ ส ^๗ ัน ^๗ เส ^๗ ียว ^๗ แส ^๗ ยง
๔๔. ล ^๗ าง ^๗ แส ^๗ ต ^๗ ง ^๗ แ ^๗ ห่ง ^๗ เท ^๗ คุ ^๗ แพ ^๗	ไ ^๗ พร ^๗
ก ^๗ ริง ^๗ ก ^๗ ม ^๗ ด ^๗ ฤ ^๗ ก ^๗	เท ^๗ ือ ^๗ ท ^๗ ้อ ^๗ น

* 'เส^๗ียงกลองชนะโครมครึก' กลองชนะคำนี้เขียนกันข้งอยู่ ใน
ฉบับสมุดไทยตรงนี้เขียน ชนะ ดังนี้ จะตีความว่าอะไรก็ยาก ส่วนฉบับ
พิมพ์เป็นชนะ มีนัยว่ากลองสำหรับชนะศึก แต่อีกนัยหนึ่งเขียนฉนะ
ท่านแปลว่ามหรสพ ต่างกันอยู่ ดังนี้

† 'แลนา' ในฉบับสมุดไทยคำสร้อยเป็น 'แห่นา' ส่วนสมุดพิมพ์
เป็น 'แลนา'

๒๐

ทะเลงฟ้าย

วันที่ทุกข^๑ทั่ว
ถวิลข^๒ว้ายข^๓น^๔ซ้อง

๔๕. หลายครามาส^๕สู^๖

ไปข^๗ไหวหวันทรวง

ยั้งน^๘ก^๙ยั้งหนักดวง

แห่งประหลาดแล้ว^{๑๐}ก^{๑๑}

๔๖. ออกเอ๋ยเอะ! หลากโอ^{๑๒}

ทั้งพระเศวต^{๑๓}ระห^{๑๔}ซัดขวาง

จักไปประยุ^{๑๕}ท^{๑๖}ถักกลาง

เกรงแต่^{๑๗}ค^{๑๘}ัก^{๑๙}จัก^{๒๐}แพ^{๒๑}

๔๗. ความฉงนหม่นพัค^{๒๒}ตร์^{๒๓}เศ^{๒๔}ร^{๒๕}้า

ร้อนอุระราช^{๒๖}ปาง

พระแปร^{๒๗}พระ^{๒๘}ป^{๒๙}ฤษ^{๓๐}ฎ^{๓๑}าง^{๓๒}ค^{๓๓}

ค^{๓๔}ุ^{๓๕}พระ^{๓๖}มน^{๓๗}เท^{๓๘}ย^{๓๙}ร^{๔๐}ไ^{๔๑}ท^{๔๒}

๔๘. จำ^{๔๓}ร^{๔๔}จำ^{๔๕}จาก^{๔๖}อ^{๔๗}้า

* คุ^{๔๘}ประ^{๔๙}สา^{๕๐}ท^{๕๑}แส^{๕๒}ง^{๕๓}สู^{๕๔}ร^{๕๕}ย^{๕๖}

เว^{๕๗}อง^{๕๘}ว^{๕๙}ค^{๖๐}น^{๖๑}ร^{๖๒}ว^{๖๓}ส^{๖๔}ร^{๖๕}ร^{๖๖}ญ^{๖๗}

เว^{๖๘}อง^{๖๙}ม^{๗๐}ณ^{๗๑}น^{๗๒}พ^{๗๓}แพ^{๗๔}ร^{๗๕}ว^{๗๖}

ห^{๗๗}วัน^{๗๘}ท^{๗๙}เว^{๘๐}ย^{๘๑}

ช^{๘๒}ก^{๘๓}อน^{๘๔}ข^{๘๕}ว^{๘๖}ัญ^{๘๗}ห^{๘๘}าย^{๘๙}

ค^{๙๐}ึก^{๙๑}หล^{๙๒}วง

เช^{๙๓}น^{๙๔}น^{๙๕}

แ^{๙๖}ก^{๙๗}พ^{๙๘}ร^{๙๙}น^{๑๐๐} อ^{๑๐๑}ย^{๑๐๒}น^{๑๐๓}า

ก^{๑๐๔}่อน^{๑๐๕}ไ^{๑๐๖}ช^{๑๐๗}ร^{๑๐๘}ไ^{๑๐๙}เ^{๑๑๐}ย^{๑๑๑}

ร^{๑๑๒}อ^{๑๑๓}ย^{๑๑๔}ล^{๑๑๕}าง

ไ^{๑๑๖}ท^{๑๑๗}ย^{๑๑๘}แท^{๑๑๙}

อ^{๑๒๐}ร^{๑๒๑}ว^{๑๒๒}า^{๑๒๓}ช

เพ^{๑๒๔}ล^{๑๒๕}ย^{๑๒๖}ง^{๑๒๗}พล^{๑๒๘}ง^{๑๒๙}ใน^{๑๓๐}ส^{๑๓๑}น^{๑๓๒}า^{๑๓๓}ม

ศ^{๑๓๔}ร^{๑๓๕}ี^{๑๓๖}ห^{๑๓๗}มา^{๑๓๘}ง

จ^{๑๓๙}ัก^{๑๔๐}ไ^{๑๔๑}ห^{๑๔๒}ม^{๑๔๓}

ค^{๑๔๔}ุ^{๑๔๕}ณ^{๑๔๖}

อ^{๑๔๗}ร^{๑๔๘}ศ^{๑๔๙}เ^{๑๕๐}ย^{๑๕๑}ง^{๑๕๒}พ^{๑๕๓}ัง^{๑๕๔}ส^{๑๕๕}ม^{๑๕๖}ร^{๑๕๗}

อ^{๑๕๘}า^{๑๕๙}ก^{๑๖๐}ร

ล^{๑๖๑}้อ^{๑๖๒}ง^{๑๖๓}แ^{๑๖๔}ก^{๑๖๕}ว^{๑๖๖}

ว^{๑๖๗}ค^{๑๖๘}น^{๑๖๙}ร^{๑๗๐}ุง^{๑๗๑} เ^{๑๗๒}ว^{๑๗๓}อง^{๑๗๔}น^{๑๗๕}า

เพ^{๑๗๖}ร^{๑๗๗}อ^{๑๗๘}ศ^{๑๗๙}พ^{๑๘๐}ร^{๑๘๑}อ^{๑๘๒}ย^{๑๘๓}พ^{๑๘๔}ร^{๑๘๕}า^{๑๘๖}ย^{๑๘๗}า^{๑๘๘}ย^{๑๘๙}

* 'คุประสาท' ในต้นฉบับสมุดไทยเป็นดังนี้ แต่ฉบับพิมพ์เป็น
ปราสาท ความก็ ปราสาท นั่นเอง แต่ท่านจะได้แปลงให้เป็นลหุ เพราะต้อง
ถารให้เป็นเอกสำหรับที่เอก มาแต่เดิมก็เป็นได้คี่.

พระมหาอุปราชาว่าฟังถึงวัง

๒๑

๔๘. เสียดายคฤหาสน์ห้อง	หอทอง
ยามวิโยคยุทธ์ป้อง	ปรายเสี้ยน
จักคั่นขัณฑ์ครอง	ฤาแน่ ไฉนนา
หนักเหตุที่ย่านเทียบ	เทวษคันทันทรวง
๕๐. ระดวงรำลึกนั้ง	เนาวัง
ถวิลขลิบความหลัง	สั่งเจ้า
ปานฉะนี้สมรยัง	จักโคก อยู่เนา
ใครช่วยปลดปล่อยขงเคว้า	สวาทให้สร้างศัลย์
๕๑. จายัลย์วันทศเพียง	ฟังทวง แคนา
ยังมีให้ใครปวง	วิ้วรู้
พระโคกแต่ในทรวง	ซ่อนเทวษ
ทำทั้งผองพักตร์ผู้	อันเอนมไปดัง

ร่าย

๕๒. ไท้อำนาจนุชพลาง ทางระลูงลานถวิล ชุนคชินทร์ชัยคช
 ขทรโดยทางเดือน เกลื่อนแสนยากลากลาก คายแค้นทั้ง
 แคนนา คางไม่คังเขา โดยลำเนาแนวพนัส ชูระเคียคคัม
 กำเนอร เมอลย์หมายสิ้นสุค พลงอให้หยุดพักพล ทุกตำบลด
 ที่ประทัษ ยับยั้งวังแรมเรือน แล้วเคื่อนกัอนพลเค้า แต่ยามเข้า

๒๒

ตะเลงพาย

ยามเย็น ขยับเขินรวบรัก ผัดผ่อนใจผ่อนแรง เอาแต่แข็ง
 แแต่กล้า เอาแต่ร่าแแต่รอง เร่งขำทองทุกผู้ ข้างรู้เห็ดหาญ
 ขแห่งนานเน่อนวัน ออย่าทั้นเหนอขเลอขล่า ทัวข้างม้าไพอ์พล
 ก็เสก้จกลนที มีนามน้ำสะโอง เขาก็ตั้งโรงราชมาพัก ตกแแต่
 ค่ายถววยไท ตรงเวียงชัยจิตตอง เกณฑ์ทุกกองคั้งค่าย
 ป้ายหน้าลางคองคา คุมหิมาคากาษ พระบาทเสก้เรอณฑัพ
 สรรพเสนาเนองนนท เฝ้าคั้งคิลเคียมคัม ถันทุกกรมทุกหมู่
 อยู่ออีกทั้งผอง ธกั้ให้เกณฑ์กองล่ำเลียง ผ่อนสะเบียงไปหน้า
 ล่วงถึงท่าคินแแต่ จักแแต่ปลุกยั้งฉาง วางระยะค่ายเข้า
 ทุกเหล่าเหล่าล่ำขยล แล้วยเกณฑ์พลทัพหน้า รีบไปทำมรรคา
 ให้พระยาจิกคอง เป็นนายกองไปก่อน ผ่อนทัพหน้าไปดัก
 จักพระยาอภัยคามินี คุมโยธินเป็นขุน ส่วนทัพหนุนั้นใส่
 ให้มางจาชะโร เป็นโยชกที่สอง ยกทัพองไปตาม ที่สาม
 ถึงทัพหลวง ตามกระทรวงพยหาตวร ให้พระมหาราชเซียงใหม่
 เป็นกองใหญ่ยุกระบัต *เคอรวทพดกทสี่ ที่ห้าทัพหลังเท้า
 เจ้าเมืองละเค็งคุมพล พวกพหลค่างเกวียน เวียนชนเข้าสั่งทัพ
 เครอชคักสรรพคินลูก แล้วยให้ผูกพ่วงแพ แปรพลข้ามคองคา
 คลาล่ำแสนเสนงคั ร้อนแรมทางหลายวัน บรรลุเมืองเมาระตะมะ

* 'เคอรวทพดกทสี่' นี้ตามสมุดไทย แต่จะบัญญัติคำ 'เคอรว' แปรไป
 เป็น เคล่อน.

พระมหาอุปราชูปถัมภ์ที่แม่น้ำสะโคง ๒๓

กะเกณฑ์ข้ามฟากฝั่ง กระทั่งเมาระลำเลิง ข้ำทองใจไพร่พล
 ก่วนจรดโดยคัย ถัดถึงเมืองสมิ อัครวิให้จักกัน สรรเป็น
 กองเสือบ้า ฝ่าไปตลอดคอกเนม แกมสามทอกเจ็ดทอก
 ออกแยกทัพจับคน เขาบุยลข่าวกาศัน แห่งเหตุการณักรุงไทย
 ยกริบไปคามไซ้ อภิให้ตรวจพลผอง ส่งกองหน้าไปก่อน
 ผ่อนกองหนุนไปตาม ที่สามถึงทัพใหญ่ ทัพเชียงใหม่ยุกระบัตว
 ถัดทัพหลังกำเนอร เศวรพยุหะไต่เท้า แทบพิตรผ่านเผ้า
 * ท่านท้าวเสด็จจรด ดันนา

โคลง ๒

๕๓. ยกพลผ่านค่านกว้าง เสี่ยงสนั่นน้ำซ้าง
 กักกองทางหลวง

โคลง ๓

๕๔. ล้วงลู่ค่านเจ็ย สามองค์มีแห่งหนึ
 แตนค้อแดนกันนั้น เพอรูรวาทาง
 ๕๕. ขยับพลวางเข้าแหล่ง แห่งอยุธเยศหล้า
 แลอุลพิงฟ้า มีคคัมมิเมต บังนา

* 'ท่านท้าวเสด็จจรด ดันนา' นี้ตามฉบับสมุดไทย แต่ฉบับพิมพ์
 คำ 'ดล' หายไป เห็นจะพิมพ์ตก.

๒๔

ทะเลงพาย

โคลง ๔

๕๖. เสก ^๕ ก็กลแดนราช ^๓ เข็อง	ขรพา
พิศ ^๕ พนัส ^๓ เนอนฉา	ป่าไม้
ราย ^๕ เวียง ^๓ รุก ^๕ ษัฎกา	แกมลูก
แล ^๕ ตระการ ^๓ กลไกล ^๕	หัตถ์ ^๕ เอียม ^๓ เอา ^๕ ถิง
๕๗. คำ ^๕ นง ^๓ นุช ^๕ นาฏ ^๓ เนอ ^๕	นวล ^๕ สมร
แม่น ^๕ แม่ ^๓ มา ^๕ จัก ^๓ วอน	พืช
* จัก ^๕ ขอก ^๓ แก่ ^๕ บง ^๓ อร	ออก ^๕ ช้อ ^๓ เมอ ^๕ นา
เวียม ^๕ จัก ^๓ แะ ^๕ เน ^๓ น ^๕	โน้น ^๕ โน้น ^๓ แะ ^๕ น ^๓ พม
๕๘. † ชวน ^๕ ชม ^๓ ค ^๕ ุหา ^๓ สน ^๕ ห้วย	เหว ^๕ ธาร
ท ^๕ ว ^๓ ทุก ^๕ หน ^๓ แแห่ง ^๕ ละ ^๓ ทาน	หุบ ^๕ ห้อย
ชม ^๕ ไพร ^๓ พิศา ^๕ ลสถาน	แถว ^๕ เดือน
พลาง ^๕ พ ^๓ จัก ^๕ ชวน ^๓ น้อง	ช่วย ^๕ ช ^๓ ชม ^๕ พลาง
๕๙. ถวิล ^๕ ปาง ^๓ ขำ ^๕ วาค ^๓ เจ้า	จาก ^๕ เวียง
ยัง ^๕ เสนา ^๓ ระ ^๕ สำ ^๓ เนียง	ละ ^๕ ห้อย
≠ ไพร ^๕ ระ ^๓ มฤ ^๕ ต ^๓ เพ็ียง	ชม ^๕ ชาย ^๓ ท ^๕ รวง ^๓ เชย
ไป ^๕ ย ^๓ ลี้ ^๕ ม ^๓ สว ^๕ ร ^๓ ล้อย	แม่ ^๕ เค ^๓ ว้า ^๕ สัง ^๓ เวียม

* นี้ตามสมุดไทย, แต่ในฉบับพิมพ์คำว่า 'จัก' เปลี่ยนไปเป็น 'พื่อ'

† นี้ตามฉบับสมุดไทย แต่ฉบับพิมพ์เป็น 'ดูหาค' เข้าใจว่าจะพิมพ์ผิด
'ดูหาค' ก็คือดูหานั้นเอง. (ดูอธิบายข้างท้ายด้วย)

≠ นี้ตามฉบับสมุดไทยและฉบับพิมพ์ทั้งหมด แต่ให้สงสัยว่าคง
จะเป็น 'อมฤต' น่าจะตก 'อ' (ดูอธิบายข้างท้ายด้วย)

พระมหาอุปราชาเกียรติ์เจ้าแสนสยาม

๒๕

๖๐. เกรียมใจจักโทษน้อง	ฤๅควร
เพราะพี่ห้ามแทนนวล	นุชไว้
มาเคี้ยวอุตุรกรรม	คร่ำเนตร
แทนงว่าทุกซ์ใครให้	โทษแท้เริ่มทำ
๖๑. ใ้โดยค่านุชไซร์	จึงกำ สรวลฤ
แม้ว่าโดยคังคำ	แม่พร้อง
ปานฉะนี้ จะบอกย่า—	ทองชั้น ชมนา
เพราะพี่มาด้วยน้อง	จักชชวนเกษม
๖๒. เปรมใจใคร่กลับห้อง	ไหรณู
วิสัยสมรมายล	ย่านไม้
เกรงราชกริ่งเกรงคน	เขาค่อน ขอดนา
นิกขลุเลยไท้	ชเรศรอัน รน ทรวง
๖๓. คิคปวงนาเรศ รัง	แรมวัง
ยามวิโยคเขาวัง	อยู่ห้อง
จักรุมอุระวัง	ริงทวยษ
ถวิลข่วยชุ่นซ้อง	คังแค้นใครโถม

๒๖

ทะเลงฟ้าย

๖๔. คีคโถมนงโพธิผู้	เพ็ญศรี
เคยร่วมรมย์ฤๅคิ	คัชรัน
ถนอมนุชแนขนากิ	พุนเสนท์
นิกนิรารสช้อน	อกให้โทยถวิด
๖๕. เคยอินเยาวเรคชัน	สาร์แสงตง
ผะสานคูริยกำแคง	ชัชร้อง
ยามร้างเสนท์แห่ง	เนาเด็อน
สคัยแต่เสียงสัถ์ก้อง	พิเพียงขวัญหาย
๖๖. เคยสายสรมแนขนเอ	ถนอมองค์
ถวายสुकนธัธารสรง	อยู่ช้อง
ยามร้างคณะอนงค	แห่งโคก
สรงแต่สายชลห้อง	แห่งห้วยเหวธาร
๖๗. เคยผทมฐานแก้วก้อง	ทองแกม
* เนิอง อนุช นอน นนม	แนขหน้า
ยามร้างสรมแรม	ราวเด็อน
ผทมอยู่เอื้องค้อ	อกว่าวหนาวทรวง

* น้ตามจะบบัสมุดไทย แต่ตามจะบบัพิมพ์เป็น 'เนิองอนงคัณวลนนม'

พระมหาอุปราชาว่าพันถึงความสุข

๒๗

๖๘. ปวงแสนเสาวลักษณะล้วน	เคียมเคย
คึกเมื่อยามเริ่มมเสวย	แวกล้อม
ปางร้าง นีรา สะเขย	ขอมทวย
เสวยขบถ เขาว์ห้อม	อยู่ให้เห็นโฉม
๖๙. เคยตระโถม บัว มาศ แก้ว	กับกร
เกี้ยว กระจก บังอร	อุนเอน
ปางร้าง นีรา สมาร	มาทวย
ถวิล ขั้ววยรส เกอ	กอดเกี่ยวถ่ายเชนย
๗๐. หน้ายเซยหนักอกซ้ำ	กำทรวง
หนักคังภูผาหลวง	ทุ่มแท้
หนักหายทผลปวง	ปลงพัก ใค้ณา
หนักเสนหนักแก้	เกียงใ้เยาโฉน
๗๑. ไยไยคชใ้เท้า	ตามทาง
พลงคะนึ่งนุชพลง	ทำนใ้
แล ไทน์ ขั้ ลีม นาง	หน้ายเสน่
นิกขั้ววยสวาทใ้	อิราชรั้วรานสมร

๒๘

ทะเลงพาย

ร่าย

๗๒. พระอาวรณ์หวั่นทวษ ^๑ถึงอุคค์เวศ์แรมเวียง พलग
 เมอลเมียงไม้เขา ^๒โดยลำเนาแนวเดือน ^๓เคล็ดอนแสนยา
 โยฆล ^๔ลุกำบลสังค์ระดำ ^๕บ้ำระหง ^๖ทง ^๗คอน ^๘พิคค้ำขรวายเวียง
 เพียงสุกสายเมฆเมอล ^๙เนื้องเนิ่นเนอนแนวไคล ^{๑๐}สูงไสว
 วัวฟ้า ^{๑๑}ขระอ้ำอ้ำ! ^{๑๒}ทวหน ^{๑๓}เห็น ^{๑๔}ถกลกุก้อง ^{๑๕}เซองชั้นซ้อง
 ปล้องเปลว ^{๑๖}เทวหุขห้วยทรววย ^{๑๗}โครก ^{๑๘}ชะงอกชะง่อนเง้อมง้ำ
 ถ้ำท้อธารธารา ^{๑๙}แสงเสลาหลากหลาย ^{๒๐}พรายพะแพรวัวไฟโรจน์
 ช่วงซ้อไซคิฉายฉัน ^{๒๑}สีสุพรรณเดือนมเหลื่อง ^{๒๒}เรื่องโมรารายเรียบ
 ขาวขุนเปรียบเพ็ชรรัตน ^{๒๓}แดงก้งขั้ทมราช ^{๒๔}ท่าประหลาดนิตกาล
 เขียวสีปานมรกต ^{๒๕}ขาบไสสคเสมอเมฆ ^{๒๖}ชมพุดอกโคเมน
 เพ็ญพรรณรายรุ้งร่วง ^{๒๗}ช่วงส่องแสงสุริยา ^{๒๘}กุงการาเวียงวิธ
 ปภัสสรโอภาส ^{๒๙}พิลาศล้ำลาญเนคร ^{๓๐}พิคค้ำขเรศขระอ้อม
 พุ่มพนัสยัคเขียต ^{๓๑}พฤกษาเสยคสิกกิง ^{๓๒}เสียงเสนาะยิ่งอย่างพิณ
 พระยลยนิพิทวง ^{๓๓}ถวิลถึงของค้อคเวศ ^{๓๔}ยามคุริเยศำเวียง
 บวรสานเสียงงววยซอ ^{๓๕}ฟังพอใจพอกวรรณ ^{๓๖}ชก้ำขบัลย์
 บม ^{๓๗}เปือ ^{๓๘}เหงอเนคร ^{๓๙}ตก ^{๔๐}อก ^{๔๑}ข้ำ ^{๔๒}เหลือ ^{๔๓}ทุก ^{๔๔}ช ^{๔๕}เหลือ ^{๔๖}ทก ^{๔๗}ล้ำ
 ทวษไว้ ^{๔๘}ขี้ ^{๔๙}มี ^{๕๐}แม่ ^{๕๑}เอย

พระมหาอุปราชาว่าพันถึงความสุข

๒๗

โคลง ๔

๗๓. อัครไสวภาคย์เพียง	เพ็ญแข
เวียมแต่ร้างรสแท้	ห่างเกล้า
ฤกษ์สมรสแล	อันชน ไปเลย
ถวิลทุกข์ยามเย็นเข้า	ชอกช้ำกู่ทรวง
๗๔. แม้วะกวง กมลาคไ้	มาดล
โคยสถานแถวสกล	มั่ง
จักชวนแม่ชมขม	ทน
พลางแม่ชมเวียมช	บรรพต โพนแข
๗๕. ชม พนม พนาเวศ ห้วย	แม่ชเวียมชม
ทุกเขาระชอกศิขริน	เทวหิน
จักชวนแม่สรงสินธุ์	วังน้ำ
สถานอุทกท่าถ้ำ	แสนสนุก
๗๖. ทุกสถานธารเวศแม่น	เดือนทองแถวธาร
หวังจักไว้ให้สรง	แมนผจง ไว้ฤ
ช่างร้าง อร อนงค์	เขาน้ำ
สรง บ่สร้างใจซ้ำ	แทนงโคก
	เช่นน้ำสระสมร

ร้าย

๗๗. พระภูธรดิฉนาง พลงวันทวยวันทก ชุนคอกชหม่นความ
 ษัษคชาธรรจรถล ลุค้ายลล้ามลย ธกัษรารภร่าฟิง ถึงพิคัทร
 พาลพฐ พลงพระกุงเงอ พิคัพุ่มเสมอเหมือนฉัทร เป็น
 ษนัคเณ็องนัค ุหลายเหล่าพรณพฤชษา มึนนานาไม้แมก
 หมู่คะแบกคะชาก มากกระเขากกระเข็ยน ตะชชตะเค็ยนคูนแค
 สมอสมึแสม่ม่วงโมก ชากชัคโคกสนลัค รวกรโรกรักรังรง
 ปริกบริงปรงปรวงปรู ล่าแพนล่าพูล่าพัน จิกแจงจันทันพันจำ
 เกคัคะกำ * กอกกุ่ม ะท่มะคะดินพึมาน เหล่าเสลาถาน
 โลทเล็ยบ เพ็ยบพันแ่นแคนไพร หมู่มะไฟมะผ้อ หมู่มะก่อ
 มะกัค ะระล่าพิคัคะระล่าพอ บุงขางยอก่ายาน แคว้คุมตาต
 ทาคค้อง ช้องแมวมองมูกมึน ทาคเท็ยงหันกันเกรา สะเท
 กุกเค็ยคก ะระทกรกรกฟ้า มะค้ำมะชามชานาง ย่างทวายไทร
 ไซ้เหน้า เป็ล้าประคู้คตาษ สนุ่นหนาคชุนชุนชานาน พะวาทวาน
 หวายหว่า สะบ้ำสะบกเขลงชลาย ประค้ำควายประค้ำไก่
 ไม้เพกาตาเล็ย มะเกล็ลอมะกล่าร่าไซ ไกรกรกรกร่างช้างน้าว
 ชวักชวักชว้าวตะโกตะกู พลัษพลวงพลูพลองล่ลั้ง พลง
 บพิคัทรเจ้าช้าง ษนชชสมเค็ยว

* นัตามจะบับสมุดไทย แต่จะบับพิคัพัค้ำว่า 'กอก' ุหลายเป็น 'กอ'
 ที่จริงเห็นจะเป็น 'ออก' ค็ือ มะกอก, แต่พิคัพัจจะคก หังคั้นกุ่มก็ไม่ใช่
 ไม้กอด้วย.

พระมหาอุปราชชาวมอญ

๓๑

๗๘. พระเทวียวแลไม้ดอก ออกช่อแซมแนมผล ไชสุคนธ์
 เสาวรณีย์ เลวลงระลยแหล่งพนัส วายุพานพัตร้าเพย
 ระเบียบหอม^๕พุ่ง^๕เฟื่อง เปิด^๕ของ^๕หฤทัย^๕ร่า^๕รอน เหล่า^๕ลำ^๕ควน^๕คาศ^๕กง
 แก้ว^๕กา^๕หลง^๕ชง^๕โค ยี่^๕ลุ่น^๕ยี่^๕โถ^๕โย^๕ทะ^๕กา พุ^๕ค^๕ธิ^๕ย^๕ลา^๕ต^๕าน^๕เน^๕ท^๕
 เกด^๕ก^๕พิ^๕ก^๕ุด^๕แบ่ง^๕กล^๕ิบ ยี่^๕ข^๕มี^๕ป่า^๕จำ^๕ยี่ มะ^๕ละ^๕ดู^๕ลี^๕ประ^๕ค^๕ู่^๕ง^๕ ป^๕รุ^๕ประ^๕ย^๕ง^๕ค^๕์
 ย^๕ม^๕โค^๕ย โร^๕ย^๕เร^๕ณ^๕ว^๕ง^๕เว^๕้า เย^๕้า^๕ก^๕ม^๕ล^๕ช^๕ว^๕น^๕ซ^๕็น สุ^๕ร^๕ภ^๕ร^๕น
 ร^๕ส^๕ค^๕น^๕ธ^๕ ย^๕ุ^๕น^๕น^๕าค^๕ป^๕น^๕ปะ^๕แ^๕ยม^๕ ก^๕าร^๕ะ^๕เก^๕ค^๕แ^๕ก^๕ม^๕ก^๕ร^๕ว^๕ณ^๕ิ^๕กา มะ^๕ละ^๕วิ^๕ด^๕ลี
 ลา^๕ห^๕ล^๕าย^๕ห^๕ล^๕าก มา^๕ก^๕เม^๕อ^๕ล^๕ห^๕ม^๕ู่^๕แ^๕ก^๕ไม้ ถ^๕วิ^๕ด^๕ง^๕อ^๕ง^๕ค^๕้อ^๕น^๕ไ^๕้
 อ^๕ิ^๕ร^๕า^๕ช^๕ร^๕ อ^๕น^๕ท^๕ร^๕ว^๕ง^๕เส^๕ียว อ^๕ย^๕ู่^๕น^๕า

โคลง ๔

๗๙. มา ^๕ เด ^๕ ย ^๕ ว ^๕ เป ^๕ ล ^๕ ี ^๕ ย ^๕ ว ^๕ อ ^๕ ก ^๕ ้า	อ ^๕ าย ^๕ สุ
ส ^๕ ถ ^๕ ิต ^๕ อ ^๕ ย ^๕ ู่ ^๕ เ ^๕ อ ^๕ ง ^๕ ค ^๕ ์ ^๕ ค ^๕	ละ ^๕ ห ^๕ ้อย
พ ^๕ ิ ^๕ ค ^๕ ไ ^๕ พ ^๕ ัน ^๕ พ ^๕ ฤ ^๕ ก ^๕ ษ์ ^๕ พ ^๕ ุ ^๕ ระ ^๕ บุ	ย ^๕ าน ^๕ เข ^๕ อ ^๕ ก ไ ^๕ น ^๕ า
พ ^๕ ล ^๕ าง ^๕ ค ^๕ ะ ^๕ น ^๕ ิง ^๕ น ^๕ ุ ^๕ ช ^๕ น ^๕ อ ^๕ ย	น ^๕ ั่ง ^๕ น ^๕ ือ ^๕ น ^๕ ว ^๕ ล ^๕ ส ^๕ ง ^๕ ว ^๕ น
๘๐. พ ^๕ ระ ^๕ ก ^๕ ร ^๕ ว ^๕ ณ ^๕ พ ^๕ ระ ^๕ ร ^๕ ้า ^๕ ไ ^๕ ้	โ ^๕ ย ^๕ ห ^๕ า
พ ^๕ ล ^๕ าง ^๕ พ ^๕ ระ ^๕ พ ^๕ ิ ^๕ ค ^๕ พ ^๕ ฤ ^๕ ก ^๕ ษ ^๕ า	ก ^๕ ิ่ง ^๕ เก ^๕ ย ^๕ ว
ก ^๕ ล ^๕ ก ^๕ ร ^๕ ก ^๕ น ^๕ ิ ^๕ ษ ^๕ ์ ^๕ น ^๕ า—	ว ^๕ ี ^๕ ค ^๕ ร ^๕ ี ^๕ ย ^๕ ม ^๕ ฤ ^๕
ย ^๕ า ^๕ ม ^๕ ท ^๕ ระ ^๕ ก ^๕ อง ^๕ เ ^๕ อ ^๕ ว ^๕ เ ^๕ ย ^๕ ว	โ ^๕ ย ^๕ อ ^๕ ้อ ^๕ ม ^๕ อ ^๕ ง ^๕ ค ^๕ ์ ^๕ ร ^๕ ี ^๕ ย ^๕ ม

๓๒

ทะเลงฟ้าย

๘๑. เฉลอปรางเปรียบนางนั้ง	นวลปราง
รักกั้งรักนุชพาง	พม้วย
ช้ตังนางเฉกช้ตังนาง	คล้ายคลี่ ลงญา
โคกพิโคกสมค้วย	กั้งไม้่นามมี
๘๒. อบเซยอบช้นช้	เฉอสม— ญาญา
อบว่าอร อบรม	วันเร้า
อบเซยพิเซยชม	กลั่นอบ เฉอนา
อบกั้งอบองค์เจ้า	จักให้เรียมเซย
๘๓. ชานางนั้กคู้คู้	ชาสมร
พลางพิโอบเฮวอร	แอบเคล้า
กระทุ้มกั้งทุ้มกร	คอก เรียมญา
เกดกั้ว่าเกศนุชเกล้า	กลั่นกลั้วเสาวคนธ์
๘๔. เล็บมีอนางนทนาง	นขา นางญา
กั้ตังกั้ค้องบุษบา	นั้มนั้ง
ชงโคคคคชงมา	นุชนาง เหมื่อนญา
เรียมมะเม็ยลเค้อปลั้ชง	กั้งปลั้ชงสอสมร

พระมหาอุปราชชาวมอญ

๓๓

๔๕. ช้อนก่ ^๑ นกล่ ^๑ นกล่ ^๑ นแก้วช้อน	นาสา เวียมฤา
คา ^๒ คว่าคา ^๒ คพิศตรา	หนุ่มเหน้า
ส ^๓ ลาลิงเล่ ^๓ ห้ชองสลา	นุช ^๓ เที้ยย ถวายฤา
ส ^๔ วาทก้งเวียมสวาทเจ้า	จากแล้วหลงครวญ
๔๖. ส ^๑ ลั ^๑ ก ^๑ ไ ^๑ ท ^๑ ไ ^๑ ส ^๑ ล ^๑ ก ^๑ น ^๑ ้อง	แหงนนอน ไพรฤา
เพ ^๒ ว ^๒ ระ ^๒ เพ ^๒ อ ^๒ มา ^๒ รา ^๒ ญ ^๒ ร ^๒ อน	เค็ ^๒ ก ^๒ ไ ^๒ สร ^๒
ส ^๓ ล ^๓ ะ ^๓ ส ^๓ ล ^๓ ะ ^๓ ส ^๓ ม ^๓ ร	เส ^๓ ม ^๓ อ ^๓ ช ^๓ อ ^๓ ไม ^๓ น ^๓ า
น ^๔ ั ^๔ ก ^๔ ระ ^๔ ก ^๔ ำ ^๔ น ^๔ า ^๔ ม ^๔ ไม ^๔	แม่ ^๔ น ^๔ แม่ ^๔ น ^๔ ท ^๔ ร ^๔ ว ^๔ ง ^๔ เว ^๔ ียม
๔๗. ไม ^๑ โร ^๑ ก ^๑ เท ^๑ ม ^๑ อ ^๑ น ^๑ โร ^๑ ค ^๑ เร ^๑ ้า	ร ^๑ ุ ^๑ ม ^๑ ก ^๑ า ^๑ ม
ไ ^๒ ฟ ^๒ ว ^๒ ่า ^๒ ไ ^๒ ฟ ^๒ ร ^๒ า ^๒ ค ^๒ ล ^๒ า ^๒ ม	ล ^๒ ว ^๒ ก ^๒ ร ^๒ ้อ ^๒ น
น ^๓ า ^๓ ง ^๓ แ ^๓ ย ^๓ ้ม ^๓ ห ^๓ น ^๓ ึ่ง ^๓ แ ^๓ ย ^๓ ้ม ^๓ ย ^๓ า ^๓ ม	*เ ^๓ ย ^๓ ว ^๓ ย ^๓ ั ^๓ ว ^๓ แ ^๓ ย ^๓ ้ม ^๓ ฤ ^๓ า
ค ^๔ ุ ^๔ ม ^๔ ก ^๔ ั ^๔ ง ^๔ ค ^๔ ุ ^๔ ม ^๔ ค ^๔ ั ^๔ ช ^๔ อ ^๔ น	ช ^๔ ก ^๔ อ ^๔ น ^๔ ก ^๔ ัน ^๔ แ ^๔ ส ^๔ ง
๔๘. ส ^๑ าย ^๑ ห ^๑ ย ^๑ ค ^๑ ห ^๑ ย ^๑ ค ^๑ ก ^๑ ล ^๑ น ^๑ ฟ ^๑ ุง	ย ^๑ า ^๑ ม ^๑ ส ^๑ าย
ส ^๒ าย ^๒ ย ^๒ ่ ^๒ ห ^๒ ย ^๒ ค ^๒ เส ^๒ น ^๒ ห ^๒ ั ^๒ ห ^๒ าย	ห ^๒ ำ ^๒ ง ^๒ เศ ^๒ ร ^๒ ้า
ก ^๓ ั ^๓ ค ^๓ น ^๓ ก ^๓ ว ^๓ น ^๓ ว ^๓ าย	ว ^๓ าง ^๓ เท ^๓ ว ^๓ ย ^๓ ร ^๓ า ^๓ แม่
ถ ^๔ วิ ^๔ ล ^๔ ท ^๔ ุก ^๔ ข ^๔ ว ^๔ ย ^๔ ค ^๔ ำ ^๔ เข ^๔ ้า	ห ^๔ ย ^๔ ค ^๔ ไ ^๔ ค ^๔ ั ^๔ ฉ ^๔ น ^๔ ไ ^๔ ค

* นี้ตามสมุคไทย ได้ความดี แต่ในละมับพิมพ์คำ 'เขาว' เป็น 'เฮ้า' ไป.

๓๔

ทะเลงพาย

๘๘. สุกกรมกรมสุขไชร์

กรมแต่ทุกซ์โทษทวี

นม สวรรค์ นก ขั้วศรี

ถวิลย์เคยซากเคลิ้น

๘๙. โกล่มขุมช่อช้อย

เผย ผกา เกสร

รวรรนรสคนฉัชร

กลั่นตระการกลดแก้ว

ไข่มุ่

ท่อนเว้น

เสาวภาคย์ พี่เขย

ศลาคน้อง ใคร ถนอม

ชรร

ขั้วแย้ม

จังหวัด ไพรนา

เกศแก้วกุสงวน

โคลง ๒

๘๑. พระครวญถึงอุ้นท้าว

ทรวงแรมศรี

๘๒. ไครปราณหงษ์ข้าง

ช่วยชัชวอนชม พฤกษ์นา

๘๓. ร้อนอารมณ์หม่นใหม่

สข น้อง นวล สมร แม่่นา

๘๔. เหลืออวรณ์หว่ากแว

เกียงร้อนรำจวน ใจนา

๘๕. กำสรวลสุกที่พร้อง

พ่างม้วยเมื่อ มรณ แม่เขย

หนักุระราชรว

เชอญนุชมาแนขข้าง

คิคฉันโตจักไค

ทุกซ์เผื่อเหลือที่แก้

เจ็บบมบนพิษตอง

พระมหาอุปราชาชมไม้

๓๕

ร่าย

๔๖. พระยอกร ก่ายพักตร์ พลังขำลักขำเลื่อง เนื่องนิกรพิทค
 อเนกนภานา หมุ่มมยุรา^๕ พ็อน^๖ฟ้าย กระจื่นร่ายร้อยรำ คล้ำ
 คลังโคลงคลอแคล ผุ่งแกจับกิ่ง*แมก แชวกชวานเคาะชุกไม้
 ใ้สักระสาแซ้งแซว เค้าโมงแมวม่ายคู้ เค้ากู่กู่ก้องทง เป็คน้ำ
 ลงเล่นน้ำ กาน้ำกลักดินปลา คับคาคายคาร์คอน กระจวน
 ว่างอนบิน ขน เป็ล้าปลิงปนกระลึงลาง กางเขนเขวโคกม้า สร้อย
 อีวาร์จันน กระจในขานเสี่ยงเว้า แหกเท้ากระเด็นกระตัว งัว
 เงือกง้งข้งรอก กระจอกกระจิยกระจาบ พิวาพว้าคววญควาง
 ขางกระจหอกคอกคอกซ์ แสกลเสี่ยงล่อสมซ้อ ออกล็องอ้อองไฟร
 เหยี่ยวตระไกรตระกรุม กระจลุมพูกระจพ้อ กระจทาดู้อักเพือน
 †เกลื่อนกระจท่งท่งชลด คอกขิวปนปลอมแปลก อัญชันแตรก
 นางนวล ผุ่งกากวนจิกรุ่ง ทั่งทุคดั่งเงี่ยงฉ้อชย ค้อยท้วคหวาคฟ้า
 คุล้าคลาเคล้าคู้คลอ พญาลอชี่ลุ่ม ชุ่มคัมแคแลหลาก เหล่า
 รากพรากนกรพริก อิกพระหิศักดิ์อันทอชย แอ่นลมลอมลอมเลือน

* ้นตามจะนับสมศไทย แต่จะนับพิมพ์คำ 'แมก' ถลาชไปเป็น 'เกาะ'
 เปลี่ยนสัมผัสสไปรับในคำที่ ๓

† ตามจะนับสมศไทย แต่ในจะนับพิมพ์คำ 'ทอง' เดิมเข้าเป็น
 เกลื่อนกระจท่งท่งชลด.

๓๖

ทะเลงฟ้าย

ไก่อ่เถื่อนชันจะแจ้ว คุเหว่าแหว่เสียงหวาน สาลิกาขานจะร้อง
 ไก่อ่ฟ้า^{๕๔}พ้อ^{๕๕}ทาง^{๕๖}เพอ^{๕๗}ย เจอ^{๕๘}ย^{๕๙}กระ^{๖๐}แสง^{๖๑}สำ^{๖๒}เนียง^{๖๓} เสียง^{๖๔}ระ^{๖๕}วัง^{๖๖}ไพ^{๖๗}ร^{๖๘}ร^{๖๙}อง^{๗๐}
 วั^{๗๑}ธ^{๗๒}ระ^{๗๓}วัง^{๗๔}ไพ^{๗๕}ร^{๗๖}พ^{๗๗}น^{๗๘}น^{๗๙}ค^{๘๐} ภู^{๘๑}บาล^{๘๒}ช^{๘๓}ช^{๘๔}ม^{๘๕}เค^{๘๖}ย^{๘๗}ว^{๘๘} เสียง^{๘๙}อ^{๙๐}รุ^{๙๑}ระ^{๙๒}วั^{๙๓}น^{๙๔}เร^{๙๕}้า^{๙๖}
 พ^{๙๗}ล^{๙๘}ง^{๙๙}ค^{๑๐๐}ำ^{๑๐๑}น^{๑๐๒}ง^{๑๐๓}ห^{๑๐๔}น^{๑๐๕}ุ^{๑๐๖}ม^{๑๐๗}เ^{๑๐๘}น^{๑๐๙}้า^{๑๑๐} ใ^{๑๑๑}น^{๑๑๒}เ^{๑๑๓}น^{๑๑๔}อ^{๑๑๕}น^{๑๑๖}ว^{๑๑๗}ล^{๑๑๘}ผ^{๑๑๙}ร^{๑๒๐} ใ^{๑๒๑}น^{๑๒๒}า

โคลง ๔

๕๕๗. พิศวงสังเวชไอ้

อก^๑ค^๒ุยามวิโยคเขาวัว^๓กุก^๑ัง^๒ใ^๓ย^๔บ^๑ พ^๒าน^๓ พ^๔ัก^๕ค^๖ร์^๗ พ^๘ฐ^๙เท^๑ียม^๒ช^๓ี^๔พ^๕ แ^๖ถ^๗นาเว^๑ียม^๒จ^๓ัก^๔แ^๕น^๖ระ^๗น^๘ก^๙ไ^{๑๐}ม^{๑๑}ย^๑อ^๒น^๓อ^๔ง^๕ไ^๖ท^๗น^๘น^๙าง๕๕๘. นางนวลนกกินม^๑น^๒อ^๓งน^๑ว^๒ล^๓ป^๔ร^๕างจ^๑าก^๒พ^๓ร^๔าก^๕พ^๖ร^๗าก^๘จ^๙าก^{๑๐}น^{๑๑}างห^๑น^๒ง^๓น^๔นพิ^๑ร^๒า^๓พ^๔พิ^๕ลา^๖ป^๗ค^๘ร^๙างค^๑ร^๒ว^๓ญ^๔แ^๕ช^๖่ง^๗ ช^๘้ำ^๙ฎ^{๑๐}าบ^๑ัว^๒ว^๓่า^๔บ^๕ัว^๖น^๗ุ^๘ช^๙บ^{๑๐}ันอ^๑ก^๒น^๓อ^๔ง^๕เว^๖ียม^๗ถ^๘น^๙อ^{๑๐}ม๕๕๙. ไก่อ่แก้วคิ^๑ค^๒ุ^๓ค^๔ุ^๕แ^๖ก^๗ว^๘ก^๑ล^๒อ^๓ย^๔ใ^๕ เ^๖ว^๗ียม^๘ฎ^๙าแ^๑ส^๒ก^๓ย^๔ิ่ง^๕แ^๖ส^๗ก^๘ห^๙ฤ^{๑๐}ท^{๑๑}ย^{๑๒}พ^๑เ^๒ไ^๓ศ^๔ร^๕้าน^๑ก^๒อ^๓อ^๔ก^๕น^๖ก^๗อ^๘อ^๙ก^{๑๐}ไพ^{๑๑}รพ^๑ล^๒ค^๓แม่^๔ เ^๕ท^๖ม^๗อ^๘น^๙ฎ^{๑๐}าช^๑ม^๒แ^๓ช^๔ก^๕เ^๖้า^๗ค^๘ุ^๙เ^{๑๐}้า^{๑๑}แ^๑ช^๒ก^๓น^๔อ^๕ง^๖น^๗าน^๘ค^๙ิน

พระมหาอุปราชาชมนก

๓๗

๑๐๐. ชุมพพิศฟ่างผ้า	ชุมพ ^๓ แม่ญา
นุกขมนเหล็กองค ^๒	กึ่งเจ้า
สร้อยทองเทียบสร้อยพญ ^๓	ข้าชาคม
แค้นว่าแค้นองค์เกล้า ^๔	พิเกล้าคดิงสมร ^๕
๑๐๑. รั้งนานนทหนึ่งร้าง ^๑	รั้งนาน
เท้งทกขุกเท้งสาร ^๒	ส่อน้อง ^๓
นชวกชวานคู่ชวานราญ ^๓	รอน ออก เวียมญา ^๔
ถุกคังถุกทิดถ้อง ^๔	เรียกเจ้าหาหาย
๑๐๒. คับแคเคียงคู่ซ่ม ^๑	เขาขัน
เอียงและออกอัญชัน ^๒	แซ่ช้อง
ภระทรอกภระเวียนรัต ^๓	เวียงร้าย อยู่ ^๔
ภระจิบภระทาบ้อง ^๕	จับไม้เมอลเมียง
๑๐๓. ภระเต็นภระทิวคน ^๑	แตกคน
ยงย่องยอกยงยล ^๒	โยกย้าย
นทเปล้านกปลีปน ^๓	ปลอมแปลก ถันนา
คล้ำล้ำคั้งโคลงคล้าย ^๔	คู่เกล้าคดอเคลีย ^๕

๓๘

ทะเลงพาย

๑๐๔. เเนองนกรับมิ่งไม้	เรื่อยมยล
คุมค้อยู่ทุกคน	ท่างว้อง
ทุเกียวอครทน	ทกข์ท่ม ทรวงนา
ฎาขมเพอนพร้อง	พิเพียง*อคสุ
๑๐๕. สัตววานเห็จห้อง	หวาโทยม
ย้งอนุชเลอคโคม	พ้องฟ้า
เชอญสมรแม่มาโลม	ลาญทวยช เรียมเอย
รงพิพลันพยหน้า	แม่หน้านวลเฉลิม
๑๐๖. เข็ญจวรรณวานเร่งร้อน	เร็วบิน ไปเฮย
แจ้งทแสนสุทวิต	วากว่า
ยามกินข้เป็นกิน	กินโคก
นอนก้งนอนเข้าข้า	ชอกซ่าทรวงสลาย
๑๐๗. สาลิกาย่าพลอคเพ้อ	ลำพ้ง เลายนา
วานประเวศลู่วัง	ล็กน้อย
จำทูลทุกข้แดลงย้ง	เขาวเรศ แม่ฎา
จงแม่วิเรียมสร้อย	ล็กอ้างอาคร

* นิตามฉะบับสมุดไทย แต่ในฉะบับสมุดพิมพ์ คำ 'อคสุ' ฤลาช
เป็น อาคร.

พระมหาอุปราชาชมนก

๓๘

๑๐๘. แยกเท้า เท้าแยกนั้ง	นาง พงา หนึ่งรา
บอกว่าเวียมไทยหา	ละห้อย
เชอญนุชเร่งเร็วมา	ระงับโศก พี่เอย
ขอพบพักครัน้อย	หนึ่งให้สร้างคล้าย
๑๐๙. ใ้กำวานว่ายฟ้า	ทวาทน
หา สมาร มา ยถ	เถอนทอชง
เชอญสม พนารญ	เรียงรุ่น ทุกข์แฮ
ชมพิทศเทอรวัง	ร้ายไม้ไซเสียด
๑๑๐. ห่อนเห็นสุโนก้อ	เฮาภาร
เวียมเร่งลรรลงดาน	สวาทใหม่
รำลึกวิมลมาลย์	ขั้วมาศ กูเอย
มีชลุบทรงไว้ไว้	ทเวษล้ำเหลือทน
๑๑๑. พระโทยพระให้รำ	รำวาน
พลางพระค่านังนวด	หนุ่มหน้า
ข่เหือคย่ทายครวญ	คราวครำ อยู่แฮ
พระแต่โศกแต่เศร้า	แต่สร้อยแสนทวี

๔๐

ทะเลงพาย

ร่าย

๑๑๒. นฤยคัศกาลวันทก พลังกำสรคกำสรวด ครอบงำถึงองค์
 อ่อนไต้ พิศนภไม้มในมารค คุหลายหลากหลายแห่ ทยวยหาญ
 แท้เป็นชนค ใ้ือกกรวัชปลายปลิว ทิวทวนด้องท้องฟ้า พู่ระย้า
 ระบาย สรรพพลแสะพลสาร แสนพหลหาญพลห้อม ล้อม
 นฤเขศวเสก้คง พลังพระบงจักุบาท กลาคมฤควายเรียง
 กัมภินเกลี้ยงกลิ้งกล้า ย้าหม้อไ้เคียวเหลียวคุ สำห่มห่ม
 หมุ่มหม่มัน กระทบค้ำตามทาง กวางกะทิงเถื่อนถัก ฮักหุ้ม
 หาญชาญเชียว แล่นไล่เสียวสู้กัน ชะมคณมันหมุ่มทราย ควาย
 คณาคลาคล้ำ สำโคพละเหยาะเคอร ละมั่งเมอลม่ายเมียง
 เบียงผาโผนผกผงผก ระมากเลาะเล็มหนาม ชลาคำรามรร้อง
 ก้องกักกงพงพพานค้ เหล่าสุวณโนนอก ังจอกทอนชะช้า
 สารเหนียวน้ำข้างบง กระจงแล่นกระเเอง ถึงละเลิงโลกเหลัน
 เต้นไต้ไม้ชะชรวง ค่างร่ายร้องครอกคราง ลางกระรอกกระแต
 แลระวู่โจน ย่างแผ่นโผนโผนผก ชะน้ทกหัวห้อย ย้อยโยนไม้
 ไกวคน สำสัควันพฤกษา ท่างคณาเน้องนันค้ บัญพิพรคักเฝ้า
 เหล่าจักุบททวิบาท ภายพนค้แนวเนอน พระบเพลิงพิศชัน
 ฝนกมลหวนัว ฤวิลถึงนุชหมุ่มหน้า น้มนเอนวลจันทร์ แม่เฮย

พระมหากุปราชชาสมเนอ

๔๑

โคลง ๒

๑๑๓. เจ็บหายัลยั่มเคร้า	ไปก็ปางจักเต้า
แขน้องคินถนอม แม่นา	
๑๑๔. ทรมกกระออกซ่า	ปวคยมฝหิวซ่า
บ่งไค้เยยไฉน นินา	
๑๑๕. ฉนไค้จิงจิมเจ้า	จักมาแอบแนบเกล้า
อยู่เคลียคสังโถม ชินนา	

โคลง ๔

๑๑๖. พระโทรมนัลยัเคร้า	แสนคัลยั
พลางพระชัยพลขันธิ	เคลือนคัลยั
พระพิศอเนกนันท์	เน้องลัศวั นินา
ไปย่เห็ชคละห้อย	ห่างให้หาครั
๑๑๗. โยชิลิ ลาศแคล้ว	คลาทาง
ทุกทวัลลัศวัคินตาง	แตกเต้า
กาสร สุกกรวาง	ทวายชุ่ม ชู้นา
ละมิงละมากผากผังเข้า	บาลันชอน

๕๒

ตะเลงพาย

๑๑๘. กุญชรชักพวกฝ้าย

แฝกพง

ถักกระทิงวิ่งวง

แหวกเร้น

ของทองย่องขรรยง

ฝ้าย่าง ย่องนา

กระทำกระแด่แท้

คันท้อนกันหนี

๑๑๙. ภูมิเมอลแมกไม้

ใจทวน โหยแฮ

เห็นแต่ลึงค่างชวน

ท่านแย้ม

ลูก กก อก แอวบอวล

เค้นไต่ ไม้มา

ข้างเก็บผลไพล่แก้ม

กัก ปลัดอน ปลัดพลง

๑๒๐. แลพลงทางเทวยให้

ทาศรี

ยาม พระสุริยะถิ

ลตฟ้า

พระสัขย์แต่เสียงผู้

เผื่อนพุด กันแฮ

ขึ้น ทฤทัยท่านว่า

ทวาคเพียงจักรผัน

๑๒๑. สายัณห์ทวันสวาทไท้

ชเรศตรี ควแฮ

สัขย์แต่เสียงชนะ

ร่ายร้อง

เหวดยๆ เร็ยอกสวามิ

มรณาศ

นิกังเสียงนุชพร้อง

พริ้วให้หาเรียม

พระมหาอุปราชาเค็รทพิงไทรโยก

๔๓

๑๒๒. พระเกรียม กมเศศ ค้วย กวงสมร
 ฤาไคร่วายอาวรณ์ ว่างเคร้า
 พระทุกซ์ พระทอกลอน ใจเทวษ ถวิลนา
 ร้อนอุระราชเว้า ที่ร้างแรมขวัญ

โคลง ๒

๑๒๓. พระจาบัลย์ค้วยน้อง นึกปราณนางห้อง
 ท่างเคล้ารักทรอม ใจนา
 ๑๒๔. เคยถนอมมนุษย์แนบเนื้อ เห็บนิรารส เกอ
 เกียงใหม่ห่มองทรวง เรียมนา
 ๑๒๕. หนัก กวงสมร พิวาว คิคไคร่ พบน้องท้าว
 ท่อนพ้อง พานขวัญ ใจนา

ร่าย

๑๒๖. ไท้ชกระสันเสียวทรวง กวงกมลหม่นหมาง พลาง
 ใ้ท้วนเคอพล ลุกำบลไทรโยก พระคัยโคกสังทพิ
 ยับยั้งคั้งค้ายคุ โดยพยุที่สรรพเส็จ บพิทรวเสด็จเลอฮาสน์
 พลยัปลาราชเรื้อนคัก ทริกตรองการโรมร่า ส่งทพิหน้าไปก่อน
 ผ่อนทพิหนุ่นไปดัก รัคไปยอไปยุทซ์ ชิงประทุษฐ์โรมโทรม

๕๕

ทะเลงฟ้าย

โหมหักกานูจนบุรี คือให้แตกเป็นฤกษ์ เขาก็เร่งเรือออกทัพชัย
 ไปโดย บรูพทิศ ทัพหลวงศึกยกตาม งามสง่า พล ท้าว
 ล้วน ทหาร ท้าว หันเหิมในสมร ยิงนา

โคลง ๔

๑๒๗. พลมอญเมอลมัททอง	วิद्या
ชเนก นีกร อาชา	ชาติช้าง
ทวน ทองเดืออกทอตา	เปลือยปลาย
เทียว ธวัช แล สล้าง	เพื่องฟ้าปลิวปลาย

ร่าย

๑๒๘. ฝ่ายนครกานูจน จักขุนพลพวกท่าน ผ่านไปสืบเอาเหตุ
 ในขอยเขตต์รามัญ เขาก็พากันรีบรัก ลัดเล็ดลอดเลาะคง
 ทรงไปทางแม่กษัตริย์ จักกันชุ่มเป็นกอง มองเขาเหตุเขาผล
 ยลนิกรรามัญ เกอเรนันนันกันของเดือน เกลื่อนมาทั่วอุกทิศ
 หวังก่ออุกิศกร แก่พระนครตระหนัก เห็นฉัตรปักห้าชั้น
 กั้นบนเบื้องหลังสาร เขาก็ทราบการโดยขนาด ว่าอุปราชชนทัพ
 เร็วรีบกลับมายอก แควออกมาผ่านเส้า เจ้านครกานูจนบุรีรินทร์
 ยินยุชลข่าวศึก พลิกลาญขวัญแหลก แสกกมล ทะท้าว

ชาวเมืองกาญจนบุรี ลอบยกกองทัพหงสาวดี ๕๕

ราวฤดูร้อนเมือง เคียงไกรราษฎร์ทุกผู้ รู้ตระลอกไพร่นาย
 เขาทั้งหลายตรึกกัน ขวัญเกียงกันเผื่อนเผือก เลือกลสดก
 หมกหน้า บเห็นถ้าต่อรบ รู้ว่าทข บมีทาน รู้ว่าราญบ่มิรอก
 คึกเททอศควัวแตก แหกหนหน้าอย่าพะ เขาก็มละบ้านเมือง
 เปลื้องเปล้าผู้หมู่ชน ชวนกันชวนกันชุก บุกป่าดงป่าแดง
 แฝงเอาเหตุเอาผล ยลกระแทนเค็กไสว เพื่อดูลสักษณะให้
 สั่งท้าวแดงความ ทานนา

โคลง ๔

๑๒๙. ชาวสยามคว้ามเค็กสัน	ทั้งผอง
นายและไพร่ ไข้ ปอง	รบไว้
อพยพหลบ หลีกมอง	เอาเหตุ
ซุกซ่อนซ่อนให้ช้า	คึกไต่ไปเป็น

ร่าย

๑๓๐. ส่วนนเรนทรสมญา มหาอุปราชรามัญ อก็ให้เร่งผัน
 พลฝ่าย ย้ายมาโดยทางเดือน ทพหน้าเค็กอนพลเคอร ลูล้า
 กระเพอนข่มหิง จึงพระยาจิกคอง ให้พลกรูองเวฬุ อยู่นั้น
 สะพานผ่านชล เร่งเคอรพลข้ามฟาก มากนิกรคั่งคาม พวกชาว

๔๖

ทะเลงฟ่าย

สยามเห็นตระหนัก จึงลงลักษณะสารสื่อ ใส่ชื่อทั่วถ้วน วันทุก
 มุสทุกนาย ราชเรื่องราชวิปี่ ยกพยุหะเหยียบแค้น แห่งขุนแผน
 เป็นทนต์ รุกเอาสารมาบอก แด่ชอกฉวยมหาด ทูลขั้วบาทมทิตยาล
 เขาก็รับสารขึ้นม้า วิ่งมาเร็วฤชา ขอกข้อเชิญความ ท่านนา

โคลง ๒

๑๓๑. กองทัพตามกันเท้า เสียงสนั่นลั่นเท้า
 พ่าง^๕ทนต์ไพรพิง เพอกรฤ

โคลง ๔

๑๓๒. ทลยงเวียงท่าน้าว ไทยมี
 เมืองชอกฉวยจนบุรี ว่างว่าง
 ผู้ไคย^๕ออกตี คอบท้อ ทักษนา
 ยลแต่เหย้าเรือนร้าง อยู่ไว้ใครแรม
 ๑๓๓. สอกแนมจักจับถ้อย ได้ความ
 ฤกษ์ไค้ชาวสยาม สักผู้
 จักสืบจักเสาะถาม เหตุก่อน รั้นแฮ
 รั้นว่าชาวเมืองรั้น เล็ดแล้วหลักหิน

พระมหาอุปราชา^๕มาถึงเมืองกาญจนบุรี^๕

๕๗

๑๓๔. ชก็ ^๕ กริ ^๕ ชา ^๕ ทัพ ^๕ เข้า	เนา ^๕ เมือง
ประทัย ^๕ อยู่ ^๕ แรม ^๕ คัน ^๕ เคือง	สวาท ^๕ ใหม่
ค้ำ ^๕ นึ่ง ^๕ นุช ^๕ ไป ^๕ เปลื้อง	จิต ^๕ ที่ ^๕ ท่าน ^๕ ถวิล ^๕ นา
เจ้า ^๕ อุ ^๕ ระ ^๕ ราช ^๕ ไซ้	ชุน ^๕ แค้น ^๕ คัย ^๕ ทรวง
๑๓๕. ระ ^๕ ดวง ^๕ วาลี ^๕ ถ้ำ	บัง ^๕ อร
ยล ^๕ แก่ ^๕ แสง ^๕ ศศิ ^๕ ธร	ด่อง ^๕ ฟ้า
แสง ^๕ จันทร์ ^๕ บด ^๕ ของ ^๕ สมร	หมก ^๕ ทเวษ
ถวิล ^๕ ขี้ ^๕ ลม ^๕ นวล ^๕ หน้า	แม่ ^๕ มั่น ^๕ นวล ^๕ จันทร์
๑๓๖. คิ ^๕ ควัน ^๕ เว็ ^๕ ยม ^๕ สัง ^๕ เจ้า	จำ ^๕ ร มา ^๕ นา
เน ^๕ อง ^๕ พช ^๕ ถว ^๕ าย ^๕ กร	น ^๕ อ ^๕ น ^๕ ้อ ^๕ ม
นั ^๕ ก ^๕ เซ ^๕ ษ ^๕ ฐ ^๕ เ ^๕ ก ^๕ จัน ^๕ ทร	ด่อง ^๕ เม ^๕ ฆ ^๕ มั่น ^๕ ฤ
พิศ ^๕ ประ ^๕ กาย ^๕ ร ^๕ าย ^๕ ล ^๕ ้อ ^๕ ม	เล ^๕ ที่ ^๕ เพ็ ^๕ ย ^๕ ง ^๕ ส ^๕ าว ^๕ สน ^๕ ม
๑๓๗. เว็ ^๕ ยม ^๕ กร ^๕ ม ^๕ เก็ ^๕ ยม ^๕ ทเว ^๕ ษ ^๕ ไ ^๕ ท์	โ ^๕ ห ^๕ ย ^๕ ถ ^๕ วิ ^๕ ด อ ^๕ ร ^๕ เอ ^๕ ย
ฤ ^๕ กา ^๕ ไ ^๕ คร ^๕ ว ^๕ าง ^๕ ใจ ^๕ จัน ^๕ ท์	จ ^๕ ิ ^๕ ก ^๕ เจ้า
ป ^๕ ่าง ^๕ ก ^๕ ิน ^๕ ย ^๕ ่ ^๕ เข็ ^๕ น ^๕ ก ^๕ ิน	ก ^๕ ิน ^๕ โ ^๕ ศ ^๕ ก
น ^๕ อน ^๕ ย ^๕ ่ ^๕ เป็ ^๕ น ^๕ อน ^๕ เศ ^๕ ร ^๕ ้า	เส ^๕ น ^๕ ที่ ^๕ สุ ^๕ ้าน ^๕ เส็ ^๕ ย ^๕ ว ^๕ ส ^๕ ม ^๕ ร

๔๘

ทะเลงพ่าย

โคลง ๓

๑๓๘. พระฮาวรณห์วันทรง หนักดวงกลมราชรั้ว
 คีทไคร่คั่นครองท้าว กลัยไต้เย็บไฉน นั้

ร่าย

๑๓๘. หนักหฤทัยท่านพลาง ทางค้ำนังนวลสมร จนจันทร์
 คัดอัยเค็ดอน คารวเลือนลัษเฒ แสงสุพรรณเณกฉานฉาย
 พรายหิริญเรอราง พลางอให้เคอทรวยหาญ ออกจากกาญจนบุรี
 กวีธาพลคูลาคคล้าย ย้ายมาตามมรรคา ศลาพยุที่พลางทางชม
 พนมพนัสแนวเนอน เทอนแถวเจอนเขื่อนเขา พฤษษาเนาเนื่อง
 นันท์ คุเฉอคณันเฉกฉัตร ระบักโยเขี้ยวเหลื่อง เนื่องผลแนม
 แกมคอก ออกเป็นพวงเป็นพู่ อยู่เปรมตาเปรมใจ ไหวอูระ
 ท่านสน หวันอูระท่านรั้ว ถวิลถึงองค์อันท้าว ที่ร้าง
 ฤาคน สมเลย

โคลง ๔

๑๔๐. พระฉนทุกซ์เทวษกล้า แกล่ครวญ
 ชัยคชบทธรวน จักพลัด
 บรรลุพูนมทวน เถอนที นั้
 เทกุนาถหนักเฮ้!

อาจให้ชนเห็น

ถมพิศัตร์ของพระมหาอุปราชาทัก

๕๘

๑๔๑. เกอ ^๑ คเป็นหมอก ^๑ มค ^๑ ห้อง	เวหา ทน ^๑ เซย
ล ^๑ ม ^๑ ช ^๑ อ ^๑ เว ^๑ ร ^๑ ม ^๑ ภา	พ ^๑ ค ^๑ ค ^๑ ล ^๑ ม
ห ^๒ วน ^๒ ห ^๒ อ ^๒ บ ^๒ ห ^๒ ก ^๒ ฉ ^๒ ค ^๒ รา	ค ^๒ ช ^๒ ช ^๒ า ^๒ ค ^๒ ล ^๒ ง ^๒ แ ^๒ ย
แ ^๑ ล ^๑ อ ^๑ ล ^๑ ี ^๑ ก ^๑ ล ^๑ ค ^๑ ก ^๑ ล ^๑ ม	เก ^๑ ล ^๑ อ ^๑ น ^๑ เพ ^๑ ย ^๑ ง ^๑ จ ^๑ ก ^๑ ร ^๑ ฉ ^๑ น
๑๔๒. พระ ^๑ พล ^๑ ัน ^๑ เห ^๑ น ^๑ เท ^๑ ก ^๑ ไ ^๑ ช ^๑ ร ^๑	เส ^๑ ย ^๑ ว ^๑ ท ^๑ ว ^๑ ง ^๑ แ ^๑ ค ^๑ เ ^๑ ย ^๑
ถ ^๑ น ^๑ ค ^๑ ก ^๑ ง ^๑ ภ ^๑ ฉ ^๑ า ^๑ ห ^๑ ล ^๑ ว ^๑	ท ^๑ ก ^๑ ค ^๑ อ ^๑ ง ^๑
ก ^๒ ระ ^๒ ห ^๒ มา ^๒ ก ^๒ ระ ^๒ ห ^๒ เ ^๒ ม ^๒ น ^๒ ท ^๒ ร ^๒ ว ^๒ ง	ส ^๑ ัน ^๑ ช ^๑ ค ^๑ พ ^๑ ัก ^๑ ค ^๑ ร ^๑ น ^๑ า
ห ^๑ น ^๑ ก ^๑ ห ^๑ ฤ ^๑ ท ^๑ ย ^๑ ท ^๑ ่าน ^๑ ร ^๑ อ ^๑ ง	เร ^๑ ย ^๑ ก ^๑ ใ ^๑ ห ^๑ เ ^๑ ร ^๑ ท ^๑ า ^๑ ย ^๑
๑๔๓. ท ^๑ ง ^๑ ห ^๑ ล ^๑ า ^๑ ย ^๑ ล ^๑ ว ^๑ น ^๑ ร ^๑ บ ^๑ แ ^๑ จ ^๑ ง	เ ^๑ น ^๑ ไ ^๑ ส ^๑ ย ^๑ - ค ^๑ า ^๑ ส ^๑ ค ^๑ ร ^๑ แ ^๑ ย ^๑
เห ^๑ น ^๑ ท ^๑ ระ ^๑ ห ^๑ น ^๑ ก ^๑ แ ^๑ น ^๑ เ ^๑ น ^๑	เท ^๑ ห ^๑ ค ^๑ ห ^๑ า ^๑ ว
จ ^๑ ัก ^๑ ท ^๑ ูล ^๑ , บ ^๑ ่ ^๑ ท ^๑ ูล ^๑ ไ ^๑ ท	เ ^๑ ร ^๑ ง ^๑ ไ ^๑ ท ^๑ ย ^๑ ท ^๑ ่าน ^๑ น ^๑ า
เส ^๑ น ^๑ อ ^๑ แ ^๑ ค ^๑ ค ^๑ ก ^๑ ล ^๑ บ ^๑ ร ^๑ ว ^๑ ้า	เก ^๑ ล ^๑ อ ^๑ น ^๑ ร ^๑ ำ ^๑ ย ^๑ ก ^๑ ล ^๑ า ^๑ ย ^๑ ค ^๑
๑๔๔. เท ^๑ ก ^๑ น ^๑ ฝ ^๑ ว ^๑ เ ^๑ ้า ^๑ ช ^๑ ว ^๑	ค ^๑ ุ ^๑ ก ^๑ เ ^๑ ื้อ ^๑ ญ ^๑
เก ^๑ อ ^๑ ค ^๑ เ ^๑ ม ^๑ เ ^๑ ย ^๑ า ^๑ ม ^๑ เ ^๑ ็น ^๑ ค ^๑	ค ^๑ อ ^๑ ก ^๑ ไ ^๑ ้
อ ^๑ ย ^๑ ่า ^๑ ช ^๑ ุ่น ^๑ อ ^๑ ย ^๑ ่า ^๑ ล ^๑ ำ ^๑ ค ^๑ เ ^๑ ญ ^๑	ใ ^๑ ห ^๑ เ ^๑ ย ^๑ พ ^๑ ระ ^๑ เ ^๑ ย ^๑
พ ^๑ ระ ^๑ จ ^๑ ัก ^๑ ล ^๑ ุ ^๑ ลา ^๑ ภ ^๑ า ^๑ ไ ^๑ ค ^๑	เ ^๑ เ ^๑ ค ^๑ เ ^๑ ง ^๑ เส ^๑ ็น ^๑ ค ^๑ ค ^๑ ก ^๑ ส ^๑ ย ^๑ า ^๑ ม

๕๐ ทะเลงฟ้าย

๑๔๕. เวียงรามฤๅอาจ ^๑ ต้าน	ค้อมมือ ท่านแฮ
พระจัก ชาญชัย ^๑ ดิอ	ลุ่มฟ้า
ทุกท้าว บ่ท้าว ^๑ ดิอ	คน ค้อ พระเฮย
โชน มกฏ ^๑ กัมน้ำ	นอชน อ้อมถวาย ฤๅ ^๑ ดิอ
๑๔๖. เทียม ^๑ น ^๑ ง ^๑ หากให้	ฉัตรหัก เห็นแฮ
เพราะ เพอ ^๑ อุ ^๑ ปรา ^๑ ช ^๑ ค ^๑ ก ^๑ ค ^๑	เสียมไสร ^๑
พระภู ^๑ บ ^๑ ก ^๑ จ ^๑ ก ^๑	ละกูยศ พระนา
เวน พิภพ ^๑ พระให้	หน่อท้าว เสวยศวรรย ^๑
๑๔๗. ครน ^๑ พ ^๑ ง ^๑ บ ^๑ พ ^๑ ท ^๑ ร ^๑ เพ ^๑ ย ^๑ ง	พ ^๑ ง ^๑ ห ^๑ ท ^๑ น ^๑ ง ^๑ า
ห ^๑ ท ^๑ น ^๑ ง ^๑ แ ^๑ ท ^๑ น ^๑ ง ^๑ ค ^๑ ำ ^๑ ส ^๑	ช ^๑ ง ^๑ พ ^๑ ร ^๑ อ ^๑ ง
ไช ^๑ ไ ^๑ ว ^๑ เ ^๑ ท ^๑ ฎ ^๑ ท ^๑ ย ^๑ ญ ^๑ —	ฉ ^๑ ร ^๑ พ ^๑ ร ^๑ อ ^๑ ย ^๑ น ^๑ า
น ^๑ ก ^๑ ร ^๑ เ ^๑ ง ^๑ ก ^๑ ร ^๑ เ ^๑ ง ^๑ ท ^๑ อ ^๑ ง	แต่ ^๑ แ ^๑ พ ^๑ ค ^๑ ส ^๑ ก ^๑ ร
๑๔๘. พระ ^๑ ร ^๑ อ ^๑ น ^๑ อ ^๑ ร ^๑ ะ ^๑ เท ^๑ น ^๑	ค ^๑ น ^๑ ภ ^๑ ย ^๑
ห ^๑ ว ^๑ า ^๑ ค ^๑ ก ^๑ ม ^๑ ล ^๑ ไ ^๑ ท ^๑ ว ^๑ ไ ^๑ ท ^๑	ว ^๑ า ^๑ บ ^๑ ว ^๑
ก ^๑ ัน ^๑ ส ^๑ แ ^๑ ง ^๑ เส ^๑ น ^๑ า ^๑ เ ^๑ น ^๑	ท ^๑ ร ^๑ ว ^๑ ช ^๑ อ ^๑ น โศ ^๑ ก ^๑ น ^๑ า
พ ^๑ ล ^๑ าง พ ^๑ ระ ^๑ ก ^๑ ล ^๑ น ^๑ เท ^๑ ว ^๑ ษ ^๑ ก ^๑ ล ^๑ ้า	ก ^๑ ล ^๑ ค ^๑ ก ^๑ ล ^๑ ุ ^๑ ม ^๑ ร ^๑ ุ ^๑ ม ^๑ ส ^๑ ม ^๑ ร

พระมหาอุปราชาทนักระทัยเรื่องสงคราม ๕๑

๑๔๙. ภูธร พลังให้เร่ง	พลร มานา
แห่งกระลิ่งกลางทลชน	เล่าร้าย
วันทกระทวย ถอน	ใจใหญ่ อยู่แซ
พลัง พระชัย คชย้าย	ข้างเขื่องเห่าเคอว
๑๕๐. สระเทอน สระทกแท้	ไทถวิล อยู่เซย
ฤาไคร่ กลายใจจิ้นค์	จืด สร้อย
ค่านิ่งนฤบดินทร์	บิตุเรศ พระแซ
พระเร่ง ลานละห้อย	ทวยให้โหยหา
๑๕๑. อ้าจอมจักรพรรดิ ผู้	เพ็ญยศ
แม่พระเสียบเอวารส	แก้เสียน
จักเจ็ชอุระระทก	ทุกข์ใหญ่ หลวงนา
ณคักังพาหา เห็น	หันกลิ้งไกล องค์
๑๕๒. ณรงค์นเรศวรก้าว	กัศกร
ใคร จักอาว ออกรอน	รบสู้
เสียบกายแผ่นคินมอญ	พลันมอก ม้วยแซ
เหตุข่มมือผู้	อิน ต้าน ทาน เชิญ

๕๒

ทะเลงฟ้าย

๑๕๓. เอ็นกุกุอเวศวร์เจ้า	จุมถวัลย์
เปลี่ยว อูระราชวัน-	ทคแท้
พระชนม์ชรา ครัน	ครองภพ พระเอย
เกรง บพิตร จักแพ้	เพลิง พล้าศึก สยาม
๑๕๔. สงครามครานหนัก	ใจเจ็บ ใจนา
เรียม รุ่ง แหนง ทนวย เหน็บ	อกไอ้
ลูกตาย ฤไกรเก็บ	ผีฝาก พระเอย
ผีจักทิ้งที่โพล้	ที่เพลิงไกรเผา
๑๕๕. พระเนนัคเรศข้า!	เอ องค์
ฤาข่มไม้ใคร คง	คู่เรือน
จักรวิจัก รุ่มมรงค์	ฤาตุ แล้วแฮ
พระ จักชุ่น จักช้อน	จักแค้นคับ ทรวง
๑๕๖. พระคุณทวงเพียบพัน	ภูวกล
เต็มตระลอกแหล่งบน	บ่อนใต้
พระเกอดพระ ก่อชนม์	ชูปชีพ มา นา
เกรง บ่อ ทนลูกไ้	กล้ายเท่า คอย สมอง

พระมหาอุปราชาคงค่ายที่ค่ายตะพังศรี ๕๓

ร่าย

๑๕๗. ให้อัครีกรรของตรอมทวษ ถึงขัตฤเรศแรมเวียง เพียง
 อกไหวใจขัว คล้ำพระพักตร์มัวมล พดางเร้งพลกัวนเคอร
 ตามแฉวเทอนทางเดือน ทวยหาญเกล็อนกลากลาค คายแคน
 ท่งแคนนา คามาโคยรัตเยศ คลขอยเซศค้ชานี้ ศรีสุพรรณ
 พิศาล ธกัขรรหารให้ล้าก กวาคเอาคร้วเอาครอก ซอก
 ไปจับทุกบ่อน แล้วอให้ผ่นอน พลทัง ยังทำบตตะพังศรี
 ลุแล้วแท่งค่ายเขอน เกล็อนรว หนามรว ขวาก มาก
 ค่ายขอยเป็นชั้น กั้นค่าย หลวงเป็นกง วงคูกวาล้อม
 เก็อน สระเท็อนเสียง ม้า ช้าง เสียงพลเกรอกไพร กว้าง
 กักก้องไครยนิ ย่านนำ

ร่าย

๑๕๘. เมื่อนั้นเจ้าธานีทร์ บูรินทรคักคัสมา ทุกบวรราช
 อาณาเขตต์ ประเทศนคร สิงห์สรวิค้ ศรีสุพรรณทุกภาย
 เขาก็ขยายคร้วครอก ซอกไปช่อนไปชุก บุกป่าแดงป่าคง
 แล้วถึลงลักษณะข้าวสาร ส่งอาการเหตุหัว มาบังคมทูลหัว
 ธิราชผู้ผ่านถวัลย์ แลนา

๕๔

ทะเลงฟ้าย

โคลง ๔

๑๕๙. บ้างนั้นนฤเขตร์เบื้อง	บูรพา ภพแฮ
เคลือบพิภพอโยชยา	ยิ่งผู้
พระเศษทั้งรามรา-	ฉพเช่น เชื้อเฮย
ชอกอเรนทร์ท้าว	เร่งร้าวราญสมร
๑๖๐. ภูธรสถิตทอง	โรงธาร ท่านฤ
เกลืองภิมุขพิมาน	มาศแต่มี
มนตรีชลุ่ กวาน	กรายแน่น เนืองนา
ยักยัคศวรแยม	โอยผู้อื่นปราศรัย
๑๖๑. ไต่ตามถึงทุกซ์ถ้อย	ทวยชน
ค่างสนองเสนอกล	แก่ท้าว
พระกัศคักกล	โดยเยียง ยุกคี่นา
เย็นชระฤาร้าว	รายภูร์อื่นท่อนมี
๑๖๒. นฤภคิกาวีศก้วย	การยุทธิ
ซึ่งรักยอกัมพูช	แผ่นโพ้น
พลขกยกเอาอุต-	คมไซค ชัยนา
นัยกฤษณินโน้น	แน่นั้นวันเมื่อ

สมเด็จพระนเรศวรเตรียมทัพรบเขมร

๕๕

๑๖๓. พลเรือ พลรบ ท้อง	ทาง ชลา
เกณฑ์ แต้ พล พารา	ยักษ์ไต้
ไปตี พุทไธ ธา-	นิมาศ เมือง แส
ตีบ้านสักเสร็จให้	เร่งล้อมขอมหลวง
๑๖๔. พระห้วงแต่ศึกเสียน	อัสคง
เกรงกระลวก่องรังค์	ร้วหล้า
คือใคร จักคุมคง	ควรรู้ เชิญ แส
อาจ ประกันกรุงถ้ำ	ทัพชัย คั้น ดิง
๑๖๕. พระพิงพิเคราะห์ผู้	ภักดิ์ ท่าน นา
คือ พระยาจักร	กาจ แก้ว
พระตรีเศียร มนต์วี	มอขมิ่ง เมืองเซย
กูจักไกลกรุงแก้ว	เกลือกเข้าคลา คั้น
๑๖๖. เขียว ทนภพ แผ่นตัว	ตกใจ
วิพิชิตพูนภัย	เพ่อมพ้อง
สูกันนครใจ	ครอ เกรว่า กุเซย
กูจักปล้นคั้นขี้ของ	ยกหล้าแหล่ง สยาม

๕๖

ตะเลงพาย

๑๖๗. สงครามพังแตกแพ้ว	เสียดี้
แตกเมื่อต้นขี้ไป	หอนขี้
ขี้ร้างกระดิม	มาขอบน้
มีก็มีขี้หน้า	แน่แท้กู่ทวย
๑๖๘. ทั้งหลายสลับถ้อยทีน	บรรหารหนเซย
ยังขี้เยอนสนองสาร	ใส่เกล้า
ขี้ทนต์นครกาญ-	นถึถึงแฮ
พระยาอมาตย์นำเฝ้า	ขอกเขของเคืองเขิญ

ร่าย

๑๖๙. ไทเห็นลักษณข้าวสาร อื่นโองการให้อ่าน
 ห้วนยุบลเขอกอรรณ บัดเขาอ่านเสนอไท ในลักษณ
 นั้นว่า ข้ำพระพุทเจ้าผู้รัง ทั้งกรรมการทั่วตน ท้าว
 กาญจนบุรี ศรีสวัสดิบุเรศ ขอโอนเกศวันทนา แก้ออก
 ญามหาค ขานข้อราชศักดิ์กร ทูลภูธรผ่านถวัลย์ เพื่อ
 รามัญฝ่ายพล คุลประเวศสีมา ผู้เป็นนายกไสร คือ
 หน่อไทอุปราชา ยাত্রพยุหะแสนยา ยลโยธาทวยหาญ
 ประมาณห้าสิบหมื่น กุคายคินแทนคง ทรงขำมน้ำลำ
 กระพอน เกอวโคยสะพานเรือกรัต ศึกเข้ากาญจนบุรีศ

สมเด็จพระนเรศวรทรงทราบข่าวศึกมอญ ๕๗

ข้าศึกมีเขตต์เหลือช่อง ขอสเด็จพระพี่น้อง ท่านวีชาวเข็ญ
เทอญนา

โคลง ๒

๑๗๐. พระเปรมปราโมทย์ไชร^๑ ชึ่ง^๑บคินทร์กาลไถ้
สลับ^๑เข็ของบอก*รงค์

๑๗๑. ธิให้หาของค^๑น้องท้าว แดลงยุบลเหตุหัว
ท่านแจ้งทุกอัน แลนา

ร่าย

๑๗๒. แล้วขบรรหารตระบัต^๑ ว่าเราจัก^๑จตุรงค์ จะไปยง
ยอ^๑ยุทธิ^๑ ยิง^๑กัมพูชพารา^๑ คึก^๑มอญมาชิง^๑ควิน^๑ กัน^๑ยให้^๑ไป
ออก^๑ บอก^๑ให้^๑เท่า^๑โดย^๑ตก^๑ ควร^๑จัก^๑ยก^๑ไป^๑ยุทธิ^๑ เป็น^๑ม^๑หุส^๑ส^๑ว
มหัน^๑ต์^๑ ขึ้น^๑เอา^๑ชัย^๑ชิง^๑ขึ้น^๑ แล้ว^๑ก็^๑อิน^๑ออก^๑พจน์^๑ พระ^๑ราช
กฎ^๑ประกาศ^๑ แก่^๑เมือง^๑ราช^๑บุรี^๑ เกด^๑ที่^๑โยธ^๑ี^๑หำ^๑ร้อย^๑ คุ^๑ระ^๑ค้อย^๑
ไป^๑ชุ่ม^๑ช่อน^๑ กู^๑คึก^๑ผอน^๑คน^๑เตอร์^๑ ผ่าน^๑ลำ^๑กระ^๑เพอน^๑โดย^๑สะ^๑พาน
เพ่ง^๑พล^๑หาญ^๑เห็น^๑เสร็จ^๑ ให้^๑ระ^๑เท้^๑เจ้า^๑หัน^๑ ขึ้น^๑เรือ^๑ก^๑ชา^๑ก^๑เป็น
ท่อน^๑ คู่^๑อน^๑ พวน^๑ ชา^๑ก^๑เป็น^๑ ทุ่น^๑ เถ^๑ของ^๑ ก^๑ร^๑าน^๑ ก^๑ร^๑ุ่น^๑พล^๑ว^๑ก^๑เ^๑ผา

* นี้ตามฉบับสมุดไทย ส่วนฉบับพิมพ์มี 'ณ' เดิมเข้าเป็น 'ณรงค์'

๕๘

ทะเลงพ่าย

อย่าให้เขาจับได้ เขากระทำกั๊งไท้ ธีราชอินโองการ
สั่งนา

โคลง ๔

๑๗๓. นฤบาลสารเสรี้อ่าง	ไ้ทัน หิงแฮ
ถับทุกทุกเขตต์ชัณท์	ก่านก้าว
สิงหสิรรค์สุพรรณบวร—	ลูถัน ท่านนา
เขาเร้งนำเฝ้าท้าว	ถั่งถ้อยแถลงทูล
๑๗๔. บกัศูร์สั่งให้อ่าน	สารา
พระราชาธิบ บัญชา	ท่านไชร์
แถลงลักษณะทุกธา—	น ขอก มา นา
เสนอ ยุบล ข้าวไกล	คักตั้งในแคน
๑๗๕. บัคมอญแล่นม้าลาด	เลยแขวง
วิเศษชัยชาญแถคง	ข้าว ซ้า
เขานำอักษรแถลง	ถวายคั๊ นันนา
พระเร้งชนฤชา	ทักข์เชื้อญ ความ
๑๕๖. จอมสยาม*ขามคักไชร์	ไ้มี
บาน กมล เปรม ปรีคั	ปราชเสียน
สองสุริยภษัทธิ	ทวิศักข์ กั้นแฮ
หา เลศ มลาย คักเหียน	หัน หัว หาย คม

* นี้ตามฉบับสมุดไทย แต่ในสมุดพิมพ์คำ 'ขาม' เป็น 'คร้าม'

สมเด็จพระนเรศวรทรงหารอเรื่องทำศึกกับมอญ ๕๗

๑๗๗. สมเด็จพระนเรศวร ^๕ ขึ้น	ปรึกษา
แต่ภิมุข มาตยา	ทั่วผู้
จักโรม อริรา—	มีญเมอ ^๖ น ^๕ แซ
รับที่ถัน ^๗ ฤๅสู ^๘	นอกไชร์* ไหนศวร
๑๗๘. ทังมวลหมู่ ^๙ นาคย์ ^{๑๐} ชรวง	สาร พลัน
ทูลพระ ^{๑๑} จอมจรรโลง	เลื่องหล้า
แถลงลักษณะ ^{๑๒} ปางขรรพ์	มาเทียบ ถวายแซ
แนะที่ควรเสด็จ ^{๑๓} † ค้า	เค็กไชร์ ไกลกรุง

ร่าย

๑๗๘. ข้ามุ่งเหตุเห็นผล ยลจิตต์เจ้าจอมศึก ห่อนท้าว
 ชักหาญรงค์ ปลงใจมือต่อไท่ ชักท่านไชร์ฤๅอาจ จึงต้องยาตร
 พลเขื่อน เคื่อนประยทอ^{๑๔}ยว^{๑๕}เชื้อง โดยจำเป็นจำใจ ห่อนหวัง
 ชัยเชองชั้น ห่อนหวังหนนคัก^{๑๖} นักแต่ขามนามราช^{๑๗} ชลาท
 พระฤทธิ^{๑๘}ทุก^{๑๙}ก่ง^{๒๐} ครังคราคี^{๒๑}กรม^{๒๒}คัง ฝ่ายเรายังเป็นมิตร
 เขาเชอญบพิตรเสด็จ^{๒๓}กต ช่วยโรมรณ^{๒๔}ทัพ^{๒๕}หนึ่ง ซึ่งพลทัพ
 หงสา อุปราชา^{๒๖}เป็นใหญ่ ฝ่ายเชียงใหม่^{๒๗}อ^{๒๘}ไช^{๒๙} ให้พระ
 สึงข^{๓๐}ท^{๓๑}ค^{๓๒}อ^{๓๓}พล มาช่วยรณ^{๓๔}เวียง^{๓๕}รุม ชุมกัน^{๓๖}โรม^{๓๗}เวียง^{๓๘}คัง
 ทังสอง^{๓๙}เวียง^{๔๐}อยู่^{๔๑}เขา เราเข้า^{๔๒}ตง^{๔๓}ตน^{๔๔}พนม คี^{๔๕}ระ^{๔๖}คม^{๔๗}หิน^{๔๘}ทัง

* นตามฉบับสมุดไทย แต่ในฉบับสมุดพิมพ์คำ 'ไหน' กลายเป็น
 'ไน' ที่ถูกน่าจะเป็น 'ไหน' เพราะความข้างต้นบาทที่ว่า 'รับที่ถัน' ก็เป็น
 'ไน' อยู่แล้ว ความไม่สนิทเท่า 'ไหน'

† นตามฉบับสมุดไทย แต่ในฉบับสมุดพิมพ์คำ 'ค้า' เปลี่ยนเป็น 'ร่า'

๖๐

ทะเลงฟ้าย

ถูกมอญ^๑ลงตายกลาก ลาวลงตายคนค้ำ^๒ โททพิท้าวท้อถอย
 ฝ่ายเราคอย^๓อยู่ที่ เห็นเขา^๔ตบมีแตก อจึงยกแยกพลขึ้น
 แแยง^๕ยงบนปรายเขา เขา^๖เข้าศึกซงทง กลึงตกตายก่ายกัน
 มั่น^๗บ่รอต่อศึก เรา^๘ประชิดชิง^๙ครว^{๑๐} ภัย^{๑๑}ได้^{๑๒}ตัวขุนเมือง
 พลศึก^{๑๓}เปลื้องปลัด^{๑๔}ชนม^{๑๕} สอง^{๑๖}ท้าว^{๑๗}ยล^{๑๘}เวย^{๑๙}ราช^{๒๐} ขยาต*^{๒๑}พระ^{๒๒}เดช
 เป็น^{๒๓}ปฐม^{๒๔} ครอง^{๒๕}หนึ่ง^{๒๖}บรม^{๒๗}นฤ^{๒๘}บาล^{๒๙} เจ้า^{๓๐}จักร^{๓๑}พาล^{๓๒}หง^{๓๓}สา^{๓๔} กับ
 พระ^{๓๕}มหา^{๓๖}อุป^{๓๗}ราช^{๓๘} วิ^{๓๙}อา^{๔๐}ฆา^{๔๑}ต^{๔๒}ปอง^{๔๓}ร้าย^{๔๔} ลว^{๔๕}ง^{๔๖}เส^{๔๗}ก^{๔๘}จ^{๔๙}ฝ้าย^{๕๐}สู่^{๕๑}เมือง
 ขาน^{๕๒}ข้อ^{๕๓}เค^{๕๔}ง^{๕๕}เป็น^{๕๖}เล^{๕๗}ศ^{๕๘} ว่า^{๕๙}ประ^{๖๐}เท^{๖๑}ศ^{๖๒}พ^{๖๓}ก^{๖๔}าม^{๖๕} ก^{๖๖}่อ^{๖๗}สง^{๖๘}คร^{๖๙}ว^{๗๐}าม^{๗๑}แข่ง
 ค้ำ^{๗๒}ว^{๗๓} ขอ^{๗๔}เช^{๗๕}ิญ^{๗๖}ท้าว^{๗๗}ช่วย^{๗๘}ว^{๗๙}ณ^{๘๐} จ^{๘๑}ึง^{๘๒}เส^{๘๓}ก^{๘๔}จ^{๘๕}ก^{๘๖}ด^{๘๗}เ^{๘๘}ก^{๘๙}อง^{๙๐}แ^{๙๑}ค^{๙๒}ร^{๙๓}ง^{๙๔} ส^{๙๕}่ง^{๙๖}ส^{๙๗}าร
 แส^{๙๘}ก^{๙๙}ง^{๑๐๐}ช^{๑๐๑}่าว^{๑๐๒}แ^{๑๐๓}ก^{๑๐๔} แ^{๑๐๕}ก^{๑๐๖}่^{๑๐๗}ซ^{๑๐๘}ัก^{๑๐๙}แ^{๑๑๐}ซ^{๑๑๑}ก^{๑๑๒}ย^{๑๑๓}อ^{๑๑๔}ด^{๑๑๕}่าง^{๑๑๖} เขา^{๑๑๗}ใ^{๑๑๘}้^{๑๑๙}ท^{๑๒๐}ัง^{๑๒๑}ห^{๑๒๒}้าง^{๑๒๓}เม^{๑๒๔}ื่อ^{๑๒๕}ง^{๑๒๖}เขา
 เนา^{๑๒๗}อา^{๑๒๘}ว^{๑๒๙}าส^{๑๓๐}แ^{๑๓๑}ห่ง^{๑๓๒}หนึ่ง^{๑๓๓} จ^{๑๓๔}ึง^{๑๓๕}เขา^{๑๓๖}ส^{๑๓๗}่ง^{๑๓๘}ช^{๑๓๙}่าว^{๑๔๐}ไป^{๑๔๑} ท^{๑๔๒}ล^{๑๔๓}แ^{๑๔๔}ก^{๑๔๕}่^{๑๔๖}ไ^{๑๔๗}ท^{๑๔๘}ห^{๑๔๙}ง^{๑๕๐}สา
 อ^{๑๕๑}ก^{๑๕๒}ั^{๑๕๓}ป^{๑๕๔}ริ^{๑๕๕}ค^{๑๕๖}า^{๑๕๗}ค^{๑๕๘}ว^{๑๕๙}ง^{๑๖๐}มา^{๑๖๑}น^{๑๖๒} เพ^{๑๖๓}อ^{๑๖๔}ท^{๑๖๕}ริ^{๑๖๖}ก^{๑๖๗}าร^{๑๖๘}ส^{๑๖๙}ม^{๑๗๐}ห^{๑๗๑}มา^{๑๗๒}ย^{๑๗๓} จ^{๑๗๔}ึง^{๑๗๕}ใ^{๑๗๖}้^{๑๗๗}ร^{๑๗๘}าย^{๑๗๙}ซ^{๑๘๐}่ม^{๑๘๑}ท^{๑๘๒}ัพ
 ค^{๑๘๓}อ^{๑๘๔}ย^{๑๘๕}ร^{๑๘๖}ู่^{๑๘๗}จ^{๑๘๘}ัย^{๑๘๙}โ^{๑๙๐}จ^{๑๙๑}ม^{๑๙๒}ค^{๑๙๓}ี^{๑๙๔} ต^{๑๙๕}า^{๑๙๖}ม^{๑๙๗}ว^{๑๙๘}ิ^{๑๙๙}ด^{๒๐๐}แ^{๒๐๑}ถ^{๒๐๒}ว^{๒๐๓}ง^{๒๐๔} ต^{๒๐๕}ร^{๒๐๖}ง^{๒๐๗}ท^{๒๐๘}าง^{๒๐๙}ไป^{๒๑๐}ห^{๒๑๑}ง^{๒๑๒}สา^{๒๑๓} แ^{๒๑๔}ล^{๒๑๕}้ว
 อ^{๒๑๖}ย^{๒๑๗}ญ^{๒๑๘}ชา^{๒๑๙}ใ^{๒๒๐}้^{๒๒๑} ใ^{๒๒๒}้^{๒๒๓}พระ^{๒๒๔}ยา^{๒๒๕}เก^{๒๒๖}ย^{๒๒๗}ร^{๒๒๘}ค^{๒๒๙} พระ^{๒๓๐}ยา^{๒๓๑}พระ^{๒๓๒}ร^{๒๓๓}า^{๒๓๔}ม^{๒๓๕} มา^{๒๓๖}ส^{๒๓๗}ื่อ^{๒๓๘}คว^{๒๓๙}า^{๒๔๐}
 ไ^{๒๔๑}ม^{๒๔๒}ท^{๒๔๓}ร^{๒๔๔}ี^{๒๔๕} ร^{๒๔๖}ับ^{๒๔๗}น^{๒๔๘}ญ^{๒๔๙}ค^{๒๕๐}ี^{๒๕๑}เส^{๒๕๒}ก^{๒๕๓}จ^{๒๕๔}ค^{๒๕๕}ลา^{๒๕๖} ส^{๒๕๗}อง^{๒๕๘}พระ^{๒๕๙}ย^{๒๖๐}าก^{๒๖๑}ัก^{๒๖๒}ย^{๒๖๓} เขา^{๒๖๔}จะ^{๒๖๕}เ^{๒๖๖}า
 ท^{๒๖๗}ัพ^{๒๖๘}ซ^{๒๖๙}่ม^{๒๗๐} อ^{๒๗๑}อ^{๒๗๒}ก^{๒๗๓}ก^{๒๗๔}ระ^{๒๗๕}ท^{๒๗๖}่ม^{๒๗๗}ก^{๒๗๘}ระ^{๒๗๙}ท^{๒๘๐}ย^{๒๘๑} ร^{๒๘๒}บ^{๒๘๓}ก^{๒๘๔}ระ^{๒๘๕}ห^{๒๘๖}า^{๒๘๗}บ^{๒๘๘}ช^{๒๘๙}าว^{๒๙๐}ส^{๒๙๑}ยาม
 ส^{๒๙๒}อง^{๒๙๓}ร^{๒๙๔}ับ^{๒๙๕}คว^{๒๙๖}า^{๒๙๗}ม^{๒๙๘}แ^{๒๙๙}ล^{๓๐๐}้ว^{๓๐๑}ค^{๓๐๒}ลา^{๓๐๓} มา^{๓๐๔}แ^{๓๐๕}ร^{๓๐๖}เ^{๓๐๗}า^{๓๐๘}แ^{๓๐๙}ก^{๓๑๐}่^{๓๑๑}ไ^{๓๑๒}้^{๓๑๓} ก^{๓๑๔}ั^{๓๑๕}ง^{๓๑๖}เขา^{๓๑๗}ใ^{๓๑๘}้^{๓๑๙}เ^{๓๒๐}็น^{๓๒๑}ก^{๓๒๒}ด
 แ^{๓๒๓}ล^{๓๒๔}้ว^{๓๒๕}พ^{๓๒๖}า^{๓๒๗}ล^{๓๒๘}ไป^{๓๒๙}พ^{๓๓๐}ัก^{๓๓๑} ส^{๓๓๒}่า^{๓๓๓}น^{๓๓๔}ัก^{๓๓๕}ใ^{๓๓๖}น^{๓๓๗}บ^{๓๓๘}ริ^{๓๓๙}เว^{๓๔๐}ณ^{๓๔๑} วิ^{๓๔๒}ค^{๓๔๓}ม^{๓๔๔}ห^{๓๔๕}า^{๓๔๖}แ^{๓๔๗}ร^{๓๔๘}ค^{๓๔๙}ัน^{๓๕๐}ล^{๓๕๑}อง
 ถ^{๓๕๒}อง^{๓๕๓}แ^{๓๕๔}ถ^{๓๕๕}ง^{๓๕๖}เล^{๓๕๗}ศ^{๓๕๘}แ^{๓๕๙}ก^{๓๖๐}่^{๓๖๑}ซ^{๓๖๒}ี^{๓๖๓} เพ^{๓๖๔}อ^{๓๖๕}ย^{๓๖๖}า^{๓๖๗}ร^{๓๖๘}ม^{๓๖๙}ห^{๓๗๐}ิ^{๓๗๑}บ^{๓๗๒}า^{๓๗๓}ล^{๓๗๔} ค^{๓๗๕}า^{๓๗๖}ล^{๓๗๗}ก^{๓๗๘}ล^{๓๗๙}จ^{๓๘๐}ิ^{๓๘๑}ค^{๓๘๒}์^{๓๘๓}จ^{๓๘๔}อ^{๓๘๕}ม^{๓๘๖}ว^{๓๘๗}ิ^{๓๘๘}ค^{๓๘๙}

* ๑ ตามฉบับสมุดไทย แต่ในฉบับพิมพ์ 'พระเดช' เป็น 'พระฤทธิ์'

ขุนนางถวายความเห็นเรื่องทำศึกกับมอญ ๖๑

กับคฤหัสถ์ขุนพล ทั้งสามคนพากัน มาเคียมคลังไขเลิศ แก่
 นฤเบศร์โทยสัถย์ ครั้นชทราบรบหัตถีหิง จึงอินออกตรวจวากย์
 เป็นฉินฐากาณแผ่นดิน อภิภพแห่งจิมิตร หวังก่อกิรำชาญ
 สองพลุอาร์กิงพรอง ไทยตะเลงเล่ห์ขอม ไปแปลกลดอมปะปน
 วิเร่อมรณคฤง์ ก็ แต่วันนี้จำเคอม จักต่อเคอม ประคิยุทธิ
 ซิงประทุษฐ์ซิงแค้น แล้วขสั่งแสนยากกร กัดขกวาคมอญ
 เมื่อค้าว เอาโทท้าวขุนทัพ กับมหาเถรโทยเสด็จ เห็นข้าม
 น้ำสะโอง แแต่่งท่วยโองทำสู้ รั้งถึงไท้หงสา จให้มหาอุปราชา
 ยাত্র พยุหะคามคิถ หัวหน้าประชิคฝั่งชล อยู่คนละฟากคงคา
 อันมหิมาไพศาล ภูบาลแห่งขุนพล ยลสุรกำมามาตย์ เลือ
 ลักหลาดสวมกาย หมายเท่าผลหมากพร้าว ชักชหัวเห็น
 หาญ ประมาณเหมือนสุกร จให้ซรุ้องศรว ไชรมสาท บ่ออาจ
 ข้ามไปตั้ง จึงทรงแสงนกลับ แผลงขุนทัพค้องตาย ทวย
 ตะเลงหลายแลหวาด องค้อปราชาแสงงฤทธิ์ คักคะครัน
 ครั่งสอง ซึ่งเขาปองยุทธนา มาครานนิกแปลกล เพอศึก
 แตกเคื่อนเซษฐ์ ไปทันเขตต์อำรุง ณะคงพลให้หันหาญ
 กัดขวิราญโรมราช เบืองบขยมาสมาคล คุพิกลการเคอกร
 รอยชือเออกรข่าวชวร ถึงนครเขาตระหนัก ว่าพระบันปัก

๖๒

ทะเลงพาย

ภูวกล คับ พระชนม์^๑คุ่น^๑ย^๑ชีพ จึงเร็ว^๑รีบ^๑มา^๑เยือน^๑ เถื่อน
 ประยุทธ์^๑ เขา^๑เปรียบ^๑ ฝ่าย^๑เรา^๑เทียบ^๑พล^๑ทัพ^๑ รัย^๑เวียง^๑ชัย^๑
 ไซ้^๑เชอง^๑ ไพร^๑เรอง^๑ใจ^๑อาจ^๑ เชิญ^๑น^๑ญา^๑ถยา^๑ตรา^๑ จาก^๑นคร^๑รา
 ราช^๑ฐาน^๑ แแต่^๑ง^๑ทัพ^๑หา^๑ญ^๑ไป^๑หัก^๑ ถ้า^๑เห็น^๑หน^๑ก^๑เหล^๑ือ^๑ท^๑น^๑ จึง
 เส^๑ก^๑จ^๑ค^๑ล^๑ค^๑ับ^๑ห^๑้า^๑ ม^๑ล^๑้าง^๑ช^๑ี^๑พิ^๑ท^๑หน^๑่อ^๑ท^๑้า^๑ วิ^๑รา^๑ช^๑ค^๑้าว^๑อ^๑ัส^๑ค^๑ง^๑ แล^๑นา^๑

โคลง ๔

๑๘๐. โท^๑ไท^๑ท^๑รง^๑ส^๑ค^๑ับ^๑ถ^๑ย^๑ถูก^๑ห^๑ด^๑ุ^๑ท^๑ย^๑ท^๑่าน^๑ผ^๑าย^๑สุ^๑ท^๑ริ^๑ก^๑ั^๑ต^๑ร^๑ง^๑ห^๑มา^๑ย^๑ท^๑ริ^๑บ^๑่^๑ท^๑่าง^๑ก^๑ัน^๑ค^๑อง^๑๑๘๑. ภู^๑ร^๑ร^๑ส^๑ั่ง^๑ให้^๑เท^๑ย^๑บ^๑ห^๑้า^๑ท^๑ม^๑น^๑ห^๑มา^๑ย^๑ข^๑า^๑ญ^๑ช^๑เก^๑ณ^๑ท^๑่^๑เม^๑อง^๑จ^๑ั^๑ท^๑ว^๑า^๑ท^๑ริ^๑ข^๑ี^๑ส^๑ิบ^๑ส^๑า^๑ม^๑เม^๑อง^๑ไ^๑ด้^๑๑๘๒. บ^๑ร^๑ร^๑ห^๑าร^๑ให้^๑จ^๑ั^๑ค^๑ผู้^๑เ^๑า^๑พ^๑ร^๑ะ^๑ศ^๑รี^๑ไ^๑ส^๑ย^๑ณ^๑ร^๑ง^๑ค^๑เ^๑เ^๑น^๑จ^๑อม^๑พ^๑ย^๑ท^๑ะ^๑ย^๑ง^๑น^๑้ำ^๑น^๑ิ^๑ก^๑ร^๑ท^๑ัพ^๑ท^๑้า^๑ท^๑ูล^๑ถ^๑ว^๑าย^๑โ^๑ย^๑ม^๑ร^๑ู้^๑พ^๑ริ^๑อง^๑เ^๑ห^๑็^๑ม^๑เ^๑น^๑ท^๑ริ^๑ ทุ^๑นา^๑ค^๑่อ^๑น^๑้ำ^๑ใจ^๑ทุ^๑โ^๑ย^๑ช^๑ี^๑ ทัพ^๑แ^๑ช^๑ร^๑เ^๑ย^๑ก^๑ไ^๑ด้^๑ไ^๑ท^๑ร^๑ท^๑ร^๑ว^๑ เ^๑า^๑น^๑า^๑เ^๑ท^๑ร^๑ย^๑บ^๑ค^๑ัง^๑ค^๑่อ^๑ฉ^๑า^๑น^๑อ^๑า^๑จ^๑อ^๑ฤ^๑ท^๑ธิ^๑ห^๑้า^๑ไ^๑ป^๑ย^๑ั่ว^๑ ญ^๑ุ^๑ท^๑ธิ^๑แ^๑ช^๑อ^๑อ^๑ก^๑ร^๑้า^๑ร^๑อน^๑เช^๑ิญ^๑

สมเด็จพระนเรศวรเตรียมทัพสู้ศึกมอญ

๒๓

๑๘๓. พระเห็นจักเปลี่ยวข้าง	ขุนพล
เขี้ยว บ่มีเพื่อนผจญ	จึงไช้
พระราชฤทธานนท์	หนึ่งช่วย กันนา
เป็นปลัดทัพให้	ศึกสู้ทั้งสอง
๑๘๔. กองหน้าันฤนาดตั้ง	เสร็จสาร สั่งแสร
เร็วเร่งทำหั้นหาญ	หักกล้า
บ่แตกบ่ค้ำนทาน	มันรอด ไช้ร้ญา
กูจักออกโรมร้	ก็กร้ายภายหลัง
๑๘๕. ทั้งสองรบดิ้อยท่าน	ทูลลา แลเสย
ยกพยุหะแสนยา	ย่างย้าย
โดยแดนทราฮวา	ววยถิ่น
ถึงที่หนุของสร้ายท้าย	ทุ่งกว้างทางหลวง
๑๘๖. ปวงทัพปลุกค่ายสร้าง	กลางสมร
ภูมิพยุหะไกรสร	ศึกตั้ง
เสนาพลากร	ท่ากรัน เรืองแสร
คอยจักยอบุทธิยัง	อยู่ถ้าทางเข็ญ

สมเด็จพระนเรศวรยกทัพ

๖๕

แพ้ว พราย นัว อัยฎางค์ พलग สอง กษัตริย์ สวม ทรง
 อลงกต กาญจน มกุฎ แสงเพชร ผุ่คฟุ้ง แพ้ว แก้ว แก้ว
 กอบแกมมาศ นาคกร กรวยท่าย ^{๑๑} อนุ คูสองเจ้าจอมสยาม
 เกลดักษณ์ราม รอน ราพณ์ ปราย อเรนทร์ ทุกท้าว พलग
^{๑๒} บพิตร โท ท้าว ท่านเของยงฉนวน น้า นานา

โคลง ๔

๑๘๘. มหิศวรร สองราชเจ้า ภัทร พาล
 เกลดอง สมุทร พิมาน มาศย์อม
 เกลดไฟชยนต์ สถาน ทิพย อาสน์ อินทร์เอย
 แก้ว ก่อง ทองเอือก พร้ออม เพรชคค์ พร้อย พราย แสง
 ๑๘๙. เสกัจง แสทง ยศยั้งหล้า ลือไคร- ทัพแซ
 อดงค์อภิศวรรไท ทัพ ท้าว
 ทรง ศรั สมรรด ชัย ชาญชือ เรือ นานา
 เกลดอง พระเกียรติ อระคว้าว โลก ล้วน ถวาย กร

๖๖

ทะเลงฟ้าย

๑๘๐. ภูธรวรรณุชฌ์

นฤบาล

เกลของชโลทกยาน

ย่องน้ำ

ไกรสร मुख พิमान

มีชื่อ เรือนา

เวียงมณีนพลา

เลิศแล้ว หลากศรี

๑๘๑. น้าววิหคทั้ง

ทอฉาน ชื่อแซ

ชัยสุพรรณหงส์พิमान

มากแพรว

ทรงพระวิชัยชาญ

ชัยชื่อ พระนา

เพราะพระชาญชเยศแล้ว

แฝกพันภัยเชิญ

๑๘๒. เป็นมหาวิษขัณษ์

ยวงภัย โพนนา

น่านเรนทรไศล

เคลือนคล้าย

กษัตริย์ชโยกโยยโย

บังทัพ ท่านแซ

ห้ามอมิตรหมู่ร้าย

อย่าว่าโรมถึง

๑๘๓. พิงพิศไพโรจน์คัวย

อภิม

ยังแทรกสุริยะสายชุม

ฉัตรแพรว

กลิ้งกลกขกบังกุม-

พลผ่าน ภาพนา

จามเรครำเพยแล้ว

ผ่องพื้นแผ่นดินโพยม

สมเด็จพระนเรศวร ยกทัพ

๖๗

๑๙๕. กายโคมเวทาสหัง	ท้าวไสว
ประคัษรทันนาวา ชัย	เดอศฟ้า
ทั้งสามศุภพิไล	แด เลอศ แล้วแฮ
เพ็ญพระยศเจ้าหล้า	โลกเพียงพิศวง
๑๙๕. บรรยงพยุหยาทรเบือง	เรือ ชุน
ทั่วทุก นายทุก มุล	เตรียมขัง
มวตมาศย์ราชินิกล	เคียงคู่ กันแฮ
เดอศถกถกนุกิง	พว้างแพ้วท้าวเกือน
๑๙๖. เกลธอนกลาทายทงเวียบ	เรือ เซน
เรือพระศุภฤชเคนทร์	เช่น แก้ว
เรือเคียวสัทิวเพียบเพญ	ธารเงิน
คุมคู่คอบเสด็จแคล้ว	เคลธอน คล้าย คล้าย ขยวน
๑๙๗. ครันควรวิชัยฤกษ์พร้อม	เพ็ญ สมัย
โทรกระหิมษ์องชัย	กิก ก้อง
พฤทธิพราหมณ์พรอกมนต์ไสย	สังข์เข้า ถวายนา
แตรทลขเสียงชัย	แซ่ ชั้นบรรสาน

๖๘

ทะเลงพาย

๑๘๘. สำนาน สันน ^๑ อือ ^๒	เอิก อรร-	ฉพแฮ
โพน พาทย เภ ^๓ รี ^๔ วัน	ครัน ^๕ ครัน	
เสียง ^๖ อัง ^๗ แช้ง ^๘ ขาน ^๙ กัน	ตาม ^{๑๐} หมวก	หม่นา
สระ ^{๑๑} ทก ^{๑๒} สระ ^{๑๓} เทอ ^{๑๔} น ^{๑๕} ภู ^{๑๖} พน	แผ่น ^{๑๗} เพียง ^{๑๘} หวัน ^{๑๙} ไท	
๑๘๙. ไฟ ^{๒๐} ลึก ^{๒๑} แหล่ง ^{๒๒} หล่า ^{๒๓} ลัน	ลือ ^{๒๔} ถึง	สร ^{๒๕} วง ^{๒๖} ฤ
เสียง ^{๒๗} อ ^{๒๘} คน ^{๒๙} ศ ^{๓๐} ร ^{๓๑} กัง	ก ^{๓๒} น ^{๓๓} พ	
พล ^{๓๔} หา ^{๓๕} ญ ^{๓๖} ฮัก ^{๓๗} ไท ^{๓๘} อัง	เอิก ^{๓๙} โลก	แล้ว ^{๔๐} แฮ
กระ ^{๔๑} หน ^{๔๒} ก ^{๔๓} ท ^{๔๔} ก ^{๔๕} ท ^{๔๖} วย ^{๔๗} ษ ^{๔๘} ระ ^{๔๙} หน ^{๕๐}	เผื่อ ^{๕๑} ก ^{๕๒} แล้ว ^{๕๓} พัง ^{๕๔} ข ^{๕๕} ญ	

ร่าย

๒๐๐. ปลัน^๑ ขยาย^๒ พุ^๓ท^๔ย^๕ ษ^๖า^๗ต^๘รา^๙ คลา^{๑๐}เข้า^{๑๑} ไช^{๑๒}ณ^{๑๓}ท^{๑๔}วา^{๑๕}เร^{๑๖}ศ^{๑๗} สง^{๑๘}ฆ์^{๑๙}
 ส^{๒๐}ว^{๒๑}ด^{๒๒}ข^{๒๓}เย^{๒๔}ศ^{๒๕} พ^{๒๖}ุ^{๒๗}ท^{๒๘}ม^{๒๙}น^{๓๐}ที่^{๓๑} ป^{๓๒}ร^{๓๓}าย^{๓๔} ป^{๓๕}ระ^{๓๖}ช^{๓๗}ล^{๓๘}เฉ^{๓๙}ล^{๔๐}อ^{๔๑}ม^{๔๒}ท^{๔๓}ัพ^{๔๔} ตาม^{๔๕}
 ค^{๔๖}ำ^{๔๗}ร^{๔๘}ำ^{๔๙}ว^{๕๐}ร^{๕๑}า^{๕๒}ช^{๕๓}ร^{๕๔}ณ^{๕๕}ย^{๕๖}ุ^{๕๗}ท^{๕๘}ธิ^{๕๙} โข^{๖๐}ก^{๖๑}ุ^{๖๒}ย^{๖๓}ุ^{๖๔}ช^{๖๕} ค^{๖๖}ลา^{๖๗} พ^{๖๘}ล^{๖๙} ย^{๗๐}ล^{๗๑} น^{๗๒}าว^{๗๓}า^{๗๔} ต^{๗๕}า^{๗๖}ค^{๗๗}า^{๗๘}
 ก^{๗๙}ุ^{๘๐}ส^{๘๑}ระ^{๘๒} พ^{๘๓}ร^{๘๔}า^{๘๕}ศ^{๘๖} สระ^{๘๗} พ^{๘๘}รัง^{๘๙} ก^{๙๐}ัง^{๙๑} ค^{๙๒}ย^{๙๓} ข^{๙๔}อบ^{๙๕} ค^{๙๖}ง^{๙๗}ค^{๙๘}า^{๙๙} แ^{๑๐๐}ล^{๑๐๑}ม^{๑๐๒}ห^{๑๐๓}า^{๑๐๔}พ^{๑๐๕}า^{๑๐๖}ระ^{๑๐๗}
 พ^{๑๐๘}ัน^{๑๐๙} ล^{๑๑๐}ึก^{๑๑๑} อ^{๑๑๒}อ^{๑๑๓}ก^{๑๑๔} ท^{๑๑๕}อ^{๑๑๖}ง^{๑๑๗} แ^{๑๑๘}ว^{๑๑๙} อ^{๑๒๐}ว^{๑๒๑} ถ^{๑๒๒}ย^{๑๒๓} ถ^{๑๒๔}ึง^{๑๒๕} ส^{๑๒๖}ถ^{๑๒๗}า^{๑๒๘}น^{๑๒๙} ป^{๑๓๐}า^{๑๓๑}ก^{๑๓๒}ม^{๑๓๓}อ^{๑๓๔}
 ัง^{๑๓๕} พ^{๑๓๖}ระ^{๑๓๗} ร^{๑๓๘}อม^{๑๓๙} โลก^{๑๔๐} ล^{๑๔๑}ือ^{๑๔๒} เก^{๑๔๓}ษ^{๑๔๔} เ^{๑๔๕}ศ^{๑๔๖}ี^{๑๔๗}จ^{๑๔๘} เ^{๑๔๙}ถ^{๑๕๐}ถึง^{๑๕๑} น^{๑๕๒}ิ^{๑๕๓}เว^{๑๕๔}ศ^{๑๕๕}น์^{๑๕๖} ว^{๑๕๗}ัง^{๑๕๘}ท^{๑๕๙}าง^{๑๖๐} พ^{๑๖๑}ล^{๑๖๒}าง^{๑๖๓}
 อ^{๑๖๔}ให้^{๑๖๕}ค^{๑๖๖}ำ^{๑๖๗}ร^{๑๖๘}ว^{๑๖๙}จ^{๑๗๐}ท^{๑๗๑}เ^{๑๗๒}อ^{๑๗๓}ย^{๑๗๔}ม^{๑๗๕}พ^{๑๗๖}ล^{๑๗๗} โดย^{๑๗๘}ส^{๑๗๙}ถ^{๑๘๐}ล^{๑๘๑}พ^{๑๘๒}ุ^{๑๘๓}ท^{๑๘๔}ย^{๑๘๕}ษ^{๑๘๖}า^{๑๘๗}ต^{๑๘๘}ร^{๑๘๙} บ^{๑๙๐}อก^{๑๙๑}พ^{๑๙๒}ระ^{๑๙๓}ร^{๑๙๔}า^{๑๙๕}ช^{๑๙๖}ก^{๑๙๗}ำ^{๑๙๘}ห^{๑๙๙}น^{๒๐๐}
 ก^{๒๐๑}ฎ^{๒๐๒}แ^{๒๐๓}ก^{๒๐๔} ข^{๒๐๕}น^{๒๐๖}ท^{๒๐๗}ัพ^{๒๐๘} ข^{๒๐๙}ุ^{๒๑๐}น^{๒๑๑}พ^{๒๑๒}ล^{๒๑๓} จ^{๒๑๔}ัก^{๒๑๕}ย^{๒๑๖}ล^{๒๑๗} พ^{๒๑๘}ล^{๒๑๙}ย^{๒๒๐}า^{๒๒๑}ต^{๒๒๒}ร^{๒๒๓}า^{๒๒๔} ใน^{๒๒๕}เว^{๒๒๖}ล^{๒๒๗}า^{๒๒๘}ล^{๒๒๙}ว^{๒๓๐}ง^{๒๓๑}ค^{๒๓๒}ำ^{๒๓๓}
 ย^{๒๓๔}่ำ^{๒๓๕}ล^{๒๓๖}ิบ^{๒๓๗}เอ^{๒๓๘}็ค^{๒๓๙} ส^{๒๔๐}ำ^{๒๔๑}ม^{๒๔๒}ย^{๒๔๓}า^{๒๔๔}ท^{๒๔๕} คร^{๒๔๖}ัน^{๒๔๗} เ^{๒๔๘}้ำ^{๒๔๙}ว^{๒๕๐}า^{๒๕๑}ย^{๒๕๒} ท^{๒๕๓}รี^{๒๕๔} ส^{๒๕๕}ม^{๒๕๖}ย^{๒๕๗} ภู^{๒๕๘}ว^{๒๕๙}ใน^{๒๖๐}ย^{๒๖๑} ท^{๒๖๒}รี^{๒๖๓}ส^{๒๖๔}
 ท^{๒๖๕}ริ^{๒๖๖}ก^{๒๖๗}า^{๒๖๘}ร^{๒๖๙} ซ^{๒๗๐}ัง^{๒๗๑}จ^{๒๗๒}ะ^{๒๗๓}ร^{๒๗๔}อน^{๒๗๕}ร^{๒๗๖}า^{๒๗๗}ญ^{๒๗๘} อ^{๒๗๙}ริ^{๒๘๐}ว^{๒๘๑}า^{๒๘๒}ช^{๒๘๓} ถ^{๒๘๔}้วย^{๒๘๕} ภู^{๒๘๖}ิม^{๒๘๗}ข^{๒๘๘} มา^{๒๘๙}ค^{๒๙๐}ย^{๒๙๑}า^{๒๙๒}ก^{๒๙๓}ร^{๒๙๔}

สมเด็จพระนเรศวรทรงพระสุบิน

๖๘

จนจันทร์ ลี้เลื่อน เคลื่อนเข้า คติย ยาม เจ้า จอมสยาม
 ไสยาสน์ เหนือ บรม อาสน์ ก่อง แก้ว คุล้าย คล้าย สิบท่อม
 แคล้ว ท่านเคลิ้ม หลับฝัน ใฝ่เนา

โคลง ๔

๒๐๑. เทวัญ แสวง เทศให้	สังหรณ์ เห็นแฮ
เห็น กระแส สากร	หลัง ลัน
ไหล ลยวนา คอน	แดน ตก ทิศนา
พระ แท้ เฟ่ง ฤพัน	ที่ นานของ สาย
๒๐๒. พระ กราย กร ย่าง เยือง	จร ลี
ลุม ทาวารี	เร็ว กว้าง
พอ พาน พระกุมภี	หนงใหญ่ ไสวันา
โถม ประทะ เจ้า ช้าง	จักเคียว ขบ องค์
๒๐๓. พระ ทรงแสง ตาพแก้ว	กัษ กร
โถม ประจัญ พันพอน	เพื่อง นำ
ท่าง ฤทธิ ท่าง รยรอน	ราญ ชีพ กันแฮ
สระ ท้ำนทุก ถิ่นท่าฉ้ำ	ท่ง ท้องชลธิ

๗๐

ทะเลงฟ่าย

๒๐๔. นฤๅน โภม ถึย สู้	คึก ธาร
พอน ฟาก สุง สุมาร	มอก ม้วย
สาย สีนธู ซ่ง นอง พนานต์	ทาย เทือก แท้ง แช
พระเร่ง ปรีคาท้วย	เผด็จ เสี้ยน เคอก กษัย
๒๐๕. ทน ใจ ทิลก เจ้า	จอม ถวัลย์
สร้าง ฌทม ถวิล ฝัน	ห่อน รู้
พระ ทา พระ ไทร พลัน	พลาง บอ ก ฝัน นา
เร็ว เร่ง ทาย ไทโย กระทุ้ง	ที่ ถ้อย คุ แดลง
๒๐๖. พระ ไทร เห็น แจ้ง เจบ	ใน มูล ฝัน แช
ถวาย พยากรณ์ ทุล	แต่ ไร่
สุบิน บคินทร์ สุร	ฝัน ใฝ่ ฝัน ฤา
หาก เทพ สักรให้	จิราชรั เป็นกล
๒๐๗. นุสนธิ์ ซ่ง น่าน น้า	นอง พนา สดง ไซเฮย
หนข้ง ฉิม ทิศา	ท่อม ไซร์
คือ ทัพ อวิรา-	มัญ หมู ฝัน นา
สมตั้ง ถักยณ ฝัน ไร่	อเวศ ฝัน อย่า แหนง

โทรทํานาย พระสุบินถวายสมเด็จพระนเรศวร ๗๑

๒๐๘. เหตุ แสทง แห่ง ราชพิ้อง	ภีย ชลา
ไต้ แก่ อูปรวชา	เขษฐ์ ผู้
สง ความ ช่ง เสที ุควา	นใหญ่ หลวงแฮ
แท้ จัก ถึง ยุทธ สู้	ศึก ช่าง สอง ชน
๒๐๙. ช่ง ฝชญ อวิราช ัก้วย	เคชะ
เพือ พระเทโช ชะนะ	ศึก น้า
คือ องค์ อมิตร พระ	จัก มอค เมื่อ เขย
เพราะ พระหัตถ์ หาก ห้า	หัน ัก้วย ขอ คม
๒๑๐. เบือง บรมชัตติย ท้องท้อง	แถว ฮาร
พระจักไล่ ลุย ลาดูญ	เคอกไสร
ปู บ่ รอรานู	ฤทธิราช เลย พ้อ
พระ จักชาญชเยศไต้	ก่ง ท้าวไฝ่ ฝ่น

โคลง ๒

๒๑๑. ครัน บคินทร ทาลไต้	สกับ พยากรณ์ไต้
อิราช ฝั่ว พุน เกษม	
๒๑๒. เปรม ปรีคี ปราโมทย์แท้	เพราะพระโทรหาก แก่
กล่าว ท้อง ตาม ฝ่น	

๗๒

ตะเลงพ่าย

๒๑๓. พระปล้นทรงเครื่อง^๕องคั้น งามประเสริฐรู้อเลิศล้ำ
 แห่^๑แห่งหล้า^๑ ครอบ^๑ชม ชื่น^๑นา
 ๒๑๔. ส้ม^๑เคี้ยว^๑ อนุ^๑ชน^๑ของ^๑แก้ว ทรง^๑สุภา^๑ภรณ์^๑แพร้ว
 เพรอ^๑ศ^๑พร้อม^๑ เพรอ^๑คา^๑ บึง^๑ แอ

ร่าย

๒๑๕. สอง^๑ซัค^๑คิ^๑ยา^๑ย^๑ร^๑ยา^๑คร^๑ ยัง^๑เก^๑ย^๑รา^๑ช^๑ห^๑อ^๑ท^๑พิ^๑ ช^๑น^๑ค^๑ช^๑
 ชั^๑บ^๑ชั^๑ง^๑เท^๑ียบ^๑ ท^๑ว^๑ย^๑ห^๑า^๑ญ^๑ เฝ^๑ย^๑บ^๑ แ^๑น^๑ ญ^๑ ก^๑ุ^๑ม^๑ห^๑ิ^๑มา^๑ ค^๑า^๑ค^๑า^๑ย^๑
 ส^๑ระ^๑พ^๑รา^๑ค^๑ พ^๑ร^๑อ^๑ม^๑โค^๑ย^๑ ข^๑บ^๑ว^๑น^๑ อ^๑ง^๑ค^๑ อ^๑ท^๑ิ^๑ศ^๑ว^๑ร^๑ ส^๑อง^๑ ก^๑ษ^๑ัต^๑ริ^๑ย^๑ ค^๑ุ^๑ย^๑
 น^๑ญ^๑ช^๑ัค^๑ค^๑ พิ^๑ช^๑ย^๑ บ^๑ั^๑ค^๑เท^๑ีย^๑ว^๑ไ^๑ท^๑ ท^๑ุ^๑ญ^๑ญ^๑ พ^๑ระ^๑ศ^๑รี^๑ ส^๑า^๑ว^๑ริ^๑ก^๑ บ^๑ร^๑ม^๑จ^๑า^๑ค^๑
 ไ^๑ช^๑ไ^๑อ^๑ภ^๑า^๑ส^๑ไ^๑ส^๑ถ^๑ิ^๑ค^๑ ช^๑ว^๑ง^๑ ช^๑ว^๑ล^๑ิต^๑ พ^๑่า^๑ง^๑ผล^๑ ส^๑ัม^๑เก^๑ล^๑ี^๑ย^๑ง^๑ ก^๑ล^๑ก^๑่^๑อง^๑
 พ^๑็^๑อง^๑ พ^๑้า^๑ ฝ^๑่า^๑ย^๑ท^๑ก^๑ษ^๑ิ^๑ณ^๑ ฝ^๑ิน^๑ แ^๑ว^๑ค^๑ว^๑ง^๑ ท^๑ร^๑ง^๑ท^๑พิ^๑ น^๑ับ^๑ ค^๑ำ^๑ร^๑บ^๑ ส^๑ำ^๑ม^๑ ค^๑ร^๑า^๑
 เป^๑็น^๑ ท^๑ก^๑ษ^๑ิ^๑ณ^๑า^๑ว^๑ร^๑ต^๑ เว^๑ียน^๑ ว^๑่า^๑ย^๑ ล^๑ว^๑ค^๑ เ^๑ว^๑ี^๑ย^๑น^๑ อ^๑ัม^๑พ^๑ร^๑ ฝ^๑่า^๑น^๑ไป^๑
 ช^๑ุด^๑ค^๑ร^๑โค^๑ย^๑ค^๑ำ^๑ว^๑ พ^๑ล^๑าง^๑ บ^๑พิ^๑ท^๑ร^๑ไ^๑ท^๑ำ^๑ว^๑ ท^๑ำ^๑น^๑ต^๑ัง^๑ ส^๑ค^๑ุ^๑ค^๑ิ^๑ ช^๑ุ^๑ย^๑น^๑า

โคลง ๔

๒๑๖. พระ ^๑ ม ^๑ บ ^๑ ค ^๑ ิ ^๑ ค ^๑ น ^๑	เต็ม ^๑ มา ^๑ น
ประ ^๑ ณ ^๑ ต ^๑ น ^๑ ช ^๑ ส ^๑ โม ^๑ อ ^๑ าร ^๑	เท ^๑ อ ^๑ ค ^๑ เก ^๑ ล ^๑ ้า
พระ ^๑ ท ^๑ ร ^๑ ง ^๑ อ ^๑ ริ ^๑ ษ ^๑ ฐ ^๑ าน ^๑	ช ^๑ อ ^๑ เค ^๑ ช ^๑ พระ ^๑ เ ^๑ ย ^๑
ค ^๑ ัม ^๑ แ ^๑ ก ^๑ ่ ^๑ ช ^๑ ้ำ ^๑ พระ ^๑ เจ้า ^๑	จ ^๑ ัก ^๑ ส ^๑ ู ^๑ ค ^๑ ิ ^๑ ก ^๑ เช ^๑ ิญ ^๑

สมเด็จพระนเรศวรเกลื่อนพล

๗๓

๒๑๗. เป็นศรีสวัสดิ์แก่ ช้อย	ช้อย
ขอชนะไฟ	ทั่วทั้ง
ขอเป็นธวัชไป	ปักทัพ เฉลอมนา
ขอพระเป็นฉัตรกิ่ง	เกลื่อนร้อนผ่อนเกษม
๒๑๘. พระเปรมปราโมทย์น้อม	วันทนา
พลางพระทรงไอยรา	ฤทธิ์แก้ว
พระคเชนทร์ชอไชยา-	นุภาพ พันแฮ
อาชเช่นคชศึกแผ้ว	แผกแพ้วทุกพาย
๒๑๙. พลายุปรายไทรจักรอ้าง	เอออกฤทธิ์
อาชปรายคชทุกทิศ	ทั่วไชรั
เอกาทศรุทธิศ-	วรเสด็จ ทรงนา
นำคเชนทร์รเรศไท้	จิราชเจ้าจอมสยาม
๒๒๐. งามเลิศคชลักษณะดำ	แลลาน หลงแฮ
ครบบเกรืองพระคชาธาร	แต่งตั้ง
บรรวยงก่พุกทาดสถาน	ทิพยอาสน์ เสมอญา
เศวตฉัตรสวัสดิ์เกอขง	ผ่องแผ้วอัมพร

๗๔

ทะเลงพาย

๒๒๑. คเชนทร ทั้งคู่อ้าง	ไอร่า- วัณญา
มัน ตก คีตกายา	หยดห้อง
หู กวัก แกว่ง วงงา	เสย สาย เคียรแซ
หาง ก่ง ส่ง เสียง ก้อง	เกรอก หล้า แหล่ง ไหว
๒๒๒. สอง ไทอิราช ชั้น	ทรง สาร คีตเฮย
กู กิ่ง องคัมพพาน	ผ่าน ฟ้า
เกลอง สมิตีคชาธาร	ทิพยพ่าหนั นันญา
สู้อสูร คีตกล้า	เสียม แก้ว กั้ว หนั

ร่าย

๒๒๓. ฝั่งอิศรพรหมณชาติ ไทวราชประโรหิต ไอร่าอ่าน
 อิศรวเวท ฉวายวรชเยศอย่างไสย ลันษ้องชัยสามฝั่ง
 ฝั่งเข้าสังข์สามหน คนตรีแตรแซ่ซว้อง ก้อง กาทล กลองคัก
 กลองชนะ ครักโครมครัน พ่างพกพินภูวกล คุพหล พยุห
 ขาทร คายพลแสะพลสาร แสนพลทาวญพลห้อม พร้อม
 เกรือง พระอิรัม ชุ่มองชายองฉาน ทวนทองฉานเลื่อมเนตร
 พู่จามเรศปลิวปลาย แห่หน้าหลายเหล่าหลาก แห่หลัง
 มากหมุ่มล้อม ห้อมเบื้องซ้ายสระพรั่ง ทั้งเบื้องขวากระกล้า

สมเด็จพระนเรศวรทรงกึ่งค่ายที่หนองสร้อย ๗๕

บัรู๋ กั ลัก แส่น คุคน แคนเคียร ตาย ธิก็ให้ ยাত্র พยุหะ
 ยุทธิ บ่ายกะบั้งชฝ้าย ขวา ไบกครุฑ พาหน์ฝ้าย ซ้าย เนาว
 พาห์ฝ้ายหว่าง ธวัช เสนมา ธิบัตักกัณณ ฉัตร์ชัยฉิน ธิคร
 แด สลอนกัน ภิรมย์ แท้ ขรมนฤบาท ห้อมคชาธารธราช
 จตุลัษชบาท ธิวัณญ์ พิทักษ์เทำ กุญชร คุณิกว ธิพิไลอน
 เกลอน พล สาร ยাত্রา คุลาพล แสะ ผัง ฝ้าย คุลายพล คุน
 ค่างเทำ เสียงสระเทอนฝเทำ สระท้าน แด สลด

ร่าย

๒๒๔. ธิโคดพลคลำคล้าย แลนา บ้ายมาโดยรัถยา
 แลนา คุลาทางบ้าน สระแก้ว แลนา แคล้วทางบ้าน
 สระเกล้า แลนา แล้วยเข้าที่เสวย แลนา ยั้งยั้งเกย
 ประทับ แลนา เสรีจ ธิกลับ ทรงสาร แลนา คุลัพล
 ทาญ ก่วนเคอร แลนา คำเนอรเงิน มรรขอ แลนา
 สุริย ประภา ทรงกลศ จนกำหนดบ้าย คุวาย ซาย สามนาพิกา
 เศษ ธิพิลิ่งประเทศหนองสร้อย ซึ่ง ค่ายหน้าเขาทั้ง ธิให้
 หยคุบั้งอยู่หลัง เขากำลั้งพลสรรพ เสกัจ ประทับเกยชัย
 ในฉายาไม้ประทุ อยู่เหนือจอมปลวกหลวง ธิอุงกระทรวง

๓๖ ตะเลงพ่าย

ครุฑนาม ตามชัยภูมิพยุหะ แล้วให้กะเกณฑ์กัน ขึ้น
 หน้าที่ตั้ง ค่าย ฝ่ายหน้าหลังซ้ายขวา คุกคามคาทั้งมวล
 เป็นกระบวน ประชุมพยุหะ ชุกคูปูน สนามเพลาะ ณะเพาะ
 ทุหน้า ค่าย ภายนอกวางรวชวาก มากรวหมามเป็นชั้น
 ชั้นเป็นเขื่อนเป็นขอบ แต่งตามระบอบศึกเสร็จ บพิตร
 เสด็จพักพล คอยจับฝอยศึกกล้า อยู่กระชั้นค่ายหน้า
 ชงทั้งชกพล อยู่

โคลง ๔

๒๒๕. น่ายลพยุหะทัพไท	อยู่หัว สองแษ
ชุมค่ายรายกลบัว	กลีบซ้อน
แสนเศอกเฟ่งฟิงกลวิ	แกลนเคช ท่านนา
เถกองพระเกียรติตั้งค้อน	ศึกให้แตกหนี
๒๒๖. โยอิเทียมด้วยพวก	พลสำรวจ
คูประคองเต็มทวง	ทั้งกว้าง
กองหน้าและกองหลวง	แลหลาก หลายแษ
เลียงสนั่นม้าช้าง	เฉกฟ้ากินไหว

กองลาดตระเวนไปแจ้งเหตุแก่พระมหาอุปราชา ๘๘

๒๒๗. พลไกรล้วนกลั่นแก้ว	กลาง สมร
อาจจักหันหิวมอญ	ขาดเกล้า
แสนยา พลากร	ข้าง ^{นี้} หาดูเฮย
คอยจักโรมจักเร้า	จักร้าวาญเชิญ

ร้าย

๒๒๘. ฝ่าย กอง ตระเวนรามัญ อันขุนศึกจะใช้ ให้เอา
 ม้ามาลาก คอยข่าวราชรีปู้ คุทัฬหาวพระนคร จักออกกรอน
 ออกรบ จักออกทยออกทาน เอาอากรมาขอก แม้มือออก
 ท้อคิด จักประชิดเมืองถึง * จึงสมิงอะควัน ขุนกอง รอง
 สมิงเปื้อ ปลัดทัพ กับ สมิงชาย ม่วน ทั้งสามควันเคียวพล
 พวกรพหลหมุ่มม้า ห้าร้อยมามองความ ยลสยามยาครทัพ
 อยู่ท่ารับรายค่าย ขอบหนองสร้อย เรียบพยุหี คุกอง หน้า
 กองหลวง แลทั้งปวงทราบเสรี เร็วระเห็จไปทุก แคน
 นเรศวรอุปราช ครั้นพระบาทไถ่สกับ จักทราบสรรพโดยควร
 ว่านเรศวร กษัตริฯ กับเฮกาทศรุด ยกมายุทธ์ แยังรงค์
 แล้วพระองค์ตรัสถาม สามสมิงนายกองม้า ถ้าจักประมาณ
 พลไกล สักเท่าใดดูตระหนัก คริส ซ้ำ ซัก เขา สอนง

* นี้ตามฉบับพิมพ์ ฉบับสมุดไทย เป็นสมิงเปื้อ ได้สอบในพงสาวดาร
 พิมพ์ของหมอบรัดเลมีความว่าดังนี้ 'ฝ่ายสมิงจกตราเป็นสมิงเปื้อ สมิงทราบ
 มอญในกองม้าคอยเหตุ เห็นกองทัพหน้าและกองทัพหลวงดังนั้น' ชื่อต่าง
 กันอยู่ดังนี้.

๗๘

ทะเลงฟ่าย

ว่าพลทั้งสองเสรีง ประมาณสืบเฮ็ดคสิยแปคทมนัน กูกายกัน
 ทังกว้าง ครั้นเจ้าข้างทรงสคัย อักตวิสแก่ขุนทัพขุนกอง
 ว่าซึ่งสองกษัตริย์กล้า ออกมาท้าวอริย์ เป็นพยุหะทัพ
 ใหญ่ยง คงเขาน้อยกว่าเรา มากกว่าเขาหลายส่วน จำเรา
 ก้วนจูโจม โหมหักเอาแต่แรก ทีให้แตกยับย่อย ค่อย
 เขาแรงเขามือ เร็วเร่งชื่อเข้าห้อม ล้อมกรุงเทพทวารวดี
 ซึ่งเอาฉัตรทักเซญู เห็นไก่เวียงโดยสะควก แล้วสั่ง
 พวกขุนพล เทียบพลทุกทัพ สรรพแต่สามขวมเสรีง
 ทีสืบเฮ็ดคณาพิกา ักยาควาทพิชันธ์ ภูนั้นเอารุ่งไว้หน้า
 เร็วเร่งจักอย่าช้า พุ่งเข้าเราที เทอญนา

โคลง ๔

๒๒๙. เสน่ วัช ด้ยท่าน	ทุกคน
ค่างเร่ง ตรวจ เทรยมพล	ทุกผู้
พลหาญ หันหนรณ	เรื่องว่่าน อยู่แฮ
คอย ักชัยเคียวสู้	เช่นเสียน คักสยาม
๒๓๐. ครนยามสืบเฮ็ดแล้ว	เวลา ลุเฮย
องค์อัครอุปราชา	หน่อไต้
โสรจสรจรสธาวา	รวยริน ฅมนา
เฉลอมวิเลปน่ ญบไล้	เพื่องพุ่ง เสวคนธ์

พระมหาอุปราชาเตรียมพลทักทไทย

๗๕

๒๓๑. เสรีพระทรงเครืองคัน	แต่งกาย	ท่านนา
สวมสอคสนับเพลาพราย	อะเคือ	
ภูษิตพิทรวลาย	แลเลศ	แล้วแฮ
ทรงสุภาภรณ์เสื่อ	เกราะแก้ว	ท่งศรี
๒๓๒. ภูม็เฉวียงมาศสร้อย	สังวาลย์	เวียนนา
ประดับมรกตกาญจน์	กอบแก้ว	
พาหุรัทนต์ประพาล	โอภาส	พิศแฮ
ตาบเพชรเกินมาศแพรว	พรั่งพร้อย	พรายแสง
๒๓๓. ชายแครงแข่งช่อช้อย	ไฉไล	
แลพิลาสชายไหว	เพรศพิรง	
รัตพิศตร์พิพัทธ์ไพ-	จรรย์ดั่ง	แสงฉา
จรูญจรัสรัตนสะอิ่ง	เจ็กแก้ว	ท่งศรี
๒๓๔. นาคีภูษแม่เกล้า	เกล็ดอกเคี้ยว	
คลี่อาตมออกเวียน	หัตถ์ไท	
นพรัตน์เรียบรายเฉวียน	ฉวีฉิ่ง	แสงนา
เกือกเดกของกลไต้	ตากุ้ง	เรื่องโพยม

๘๐

ทะเลงพาย

๒๓๕. แสงโสมแสงแก้วส่อง	สุริยฉาย
อร่ามรัศมีกฤษดาพราย	พร่างฟ้า
อุณห์สีวิจิตร รวย	ปัทมราช แดงา
เจ็ดอรุณเรียงหน้า	ผกเกล้าเกิดอันทองอน
๒๓๖. อารมณ์พิพิธพร้อม	เพราะองค์เยี่ยมเขย
มาศมุกติดท่ามกลาง	สอคนัว
เรียบรัตน์คู่ควรคง	ซีกคำเมืองฤา
เรืองมณีนพวิ	ร่วงรุ่งรังสี
๒๓๗. นฤยตีทรงเครื่องถวัล	ถุมอา-คมแฮ
ถวัลเลขยันต์คาถา	ทั่วแท้
สยสรพรพิทยา	คุณเวท
หวังจะเกยงกันแก่	เกยงพันภัยเข็ญ
๒๓๘. ภูเขนทร์บ้ายบาทชั้น	เกยหอ
ขีคชชอพิทักษ์	กาจกล้า
บู่เข็ทข่มขามขอ	เขาเงือกเงือกแฮ
มื่นตกตึกหลังหน้า	เสือกเสือกส่ายเสย

พระมหาอุปราชาทรงแควของพิชัยยุทธ์

๘๑

๒๓๘. เคยคัก ^๑ สู ^๑ คัก ^๑ ไซ ^๑ ร์	ไ้หน ^๑ คัก ^๑ แฮ
หาญ ^๑ สง่า ^๑ ไพ ^๑ ร์	แง ^๑ ง่า
เฉก ^๑ ข้าง ^๑ วส ^๑ คัก ^๑	คัก ^๑ เม ^๑ ช ^๑ ล ^๑ แล ^๑ เซ ^๑ ย
หูก ^๑ คอก ^๑ คืบ ^๑ สูง ^๑ ซ้า ^๑	เค ^๑ ย ^๑ * ^๑ น ^๑ ว ^๑ เบ ^๑ ญ ^๑ ข ^๑ าง ^๑ ค ^๑
๒๔๐. สรร ^๑ พาง ^๑ ค ^๑ พิ ^๑ ลา ^๑ ส ^๑ ถ้า ^๑	ช ^๑ ด ^๑ ง- กร ^๑ ณ ^๑ เ ^๑ ย
คร ^๑ บ ^๑ เค ^๑ ร ^๑ อง ^๑ ค ^๑ ชา ^๑ อา ^๑ ร ^๑ ท ^๑ ร ^๑ ง	เพ ^๑ ร ^๑ อ ^๑ ค ^๑ แ ^๑ พร ^๑ ว ^๑
พร ^๑ าย ^๑ แพ ^๑ น ^๑ ม ^๑ ย ^๑ ร ^๑ อง	ย ^๑ ล ^๑ ย ^๑ า ^๑ บ ^๑ อ ^๑ ย ^๑ ู่ ^๑ น ^๑ า
เค ^๑ ว ^๑ ค ^๑ ฉ ^๑ ิ ^๑ ท ^๑ ร ^๑ พ ^๑ ัก ^๑ โ ^๑ ก ^๑ แ ^๑ ฉ ^๑ ว ^๑	ฝ ^๑ อง ^๑ พ ^๑ น ^๑ ค ^๑ ค ^๑ น ^๑ าน ^๑ ค ^๑
๒๔๑. โอ ^๑ ฟ ^๑ าร ^๑ แ ^๑ ล ^๑ เล ^๑ อ ^๑ ค ^๑ ถ ^๑ ว ^๑ ย	อ ^๑ ภ ^๑ ิ ^๑ ร ^๑ ู ^๑ ม
บ ^๑ ึง ^๑ แ ^๑ ท ^๑ ร ^๑ ก ^๑ สุ ^๑ ร ^๑ ิ ^๑ ย ^๑ ส ^๑ าย ^๑ ช ^๑ ุ ^๑ ม	ฉ ^๑ ิ ^๑ ท ^๑ ร ^๑ ซ ^๑ ึ ^๑ น
เส ^๑ ียง ^๑ ม ^๑ อ ^๑ ง ^๑ แ ^๑ ง ^๑ ข ^๑ าน ^๑ ร ^๑ ู ^๑ ม	ระ ^๑ ค ^๑ ม ^๑ แ ^๑ ห ^๑ ่ ^๑ ช ^๑ ัก ^๑ แ ^๑ ย
โ ^๑ ปน ^๑ พ ^๑ า ^๑ ท ^๑ ย์ ^๑ เ ^๑ ร ^๑ ี ^๑ ซ ^๑ ึ ^๑ น	แ ^๑ ช ^๑ ร์ ^๑ ช ^๑ ร ^๑ อ ^๑ ง ^๑ กา ^๑ ห ^๑ ล
๒๔๒. ช ^๑ น ^๑ พ ^๑ ล ^๑ ป ^๑ ระ ^๑ จ ^๑ า ^๑ ค ^๑ ช ^๑ แ ^๑ ค ^๑ ถ ^๑ ว ^๑	เก ^๑ ล ^๑ อง ^๑ ก ^๑ ล ^๑ าง
ส ^๑ ม ^๑ เ ^๑ ญ ^๑ ศ ^๑ ส ^๑ ม ^๑ ง ^๑ น ^๑ ัน ^๑ ท ^๑ มา ^๑ ง	กา ^๑ จ ^๑ ก ^๑ ถ ^๑ ้า

* นี้ตามฉบับสมุดไทย แต่ในฉบับสมุดพิมพ์คำว่า 'นัว' เป็น 'ฉ้อ' และเฉพาะโรงพิมพ์ศาลบรรณคดียังมีแปลไว้ตัวว่า 'ฉ้อเบ็ญจางค์ = หกนัวห้าองคฺลี' ครั้นสอบในพระราชพงสาวดารพิมพ์มีความปรากฏชัดว่า 'เสด็จทรงช้างต้นพลายพัทธกอ หกศอกกับห้านัว ตัดน้ำมันหน้าหลังเป็นพระคชาธาร' จึงได้ความว่า คำว่า 'ฉ้อ' นั้น เป็นคำผิดซึ่งอาจกัตพลาดได้ง่าย ๆ เมื่อคุหยาบ ๆ.

๘๒

ตะเลงพาย

กร กุม มยุรทาง	แพน เทอค ทาย เฮย
พว้าง พว้าง พราย พรายฟ้า	อยู่ ^๕ เพียง เทอร ทาว
๒๔๓. ค้าว ท้าย กเรนทเรศผู้ ^๕	พนักงาน
เมือง มลวน เป็น ความญ	ชี้ ^๕ คว้าง
กราย กร กระดัง อาร	ขอ ^๕ เช่น
คอย ชัย คชง่า ง้าง	เงือกเงือ ^๕ ทงาย คม
๒๔๔. สุ่มเก็จ หน่อ นาด ค้าว	อัสคง
อึ้งกุสกุช [*] อารง	รูปง้าง
ครรวักครรวี ^๕ ทรง	แสคงเคช ^๕ ท่านนา
เกว่อน พระเกียรติ อระกร้าว	คร่นฟ้า ^๕ คินไหว
๒๔๕. ไผยลย์ ักุขทเบือง ^๕	จ่านำ ^๕ คชเฮย
นันทสุราชสัง ครำ	บาทหน้า ^๕
บาทหลัง ฝ่าย เฉวียง สคำ	ขุน ^๕ คู่ ^๕ หนึ่ง แช
นามชีพ พราย ชีพ พรำ	พวัง ^๕ พร้อม ^๕ แท้ ^๕ แทน

- * ๕ ตามระเบียบสมมติไทย แต่จะบัญญัติศัพท์คำว่า 'อารง' เป็น 'อารรงค์' ไป ความหมายที่จริงนั้นคือว่า 'พระหัตถ์ทรงพระแสงของ้าว' เท่านั้น คำว่า 'อารง' ก็คือ 'ทรง' คำว่า 'กุช' แปลว่ามือ, หรือ แขน. แต่ในสมุดของ โรงพิมพ์พิศาลบรรณนิตี ฐำแปลเป็นแหวนงูต่อไปด้วยนั้น เลอะแน ความในเรื่องก็ไม่เกี่ยวข้องกับแหวนเลข.

พระมหาอุปราชาจักกองค์พิ

๘๓

๒๔๖. แสนยาพลา มาคัย ^๕ ทัง	ทวย สกถ
สาร แสะ ส่ำ ผอง พล	*ไต่ ^๖ เท้า
สาม สิบ หมั้น หมาย คน	สามสิบ ร้อย นา
เนอง นิกร ควบ เข้า	แต่ง ^๗ ตังใน สนาม

ร่าย

๒๔๗. ตาม ขนบ พยุหยาตรา สรวพเสนา นามมี เทียบโยธี
 เจ็ด แถว แนวนะ เจ็ด กอง เป็น ชนัค จัก เป็น สี่ สิบ เก้า ทัพ
 ลำดับ คุก คายกา ธิให้พระยา จิก ทอง พล หมั้น สอง พัน คน
 เป็น ขุนพล ทัพ นำ ชี่ ประจํา คช คง นาม มา ตง ค์ มา ทาง
 มาง นั้น ทมิ คร บัก ขวา ชี่ คชา ปร ลอก ทะละ กระ พล ให้ สี่ พัน
 บัก ซ้าย บั้น ทวย ทัพ นัย เท่า กัน ไคร ตรา มหานครา เป็น ขุน
 ชี่ ฤๅช ร เนียบ พยุ ทั ผู้ ทัพ แสง ฝ่าย ขวา โยธา พัน ห้า ร้อย
 กระ ค้อย บัอง วิปู มาง อนุ ลัก ขยา ชี่ โยธา รม รัค คาน เป็น
 ขุนหาญ หั่ว ทัพ แสง ซ้าย นัย หนึ่ง ขวา ผู้ เป็น นาย ก ไสร ให้
 มาง อนุ เคชะ ยก พยุ ทุระ อ อ ก ยอ ชี่ พล าย ก ล อ ร าย ขวา
 แสง นอก ขวา สุ ร าย กระ โสค แสง ซ้าย โสค สุ ร าย กระ ล าย ถือ

* ในตามฉบับสมุดไทย แต่ในฉบับสมุดพิมพ์คำว่า "ไต่เท้า เป็น 'ไต่เต้า'
 ในที่นี้เป็นความหมายของท่าน คงจะหมาย ซึ่งรวมความว่า มีทั้งพลช้าง,
 พลม้า และพลเคียวเท้า ฉะนั้นฉบับสมุดไทยน่าจะถูกมากกว่า.

๘๕

ทะเลงฟ่าย

ทนายสินฉพ ครอบคนดระว้อยรายเรียง ขยับขี้เคียงคู้แข่ง
 ทัพหน้าแกร่งแจงจัก คำเนิรัดคัพหน้า ลำนกรสกรรจ หมิ่นห้า
 พันคายนกา ให้อให้พระยาอภัยคามินี คุมโยอิ ทวยหาญ ขี้สาร
 สัพพางคุดาง เป็นกองกลางพลพลุนท์ สมิ้งอินทจักรบักขวา
 โยธาห้าพันมี นาคีเข้มรคัขวา จักเป็นพาหนะผาดฝ้าย
 บักซ้ายสมิงพ่อเพ็ชร ให้อจันพลายรายผวน จำนวนพลเพียงกัน
 แสงซ้ายนันทสระ ขี้สีหนาเคนทร์ เกณฑ์พล พันห้าร้อย
 แสงขวาน้อยไต้มี มวลพิริยเทียบมัทก จักเอาชัยสุระ
 ขี้สวียะโยยรา เป็นพลาคิบัก แสงนอกมีแสะมาก สรว่ายนาค
 เบองทักนิณ สรว่ายอินทเบ้องอุตคร ดอนิกรหม่มม้า ร้อยห้าสิบ
 เสมอกัน แล้วให้อให้สรรเกี่ยกกาย ผู้เป็นนายเป็นโย มางทา
 ชโร พระพี่เลี้ยง เพียงหตุทัยภูจร เกลดองกฤษชัพขเนียง
 ทกคอกเพียงเคษคียบ สองนิ้วสืบสูงเตอบ เออบมันอาบ
 หน้าหลัง ไ้ยมจำบังขำทัพ ประคัยเครองพระคชา จเรศ
 บักเศวค ขวรฉัตร เถก่งขัตติยพันลึก สมิ้งปราบคัก
 กลางสาร ความญสมิงมือเหล็ก ติ๊กเต็อนของ่าง้าง ช้างกั้ง
 กันคายนกา ครอบเครองราชาปะระโภาค พักโยกฉัตรชุมสาย
 รายบังแทรกบังสุรย์ เรืองจำรูญจำรัส แล้วอแแต่งมัทริย์
 ไสฟศ ขุนขี้คชคุมพล ทำเป็นกลงำเงื่อน หวังคัก

พระมหาอุปราชาจักกองค์พิ ๘๕

เลื่อน ลาน หลง ห่อน รุ่ง คัมภีร์ ปลาย คชาธาร บัณฑิต
 อเนก ชนิด เนืองนอง เป็น กอง ๆ เหล่า ๆ พลเท่า ๆ ทุกทัพ
 สรรพ ส่ำ สรรพ ศาสตร์ ทา พยุหะ รุ่ง ระยะเวลา สมิ้ง พัด ขะ ชี่ สาร์
 ราน นิกนาง มี่ นาม สมิ้ง พระราม เกลดอง พลาย รวย ปลอก
 กระจบ เรือง ร้าย อาย พระบูล ชี่ คชินทร์ สมณานิลา ทอง
 อาย กำ กอง ชี่ ช้าง อ่าง นาม นาค พินาย สาม กราย ชื่น คชาชาติ
 หีบ ยี่ ส่าง สาม รวด สมิ้ง มหา ชี่ อ่าง มี่ มา ตง คัด ขุม ราช
 มนู เรือง ฤทธิ ชี่ พิศ ทร หัส คินทร์ สมิ้ง นคร อินทร์ เลอ อาสน์
 กำ ราช สัก ครำ ชุน ประ จำ พราย กระจบ สมิ้ง สาม ผล คัด
 ออก นาม * รอด สัก ราม ชี่ คอ ปอง กระจบ ไอยรา สิริ พรหมา
 เกรียง ไกร ชี่ ช้าง ชี่ ยี่ มง คด สมิ้ง นนท สุริยะ ชี่ พลาย สุระ
 หย คยีน อาย กอง ชื่น เกลดอง สาร์ ประ จำ ญี่ มาร เป็น อาสน์
 สมิ้ง โย คราช เรือง รงค์ ชี่ พัน คง คช เลอ ค สมิ้ง พัด เบอ ค
 เข้ม ชื่น ชี่ พลาย อนัน ตโยจา อาย มน ทยา เทอร เห็จ พลาย
 ญี่ เพ็ชร พ่า หน้ พัน กลัน กล้า ทารุณ ครบ สิบ หก ชุน สิบ หก คช
 กำ รง ยศ ชัด คีเยศ ถือ ชัด คีเยศ พิมล เดือ กถะ กลแล สลัก
 หน้ ช้าง มา งจาช ไร่ ล้วน อ่า ไอ์ ไอ์ พาร์ มี คช สาร์ แสง แทรก
 ทั้ กัน แยก ยีน ยัน ชื่น เป็น หมวก เป็น หมู่ อยู่ บั คละ ปะ ชื่น

* นี้ตามฉบับสมุดไทย แต่ในฉบับสมุดพิมพ์ เป็นรอดสังคราม.

๘๖

ทะเลงฟ้าย

แล้วเทียบพลเสนัค ขันค้ำจ่างมณฑก นกคุ้มชานกยาง
 วางนงไพรรงนงสับ คับพลโล่ที่พลคั้ง ทังพลคาพสองมือ
 คือละพวงละพัน พิศแน้นนัคเนองนอง จักเป็นกองเป็นชั้น
 บุนเบืองหน้าโดยคัย แล้วธแก่งทัพขกขวา ให้พระยา
 เมาะตะมะระ กะนิกรครยหมัน เมอลคายกินพลุชา ชักชา
 จำระยอ บักซ้ายพอพลเท่า เจ้าเมืองตะเกิงคัม คม เถลอง
 ละลุมแกงคช กำหนดคองแขงขวา เมืองคักคลาถือทัพ
 นัยทวยหาญทวยกล้า สองพันห้าร้อยมี ชีหส์คักำยง
 แขวงซ้ายวางคั้งขวา โยธาเทียบพยุหะ เมืองทละเป็นนาย
 ชีคชรายเรียบนาง แขวงนอกวางแสะเรียง ส่วยละเขียง
 เป็นขวา ส่วยพรหมาเป็นซ้าย ย้ายกรุงค้แล่นลง ทังไท
 กองเสมอม้า สองร้อยห้าสิบบประมาณ ฝ่ายทวยหาญ
 ทัพหลวง ป่วงพิริยโยชน ทำหมันพลคณา บักขวา
 ให้พระยาเกียรติ สองหมันเคียรคายพลุนท์ ชีคชินทร์
 ประกายมาศ บักซ้ายสระพราศพลเพวียง พังพอเพียงไปเพื่อม
 พันหน้เพื่อมสงคราม พระยาพระรามรณหาญ ชีสาร
 สิงหนารายณ์ ฉายพลข้องปก เป็นนายกโยธิ เจ้าบุรี
 ทองอุ รังพยุหแขงขวา แสนยาห้าพันนาย ชีตะมาย
 โยอินทร์ เจ้าธานีรินทร์มอระ เถลองมระนาเคนทร์

พระมหาอุปราชจักรก้องทัฬห

๘๗

เกณฑ์เป็นแซงซ้ายพล พวกพลเทียบทัต ถักแซงนอก
 เนืองนอง กองอาษาห้าว้อย สร้อยจร ประสร้อยชวาทัฬห
 แสงซ้ายนัยเทียบทาน สร้อยโลกมานคมพล หนหน้า
 พระคชาทรง สำมาตงค์เนื่องขนิท จักเป็นตั้งเป็นกัน สรร
 เป็นแซงเป็นแทรก แยกโคกแล่นโหมทัฬห สรรพค่ายค้ำ
 พังคา เมอลมहिมาทั้งมวล สำทวยทวนทองเทอค เพรอค
 พู่พรายพระพร้อย สร้อยคูกำเกอง ทวยศรเพลิงโดยกัษ
 ทวยนกลชัยตระแบงแก้ว แล้วจ่ารงลือตาก มากมณฑก
 นกยาง วางกุกัณฑ์กำซาบ สมิงสาม ปรายสามแหลก
 แยกเป็นกองซ้ายขวา ถือโยธาทวยบัน ยินสระปราศสระพรั่ง
 ทวยไล่ที่ทั้งคาพเชน เกณฑ์ขุนกลันขุนกล้า เลอกพร้า
 โลกนรินทร์ อนุศิลป์อุบายกอง สองฝ่าย ควยคุมทัฬห นัยกอง
 ละห้าว้อยราย นายชัชชทุกหมวก ผู้ไทรตรวจพิริย อังวะ
 มังศรี สมิงพิชัย สองขุนจักแจงขบวน ประมวลพยุหะ กองหลวง
 ทาม กระทบวงคักสรรพ แล้วธแห่งทัฬหบุกรบัตร์ จักเป็นยก
 เป็นแซง แวงโนนออกโดยขนาด พระมหาราชเชียงใหม่
 เป็นขุนใหญ่รังพณันท์ ทรงคชินทร์ชมภูริช วัคอินทริย์สูงสัย
 หลวคอกกัษโคยมี่ เศษองคู้หนึ่งนัย ชัยมันตึกหน้าหลัง

๘๘

ทะเลงฟ่าย

บุก จำบัง เบื่อ บร หัสศา ภาณโฬฟาร เกร็องคชาอารณุกหมั้น
 กนเควตฉัตร ผ่องแผ้ว พระยาเซียงแก้ว กลางสาร แสน ทาญ
 ใจคักไสร ให้เป็นความญี่ ซัย สรรพสำสารโงะจัน ทั้ง
 กนแทรกแซงสล้าย บุก ซ้าย พระยาเซียงราย ชุ่รำชาย
 กญูชร พระยานคร ลำปาง ชุ่มาตางค์ กุณฑล เป็นขุนพล
 บุกขวา ให้อพระยาเซียงของ ถือ แฉง กองทัภษิน ชุ่
 นาคินทร์ สวัสดิ์ ให้อราชูเซียงแฉง ถือทัภษช้ายพล
 ชุ่พลาย มงคลชาตรี แฉงโยอิ อัคระ ส่วยสุเกะ เป็น ขวา
 คุม อาชายาครย้าย แฉงหนช้าย*ส่วยช้าย ชุ่ทวยหัยเหอร
 เท็จ เสรีแสนยา ทั้งสอง เท้าทัภษ กองเกียกกาย กอง
 หลังรายเวียบ พยู่ที่ ผู้เป็น จอมโยอิ พ้า แสนทวิ เถลอง ยาน
 สารอโยสธา ให้อพระยาสิบอ ชุ่เกียนกะยอนาเคนทร์ เถฉต์
 เป็นยกอศคร ขนนครโมแน ชุ่แฉงแมหัสคินทร์ บุกทัภษิน
 คักสู้ ผู้ผ่านเมืองโมเยียง เรียงเรียบ พลแฉงขวา ชุ่
 ยাত্রานาคี เจ้าธานี ยองยง สถิตมาตางค์เป็นอาสน์ แก้ว
 ไกลาสลือนาม คำเนอรวามแฉงทัภษ ถึบแฉง นอกเนืองนอง
 ส่ำแสะสองฟากฟ่าย ส่วยตะมอคเของ ขวา เบองอศครา
 ส่วยยักษ์ พรักพิริยอัสกร แสนยากรทั้งทัภษ นั้บกอง

* น้ตามจะบบัสมุดไทย แต่ในจะบบัสมุดพิมพ์ เป็น ส่วยไช้.

พระมหากุปราชัยคกงทัฬห

๘๘

หน้าเทียบทัน แล้วสรกรงหนนหุลัง ริง^{๓๘}ท่อน ้วยราย เรียบ
 เทียบพลเท่าที่พหน้า ถ้า^{๓๙}เครื่อง พลด ทาคาย เมืองเขมราชฎี
 เป็นขุน กุญชรแปรเป็นพ่าที่ จำ^{๔๐}ขัย ้วย พระยาพระยาว
 ถือ ทวยลาวเถอ คช สมญายศสิ่งห้า ขุนจำ^{๔๑}นำ บักขวา คือ
 พระยาพระยาก ชัยชนะค^{๔๒}บุญเรือง เนองทัพ^{๔๓}แซง ้วย^{๔๔}ต้าน
 ให้พระยาน่านนำ^{๔๕}พริ้ว เถลองหัสศัควาษา ทัพ^{๔๖}แซง ขวา
 พระยาสว่างค^{๔๗} ชีมาทางค^{๔๘}นาทศักค^{๔๙} ภายนอกพรัค^{๕๐}พรั้ง^{๕๑}เพ็ียง
 เรียง^{๕๒}ค^{๕๓}ค^{๕๔}ค^{๕๕}ค^{๕๖}ค^{๕๗}ค^{๕๘}ค^{๕๙}ค^{๖๐}ค^{๖๑}ค^{๖๒}ค^{๖๓}ค^{๖๔}ค^{๖๕}ค^{๖๖}ค^{๖๗}ค^{๖๘}ค^{๖๙}ค^{๗๐}ค^{๗๑}ค^{๗๒}ค^{๗๓}ค^{๗๔}ค^{๗๕}ค^{๗๖}ค^{๗๗}ค^{๗๘}ค^{๗๙}ค^{๘๐}ค^{๘๑}ค^{๘๒}ค^{๘๓}ค^{๘๔}ค^{๘๕}ค^{๘๖}ค^{๘๗}ค^{๘๘}ค^{๘๙}ค^{๙๐}ค^{๙๑}ค^{๙๒}ค^{๙๓}ค^{๙๔}ค^{๙๕}ค^{๙๖}ค^{๙๗}ค^{๙๘}ค^{๙๙}ค^{๑๐๐}
 ณะระจาว ถ้า^{๕๓}พลดาวมากมวด ถ้า^{๕๔}พลยวน มากหม^{๕๕} พล
 ค^{๕๖}ค^{๕๗}ค^{๕๘}ค^{๕๙}ค^{๖๐}ค^{๖๑}ค^{๖๒}ค^{๖๓}ค^{๖๔}ค^{๖๕}ค^{๖๖}ค^{๖๗}ค^{๖๘}ค^{๖๙}ค^{๗๐}ค^{๗๑}ค^{๗๒}ค^{๗๓}ค^{๗๔}ค^{๗๕}ค^{๗๖}ค^{๗๗}ค^{๗๘}ค^{๗๙}ค^{๘๐}ค^{๘๑}ค^{๘๒}ค^{๘๓}ค^{๘๔}ค^{๘๕}ค^{๘๖}ค^{๘๗}ค^{๘๘}ค^{๘๙}ค^{๙๐}ค^{๙๑}ค^{๙๒}ค^{๙๓}ค^{๙๔}ค^{๙๕}ค^{๙๖}ค^{๙๗}ค^{๙๘}ค^{๙๙}ค^{๑๐๐}
 ถ้า^{๕๖}พลเขอิน ค^{๕๗}ค^{๕๘}ค^{๕๙}ค^{๖๐}ค^{๖๑}ค^{๖๒}ค^{๖๓}ค^{๖๔}ค^{๖๕}ค^{๖๖}ค^{๖๗}ค^{๖๘}ค^{๖๙}ค^{๗๐}ค^{๗๑}ค^{๗๒}ค^{๗๓}ค^{๗๔}ค^{๗๕}ค^{๗๖}ค^{๗๗}ค^{๗๘}ค^{๗๙}ค^{๘๐}ค^{๘๑}ค^{๘๒}ค^{๘๓}ค^{๘๔}ค^{๘๕}ค^{๘๖}ค^{๘๗}ค^{๘๘}ค^{๘๙}ค^{๙๐}ค^{๙๑}ค^{๙๒}ค^{๙๓}ค^{๙๔}ค^{๙๕}ค^{๙๖}ค^{๙๗}ค^{๙๘}ค^{๙๙}ค^{๑๐๐}
 โศกเล่น^{๕๖}ค^{๕๗}ค^{๕๘}ค^{๕๙}ค^{๖๐}ค^{๖๑}ค^{๖๒}ค^{๖๓}ค^{๖๔}ค^{๖๕}ค^{๖๖}ค^{๖๗}ค^{๖๘}ค^{๖๙}ค^{๗๐}ค^{๗๑}ค^{๗๒}ค^{๗๓}ค^{๗๔}ค^{๗๕}ค^{๗๖}ค^{๗๗}ค^{๗๘}ค^{๗๙}ค^{๘๐}ค^{๘๑}ค^{๘๒}ค^{๘๓}ค^{๘๔}ค^{๘๕}ค^{๘๖}ค^{๘๗}ค^{๘๘}ค^{๘๙}ค^{๙๐}ค^{๙๑}ค^{๙๒}ค^{๙๓}ค^{๙๔}ค^{๙๕}ค^{๙๖}ค^{๙๗}ค^{๙๘}ค^{๙๙}ค^{๑๐๐}
 เพ็ญ^{๕๖}ค^{๕๗}ค^{๕๘}ค^{๕๙}ค^{๖๐}ค^{๖๑}ค^{๖๒}ค^{๖๓}ค^{๖๔}ค^{๖๕}ค^{๖๖}ค^{๖๗}ค^{๖๘}ค^{๖๙}ค^{๗๐}ค^{๗๑}ค^{๗๒}ค^{๗๓}ค^{๗๔}ค^{๗๕}ค^{๗๖}ค^{๗๗}ค^{๗๘}ค^{๗๙}ค^{๘๐}ค^{๘๑}ค^{๘๒}ค^{๘๓}ค^{๘๔}ค^{๘๕}ค^{๘๖}ค^{๘๗}ค^{๘๘}ค^{๘๙}ค^{๙๐}ค^{๙๑}ค^{๙๒}ค^{๙๓}ค^{๙๔}ค^{๙๕}ค^{๙๖}ค^{๙๗}ค^{๙๘}ค^{๙๙}ค^{๑๐๐}
 สรรพพลสาร^{๕๖}ค^{๕๗}ค^{๕๘}ค^{๕๙}ค^{๖๐}ค^{๖๑}ค^{๖๒}ค^{๖๓}ค^{๖๔}ค^{๖๕}ค^{๖๖}ค^{๖๗}ค^{๖๘}ค^{๖๙}ค^{๗๐}ค^{๗๑}ค^{๗๒}ค^{๗๓}ค^{๗๔}ค^{๗๕}ค^{๗๖}ค^{๗๗}ค^{๗๘}ค^{๗๙}ค^{๘๐}ค^{๘๑}ค^{๘๒}ค^{๘๓}ค^{๘๔}ค^{๘๕}ค^{๘๖}ค^{๘๗}ค^{๘๘}ค^{๘๙}ค^{๙๐}ค^{๙๑}ค^{๙๒}ค^{๙๓}ค^{๙๔}ค^{๙๕}ค^{๙๖}ค^{๙๗}ค^{๙๘}ค^{๙๙}ค^{๑๐๐}
 พัน^{๕๖}ค^{๕๗}ค^{๕๘}ค^{๕๙}ค^{๖๐}ค^{๖๑}ค^{๖๒}ค^{๖๓}ค^{๖๔}ค^{๖๕}ค^{๖๖}ค^{๖๗}ค^{๖๘}ค^{๖๙}ค^{๗๐}ค^{๗๑}ค^{๗๒}ค^{๗๓}ค^{๗๔}ค^{๗๕}ค^{๗๖}ค^{๗๗}ค^{๗๘}ค^{๗๙}ค^{๘๐}ค^{๘๑}ค^{๘๒}ค^{๘๓}ค^{๘๔}ค^{๘๕}ค^{๘๖}ค^{๘๗}ค^{๘๘}ค^{๘๙}ค^{๙๐}ค^{๙๑}ค^{๙๒}ค^{๙๓}ค^{๙๔}ค^{๙๕}ค^{๙๖}ค^{๙๗}ค^{๙๘}ค^{๙๙}ค^{๑๐๐}
 พัน^{๕๖}ค^{๕๗}ค^{๕๘}ค^{๕๙}ค^{๖๐}ค^{๖๑}ค^{๖๒}ค^{๖๓}ค^{๖๔}ค^{๖๕}ค^{๖๖}ค^{๖๗}ค^{๖๘}ค^{๖๙}ค^{๗๐}ค^{๗๑}ค^{๗๒}ค^{๗๓}ค^{๗๔}ค^{๗๕}ค^{๗๖}ค^{๗๗}ค^{๗๘}ค^{๗๙}ค^{๘๐}ค^{๘๑}ค^{๘๒}ค^{๘๓}ค^{๘๔}ค^{๘๕}ค^{๘๖}ค^{๘๗}ค^{๘๘}ค^{๘๙}ค^{๙๐}ค^{๙๑}ค^{๙๒}ค^{๙๓}ค^{๙๔}ค^{๙๕}ค^{๙๖}ค^{๙๗}ค^{๙๘}ค^{๙๙}ค^{๑๐๐}
 แสนยา*^{๕๖}ค^{๕๗}ค^{๕๘}ค^{๕๙}ค^{๖๐}ค^{๖๑}ค^{๖๒}ค^{๖๓}ค^{๖๔}ค^{๖๕}ค^{๖๖}ค^{๖๗}ค^{๖๘}ค^{๖๙}ค^{๗๐}ค^{๗๑}ค^{๗๒}ค^{๗๓}ค^{๗๔}ค^{๗๕}ค^{๗๖}ค^{๗๗}ค^{๗๘}ค^{๗๙}ค^{๘๐}ค^{๘๑}ค^{๘๒}ค^{๘๓}ค^{๘๔}ค^{๘๕}ค^{๘๖}ค^{๘๗}ค^{๘๘}ค^{๘๙}ค^{๙๐}ค^{๙๑}ค^{๙๒}ค^{๙๓}ค^{๙๔}ค^{๙๕}ค^{๙๖}ค^{๙๗}ค^{๙๘}ค^{๙๙}ค^{๑๐๐}
 ทุก^{๕๖}ค^{๕๗}ค^{๕๘}ค^{๕๙}ค^{๖๐}ค^{๖๑}ค^{๖๒}ค^{๖๓}ค^{๖๔}ค^{๖๕}ค^{๖๖}ค^{๖๗}ค^{๖๘}ค^{๖๙}ค^{๗๐}ค^{๗๑}ค^{๗๒}ค^{๗๓}ค^{๗๔}ค^{๗๕}ค^{๗๖}ค^{๗๗}ค^{๗๘}ค^{๗๙}ค^{๘๐}ค^{๘๑}ค^{๘๒}ค^{๘๓}ค^{๘๔}ค^{๘๕}ค^{๘๖}ค^{๘๗}ค^{๘๘}ค^{๘๙}ค^{๙๐}ค^{๙๑}ค^{๙๒}ค^{๙๓}ค^{๙๔}ค^{๙๕}ค^{๙๖}ค^{๙๗}ค^{๙๘}ค^{๙๙}ค^{๑๐๐}

* นิตามละดับสมุคพิมพี แต่จะดับสมุคไทยคำว่า 'เท่าเท่า' เป็น
 'เท่าเท่า' คำว่าเท่า ในทะเลงพ่ายใช้มาก (ดูคำอธิบายด้วย)

๙๐

ตะเลงพ่าย

โคลง ๔

๒๔๘. เสกข์แสงทงพิริยพำที่เพียง	ไพจิต-	ราเชย
ปฐองบัจจามิตรแมน	มุงฟ้า	
อมราธิปสังสถิต	เมรุมิ่ง	เม็ชงญา
เสมอ อยอเยศหล้า	แหล่งไท้	เกลองถวัลย์
๒๔๙. ผู้บ่นัน คือเค็กสู	สงคราม	โพ้นญา
ปางราพณ์โรมรอนราม	เรื่อง อ่าง	
ทวยทัพเทียบในสนาม	เสนอเคช	นั้นนา
สนันแต่เสียงม้าช้าง	เฉกฟ้าคิน	สลาย
๒๕๐. พรายแสงคัสเตรคจำ	จับโพยม	
ทิวอวัชปักปานโคม	ไขว่คว้าง	
ทวนมาศคาชควคโคม	คูเงือก	แถวแฮ
หอกแห่แลสลบีสล้าง	โล่ที่คัง	คาพเซน
๒๕๑. เพ็ญพวกพยุหุฑูร์ชัย	แฉล่งผลง	
มณฑกนณกสับจริง	ลากลับ	
ทวยธนุกุทัณฑ์ทรง	กำซาบ	ศรแฮ
หาญศึกฮักห่อนท้อ	ถุกท้าย	ภายหลัง
๒๕๒. คับคังสระพร้งพริบพร้อม	พลพณูที่	
คูชระเคยตคนคิน	ท่งท้อง	
เฉกชโลทกธาริน	แถวถึง	มาญา
ปางเมือพรพษาชวี้อง	สุกไขว้	ไข่มู

พระมหาอุปราชาจักกกองทัพ

๘๑

๒๕๓. อุด ^๕ พุง ^๕ เฟื่อง ^๕ ห้อง	เวหา ^๕ ทน ^๕ แฮ
ชระ ^๕ อับ ^๕ สุวิ ^๕ ฮาภา	เผือก ^๕ ด ^๕ แผ้ว
มลัก ^๕ แล ^๕ เล ^๕ ที่ ^๕ สน ^๕ ขยา	ยาม ^๕ ย่ำ ^๕ ลง ^๕ ญา
คล่า ^๕ ๆ ^๕ คลา ^๕ พล ^๕ แคล ^๕ ว	คลาก ^๕ คล้าย ^๕ คลาย ^๕ ชะ ^๕ ขวน

โคลง ๒

๒๕๔. ท่วน^๕ ยাত্র^๕ พยุ^๕ที่^๕ไต่^๕เต้า^๕ จาก^๕ ตระ^๕พัง^๕ครุ^๕ เหล้า^๕
 แהל่ง^๕ อ้าง^๕ ออก^๕ นาม^๕ แล^๕ นา

โคลง ๓

๒๕๕. งาม^๕นิกร^๕ แท่ง^๕ทน^๕ ยล^๕สง่า^๕ เค็ก^๕เสี้ยน^๕ ไคร^๕เฟื้อง^๕
 ไคร^๕พิศ^๕เพียน^๕ พ่าง^๕เพียง^๕พิศ^๕วง^๕ อยู่^๕นา

ร่าย

๒๕๖. ธง^๕ชัย^๕โยก^๕โยย^๕โย^๕ ต้น^๕หม้อ^๕ชัย^๕กัจ^๕จวน^๕ ขาน^๕หม้อ^๕อึ้ง^๕
 กระ^๕แต^๕ทุก^๕ทัพ^๕ รัย^๕ตาม^๕หมวก^๕ตาม^๕กอง^๕ กล^๕อง^๕ชนะ^๕ครัน^๕เครง^๕
 ครึก^๕ กัก^๕ ก้อง^๕ พายุ^๕ชัย^๕ อัง^๕ฮด^๕ กา^๕หล^๕แตร^๕ แซ^๕สัง^๕ข์^๕ ประ^๕นัง^๕คัพ^๕พัท^๕
 เอ^๕อก^๕อุก^๕ รุก^๕จ่าง^๕เรียด^๕ฤ^๕ณ^๕ย์^๕ กระ^๕เกร^๕อก^๕เสียง^๕น^๕ฤ^๕นา^๕ท^๕ ยา^๕คร^๕
 พล^๕คช^๕คัง^๕คาม^๕ งาม^๕ค^๕ชา^๕กร^๕ณ^๕ส^๕รว^๕พ^๕ หมอ^๕ควา^๕ณ^๕ชัย^๕ชี^๕ ประ^๕จำ^๕
 สวม^๕เสื่อ^๕คำ^๕หมวก^๕หมัก^๕ พิล^๕ก^๕ด้า^๕ แล^๕ทม^๕ขอ^๕ มี^๕อ^๕ก^๕ม^๕ขอ^๕ง^๕าว^๕ง^๕
 กล^๕าง^๕ข้าง^๕เทอ^๕ค^๕ท^๕วน^๕ท^๕าย^๕ พ^๕ร^๕าย^๕ พ^๕ู่^๕แพ^๕รว^๕ ยะ^๕ย^๕ย^๕ พล^๕ค^๕ช^๕
 ประ^๕ค^๕ย^๕เค^๕ร^๕อง^๕เช^๕น^๕ เพ^๕ณ^๕แพ^๕น^๕ม^๕ยุ^๕ร^๕ร^๕ย^๕ง^๕ เร^๕ีย^๕บุ^๕จ่าง^๕หล^๕ัง^๕สา^๕ร

๑๒๒

ทะเลงฟ้าย

โรมร่าขานญ ลูญลัก หักรีปู ย่น ชนม์ ขุน พล ชี คอ คช
 ขรรทวารยศยงยิ่ง สิ่ง สำ อาง อ่า อาคม์ เสือ รวมาค้ เรือยชขาย
 ปลาย คั่นกร ทอง ทาย โปก ผ้า อาย อาคม หมวก คักค้
 สมเคียร เทรอกค เซอคว่มระบาย รวย ะย้า พิคพลน้ำ มนมอง
 สองครวยท่งแถวแซง แขวง ขวา ซ้าย รวย เรียง เพียง ม้า
 แมนม้าเมษฐ์ พิเศษ สรรพเควของม้า คายคิกหน้าพรณ รวย
 อานจำลาย แดเลอศ เพรอกคพ่พราย สายง่อง ถ่องสาย ถือ
 กูเพรา สายเทาเนาหน่วงหลัง โกลนพระนังโอฟาร พาน
 ท้าย รวย กาวมาค้ พาน หน้า คายคาว ทอง พลค้วผยของ
 โผนผก ขุนแสะทกแก่งกาย เสือจิบชขาย ฉายฉิน ชมพูพรณ
 แจ่มจ้า ผ้าโปกสลาสลลี กร กระจวีแสะฟ้าค ถือ ทวน
 มาค้พ้อน ฟ้าย ลางเกาะ สายคร น้าว ลางง่าง้าว งามงอน
 ลางโตมร กวคแกว่ง ลางสะพาย แล่ง คาว ตาง ลางกัณฑ์
 แผลงผลง ชัยค่วงค์เรองร่าย ฝ่ายเกมฮอล ทวยเท้า เท้าเต็ม
 ท่งแถว สลล ท่าง แด่ง คน อะเคอ เสือค้ำ แดงคูกุคาย ชมพู
 ฉาดขาย เขียว เหลือง เหลือขเหลียวหลายพวก หมวกต่างสี
 สวมเทรอกค เทอคชิง อินทร์อินุ คุพลคั้งคั้งคั บัพล
 โล่คั้ง คาม งามพลหลังง้าว หัว พลลหอกแห่ เสโล่ค้
 แห่หลายสลอน โตมรมากหลากสล้าง ทวยเซนคว้างกระจวัต

พระมหาอุปราชาเค็รทัพ

๙๓

ทวยท้าวกวักกระวี สำพรยสนาค คายคนเคอร์แจจัน แล
 ละครค์ละคร้อง ช้อง ช้อน ชับ สืบ สัน พลพิศศกสายทา
 เสียง ขาทา ทวยหาญ เสียง ขาท สार และสนัน ถิ่นสระ ทก
 สระ ท้าว พ่างพกภูวแผ่นดิน ค้าว ล่มลุ่มลุ่มทะเลาย แลนา

โคลง ๔

๒๕๗. หลาย หมุ่ม มาก มิ่ง ม้า	มาตงค์
สระพรบ พหลกรุงค์	ร่านร้าย
คัสตราวุธ ทวน ธง	เดือกถ้อง แลวนา
อเนกนิกร ผูกฝ้าย	เพียบหล้า แหล่งสถาน

ร่าย

๒๕๘. เขืองนฤบาลยคินทร์ นรินทร์นเรศวรราช ปางเลดอง
 อาสน์ เกยชัย ในฉายาไม้ประคู้ เร่งพยุห้ตั้งค่าย ฝ้าย
 หน้าหลัง ช้าย ขวา คากันคูกาษาเคียร พलग อระเมียด
 หมุ่มม้า ฝ้ายข้าศึกรามัญ ฝั้น ผาย ซาย ท่งทิว ลิวแล่น
 กัดย ฉับเฉียว เหลียวลับเนตร ตระบัต อก็ดำรัสพิภาษ
 แค่มุขมาคยา ยัง ชิ่งกรุงค์เร็ว คลา รุอข พระมหาอุปราช
 ให้มา ลากสืบทัพ กัดยเอาเหตุไยแจ้ง ักุญทช้แย้งใหญ่

๑๕๕

ตะเลงพาย

ยอ พรกนั^{๑๑}พอญาแฝก เริงยกแยกโยธี ทัพพระยาศรี
 ไสยณรงค์^{๑๑} ผู้^{๑๑}อาจงค์สามารถ กับพระราชฤทธานันต์^{๑๑} คู่
 ชุนพลเร่^{๑๑}ฝ้าย ย้ายแต่ยามราชตรี^{๑๑} ที่^{๑๑}สืบเชื้อ^{๑๑}ออกโรม
 โดมประทะ^{๑๑}ทัพหน้า ข้า^{๑๑}คัก^{๑๑}คูกำลัง^{๑๑} หัก^{๑๑}ให้^{๑๑}พัง^{๑๑}ให้^{๑๑}พาย
 ฝ้าย พย^{๑๑}ห^{๑๑}ทัพ^{๑๑}หลวง แต่ง^{๑๑}ตาม^{๑๑}กระ^{๑๑}ทรวง^{๑๑} โดย^{๑๑}คัย^{๑๑} สรรพ^{๑๑}แต่^{๑๑}
 ย่ำ^{๑๑}รุ่ง^{๑๑}วาง^{๑๑} สำ^{๑๑}เสนา^{๑๑}ง^{๑๑}ค^{๑๑}ทุก^{๑๑}นาย^{๑๑} รวย^{๑๑}เรียบ^{๑๑}พล^{๑๑}พย^{๑๑}ห^{๑๑}ยา^{๑๑}คร
 ตาม^{๑๑} พระ^{๑๑}ราช^{๑๑}กำ^{๑๑}หนด^{๑๑} แต่ง^{๑๑}ตน^{๑๑}หม^{๑๑}ค^{๑๑}ทุก^{๑๑}หมู่^{๑๑} อยู่^{๑๑}อ^{๑๑}ธิ^{๑๑}ก^{๑๑}าศ^{๑๑}ย^{๑๑}ค^{๑๑}
 ครัน^{๑๑} ณ^{๑๑}เวลา^{๑๑}อุ^{๑๑}ยา^{๑๑}โย^{๑๑}ค^{๑๑} จึง^{๑๑} พระ^{๑๑}ระ^{๑๑}จอม^{๑๑}โล^{๑๑}ก^{๑๑}จ^{๑๑}ร^{๑๑}ร^{๑๑}โล^{๑๑}ง^{๑๑} เถ^{๑๑}ล^{๑๑}อง
 เกย^{๑๑}โล^{๑๑}ง^{๑๑}เท^{๑๑}ย^{๑๑}บ^{๑๑}ทัพ^{๑๑} กับ^{๑๑}บรม^{๑๑}ราช^{๑๑}อนุ^{๑๑}ชา^{๑๑} ทร^{๑๑}ว^{๑๑}น^{๑๑}ส^{๑๑}น^{๑๑}ยา^{๑๑}เพ^{๑๑}ย^{๑๑}
 เพ็ญ^{๑๑} เบ็ญ^{๑๑}เส^{๑๑}นา^{๑๑}ง^{๑๑}ค^{๑๑}เ^{๑๑}น^{๑๑}อง^{๑๑} น^{๑๑}อง^{๑๑} ย^{๑๑}สืบ^{๑๑}ห^{๑๑}้า^{๑๑}ก^{๑๑}อง^{๑๑}กล^{๑๑}า^{๑๑}กล^{๑๑}า^{๑๑}ค^{๑๑}
 ให้^{๑๑}พระ^{๑๑}ยา^{๑๑}*^{๑๑}คร^{๑๑}ราช^{๑๑}เท^{๑๑}ไซ^{๑๑} โย^{๑๑}ธ^{๑๑}ี^{๑๑} ถ^{๑๑}วัน^{๑๑}หม^{๑๑}น^{๑๑}หม^{๑๑}าย^{๑๑} ช^{๑๑}ี^{๑๑}พล^{๑๑}าย^{๑๑}โร^{๑๑}ม^{๑๑}
 ไคร^{๑๑}ภ^{๑๑}พ^{๑๑} ออก^{๑๑}โร^{๑๑}ม^{๑๑}ร^{๑๑}บ^{๑๑}ห^{๑๑}ิ้ว^{๑๑}หน้า^{๑๑} ช^{๑๑}ุน^{๑๑} ท^{๑๑}ก^{๑๑}ล^{๑๑}้า^{๑๑}บ^{๑๑}ัก^{๑๑}ช^{๑๑}้าย^{๑๑} ฝ^{๑๑}้าย^{๑๑}
 พล^{๑๑}บ^{๑๑}้อง^{๑๑}ก^{๑๑}อง^{๑๑}กัน^{๑๑} เถ^{๑๑}ณ^{๑๑}ต์^{๑๑}ห^{๑๑}้า^{๑๑}พ^{๑๑}ัน^{๑๑}ไ^{๑๑}ทร^{๑๑}ท^{๑๑}ร^{๑๑}า^{๑๑} พระ^{๑๑}ยา^{๑๑}ดิ^{๑๑}ช^{๑๑}ัย^{๑๑}ร^{๑๑}ณ^{๑๑}ฤ^{๑๑}ท^{๑๑}ี^{๑๑}
 ส^{๑๑}ถ^{๑๑}ิต^{๑๑}ค^{๑๑}ชา^{๑๑}อ^{๑๑}เร^{๑๑}ค^{๑๑} ส^{๑๑}ม^{๑๑}เ^{๑๑}ญ^{๑๑}ศ^{๑๑}ร^{๑๑}บ^{๑๑}ไ^{๑๑}ทร^{๑๑}จ^{๑๑}ักร^{๑๑} ก^{๑๑}อง^{๑๑}บ^{๑๑}ัก^{๑๑}ป^{๑๑}ก^{๑๑}ษ^{๑๑}์^{๑๑}ท^{๑๑}ก^{๑๑}ษ^{๑๑}ณ^{๑๑}
 พ^{๑๑}ณ^{๑๑}ท^{๑๑}า^{๑๑}เท^{๑๑}่า^{๑๑}ค^{๑๑}ณ^{๑๑}า^{๑๑} พระ^{๑๑}ยา^{๑๑}พิ^{๑๑}ช^{๑๑}ิ^{๑๑}ทร^{๑๑}ณ^{๑๑}ร^{๑๑}ง^{๑๑}ค^{๑๑} เถ^{๑๑}ล^{๑๑}อง^{๑๑}มา^{๑๑}ต^{๑๑}ง^{๑๑}ค^{๑๑}
 ช^{๑๑}ี^{๑๑}ช^{๑๑}ัย^{๑๑} จ^{๑๑}ู^{๑๑}โร^{๑๑}ม^{๑๑}ท^{๑๑}ัพ^{๑๑}เ^{๑๑}็น^{๑๑}ม^{๑๑}ูล^{๑๑} ช^{๑๑}ุน^{๑๑} น^{๑๑}ิ^{๑๑}กร^{๑๑} แ^{๑๑}ส^{๑๑}แ^{๑๑}ช^{๑๑}ง^{๑๑} แ^{๑๑}ช^{๑๑}ว^{๑๑}
 ข^{๑๑}ว^{๑๑}า^{๑๑}ต^{๑๑}ัง^{๑๑} ตาม^{๑๑}กระ^{๑๑}ท^{๑๑}รวง^{๑๑} † หล^{๑๑}ว^{๑๑}ง^{๑๑} ร^{๑๑}บ^{๑๑} จ^{๑๑}ักร^{๑๑}พ^{๑๑}าล^{๑๑} ส^{๑๑}ิน^{๑๑} อ^{๑๑}พ^{๑๑}ย^{๑๑}าน^{๑๑}

* น^{๑๑}ตาม^{๑๑}ละ^{๑๑}บ^{๑๑}บ^{๑๑}ของ^{๑๑}เก^{๑๑}่า^{๑๑} แต่^{๑๑}ทุ^{๑๑}ก^{๑๑}วัน^{๑๑}น^{๑๑}ี้^{๑๑}เ^{๑๑}็น^{๑๑} 'ส^{๑๑}ี^{๑๑}ห^{๑๑}ราช^{๑๑}เท^{๑๑}ไซ^{๑๑}'

† น^{๑๑}ตาม^{๑๑}ละ^{๑๑}บ^{๑๑}บ^{๑๑}ร^{๑๑}อง^{๑๑}พิ^{๑๑}ม^{๑๑}พิ^{๑๑}ศ^{๑๑}า^{๑๑}ล^{๑๑}บ^{๑๑}ร^{๑๑}ณ^{๑๑}น^{๑๑}ิ^{๑๑} แต่^{๑๑}ใน^{๑๑}ละ^{๑๑}บ^{๑๑}บ^{๑๑}อ^{๑๑}น^{๑๑}แ^{๑๑}ม^{๑๑}้^{๑๑}ใน^{๑๑}ละ^{๑๑}บ^{๑๑}บ^{๑๑}สม^{๑๑}ค^{๑๑}ท^{๑๑}ไ^{๑๑}ย^{๑๑} ทั้ง^{๑๑}๓^{๑๑} ละ^{๑๑}บ^{๑๑}บ^{๑๑}เ^{๑๑}็น^{๑๑} 'หล^{๑๑}ว^{๑๑}ง^{๑๑}จ^{๑๑}บ^{๑๑}จ^{๑๑}ักร^{๑๑}พ^{๑๑}า^{๑๑}พ^{๑๑}'

สมเด็จพระนเรศวรทรงจักกองทัพ ๘๕

อ่าง รุขีย บรยงกัสมญา ทวยอาสาร้อยเรียง แฉง
 ซ้ายเพียงพลรบ ทลวงผ่านพิภพ พรั่งพณท์ พาชินทร์
 ทงสพิมาน จักเป็นยาน ผลผยอง กองพลเกือกกาย
 หมายหมั้นหม้อยุธา ให้พระยาเทพอรชุน เป็นขุนควบคุมทัพ
 ชัศชชัยโถมยทุธ บุกซ้ายคูกองหน้า ทำพันพวกพลไกร
 พระยาพิชัยสงคราม ถือทัพตามกอง.กณท์ นามคเชนทร์
 ผู้พาที ผ้าพลแมนเมามัน บุกขวาบันทวยทัก จัก
 พระยารามคำแหง เป็นขุนแข่งรำยาญ ชัศสารแสนพลพาย
 ฝ่ายซ้าย แฉงหมุ่มม้า ร้อยห้าสิบลมโนมัย ทลวงพิชัยมนตรี
 ชัศพาชัศอรณร์คมี ถือทวยอศว์นกร พลอัสตรแข่งขวา
 ผู้ นายกพิริย คือ ทลวงศรีอศว์เทศ เฮอร์หัยเรศบัทมราช
 สระพราศพณท์เพียงกัน แล้วอให้สรวทพิทลวง ปวงพล
 เสรีจเจ็ดหมื่น ทนพลเหล่าหลาย ปลายเชือกหน้าคชาธาร
 เกณท์ กองทราญหักคัก ชักเหียมหนรณโรม เอาขุนโถม
 จักรรงค์ ชัศมาตงค้เป็นขุน นามพลายกฤษชชัย ถือพลไกร
 เซนทอง กองขวาห้าร้อยเรียง ซ้ายพลเพียงพอกัน
 สรวขุนทวงเทศะ เกลองพาหุระเชียวชัย ช้างชือไกรสรเทศ

๑๖

ทะเลงฟ่าย

เป็นเชษฐ^{๓๖}จุฬนุทาทัฬห^{๓๖} ถึบ^{๓๖} ทวย^{๓๖} ปีก^{๓๖} ลอง^{๓๖} ชนะ^{๓๖} ะนิกร^{๓๖} ช้าย^{๓๖} ขวา
 หาร^{๓๖} อัย^{๓๖} คา^{๓๖} กุส^{๓๖} ล้าง^{๓๖} สอง^{๓๖} ทราย^{๓๖} ช้าง^{๓๖} แถว^{๓๖} ทาง^{๓๖} วาง^{๓๖} เท้า^{๓๖} ถัน^{๓๖}
 เคียร^{๓๖} ภาย^{๓๖} ให้^{๓๖} พระ^{๓๖} ราช^{๓๖} มานู^{๓๖} นำ^{๓๖} พยุ^{๓๖} ทะ^{๓๖} คำ^{๓๖} เนอร^{๓๖} เทอร^{๓๖} เหนือ^{๓๖}
 อาสน^{๓๖} ไอย^{๓๖} วินทร์^{๓๖} นาม^{๓๖} หัส^{๓๖} คินทร์^{๓๖} พิชัย^{๓๖} * ทวย^{๓๖} ท้าย^{๓๖} ไค^{๓๖} คัง^{๓๖} ถือ^{๓๖}
 มือ^{๓๖} ะริง^{๓๖} โล^{๓๖} ฬ^{๓๖} สล้าง^{๓๖} คว้าง^{๓๖} ะระ^{๓๖} วิ^{๓๖} ทาว^{๓๖} ะระ^{๓๖} แบง^{๓๖} แวง^{๓๖} ช้าย^{๓๖}
 ขวา^{๓๖} หาร^{๓๖} อัย^{๓๖} ทัช^{๓๖} คำ^{๓๖} เนอร^{๓๖} เหนือ^{๓๖} ชน^{๓๖} ัก^{๓๖} ะหลว^{๓๖} ะแศ^{๓๖} ก^{๓๖} สง^{๓๖} ความ^{๓๖}
 ช^{๓๖} ะช^{๓๖} นาม^{๓๖} บ^{๓๖} ุญ^{๓๖} ยั้ง^{๓๖} มิ่ง^{๓๖} มง^{๓๖} ก^{๓๖} ุฎ^{๓๖} มา^{๓๖} ตง^{๓๖} ค^{๓๖} ำ^{๓๖} ำ^{๓๖} ะหลว^{๓๖} ะร^{๓๖} ม^{๓๖} พิ^{๓๖} ชัย^{๓๖}
 ุภ^{๓๖} ย^{๓๖} ช^{๓๖} น^{๓๖} ค^{๓๖} ม^{๓๖} ทัฬ^{๓๖} ะบ^{๓๖} ก^{๓๖} ะอง^{๓๖} อา^{๓๖} ส^{๓๖} ำ^{๓๖} ำ^{๓๖} ำ^{๓๖} หาร^{๓๖} อัย^{๓๖} ตาม^{๓๖} กัน^{๓๖} ด้^{๓๖} ำ^{๓๖}
 ด้^{๓๖} ะเป็น^{๓๖} ฝ^{๓๖} ำ^{๓๖} ะพล^{๓๖} ช^{๓๖} น^{๓๖} ัก^{๓๖} พระ^{๓๖} ราช^{๓๖} วั^{๓๖} ง^{๓๖} ะสร^{๓๖} ะกลัน^{๓๖} แถ^{๓๖} ด้^{๓๖} ช^{๓๖} ะช^{๓๖} ะแถ^{๓๖}
 มา^{๓๖} ะเมือ^{๓๖} ะง^{๓๖} เหนือ^{๓๖} ญ^{๓๖} ะบัน^{๓๖} อา^{๓๖} ส^{๓๖} ำ^{๓๖} โย^{๓๖} ะชา^{๓๖} เท้า^{๓๖} ะเพ็ช^{๓๖} ะเพ็ญ^{๓๖} เถ^{๓๖} ะษ^{๓๖} ำ^{๓๖} ะพระ^{๓๖}

* นี้ในฉบับสมุดไทยฉบับ ๑ เป็น 'ทวนท้ายไคคังถือ' อีก ๒ ฉบับ
 เป็น 'ทวยท้ายไคคังถือ' ส่วนฉบับพิมพ์ทั้ง ๓ ฉบับเป็น 'ทวยท้ายไคคังถือ'
 เป็นการแตกต่างกันอยู่ จึงพิเคราะห์ความสอ เห็นว่า คำว่า 'ทวย' นั้นคง
 จะเป็น 'ท้าย' แน่ เพราะได้กล่าวถึงกระบวนหน้าพระคชาธารมาก่อน ในที่นี้
 คงหมายความว่า ท้ายพระคชาธาร, คำว่า 'คัง' นั้น คงจะเป็น 'คัง' แน่. ข้อนี้
 ในพระราชพงศาวดารกล่าวชัดว่า 'ถือนพดาพลไคคังคางข้างละหาร้อย' สอ
 เข้ากับทะเลงฟ่ายเองก็ได้กัน, เมื่อได้ ๒ คำนี้แล้ว คำกลางคือ 'ไค' คง
 เป็น 'ไค' ภาษาเขมรซึ่งแปลว่ามือ เห็นว่าจะถูกว่า 'ไค' เพราะ 'ไค'
 เป็นโท ไม่น่าจะเห็นว่าท่านจะเอาไปปรับสัมผัสกับคำสุภาพ, ทั้งกระแสด
 ความก็ถูกตามท้องเรื่อง คือว่ากระบวนท้ายพระคชาธาร ถือนคังและโลห์
 และดาพรทงทีเดียว จึงพิมพ์ไว้ตามความเห็น.

สมเด็จพระนเรศวรทรงจักกองทัพ ๘๗

เสนาภิมุข ถือพิริยรุกโรมรอน เถลของบุญชวชือเลื่อง
 เพลงภพศรีชัยชาญ ถือบทยหาญทะเลวงพัน ชันคุ้ใจจอมภพ
 ครบร้อยสามสิบหกนาย ทายโล่สี่สิบสอง ทายเชนทอง
 เทือกทัก ถักทายดาวสองมิธ คือห้าสิบสองนัย ถือบัว
 หมั้นพันทนาย ทนายสี่หมื่นพระคำรวจ ทรวงกันแก่งตนถ้วน
 ล้วนสะพายแล่งทาว ทวนทองยาวจำทาย ห้าร้อยราย
 เรียงชนันท์ แล้วให้จักไอยรา เจ้าพระยาไชยานุภาพ
 อายม้นทิดเต็มคน ทรงพลเทียมมหาญ ประมาณหกคอกคืบ
 สิบสูงสองนวนันท์ ประดับเครื่องคชาธารเทือก เศวตฉัตร
 เชอคธัมพร กลางบุญชวฝ่ายเฝ้า เจ้ารามราชมพลิต
 วิชาท้ายนายมหานุภาพ กรายเอางานควาญชัย สรรพวง
 องครักษ์ราช จักตั้งคยาทบริบาล งานมหาเทพบุรุษเคียง
 เฉียงขวาพระมทามนตรี เท้าสี่ศัပ္ฤษฎางค์ สองเสนางค์
 จำนำ สคำหลวง อินทรเทพ เสพหน ช้ายหลวงพิเรนทร์
 เกณฑ์ ประจำเซองคช เผยอ พระยศยรรยง ฝ่ายสาร
 ทรงนฤนาถ พระบาท เอกาทศรุถ อิศวรวิสุทธ์ กษัตริ
 เจ้าพระยาปราบไทรจักร โจมประบั๊กษ์ยกบาง สรรพางค์
 หกคอกคืบ สูงสี่ชัยมันเมา ผูกเครื่องเพราพรายเพรช

สมเด็จพระนเรศวรทรงจักกองทัพ

๘๘

สงคราม บั๊กขวา ชโยยราราชยาน พลายสังหาร คชสิทธิ์
 ทัพันมีหมู่พล หน^{๕๖} บั๊กแขวงแวงวาม เอาพระรามรณภพ
 ครอบเท่าเทียบโยชี่ ชี่พลายมณัจักรพรรดิ ถักทัพแขง
 สองฟาก มากนิกายกองม้า ร้อยห้าสิบเส่มอมี ชุน
 พริยกรุงค้ เอาหลวงทรงพลราช อาชาชาติเป็นยาน อากาศ
 พیمانสมญา อยู่หนขวาทัพแขง ชุนแวงซ้ายชนค้ชนาย
 เอาหลวงปราบพลแสน ชี่ม้า^{๕๗} แมนยืนยัน นามอนันคสิงหาสน์
 หนพยุหยาทร กองหลัง ผู้รัง พณทโยธา คื่อพระยาทำยน้ำ
 ค้าคอยหนุนเนองพล ชี่พาหน^{๕๘} เทียมหาญ สาร สวัสดิคิวิชัย
 เทียบพลไกรหม่นมवल บั๊กขวาชะชวน^{๕๙} กองชิน ทัพันเทียบ
 ทัพชัย หลวง หลุทัย สติคสาร ทรงภูบาลหัว ชัก เป็น
 ชุนคักโรมรณ บั๊กซ้ายพลเทียบทัค จักหลวงอภัยสุรินทร์
 เป็นพริยพณทามาคัย พารณราชนามกร สารภูธรเป็นพ่าห์
 กล้าคักสู้สงคราม แขงทัพวามไวแวง แก่วนนิกร หมู่ม้า
 ราว^{๖๐} เรนทร์ เมือมรณ หลวงสุนทรสินอพ ถือทวยรยหัยรงค์
 ชี่แสะทรงสมญา เมฆมาลาเลอศลักษณ์ แขงทัพทักษิณค้าว^{๖๑}
 หัวหัยหาญชาญเขียว รวดเร็วเร็วเวองแรง ชุนผู้แข็ง
 ครอบยุทธิ หลวงวิสุทธิอัสคร เถลของขวรอาชา ชื่อเมฆา

๑๐๐

ตะเลงพาย

พิลาป พิศภาพผ่าน* พังใจ มวลมโนมัยเท่าทัก สอง
 ฟากชนคิชนายแนว แดงท่งท้องนองเนือง เพื่องผองกลี
 คลุ้มฟ้า หล้าแหล่งล้นกำจร ทวยบุญชรุกทุกทัพ นัยแปด
 ร้อยจ่ายแรง สำสละแข่งครามครัน พันท้าวร้อยเรียงเวียน
 † ทวยเท่าเทียบทั้งผอง สิบห้ากองค้ายกิน สิบแปดหมื่นมวล
 หมาย ทายสำสรรพาวุธ เครื่องพิชิตยุทธยรรยง ร่ายจ่ารง
 มณฑก นกคุ้มชนคิฉัตรชัย ไสวณกสับสลับสล้าง หาม
 แล่นคว้างไขว้กระแวง ตระแบงแก้วเกล็ดอนกลากลาค สระพราศ
 พิริยพันลึก ศึกสยบสยอน ห่อนไกล เดืองนิกรทัพไท้
 ธีราชเพียงพลสรรวง แลนา

โคลง ๔

๒๕๘. บ่วงพหลรณเรศท้าว	หิน หมาย	ศึก ฆ
กู่ก้องพลมิมพาน	ผ่านฟ้า	
ปางฉายพยุหแสดงผลาญ	อสุรเค็ก	เสมอฤ
โรมอเรนทร์ไต่หล้า	กลดอกเกล้าแกลนหนี	

* นี้ตามฉบับสมุดไทย ๒ ฉบับ, แต่ฉบับ สมุดไทย อีก ฉบับ หนึ่ง
 กับ ฉบับ สมุดพิมพ์เป็น 'พังควร' เปลี่ยนสัมผัสไปทิ้งให้ 'มวล'.

+ นี้ตามฉบับสมุดไทยฉบับหนึ่ง, แต่ฉบับสมุดไทยอีก ๒ ฉบับ กับ
 ฉบับสมุดพิมพ์ทั้งหมดคำ 'เท่า' เป็น 'เท่า' ในต้นความ 'ทวยเท่า'
 คงจะถูก เพราะ เติร ความ จำแนก จำนวน พล ช้าง พลม้า แล้วมาคำ
 'ทวยเท่า' ในต้นคงจะประสงค์ว่า พลเติรเท่า.

สมเด็จพระนเรศวรทรงจกกองทัพ

๑๐๑

๒๖๐. ฤๅทวิภ ^๓ พนาถเจ้า	จักรา— วุชเชย
โหมสียเคียร ^๓ ตงกา	กัน มล้าง
พลพระพ่าง พลพา-	นรพัว เพรงพอ
เผค็ อมีทว อาง อ้าง	ออกเออมเอาเสมอ
๒๖๑. หลั่งเลอ ลีลาศ ^๓ เจ้า	เค็ม ^{กวน} พญันท์
สรวัง พริย หัสกินทร์	กันม้า
พล ^๓ ตัน ตาก อรณิน	เนอง เน้น แนวแซ
เทียว ^๓ อวช ^๓ บัค ^๓ บวน ^๓ ฟ้า	พ็อง ^๓ เพอย ^๓ ปลาย ^๓ ปลิว
๒๖๒. ทิวทวนทอง ^๓ ด้อง ^๓ ทอง	อัมพร
แสน ^๓ ส้า* ศัสกร ^๓ กู	อะเคอ
คาพ ^๓ ทง ^๓ คาพ ^๓ สอง ^๓ กร	ละเกอง ^๓ คาพ ^๓ เซน ^๓ แซ
คาพ ^๓ โล้ ^๓ ที่ ^๓ โคม ^๓ ร ^๓ เงอ	ง่าง ^๓ ้าว ^๓ ชาว ^๓ คม

* นี้ตามฉบับสมุดไทยทั้ง ๒ ฉบับเขียน 'ศัษฏร' ในสมตพิมพ์โรงพิมพ์หลวงกับโรงพิมพ์นายเทพเป็น 'ศัษฏร' ทั้ง ๔ ฉบับนี้ต่างกันแต่วิธีเขียน ความเดิมของท่านคงจะหมาย 'สาตรา' เพราะคำนี้เห็นท่านเล่นต่างๆ มาก เช่น 'สัตเรศ' ก็มี ทั้งความก่อกลมเกลียวกัน คือพรรณนาถึง พลช้าง พลม้า พลเคียวแล้วถึงธงเทียวและอาวุธ แต่ฉบับโรงพิมพ์พิศาลบรรณนิตี เปลี่ยน 'ศัษฏร' เป็น 'อัสตร' อย่างนี้ไม่ถูกความประสงค์เดิมของท่านแน่ เพราะจะเอามามาพุดปนกับอาวุธ ท่านคงไม่พุด, ส่วนม้าท่านถือว่าเป็นลำดับมาแล้ว เป็นอันไม่มีที่สงสัย, แต่ครั้นจะถึงเสี้ยมอธธิบายไว้ ก็เห็นว่าเป็นคำสำคัญ จะเป็นทั้งสองแต่ผู้ศึกษา.

๑๐๓

ทะเลงฟ้าย

๒๖๓. ระคมระทากษ ^๓ เทียร	เดมอดเชอง
ชู ^๒ สีนาคคำเกอง	กาจกล้า
นำวนกยกชุกเพลอง	ไกวกวัก ^๒ ชยู่ ^๒ แฮ
หามแล่นแ่วนไว ^๓ ถ้ำ	อุช ^๒ กเข้าคือภมร
๒๖๔. ไฟศรสามรรดแมน	ฉนุ ^๒ วา - เมศ ^๒ ญา
ชัยฉัตรรัตนจินดา	ช้อ ^๒ อ้าง
รง ^๒ เรียบ ^๒ เทียบ ^๒ ทางถลา	ล้อ ^๒ ลาก หลาย ^๒ แฮ
มณ ^๒ ทกน ^๒ กคุ้ม ^๒ ล้าง	ลว ^๒ กเสียน ^๒ เค็ก ^๒ กมัย
๒๖๕. หียคชบทยา ^๓ ทเของ	ทวย ^๒ สถล
เพย ^๒ ง ^๒ พก ^๒ กว ^๒ กต ^๒ แดน	ท่ง ^๒ ท้อ ^๒ ง
อุ ^๒ ลุ ^๒ เลว ^๒ ง ^๒ อน-	ชการ ^๒ ก่อ ^๒ เกอ ^๒ ค ^๒ แฮ
หน ^๒ แห่ง ^๒ เวหา ^๒ ส ^๒ ห้อย	ก ^๒ ล ^๒ ก ^๒ ก ^๒ ล ^๒ ม ^๒ เก ^๒ ล ^๒ อ ^๒ น ^๒ สุ ^๒ ร ^๒ ย ^๒
๒๖๖. มั่ว ^๒ มู ^๒ ล ^๒ พล ^๒ เพียบ ^๒ พัน	ร ^๒ ัด ^๒ ยา
ชน ^๒ ค ^๒ นิ ^๒ กร ^๒ โย ^๒ ธา	เทียบ ^๒ ไว้
เด ^๒ ก ^๒ ระ ^๒ แส ^๒ สมุ ^๒ ท ^๒ ระ ^๒ -	คร ^๒ คล ^๒ น ^๒ ค ^๒ ลา ^๒ แฮ
ค ^๒ อ ^๒ ย ^๒ ฤ ^๒ ก ^๒ ษ์ ^๒ เข ^๒ อ ^๒ ก ^๒ พ ^๒ ุ ^๒ หะ ^๒ ไ ^๒ ท์	ฉ ^๒ เร ^๒ ค ^๒ แ ^๒ ค ^๒ ล ^๒ ว ^๒ ค ^๒ ลา ^๒ ย ^๒ ชะ ^๒ บ ^๒ วน

ร้าย

๒๖๗. ส่วนพระยาศรีไสยณรงค์ สองขุนคองควยทัพ กับพระ
 ราชฤทธานันท์ ทวายนุสนธิสังไ^๒ท์ ฉ^๒ให้^๒ย^๒า^๒คร^๒ย^๒ก^๒โย^๒ฉ^๒ ออก^๒โ^๒ม^๒
 ที่^๒ก^๒ค^๒ค^๒ก^๒ แก่^๒ยาม^๒ค^๒ก^๒เค^๒อ^๒ร^๒พล^๒ รุ่ง^๒ช^๒ว^๒าย^๒ช^๒ว^๒น^๒เท^๒ร^๒ย^๒ม^๒ทัพ

ทัพหน้าไทยประทะทัพหงสาวดี

๑๐๓

สรรพห้าหมื่นโดยมี คนพระยาศรีชัคช ปรากฏชื่อมาตงค์
 พลายสุรงค์เคชะ เมืองสิงหะบักขวา ออกญาสุรรค์บักซ้าย
 เห็นจกชฝ่ายทุกมูล ชนผู้คู่กำกับ เป็นทัพหลังพร้อมพัน
 ชัคชอินทรพาหะ นามชนะจำบัง รั้งบั๊กของกองขวา พระยา
 วิเศษชัยชาญ ชนทหาญ บักอุคกร เจ้านครชัยนาท กองหน้า
 ชาญใจประจัญ ให้พระยาสุพรรณฝ่ายพยู่ที่ ผู้บั๊กซ้าย
 เมืองอิน ทัพเมืองนนท์บักขวา ตรีเสนาแก้วทอง ลำยอง
 เหล่าอาสา ลำคำสตราครบมีธ ถือกระดิกกระดอกล หอก
 กวพบนแสะสาร แสนยาหาญแน่นขนัด * รั้วเร่งเท้า
 เร่งเท้า โดยลำเนาลำค้ำย ถีบถึงโคกเผาเข้า พยายาม
 เข้ายังสาย หมายถึงประมาณโมงครบ ประทพทัพรามัญ
 ประทันทัพพะม่า ชัยทวยกล้าเข้าแทง ชัยทวยแข็งเข้าฟัน
 สองฝ่ายยันยืนยุทธ์ อุดอึ้งให้เอาฤกษ์ เออกอึ้งให้เอาชัย
 ล่าคบบนไฟยะแย้ง แผลงบนพียยะยุ่ง ฟุ้งหอกใหญ่คะคว้าง
 ขว้างหอกชัคคะไขว่ ไล่คะคดุกบักยัน เงื่อคัพพันฉะฉาด
 ง่าง้าวฟาดฉะฉับ ชัยบั๊กซ้ายเข้าตา ชัยบั๊กขวาเข้าแตก
 แยกกันออกโรมรัน บั่นกันออกโรมรณ ทนสู้ศึกข่มิลก

* นี้ความละดับสมมติไทยทั้ง ๓ ละดับ แต่ในสมมติพิมพ์ทั้ง ๓ ละดับ
 'เท้า' คำกลางไม่มีไทเป็น 'เท' ทั้ง ๒ คำ คงจะเป็นด้วยตลโท ตามๆ
 ถันไป,

๑๐๔

ทะเลงพาย

ออกสู้ศึกข่มมีลาภ อาจท้ออาจเข้รูก ออกท้อออกเข้ร่า กล้าท้อ
 กล้าชิงขื่น กลั่นท้อกลั่นชิงรอน ครท้อครยั้งขื่น ขื่นท้อ
 ขื่นยั้งขื่น กุทัณฑ์ต่างทอขไท้ โล้ท้อโล้ท้อท้อทั้ง ทั้งท้อทั้ง
 ท้อทัก เชนประชิดเชนสู้ ทาวคู้คู้ทาวท้อ หอกหินร้อหอกรบ
 ง้าวง้าวขี้ง้าวประจัญ ทวนฝัดฝั้นทวนทบ รยอลวนอลเวง ต่าง
 ย่เกรงย่กลัว ทัวท้อทัวชิงมล้าง ช้างท้อช้างชิงชน คนท้อคน
 ท้อรบ ของ้าว* ทบทะเลกัน ต่างพันต่างข้องขี้ท วางเส้นท
 หลังสาร ขานเสียงคิกกักก้อง ว่องท้อว่องชิงชัย ไวท้อไว
 ชิงชนะ ม้าไทยพระม้ามอญ ต่างเข้รอนเข้โรม ทวนแทงโดม
 ทวนทบ หอกเข้รบร้อหอก หลอกล่อโล้ไขว้แคว้ง แียงอน
 เหน้ยวน้าว หัวท้อหัวทักหาญ ซาญท้อซาญทักเข้ยว เร็วท้อ
 เร็วทักแรง แข็งท้อแข็งทักฤทธิ ต่างประชิดฟอนพัน
 ต่างประชันฟอนฟาค ล้วนสามารถมีอรัท ล้วนสามารถมีอทาน
 ผลาญกันลงเต็มหล้า ผลุ่ลักันลงเต็มแหล่ง แบ่งกันคาย
 ลงครัน ขื่นกันคายลงมาก ทากเต็มท่งเต็มเดือน ทากเต็ม
 เฝื่อนเต็มพง ทียังคงข่มขี้^{๑๕} ทียังอยู่ข่มขี้ยอน ต่างท้อกร^{๑๖}

* นี้ตามระบบสมุดไทย๕ระบบ แต่ระบบสมุดไทยอีกจะระบบหนึ่ง กับ
 ระบบพิมพ์ทั้ง๓ ระบบคำว่า 'ทะ' เป็น 'ปะทะ' ที่แท้ความก็ปะทะ
 นั่นเอง แต่ผู้แต่งท่านจะใช้แต่ 'ทะ' บ้างกระมัง ลดพยางค์หน้าเสีย
 เช่น 'ทบ' ก็คงเป็นกระทบนั่นเอง.

ศัพท์ภาษาไทยรบกับศัพท์ฝรั่ง ๑๐๕

ชั๊กช็อก ต่าง ^{๑๒}ท่อมือ ชั๊กชัก หนักหนุ่นแน่นมาหนา กาหนุ่น
 แน่นมาคาย บัญชียาคย่อทัพ บัญชียบย่อศึก กระศึก
 เข้าต่อแก้ว กระแก้วเข้าต่อกล้า ต่างชิงฆ่าชิงพัน
 ต่างชิงพันชิงพัน ปันกันยิงกัน แผลง ปันกันแทงกัน ฟุง
 ยอยุทธ์ยุ่ง บ่มีแตก แยกยุทธ์แย้ง บ่มีพัง ทวยหน้าหลัง ต้อน
 ผ้าย ทวย ขวา ซ้าย ต้อนพล เข้า ฝงญู๋โจม โหมทัก
 หาญราญรบ ต่าง ท้าว ทบ ระนียบ ต่าง ท้าว ทัย ระนาศ
 บ้างตนขาดหัว ห้วน บ้างขาดัน แขนเค็ด บ่อยากเช็ด
 อดยากเกรง บ่อยากเขง อดยากย่าน บัดมอดญ่ม่านมาหลาย
 รายกันโอโยกันอ้อม ล้อมกระหนาบหน้าหลัง ไทย ประนัง
 น้อยแ่ง แผล่ อกรบข่มมือต ถอกุถอยพักรอรับ มอญ
 ขยับยกตาม หลามเหลอตันพลเต้า เสียงบนตงตนเร้า
 เร่งควนเควงครก อยู่นา

โคลง ๒

๒๖๘. พันดึกลมต้นฟ้า แฉก ^{๑๓}อสนุนผ่าหล้า แผล่งเพียง
 พกพัง แลนา
 ๒๖๙. กิ่งตระกูลโลกแล้ ญาบ่วง ^{๑๔}รูแพ้ว ชะนะผู้ไค
 กาล ผงนนา

๑๐๖

ทะเลงฟ้าย

๒๗๐. สองฝ่ายหาญไช้ซ้า คือสี่หัฐสี่หกถ้ำ ท่อแกลัว
ในกลาง สมรนา

โคลง ๔

๒๗๑. ปางอุภยภูเบศร์ ^๕ ของ	บุรพถวัลย ราชย์ ^๕ แฮ
เรียบพิริยพลพรรค	พวังพร้อม
เจียนจวบวิวรรณ์	วางเรือ แลฤๅ
ทวยทีชากรน้อม	นอบนวลเสนอทูล
๒๗๒. เซอญไต้ยุรยาทร ^๕ เท่า	เคียงสนาน
ถวามมุตถาภิษิต ^๕ ธาร	เพรียกพร้อม
คิ้วเวทวิษณุ ^๕ บรรสาน	สังข์โสรจ สรงแฮ
มหรธิกครึก ^๕ เครงก้อง	เกรอกถล้า ^๕ ทวันไหว
๒๗๓. ภูวไนย ^๕ สวมเครืองถวัน	อลง- กรณ์ ^๕ เอย
สำหรับราชธณรงก์	เลขคแล้ว
สอกลใส่สนับ ^๕ เพลาทรง	ภูษิต แลนา
ฉลของพระองค์ ^๕ ตากแพรว	เพรอสค์ ^๕ พร้อม ^๕ พรายทอง
๒๗๔. เรืองรอง ^๕ เจียรระยากซ้อย	ชาย, กระสัน-
รัตพิศตร์ ^๕ รัตนสุวรรณ	เวียค ^๕ อ้อม
สังวาล ^๕ วิวิธ ^๕ พร-	โณภาส เฉวียงนา
ประกบ ^๕ มณีน ^๕ พร้อม	พว้าง ^๕ รุ่ง ^๕ ฉาน ^๕ ฉาย

สมเด็จพระนเรศวรให้สืบข่าวการรบของทัพหน้า ๑๐๗

๒๗๕. พรายแพรวแก้วนิ้วท่าน	อำมรงค์-
นพรัตน์รัตนควรคง	คู่กล้า
มาลาลักษณะผจง	กรวิก วาสแซ
เสีจเสีจสี่เกยกล้า	ฤกษ์ฝ้ายพลหาญ
๒๗๖. รวิวารวราวุธไท้	อินทรวง
คือคู่ชัยยุทธขยง	เยี่ยงท้าว
ทวยแสนสาจักรรงค์	เรียงเรี่ยบ อยู่นา
อเนกพลทนต์ท้าว	หันเสียนศึกสลาย

ร้าย

๒๗๗. ฝ้ายซื่อพ่อทวิชาชาติ ราชบุริโสคม พรหม
 พิทยาจารย์ เบอกไซลอนทวารไทย กระทรวง ปวงละว้า
 เส้นไก่อ่ ไขว่สงพลผู้สง พลังขส่งแสงอาชญา แต่
 ทลวงมหาวิชัย ใจตระนอง อ่า ยาคกรักไม้ซ่มนาม
 ความดำริบไสยเพท บัคนฤเบศร์ ทรงสลับ เสียงบนทัพ
 แฉงยุทธี สุกอ่าเกอเลอโสท ไปรคโองการอใช้ ให้
 หมันทัพเสนา เห็นอาษาเร้วรีย ดิบไปสืบเอาการ เขา
 รับสารชั้นม้า ควยบ่ซ้าย่หึ่ง ถึงที่ทวยพลทัพ รับพลง
 ถอยพลงล่า มอญพะม่าตามตึก ประชิตไล่ถลวน ผจง
 รับอลหม่าน ผ่านท่องท่งท่งนา ความาโดยแกนผลู

๑๐๘

ตะเลงพาย

๑๐๘ ตะเลงพาย
 ๑๒๒ ๑๒๓ ๑๒๔ ๑๒๕
 ๑๒๖ ๑๒๗ ๑๒๘ ๑๒๙ ๑๓๐
 ๑๓๑ ๑๓๒ ๑๓๓ ๑๓๔ ๑๓๕
 ๑๓๖ ๑๓๗ ๑๓๘ ๑๓๙ ๑๔๐
 ๑๔๑ ๑๔๒ ๑๔๓ ๑๔๔ ๑๔๕
 ๑๔๖ ๑๔๗ ๑๔๘ ๑๔๙ ๑๕๐
 ๑๕๑ ๑๕๒ ๑๕๓ ๑๕๔ ๑๕๕
 ๑๕๖ ๑๕๗ ๑๕๘ ๑๕๙ ๑๖๐
 ๑๖๑ ๑๖๒ ๑๖๓ ๑๖๔ ๑๖๕
 ๑๖๖ ๑๖๗ ๑๖๘ ๑๖๙ ๑๗๐
 ๑๗๑ ๑๗๒ ๑๗๓ ๑๗๔ ๑๗๕
 ๑๗๖ ๑๗๗ ๑๗๘ ๑๗๙ ๑๘๐
 ๑๘๑ ๑๘๒ ๑๘๓ ๑๘๔ ๑๘๕
 ๑๘๖ ๑๘๗ ๑๘๘ ๑๘๙ ๑๙๐
 ๑๙๑ ๑๙๒ ๑๙๓ ๑๙๔ ๑๙๕
 ๑๙๖ ๑๙๗ ๑๙๘ ๑๙๙ ๒๐๐

สมเด็จพระนเรศวรทรงบัญชาให้ทัพหน้าถอย ๑๐๘

เชอง ไทยะเลองใจอาท ยাত্রตามตึกฉิศะขวน ๑๐๘
 เรายกออกโรม โหมหักหาญราญรงค์ คงชำนะเค็กไสร
 ใต้ค้อย่างค้อยงาม เขายินความยลชอย นอบประณต
 แก่ไท้ ธิให้หมั้นทิพเสนา กับหมั้นราชามาตย์ เฮอร์
 หัยราชวิบริอัน ไปเตือนต้อนกองหน้า เร็วเร่งล่าอย่างรั้ง
 ทวยพลทั่วทั้ง ทราบข้อบวรหาร ท่านนา

โคลง ๒

๒๗๘. บ่นานต่างคนฝ้าย ไปบ่ขอร้งท้าย ด้เท้า
 ผาคฝ้ง มานา
 ๒๗๙. ฝนหลังแค้นแผ่ฝ้าน บ่มีผู้อยู่บ้าน ค่อสู้สัก
 คน หนองนา

โคลง ๓

๒๘๐. พวกพลทัพวามัญ เห็นไทยผันหนีหน้า ไป
 บ่หุยกยังช้า คั่นต้อนแตกฉาน น่านนา
 ๒๘๑. ไปแจ้งการแห่งเล่ห์ เท่หักกลไทยใช้น้อย ต่าง
 เร่งศึกเร่งค้อย เร่งเท้า * คั่นตาม มานา
 ๒๘๒. แลหลังหลามเหลอนัย บ่เป็นทัพเป็นชะขวนแท้
 ถวิลว่าพ่ายจริงแล ไล่ไล่ระส่ำระสาย ยิงนา

* นี้ถูกตามจะนับสมุดไทย ๒ จะนับ กับจะนับสมุดพิมพ์ทั้งหมด แต่
 สมุดไทยอีกจะนับ • คำว่า 'คั่น' เป็น 'คั่น' คู่ก็ชอบกลอยู่ ความน่า
 จะรวมข้าง 'คั่น'

๑๑๐ ตะเลงพ่าย

๒๙๓. ทม่ายตะเลงใจอาจ ประมาทประมาณหมื่นหมื่น
 เขาเว้งเขาเซของชั้น^๒ ชั้นหน้ามาสระลม สระลอนนา

โคลง ๔

๒๙๔. ไ้เบื่องบรมจักรพรรดิเกล้า กษัตริยา
 เดลองพิภพทวารว เกรว่อนแกลัว
 สถิติกเถยรัตนราชา อาสน์ไ้อ์ องค์เอย
 คอยฤกษ์เขอกฤทธิแผ้ว แผ่นพื้นทาวทน
 ๒๙๕. บัคคลวลาหคช ชระอัย อยู่แฮ
 แห่งทิศพายัพยล เยือกฟ้า
 มล็กแลกระลาษกระบ ลิวล่ง ไปเฮย
 เผยฝ่องภานูเมศเจ้า แจ่มแจ้งแสงฉาน
 ๒๙๖. คักันนคันฉราสร้าง วาคิน
 คิอระเบียบรัตนอินทนิล ทาคไ้ว
 บริสุทธิสร้างมถทิน ถุ้งโทษ อยู่นา
 นักษัตริสวัศศิเทศไต้ ไซคชี่ คุภผล

สมเด็จพระนเรศวรทรงเกลื่อนกองทัพหลวง ๑๑๑

ร่าย

๒๘๗. กลมตามหุทวิชเยศ ฝั่งทิวช้ชเยชู้เนมิตคัก ผู้ชำนาญ
 นิตยศาสตร์ไสย ลั่นฉ้องชัยเฉลิมฤกษ์ เบื้องบรรพต
 ธรลี อินทรเภาคึกขาน บรรสานศัพท์แตรสังข์ ประณี
 โพนพาทย์กุรียา ฝั่งบรมนราธิไคร์ เชษฐอุทิศวันรินทร์
 อภิศรงคชินทรเจษฎา เจ้าพระยาไชยานุภาพ ปรายอสูเรนทร์
 ลาญปาน บัคนฤบาลบพิตร กนิษฐราชธานีราช เสด็จ
 เกลองอาสน์ไอยรา เจ้าพระยาปรายไตรจักร เป็นอัคร
 ยานบรรยง อลงกตหัตถาภรณ์ อลงกรณ์ราชูโยโลก โดย
 ฐิตติโยคพิชัยยุทธ์ ราชกระบี่อุชทักษิณา พระครุฑ
 พาหน์หน้ช้าย ย้ายเนาวพ่าทหว่างฉวิช เสมออิบัตย์ของ
 สคำ ฉัตรชัยประจำฝ้ายเฉวียง เวียงชนกพระอภิรม
 ชุมสายฉัตรจามร บัฏรวีร์บังแทรก แยกกันเคจรคู้เคียง
 เวียงหนหน้าแท้หลาย ร่ายหนหลังแท้หลาย ฟากหน
 ช้ายคายนาค ฝ้ายหนขวา คายเคียร ระเมียดหม่มมาตงค์
 อลงกตครองสาร ล้วนโอฬารแลถะกล พลคชคังท่าเนอร
 เมอดหมอควาญช้ชบ์ เสีอหมวกสรรพสวมเทรอก สี่แดง
 เกลอศสักหลาย ฉาคทอแสงทินกร ของจ้าวองนง่าร่า

๑๑๒

ทะเลงฟ้าย

นายจวนากลาง สาร ทานทวนเทอดจำทวย พู่สลักสลวย
 พู่เพื่อง พลคชเครื่องจำลอง ผูกเชนทองจำหลัก บุก
 แพนหางมาบูร ทนจำรงบรรทุก บุกจำบังพังฟ้าย ฝ่าย
 ชุนทัพชุนพล คนและคนชคช สวมหมวกยศยรรยง
 ลางขลิบวงเวียคหัว ลางควี่ใส่เสื้อสนอบ ขอบหักทอง
 เือกทาบ ลางเข็มขายเสื้อสวม กรวมสลอคล้องทอง
 ประคำ ขอบประจำกรจับ สัปทนกันบังตะวัน กรรชิง
 ทานโทเทียบ พลอัครเวียบรายแซง ซ้ายขวาแขวง
 นายเนอง เครื่องครยอัสสำกรณ อลงกรณคติดาบ
 พู่ผูกยาบยะยับ พานหน้าประทับควาคำ พานท้าย
 ประจำทวามาศ คัวยะคาคขลุ้มสวม นวมเขาะฮาน
 กุ่กอง สายง่องคล้องสายเทา สายถือเพราะผูกร้อย
 สองห้อยข้างโกลนพระนิง ชุนชหลังอำอาคม กรอง
 ทองคาคโพกพัน เสื้อสุวรรณกรวมกาย สายอัครัดทวิธ
 ทวง ควงแสร์อนพ้อนฟาค ชูสีนาคนกัน้าว ลางเงือก
 ง้าวกลับถลอก ลางหันหอกกวักถวาย ลางทวนทวยแทงท่า
 ลางทว่ง่าทัพพัน ลางกฤษณ์เกาะกร ลางกุมศรสายถึง

สมเด็จพระนเรศวรทรงเคลอนกองทัพลวง ๑๑๓

สองฟากทั้งทิวเขอน แสนล้ำเกมชดทวยเท้า เท้าปะปน
 พลสาร สวมอลงการเสื่อหมวก พวกละอย่างต่างกอง
 ลางสี่ทองบรรเทือง ลางเหล่าเหลืองพิลาศ ลางเหล่าฉาด
 ชมพู ลางเหล่าคูนแกมฉั้น ลางเหล่าพรรณพุ่มผืน ลางเหล่า
 *เฉกสุกสุลา ลางเหล่าคาคำคั้น ลางเหล่าทมะม่ม่วงทมะม
 สวรรคอกันเพรียงหวู กุพลโล่ที่สระพรั่ง กุพลกิ่งสระพราศ
 คายพลคาพเพียบเพ็ญ คายพลเชนเพียบภู พลธนูเนื่องนั้นก็
 พลกฤษณ์ที่เนื่องนัย คัยพลหอก† หันหัว คัยพลง้าวเงืองาม
 หลามทวยทวนทองปลั่ง หลั่งทวยธวัชขัศพลิว ทิวทวยบน
 คินเคอร เมอลคายนินหาญยุทวิ เมอลคายนชุกชาญคึก
 พันฉีกเหล่าทามแฉ่น แก้วนลือลากมากหมี่ อยุ่ฉีกไกร
 เกรียง เสียงล้ำสารร้านร้อง ชรวงเสียงแสระ๐ล้ำเทียน
 ก้องก่งเกวียนบนบน ล้นเท้าพลต่างเท้า โหมให้เร้าอึกอึง
 ทิงบนฤกษ์เกรอกแหล่ง ฆ้องขานแข่งสำเนียง เสียงกลอง

* นี้ตามฉบับสมุดไทย แต่สมุดพิมพ์ไปเดิม สระ อู. เข้าทุกฉบับเป็น
 สลา ทั้งจริง 'สุก สลา' 'ก็ถือว่าสี่หมากสุกนั่นเอง .

† ในที่ต้นฉบับเขียน 'หัน' บ้าง เป็น 'หัน' บ้าง แดกกันเป็น ๒ อย่าง

๐ ในที่ต้นฉบับสมุดไทย ๓ ฉบับ เป็น 'ล้ำเทียน' แต่ฉบับพิมพ์เป็น
 'ล้ำเทียน'.

๑๑๔

ตะเกองพาย

ชนะนันทัน ทรันทวาคไหวไซ่น้อย เทียม* พสุธาคลก้อย
 ค่น, ค่านฤคอง อยู่มา

โคลง ๔

๒๘๘. ยรรยง พยุหยาคร ย้าย	ยอ ชะบวน	ทัพ นา
นุองน่าน สาร แสะ มวล	มากผู้	
สรพาวุธ องทวน	ทาย เทอศ	เดสอชแ
ทนละคน อารสู	ศักร้อยฤ	ขาม

ร่าย

๒๘๙. เกลื่อน พลคาม เกล็ดคานาค ตากเต็มท่ง แดงเดือน
 เกลื่อนกล่น แสนยาทัพ ถีบประทะไพรินทร์ ส่วนหัตคินทร์อุภัย
 เจ้าพระยาไซยานภาพ เจ้าพระยาปราบไตรจักร ตรีบุษตระหนัก
 สำเนียง เสียงฆ้องกลองบันคัก อิกเออถกถ้องกาหล รุ่งคำวน
 เรียมมัน ชันหุชูหางแล่น แปรัน แปร แลคะไซ่ว บาท
 ย่างใหญ่คุ่มทวน บ่วนกริยาว่าเริง บำเทอชมันครันครัก
 เข้าสูคักโรมราญ ความญคักท่าย บ่มืออยู่ วู่วางว้างฉับฉิว
 ปลิวประเลห์ลมหพาน สำแสะ สาร แสนยา ขวา ซ้าย แสง
 หน้าหลัง ทั้งทวยพลคนขุน ถ้วนทุกมุขมวลมาคัย ยাত্র

* ในที่นี้จะนับสมุดไทยไม่มี พ. เป็น 'สุธา' ความก็ไม่แปลกอะไร
 โบราณมักใช้ดังนั้น แต่สมุดพิมพ์ทั้ง ๓ จะนับเป็น 'พสุธาคล้อย'
 ไปหมด ความอยู่ข้างห่างมาก.

สมเด็จพระนเรศวรทรงเข้าชนช้างกับพระมหาอุปราช ๑๑๕

บ่ทันโทท้าว ^๖ ก้าวศึก ^๗ สี่สองสาร ^๘ ราว ^๙ ศักสี่สองไท้ ^{๑๐} ไร
 พิริยะแห่ห้อม ^{๑๑} พร้อมแต่กลางความ ^{๑๒} กช กำหนดสี่ ^{๑๓} โดยเสด็จ
 เห็นเข้าใกล้ ^{๑๔} ของหน้า ^{๑๕} ข้าศึก ^{๑๖} คุกคาม ^{๑๗} เกียร ^{๑๘} ฐรมี ^{๑๙} ยถม ^{๒๐} ทัต
 มธ ^{๒๑} ษมา ^{๒๒} คาค ^{๒๓} คน ^{๒๔} เถอร ^{๒๕} คุ ^{๒๖} คณ ^{๒๗} คลา ^{๒๘} ฟอง ^{๒๙} นอง ^{๓๐} น่าน ^{๓๑} ใน
 อรรถ ^{๓๒} เวก ^{๓๓} ทร ^{๓๔} ส ^{๓๕} ทอ ^{๓๖} ษ ^{๓๗} ทร ^{๓๘} เน ^{๓๙} ทร ^{๔๐} เอง ^{๔๑} ษ ^{๔๒} ไร ^{๔๓} โรร ^{๔๔} รม ^{๔๕} ร ^{๔๖} น ^{๔๗} ท ^{๔๘} ว ^{๔๙} ย ^{๕๐} ส ^{๕๑} ย ^{๕๒} ม
 หลาม ^{๕๓} เหล ^{๕๔} ื่อ ^{๕๕} หล ^{๕๖} ึ่ง ^{๕๗} ค ^{๕๘} ับ ^{๕๙} ั ^{๖๐} ษ ^{๖๑} ั ^{๖๒} ษ ^{๖๓} ัน ^{๖๔} ษ ^{๖๕} ัน ^{๖๖} แ ^{๖๗} ทร ^{๖๘} ก ^{๖๙} ษ ^{๗๐} ั ^{๗๑} ษ ^{๗๒} ัน ^{๗๓} ษ ^{๗๔} ัน ^{๗๕} ย ^{๗๖} ษ ^{๗๗} ัน ^{๗๘} ษ ^{๗๙} ัน ^{๘๐} ษ ^{๘๑} ัน ^{๘๒} ษ ^{๘๓} ัน ^{๘๔} ษ ^{๘๕} ัน ^{๘๖} ษ ^{๘๗} ัน ^{๘๘} ษ ^{๘๙} ัน ^{๙๐} ษ ^{๙๑} ัน ^{๙๒} ษ ^{๙๓} ัน ^{๙๔} ษ ^{๙๕} ัน ^{๙๖} ษ ^{๙๗} ัน ^{๙๘} ษ ^{๙๙} ัน ^{๑๐๐} ษ ^{๑๐๑} ัน ^{๑๐๒} ษ ^{๑๐๓} ัน ^{๑๐๔} ษ ^{๑๐๕} ัน ^{๑๐๖} ษ ^{๑๐๗} ัน ^{๑๐๘} ษ ^{๑๐๙} ัน ^{๑๑๐} ษ ^{๑๑๑} ัน ^{๑๑๒} ษ ^{๑๑๓} ัน ^{๑๑๔} ษ ^{๑๑๕} ัน

โคลง ๔

๒๙๐. ^๑ ึง ^๒ ทุ ^๓ เท ^๔ เวก ^๕ รั ^๖ อ ^๗ ้าง	สมมุติ	
มี ^๘ ึง ^๙ ม ^{๑๐} ทุ ^{๑๑} วั ^{๑๒} รม ^{๑๓} ม ^{๑๔} ก ^{๑๕} ฏ	เกศหน้า	
เด ^{๑๖} ฆ ^{๑๗} ษ ^{๑๘} ฎ ^{๑๙} ฆ ^{๒๐} ฬ ^{๒๑} น ^{๒๒} ษ ^{๒๓} ฎ ^{๒๔} ษ ^{๒๕} ฎ ^{๒๖} ษ ^{๒๗} ฎ ^{๒๘} ษ ^{๒๙} ฎ ^{๓๐} ษ ^{๓๑} ฎ ^{๓๒} ษ ^{๓๓} ฎ ^{๓๔} ษ ^{๓๕} ฎ ^{๓๖} ษ ^{๓๗} ฎ ^{๓๘} ษ ^{๓๙} ฎ ^{๔๐} ษ ^{๔๑} ฎ ^{๔๒} ษ ^{๔๓} ฎ ^{๔๔} ษ ^{๔๕} ฎ ^{๔๖} ษ ^{๔๗} ฎ ^{๔๘} ษ ^{๔๙} ฎ ^{๕๐} ษ ^{๕๑} ฎ ^{๕๒} ษ ^{๕๓} ฎ ^{๕๔} ษ ^{๕๕} ฎ ^{๕๖} ษ ^{๕๗} ฎ ^{๕๘} ษ ^{๕๙} ฎ ^{๖๐} ษ ^{๖๑} ฎ ^{๖๒} ษ ^{๖๓} ฎ ^{๖๔} ษ ^{๖๕} ฎ ^{๖๖} ษ ^{๖๗} ฎ ^{๖๘} ษ ^{๖๙} ฎ ^{๗๐} ษ ^{๗๑} ฎ ^{๗๒} ษ ^{๗๓} ฎ ^{๗๔} ษ ^{๗๕} ฎ ^{๗๖} ษ ^{๗๗} ฎ ^{๗๘} ษ ^{๗๙} ฎ ^{๘๐} ษ ^{๘๑} ฎ ^{๘๒} ษ ^{๘๓} ฎ ^{๘๔} ษ ^{๘๕} ฎ ^{๘๖} ษ ^{๘๗} ฎ ^{๘๘} ษ ^{๘๙} ฎ ^{๙๐} ษ ^{๙๑} ฎ ^{๙๒} ษ ^{๙๓} ฎ ^{๙๔} ษ ^{๙๕} ฎ ^{๙๖} ษ ^{๙๗} ฎ ^{๙๘} ษ ^{๙๙} ฎ ^{๑๐๐} ษ ^{๑๐๑} ฎ ^{๑๐๒} ษ ^{๑๐๓} ฎ ^{๑๐๔} ษ ^{๑๐๕} ฎ ^{๑๐๖} ษ ^{๑๐๗} ฎ ^{๑๐๘} ษ ^{๑๐๙} ฎ ^{๑๑๐} ษ ^{๑๑๑} ฎ ^{๑๑๒} ษ ^{๑๑๓} ฎ ^{๑๑๔} ษ ^{๑๑๕} ฎ	ชย ^๑ ั้ง ^๒ ษ ^๓ ษ ^๔ แ ^๕ ษ	
แ ^{๑๖} ษ ^{๑๗} ฎ ^{๑๘} ษ ^{๑๙} ฎ ^{๒๐} ษ ^{๒๑} ฎ ^{๒๒} ษ ^{๒๓} ฎ ^{๒๔} ษ ^{๒๕} ฎ ^{๒๖} ษ ^{๒๗} ฎ ^{๒๘} ษ ^{๒๙} ฎ ^{๓๐} ษ ^{๓๑} ฎ ^{๓๒} ษ ^{๓๓} ฎ ^{๓๔} ษ ^{๓๕} ฎ ^{๓๖} ษ ^{๓๗} ฎ ^{๓๘} ษ ^{๓๙} ฎ ^{๔๐} ษ ^{๔๑} ฎ ^{๔๒} ษ ^{๔๓} ฎ ^{๔๔} ษ ^{๔๕} ฎ ^{๔๖} ษ ^{๔๗} ฎ ^{๔๘} ษ ^{๔๙} ฎ ^{๕๐} ษ ^{๕๑} ฎ ^{๕๒} ษ ^{๕๓} ฎ ^{๕๔} ษ ^{๕๕} ฎ ^{๕๖} ษ ^{๕๗} ฎ ^{๕๘} ษ ^{๕๙} ฎ ^{๖๐} ษ ^{๖๑} ฎ ^{๖๒} ษ ^{๖๓} ฎ ^{๖๔} ษ ^{๖๕} ฎ ^{๖๖} ษ ^{๖๗} ฎ ^{๖๘} ษ ^{๖๙} ฎ ^{๗๐} ษ ^{๗๑} ฎ ^{๗๒} ษ ^{๗๓} ฎ ^{๗๔} ษ ^{๗๕} ฎ ^{๗๖} ษ ^{๗๗} ฎ ^{๗๘} ษ ^{๗๙} ฎ ^{๘๐} ษ ^{๘๑} ฎ ^{๘๒} ษ ^{๘๓} ฎ ^{๘๔} ษ ^{๘๕} ฎ ^{๘๖} ษ ^{๘๗} ฎ ^{๘๘} ษ ^{๘๙} ฎ ^{๙๐} ษ ^{๙๑} ฎ ^{๙๒} ษ ^{๙๓} ฎ ^{๙๔} ษ ^{๙๕} ฎ ^{๙๖} ษ ^{๙๗} ฎ ^{๙๘} ษ ^{๙๙} ฎ ^{๑๐๐} ษ ^{๑๐๑} ฎ ^{๑๐๒} ษ ^{๑๐๓} ฎ ^{๑๐๔} ษ ^{๑๐๕} ฎ ^{๑๐๖} ษ ^{๑๐๗} ฎ ^{๑๐๘} ษ ^{๑๐๙} ฎ ^{๑๑๐} ษ ^{๑๑๑} ฎ ^{๑๑๒} ษ ^{๑๑๓} ฎ ^{๑๑๔} ษ ^{๑๑๕} ฎ	เพ ^๑ ฆ ^๒ ฆ ^๓ ก ^๔ วั ^๕ ษ ^๖ ษ ^๗ ษ ^๘ ษ ^๙ ษ ^{๑๐} ษ ^{๑๑} ษ ^{๑๒} ษ ^{๑๓} ษ ^{๑๔} ษ ^{๑๕} ษ ^{๑๖} ษ ^{๑๗} ษ ^{๑๘} ษ ^{๑๙} ษ ^{๒๐} ษ ^{๒๑} ษ ^{๒๒} ษ ^{๒๓} ษ ^{๒๔} ษ ^{๒๕} ษ ^{๒๖} ษ ^{๒๗} ษ ^{๒๘} ษ ^{๒๙} ษ ^{๓๐} ษ ^{๓๑} ษ ^{๓๒} ษ ^{๓๓} ษ ^{๓๔} ษ ^{๓๕} ษ ^{๓๖} ษ ^{๓๗} ษ ^{๓๘} ษ ^{๓๙} ษ ^{๔๐} ษ ^{๔๑} ษ ^{๔๒} ษ ^{๔๓} ษ ^{๔๔} ษ ^{๔๕} ษ ^{๔๖} ษ ^{๔๗} ษ ^{๔๘} ษ ^{๔๙} ษ ^{๕๐} ษ ^{๕๑} ษ ^{๕๒} ษ ^{๕๓} ษ ^{๕๔} ษ ^{๕๕} ษ ^{๕๖} ษ ^{๕๗} ษ ^{๕๘} ษ ^{๕๙} ษ ^{๖๐} ษ ^{๖๑} ษ ^{๖๒} ษ ^{๖๓} ษ ^{๖๔} ษ ^{๖๕} ษ ^{๖๖} ษ ^{๖๗} ษ ^{๖๘} ษ ^{๖๙} ษ ^{๗๐} ษ ^{๗๑} ษ ^{๗๒} ษ ^{๗๓} ษ ^{๗๔} ษ ^{๗๕} ษ ^{๗๖} ษ ^{๗๗} ษ ^{๗๘} ษ ^{๗๙} ษ ^{๘๐} ษ ^{๘๑} ษ ^{๘๒} ษ ^{๘๓} ษ ^{๘๔} ษ ^{๘๕} ษ ^{๘๖} ษ ^{๘๗} ษ ^{๘๘} ษ ^{๘๙} ษ ^{๙๐} ษ ^{๙๑} ษ ^{๙๒} ษ ^{๙๓} ษ ^{๙๔} ษ ^{๙๕} ษ ^{๙๖} ษ ^{๙๗} ษ ^{๙๘} ษ ^{๙๙} ษ ^{๑๐๐} ษ ^{๑๐๑} ษ ^{๑๐๒} ษ ^{๑๐๓} ษ ^{๑๐๔} ษ ^{๑๐๕} ษ ^{๑๐๖} ษ ^{๑๐๗} ษ ^{๑๐๘} ษ ^{๑๐๙} ษ ^{๑๑๐} ษ ^{๑๑๑} ษ ^{๑๑๒} ษ ^{๑๑๓} ษ ^{๑๑๔} ษ ^{๑๑๕} ษ	

๑๑๖

ทะเลงฟ้าย

๒๙๑. ภูวไนยผายไธษัญอื่น	ไธษงการ
แก่เทพทุกถิ่นสถาน	ฉุชฌัน
โสฬศ พรหมพิमान	กมลასัน แลนา
เชอญช่วยชมุโสศชั้น	สคัษฉอัยตุแถลง
๒๙๒. ชังแสร์วังรังสฤญให้	มาอุษัต
ในประะยุรเศวตฉัตร์	สึบเชอ
หวังฉะคงขวรรัตน	ทริเยศ ยันนา
ทำนุกพระคัสันเกอ	ก่อสร้างแสวงผล
๒๙๓. กลไตใ้ช่วยแผ้ว	นภา- ทลฤ
ใสสระสว่างธมา	มีคม้วย
มลักเล็งเหล่าพาธา	ทวยเค็ก สมวแฮ
เห็นตระหนักเนตรท้วย	กิงน แหนง ฉงาย
๒๙๔. พอวยวรวากย์อ้าง	ไธษัญพระ
คาลัมหาวาตะ	ตันฟ้า
ทระหิงทระทวลพะ-	พานพัท ทาวแฮ
หอบอุมางค์ทางจำ	จรัสท้าวแคณสมร
๒๙๕. ภูธรเมอลอมิตรไท้	อ้ารง สาร์แฮ
ครบสึบหกฉัตร์ทวง	เทรอกเกล้า
บ่จวนบ่จวยของค์	อุปราธ แลฤ
พลางเร้งชัษคชเค้า	แต่ตั้งตาแสวง

สมเด็จพระนเรศวรทรงชนช้างกับพระมหาอุปราชา ๑๑๗

๒๙๖. โดยแขวงขวาทิศท้าว	ทฤษฎี แลนา
บัคเห็น *ขุนกร ^๑	หนึ่งไสร ^๑
เกลอง ฉัตร จิตรพิริย ^๒	เรียงคัง ชูเฮย
ทนต์แห่งฉายาไม้	ช้อยช้เฉือนนาม
๒๙๗. บัน สยามยลแท้ ท่าน	คะเนนิก ช้อย ^๑ นา
ถวิลว่าขุนศึกสำ-	นักโน้น
ทวยทียเทียบพันลึก	แลหลาก หลายแฮ
ครบเครื่องอุปโภคพัน	เพ่งเพียนพิศวง

โคลง ๒

๒๙๘. สุธองสุริย พงศ์ผ่านหล้า ชับคเชนทร์ย้ายหน้า
 แหกเจ้าจอมทะเลง แลนา
 ๒๙๙. ไข่เกรงประภาพเท่าเฝ้า^๓ พักตร์ท่าน ผ่องฤๅครว^๔
 สู้เสียนไข่หิน^๑ หน้า^๒นา
 ๓๐๐. ไพรีเร่งสาคร^๓ชรวง ไชรมยันไฟไข่ค้อง^๔ ทัพเท้าแตก
 ฉาน ผ่านนา

* คำว่า 'ขุนกร' ในฉบับสมุดไทยทั้ง ๓ ฉบับเป็น 'หัตถ์' แต่สมุดพิมพ์ทั้ง ๓ ฉบับเป็น 'ขุนกร' ครั้นดูความข้าง 'หัตถ์' สนิทสนมกว่ามาก เพราะข้อ ๑ ย่อมเห็นช้างก่อนเห็นคนช้ ข้อ ๒ ความกล่าวถึงผู้ช้ไข่ไปม้อยู่ในโคลงถนัดนั้นลงไปแล้ว เมื่อเห็นช้างแปลกแล้วจึงได้พิเคราะห์ถึงผู้ช้ได้เรื่องได้ราวต่ออยู่.

๑๑๘

ทะเลงฟ้าย

โคลง ๔

๓๐๑. นฤบาลยพิทรวเฝ้า

ผายสีหนาทกถา

ไพเราะราชสุภา—

เสนอ บ่มีชู้ ช้อง

๓๐๒. ข้าไทภูธรศกหล้า

เผยพระยศยินเยง

ลียทศทิว ลือเลง

ไ้ ร่อมรช ฤทธิ ผนัว

๓๐๓. พระพิพระผู้ผ่าน

ไ้ ชอชเชษฐยีนหยุก

เชิญราชร่วมคชบุทร

ลียกว่าสองเราไ้สร

๓๐๔. หัสกีรณเรศอ้าง

นัยอนาคคกาล

ชัตติยายุทร บรหาร

คงแต่เผื่อพี่น้อง

ภูวนา— ยกแซ

ท่านพร้อง

ลิตลือ สารนา

ขุนค้ำคำไซ

แหล่งทะเลง โลกฤ

ย่านแกลัว

หวันเคช ทวนนา

เผือกกล้าแกสนหนี

ภพอุค— คมเอย

ร่วมไม้

เผยอเกยรติ ไ้แซ

สุกสันฤมี

อวสาน หนีนา

ห่อนพ้อง

คชคู่ กั้นแซ

ตรายฟ้าคินกษัย

สมเด็จพระนเรศวรทรงสนข้างกับพระมหาอุปราชา ๑๑๘

๓๐๕. ใ ^๓ ไว้เป็นมหรสพ ช ^๓ ร้อ ^๓	สุข ^๓ ศาน ^๓ ก ^๓
สำ ^๓ หรับ ^๓ ราช ^๓ สำ ^๓ รา ^๓ ญ ^๓	เว ^๓ อ ^๓ ม ^๓ ร ^๓
บ ^๓ ำ ^๓ เท ^๓ อง ^๓ ห ^๓ ฤ ^๓ ท ^๓ ย ^๓ ข ^๓ าน ^๓	ป ^๓ ระ ^๓ ก ^๓ ิ ^๓ ย ^๓ ุ ^๓ ท ^๓ น ^๓ ั ^๓ น ^๓ า ^๓
เส ^๓ น ^๓ อ ^๓ เน ^๓ ท ^๓ ร ^๓ ม ^๓ น ^๓ ุ ^๓ ย ^๓ ั ^๓ ต ^๓ ัง ^๓	แ ^๓ ท ^๓ ่ ^๓ ห ^๓ ล ^๓ ้า ^๓ เ ^๓ อ ^๓ ส ^๓ ร ^๓ ว ^๓
๓๐๖. ป ^๓ วง ^๓ ใ ^๓ ท ^๓ เ ^๓ เว ^๓ ศ ^๓ ร ^๓ ท ^๓ ัง ^๓	พ ^๓ ร ^๓ ห ^๓ ม ^๓ มา ^๓ น ^๓
เช ^๓ ร ^๓ อ ^๓ ญ ^๓ ป ^๓ ระ ^๓ ช ^๓ ุ ^๓ ม ^๓ ใ ^๓ น ^๓ ส ^๓ ถ ^๓ าน ^๓	ค ^๓ ุ ^๓ ห ^๓ ล ^๓ ้า ^๓
ช ^๓ ม ^๓ ช ^๓ ัน ^๓ ค ^๓ ุ ^๓ ช ^๓ ร ^๓ ำ ^๓ ย ^๓ า ^๓ ญ ^๓	ท ^๓ ู ^๓ ค ^๓ อ ^๓ ก ^๓ ัน ^๓ แ ^๓ ช ^๓
ไ ^๓ คร ^๓ เ ^๓ ื่อ ^๓ ว ^๓ ไ ^๓ คร ^๓ ช ^๓ า ^๓ ญ ^๓ ช ^๓	ช ^๓ เ ^๓ ย ^๓ ศ ^๓ อ ^๓ ำ ^๓ ง ^๓ อ ^๓ ว ^๓ ย ^๓ เ ^๓ ล ^๓ อ ^๓ ม ^๓
๓๐๗. ห ^๓ วัง ^๓ เว ^๓ อ ^๓ ม ^๓ ค ^๓ ุ ^๓ ณ ^๓ เ ^๓ ก ^๓ ิ ^๓ ย ^๓ ร ^๓ ก ^๓ ิ ^๓ ก ^๓ ัง ^๓	ก ^๓ ล ^๓ าง ^๓ ร ^๓ ง ^๓ ค ^๓
บ ^๓ ิน ^๓ พ ^๓ ระ ^๓ ย ^๓ ศ ^๓ อ ^๓ ย ^๓ ู่ ^๓ ค ^๓ ง ^๓	ค ^๓ ุ ^๓ ห ^๓ ล ^๓ ้า ^๓
ส ^๓ ง ^๓ ค ^๓ ร ^๓ า ^๓ ม ^๓ ก ^๓ ษ ^๓ ิ ^๓ ท ^๓ ริ ^๓ ย ^๓ ท ^๓ ร ^๓ ง ^๓	ภ ^๓ พ ^๓ แ ^๓ ม ^๓ ่ ^๓ น ^๓ ส ^๓ อ ^๓ ง ^๓ ฤ ^๓
ส ^๓ อ ^๓ ง ^๓ ร ^๓ า ^๓ ช ^๓ ร ^๓ อ ^๓ น ^๓ ฤ ^๓ ท ^๓ ิ ^๓ ร ^๓ ำ ^๓	เร ^๓ อ ^๓ ง ^๓ ร ^๓ ู้ ^๓ ส ^๓ ระ ^๓ เส ^๓ ร ^๓ อ ^๓ ญ ^๓
๓๐๘. ท ^๓ ำ ^๓ เน ^๓ อ ^๓ ร ^๓ พ ^๓ า ^๓ น ^๓ พ ^๓ า ^๓ ก ^๓ ย ^๓ พ ^๓ ร ^๓ ัง ^๓	พ ^๓ ร ^๓ ร ^๓ ณ ^๓ า ^๓
อ ^๓ ง ^๓ ค ^๓ ั ^๓ อ ^๓ ั ^๓ ค ^๓ ร ^๓ อ ^๓ ุ ^๓ ป ^๓ ร ^๓ า ^๓ ชา ^๓	ท ^๓ ำ ^๓ น ^๓ แ ^๓ จ ^๓ ัง ^๓
ก ^๓ อ ^๓ ย ^๓ เ ^๓ ก ^๓ อ ^๓ ช ^๓ ิ ^๓ ท ^๓ ิ ^๓ ย ^๓ มา ^๓ —	น ^๓ ะ ^๓ น ^๓ ิ ^๓ ก ^๓ ห ^๓ า ^๓ ญ ^๓ เ ^๓ ย ^๓
ช ^๓ ั ^๓ บ ^๓ ค ^๓ ช ^๓ เ ^๓ ำ ^๓ ย ^๓ ุ ^๓ ท ^๓ ที่ ^๓ แ ^๓ ย ^๓ ัง ^๓	ท ^๓ ่ว ^๓ น ^๓ ค ^๓ ั ^๓ ว ^๓ ย ^๓ ไ ^๓ ก ^๓ ย ^๓ ถ ^๓ ิ ^๓ ว ^๓ ิต ^๓

๑๒๐

ทะเลงฟ้า

๓๐๘. หัสกินทร์ บันนเวศไท่	โททรวง
คช สมิติ มาตงค์	หนึ่ง อ่าง
หนึ่ง คช ตรี เมชล์มง—	คุณ อาสน์ มารเอบ
เคียร สายทงายงา คว้าง	ใจว้แคว้ง แทงโถม
๓๑๐. สองโหมสองงู้ง่วง	บ้ำร
สองซัคทียะสองชอชู่	เชือกค้ำ
กฐะลังกระลอกกู่	ไวว้อง นักนา
ความญชัษคชแข่งค้ำ	เช่นเข็ชรในสนาม
๓๑๑. งามสองสุริยราชธำ	เลอพิศ นาพ้อ
พ่างพิชรินทร์ไพจิตร	คักสร้าง
ฤฎารามเร่อมรณฤทธิ	รบรรพณ์ แลฤฎ
ทุกเทศทุกทิศอ้าง	อันไท้ไ้เทียม
๓๑๒. ชุนเสียมสามบรรดค้ำ	ชุนทะเลง
ชุนค้อชุนไ้เยง	หย่อนหัว
ยอหัตถ์เทอกละของเลบง	อังกุส ไกวแฮ
งามเว้งงามโทท้าว	ท่วนสู้คักสาร

สมเด็จพระนเรศวรทรงสนข้างกับพระมหาอุปราชา ๑๒๑

๓๑๓. คชยานชัฏกียะเศ ^๕ เขียง	ออกถวัลย์
โถมประทะไ้ ^๖ ทัน	เหยียบยั้ง
สารทวงราชรามัญ	ตงล่าง แดนา
เสยสำท้ายทันคัก ^๗	คู้ ^๘ ค่าคางเขอน
๓๑๔. กำเนอรหนุนถน ^๙ กไ้	เซองชิต
หน่อ ^{๑๐} นเรนทรทิส	ตกก้าว
เสก ^{๑๑} จแสตงวราฤทธิ	รำ ^{๑๒} ร่อน ขอแฮ
พอนฟากแสงของ้าว	อยู่ ^{๑๓} เพียงจักรผัน
๓๑๕. เบียง ^{๑๔} น ^{๑๕} นฤนาถผู้	สยามินทร์
เบียงพระมาลาผิน	ท่อนพ้อง
คัสตราวุธ ^{๑๖} อรินทร์	ฤาฎู ^{๑๗} องค์ ^{๑๘} เฮย
เพราะพระหัตถ์ ^{๑๙} หัก ^{๒๐} ข้อง	ข้ ^{๒๑} คัก้วย ^{๒๒} ขอ ^{๒๓} ทรง
๓๑๖. บั๊ก ^{๒๔} มงคล ^{๒๕} พ่า ^{๒๖} หน้ ^{๒๗} ไ้	ทวารัน
แว้ง ^{๒๘} เหวียง ^{๒๙} * เบียง ^{๓๐} เคียร ^{๓๑} สะ ^{๓๒} บั๊ก	ตก ^{๓๓} ไ้
อุก ^{๓๔} คลุก ^{๓๕} พุก ^{๓๖} งะ ^{๓๗} ยง ^{๓๘} ก	คอ ^{๓๙} คช ^{๔๐} เค็ก ^{๔๑} แฮ
เขน ^{๔๒} ข้าย ^{๔๓} ทงาย ^{๔๔} แหง ^{๔๕} น ^{๔๖} ไ้	ท่วง ^{๔๗} ท้อ ^{๔๘} ท้อ ^{๔๙} ชย

* นตามจะนับสมุทไทย ๒ ละนับ แต่อีกจะนับ ๑ กับสมุทพิมพ์
ทั้ง ๓ ละนับ คำ 'เบียง' ไม่มี. ที่จะงามข้างมี 'เบียง' บางจะนับจะตก ส่วน
ที่พิมพ์ไปได้จะนับที่ตกมา

๑๒๒

ทะเลงฟ่าย

๓๑๗. พลขยพ ^๓ ล้า ^๔ เพ็ลยก ^๕ ถ้ำ ^๖ ท่าน	ในรณ
บ็ ^๗ คราช ^๘ ฟัก ^๙ แสง ^{๑๐} พล	ฟ่าย ^{๑๑} พ็อน
พระ ^{๑๒} เคช ^{๑๓} พระ ^{๑๔} แส ^{๑๕} กง ^{๑๖} กล	เผ็ ^{๑๗} ก ^{๑๘} คู ^{๑๙} เช็ ^{๒๐} ญ ^{๒๑} แฮ
ถัน ^{๒๒} ก ^{๒๓} พระ ^{๒๔} อ้ง ^{๒๕} สา ^{๒๖} ซัน	ชา ^{๒๗} ค ^{๒๘} ก ^{๒๙} าว ^{๓๐} โดย ^{๓๑} ชวา
๓๑๘. อุ ^{๓๒} ว ^{๓๓} ราน ^{๓๔} ร ^{๓๕} าว ^{๓๖} แยก	ยล ^{๓๗} สย ^{๓๘} บ
เอน ^{๓๙} พระ ^{๔๐} อ้ง ^{๔๑} ค ^{๔๒} ง ^{๔๓} ท ^{๔๔} ย	ท ^{๔๕} าว ^{๔๖} ก ^{๔๗} น
เหน ^{๔๘} อ ^{๔๙} ค ^{๕๐} ค ^{๕๑} ช ^{๕๒} ซ ^{๕๓} อน ^{๕๔} ซ ^{๕๕} บ	ส ^{๕๖} ัง ^{๕๗} เว ^{๕๘} ช
ว ^{๕๙} าย ^{๖๐} ช ^{๖๑} ี ^{๖๒} ว ^{๖๓} า ^{๖๔} ค ^{๖๕} ม ^{๖๖} ส์ ^{๖๗} ค ^{๖๘} สัน	สู ^{๖๙} ฟ ^{๗๐} า ^{๗๑} เส ^{๗๒} ว ^{๗๓} ย ^{๗๔} ส ^{๗๕} ว ^{๗๖} ร ^{๗๗} ค ^{๗๘}
๓๑๙. ย ^{๗๙} ัน ^{๘๐} ท ^{๘๑} ้าย ^{๘๒} ค ^{๘๓} ชา ^{๘๔} น ^{๘๕} เร ^{๘๖} ค ^{๘๗} ท ^{๘๘} าว	ไ ^{๘๙} ทย ^{๙๐} ไ ^{๙๑} ผ ^{๙๒} ท
ถ ^{๙๓} ึง ^{๙๔} พิ ^{๙๕} รา ^{๙๖} ล ^{๙๗} ย ^{๙๘} ลา ^{๙๙} ญ	ช ^{๑๐๐} ี ^{๑๐๑} พ ^{๑๐๒} ม ^{๑๐๓} ล ^{๑๐๔} ้าง
เพ ^{๑๐๕} ระ ^{๑๐๖} เพ ^{๑๐๗} อ ^{๑๐๘} พิ ^{๑๐๙} พิ ^{๑๑๐} ไ ^{๑๑๑} พ	ว ^{๑๑๒} ี ^{๑๑๓} รา ^{๑๑๔} ช ^{๑๑๕} แ ^{๑๑๖} ด ^{๑๑๗} นา
ไ ^{๑๑๘} ช ^{๑๑๙} ร ^{๑๒๐} ม ^{๑๒๑} ส ^{๑๒๒} า ^{๑๒๓} ค ^{๑๒๔} ท ^{๑๒๕} ร ^{๑๒๖} า ^{๑๒๗} ค ^{๑๒๘} บ ^{๑๒๙} ัน ^{๑๓๐} ช ^{๑๓๑} ว ^{๑๓๒} ้าง	ท ^{๑๓๓} อ ^{๑๓๔} ก ^{๑๓๕} อ ^{๑๓๖} ง ^{๑๓๗} ค ^{๑๓๘} น ^{๑๓๙} ส ^{๑๔๐} ลาย
๓๒๐. ฝ ^{๑๔๑} าย ^{๑๔๒} อ ^{๑๔๓} ง ^{๑๔๔} ค ^{๑๔๕} ี ^{๑๔๖} ศ ^{๑๔๗} ว ^{๑๔๘} ร ^{๑๔๙} นา ^{๑๕๐} ถ ^{๑๕๑} น ^{๑๕๒} อ ^{๑๕๓} ง	น ^{๑๕๔} ถ ^{๑๕๕} ย ^{๑๕๖} าล
แส ^{๑๕๗} ก ^{๑๕๘} ย ^{๑๕๙} ค ^{๑๖๐} ค ^{๑๖๑} ช ^{๑๖๒} ย ^{๑๖๓} ุ ^{๑๖๔} ท ^{๑๖๕} ร ^{๑๖๖} ย ^{๑๖๗} าน	ย ^{๑๖๘} ้า ^{๑๖๙} ท ^{๑๗๐} ร ^{๑๗๑} เท ^{๑๗๒} ้า
มา ^{๑๗๓} ง ^{๑๗๔} ท ^{๑๗๕} า ^{๑๗๖} ช ^{๑๗๗} ไ ^{๑๗๘} ว ^{๑๗๙} รา ^{๑๘๐} ญ	ถ ^{๑๘๑} ุ ^{๑๘๒} ท ^{๑๘๓} ร ^{๑๘๔} ี ^{๑๘๕} ร ^{๑๘๖} า ^{๑๘๗} ช ^{๑๘๘} แ ^{๑๘๙} ด ^{๑๙๐} ถ ^{๑๙๑}
เว ^{๑๙๒} ็ ^{๑๙๓} เว ^{๑๙๔} ง ^{๑๙๕} ค ^{๑๙๖} เช ^{๑๙๗} น ^{๑๙๘} ท ^{๑๙๙} ร ^{๒๐๐} เ ^{๒๐๑} ้า	เช ^{๒๐๒} ่น ^{๒๐๓} ค ^{๒๐๔} ้า ^{๒๐๕} ย ^{๒๐๖} าร ^{๒๐๗}

พระมหาอุปราชาซากคองข้าง

๑๒๓

๓๒๑. บัฏญูเรศฟ้าทไถ่	เซองชน
ลงล่างข้างโททนต์	เทอคไท่
พิชเนียงเขียงเขนคน	เซชวค ไปแฮ
หิวปั้นหันข้างไท่	เพ็ลียงพลั้งเสยที
๓๒๒. ภูมมอ้ง่าง้าว	ของอน
พันฟักซากคองบร	ปั้นเกล้า
อินทรีย์ชบญุชร	เมือชีพ แลเฮย
เฉยพระเกยรทีผ่านเผ้า	พัน้องสองไท
๓๒๓. ทันไทกลางคชเจ้า	รุดจักร
มูลายชีพิคตัญทัก	ท้าวซ้า
เหลื่อหลามเหล้าปรบักมัย	ปั้นบ้าย เฮาเฮย
ทรวงอกพก* ตกขว้า	อยู่เบื่องบนสาร
๓๒๔. พระวณูอิวิราชก้วย	เคโซ
สัทาสสนองบาทโท	ท่านท้าว
พระยศยิ่งภยโย	ผ่านแผ่ ภพนา
สองรอกโดยเสด็จก้วย	คักสู้เสยสอง

* นี้ตามฉบับสมุดไทยฉบับ • กับสมุดพิมพ์ แต่สมุดไทยอีก ๒ ฉบับ คำว่า 'ตก' เป็น 'ตน'

๑๓๕

ทะเลงฟ่าย

ร่าย

๓๒๕. ฝั่งกองพยุหะทวยทัพ สรรพหลังหน้าขวาซ้าย ผ้าย
 มาทันฉิบกินทร์ ฆนะอรินทรพินาศ ชาติคชคชสองเสรีจ
 ค่างวีระเห็จเข้าโรม โหมทักหาญราญรุก บุกขึ้นพัน
 แทะง่า พะมามอญไทยใหญ่ ไล่มล้างดาวคายนวน
 ไล่มล้างยวนตายคั้น คั้นกันแตกกันตาย หลายเหลือ
 นัยเนืองนอง กองก่ายกายรายหัว ทิวขาแขนเก็คทาย
 กลากกลางทุ่งกลางเดือน เกลื่อนกลางตงกลางคอน แล่น
 ซอกซอนชนชุก บุกทุกพ่ายฟ่ายแพ้ เพราะพระเดชท่าน
 แท้ ทากให้ข้ากูเชิญ แลนา

โคลง ๒

๓๒๖. เห็นประภาพเจ้าช้าง เชี่ยวกว่าเชียวเหลืออ้าง
 เือกอ้ออศักรวย บึงนา
 ๓๒๗. ขวัญหนักผอพัน พวกอรนทร์ถ้วนกัน
 คักกันทางทวน ไปนา

ร่าย

๓๒๘. ชวนกันผืนกันผาย แลนา ชวนกันขายขจัก แลนา
 ชวนกันกระพุกกระพ่อน แลนา ชวนกันเกร่อนกันเกรียว แลนา
 บ่เหลือวหลังมูร่า แลนา บ่กลับหน้ามาราญ แลนา

ทัพหงส์สาวกแตก

๑๒๕

บ้อย^๕ยู่^๕ทาน^๕มี^๕อร^๕บ แล^๕นา บ้อย^๕ยู่^๕ท^๕บ^๕มี^๕อร^๕น แล^๕นา ม^๕ร^๕ณ
 ทั^๕ว^๕ย^๕ค^๕า^๕พ^๕ห^๕ล^๕อ^๕ห^๕ล^๕า^๕ย แล^๕นา ท^๕า^๕ย^๕ค^๕ว^๕ย^๕ห^๕อ^๕ก^๕ห^๕ล^๕อ^๕ห^๕ล^๕าก แล^๕นา
 ม^๕า^๕ก^๕ข^๕ัน^๕ค^๕อ^๕ง^๕อ^๕น^๕ัน^๕ค^๕ แล^๕นา ค^๕ร^๕น^๕ท^๕ว^๕น^๕ถ^๕ู^๕ก^๕อ^๕น^๕เ^๕ก แล^๕นา
 แล^๕ก^๕ฟ^๕าง^๕ฟ^๕อ^๕ค^๕ท^๕อ^๕ค^๕ไฟ ฟ^๕ู^๕ม^๕ไ^๕ผ^๕ท^๕ด^๕ัง^๕ท^๕ัน^๕ พ^๕ัน^๕ค^๕ระ^๕เน^๕ค^๕ระ^๕น^๕น
 แล^๕ก^๕ส^๕น^๕ค^๕ะ^๕ช^๕ไ^๕ท^๕ุ^๕ก^๕ผู้^๕ บ^๕่^๕มี^๕ไ^๕ค^๕ร^๕ร^๕อ^๕ส^๕ู^๕ย^๕ แ^๕ก^๕่^๕ท^๕ัง^๕ค^๕ัน^๕ห^๕ัน^๕ ส^๕ัน^๕น^๕า

โคลง ๔

๓๓๘. น ^๕ ถ ^๕ ย ^๕ ค ^๕ ำ ^๕ ร ^๕ ส ^๕ ำ ^๕ ให้	ช ^๕ ุ ^๕ น ^๕ พ ^๕ ล
ค ^๕ ว ^๕ บ ^๕ พ ^๕ ย ^๕ ห ^๕ ะ ^๕ พ ^๕ ห ^๕ ล	ไ ^๕ ่ ^๕ ม ^๕ ด ^๕ ำ ^๕ ง
เส ^๕ ร ^๕ ง ^๕ เส ^๕ ก ^๕ ร ^๕ ส ^๕ ำ ^๕ ย ^๕ ล	ฉ ^๕ ิ ^๕ น ^๕ ท ^๕ ัพ ^๕ . ท ^๕ ำ ^๕ น ^๕ น ^๕ า ^๕
ป ^๕ ุ ^๕ น ^๕ ช ^๕ อ ^๕ ย ^๕ ก ^๕ อ ^๕ บ ^๕ ช ^๕ อ ^๕ ช ^๕ ำ ^๕ ง	ค ^๕ ุ ^๕ ค ^๕ ำ ^๕ เช ^๕ น ^๕ เช ^๕ อ ^๕ ย ^๕
๓๓๐. เ ^๕ น ^๕ ค ^๕ ัก ^๕ ค ^๕ ัส ^๕ ม ^๕ ท ^๕ ว ^๕ ย ^๕ เ ^๕ ก ^๕ ร ^๕	บ ^๕ ั ^๕ ร ^๕ า ^๕ - มี ^๕ ค ^๕ ร ^๕ เ ^๕ ย ^๕
น ^๕ า ^๕ ม ^๕ ช ^๕ อ ^๕ ป ^๕ ร ^๕ า ^๕ ย ^๕ ห ^๕ ง ^๕ ส ^๕ ำ ^๕ ฯ	ร ^๕ เ ^๕ ย ^๕ ก ^๕ ร ^๕ อ ^๕ ง
ค ^๕ อ ^๕ ย ^๕ ช ^๕ ค ^๕ ช ^๕ ค ^๕ ิ ^๕ ย ^๕ พ ^๕ า-	ห ^๕ น ^๕ เท ^๕ ี ^๕ ค ^๕ ัก ^๕ แ ^๕ ย ^๕ .
เ ^๕ ล ^๕ ล ^๕ อ ^๕ ม ^๕ พ ^๕ ระ ^๕ เก ^๕ ย ^๕ ร ^๕ ค ^๕ ิ ^๕ เก ^๕ ร ^๕ อ ^๕ ก ^๕ ท ^๕ อ ^๕ ง	อ ^๕ ร ^๕ เ ^๕ ค ^๕ ว ^๕ รู้ ^๕ ส ^๕ บ ^๕ ส ^๕ ถ ^๕ า ^๕ น

ร่าย

๓๓๑. ผ^๕ำ^๕ย^๕ท^๕ว^๕ย^๕ห^๕า^๕ญ^๕ท^๕ุ^๕ก^๕ท^๕ัพ^๕ ก^๕ั^๕ย^๕ช^๕ุ^๕น^๕พ^๕ล^๕ท^๕ุ^๕ก^๕น^๕า^๕ย^๕ ร^๕า^๕ย^๕ก^๕ัน^๕.
 ท^๕า^๕ม^๕ก^๕ัน^๕ค^๕ิ^๕ค^๕ ป^๕ระ^๕ช^๕ิ^๕ก^๕ท^๕ัพ^๕ร^๕า^๕ม^๕ัญ^๕ พ^๕ัน^๕แ^๕ท^๕ง^๕ฆ^๕ำ^๕ว^๕ิ^๕ป^๕ุ^๕ โดย^๕แ^๕ต^๕น^๕
 ฝ^๕ล^๕ห^๕ล^๕อ^๕แ^๕ห^๕ล^๕ แ^๕ก^๕่^๕ท^๕ระ^๕พ^๕ัง^๕ค^๕ร^๕ค^๕ำ^๕ย^๕ค^๕ัง^๕ ก^๕ระ^๕ท^๕ัง^๕ด^๕ัง^๕ก^๕า^๕ญ^๕ร^๕น^๕บ^๕ร^๕
 ฝ^๕ัก^๕ล^๕า^๕ก^๕ล^๕า^๕ค^๕พ^๕สุ^๕ร^๕า^๕ว^๕ ป^๕ระ^๕ม^๕า^๕ณ^๕ส^๕อง^๕ห^๕ม^๕น^๕ค^๕เ^๕ษ^๕ ร^๕น^๕ส^๕ัน^๕เช^๕ต^๕ค^๕

๑๒๖

ทะเลงพ่าย

ภพท่าน คำนเจกีย์สามองค์ คงจับเป็นก็หลาย ทั้งนาย
 ทัพและไพร่ ใต้เมืองมถันผู้ควาญ สารทรงองค์อุปราช
 ใต้คชชนาคาใหญ่ล้วน หกศอกถันสูงสกลนั สามร้อย
 คนไทรตรา อาสาสองพันปลาย หลายศัสตรานานาวุช
 เครื่องพิชัยยุทธยานยว ทั่วทุกสิ่งสำสรพ อนันต์อเนก
 เนืองนอง มาทูลละออง มาททั่ว ทั่ว ถิ่นทัพพลับพลา
 ทั่ว มาทยาทุกผู้ แดลงที่ศึกไต้สู สร้าง เลียนเคียน
 ทะเลง แลนา

โคลง ๔

๓๓๒. ราชาชเยศอัน	โองการ
วังสถยภู พระสถูปสถาน	ที่มถัน
ขุนเชษฐคู่วาญ	สวมศพ ไว้แฮ
หนคระพังครุสร้าง	สืบเหล่าแห่งเฉลิม

ร่าย

๓๓๓. เสรีจเร่อมรณแล้วไซริ ให้เจ้าเมืองมถัน ถัน
 ทั้งคชหมอควาญ จำทูลสารเสียดรงค์ องค์อุปราชเอวรส
 ฆาคคชคชลาญชีพ รีบเร็วยาตรอย่าทิ้ง ไปแจ้งอังกฤฎา
 การ แก่มหิบาลผู้เฝ้า เจ้าแผ่นดินภพหงสาฯ แล้วให้
 คลาพยุหทัพ กลับคืนครองครอบเหล่า เถลของอยุธย
 เป็นเกล้า ทั่วถันทวยสยาม สันนา

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

๑๒๗

โคลง ๔

๓๓๔. กรุงรามฤทธิ ^๕ เพ็องฟ้า	ฟู ^๕ ภพ
กระบัต ^๒ ขพิตรปรารภ	ชอ ^๕ บพัน
เจ้ารามรามพ	คง ^๕ คู่ เส ^๕ กัจนา
ตำแหน่งกลางข้างคัน	ท้อ ^๕ ท้วย คัสกร
๓๓๕. กุณ ^๓ ชรวรพาท ^๕ ท้าย	เด ^๕ ลองงาน
อง ^๕ ค้อน ^๕ ชนฤบาล	บัน ^๕ เสียน
ขุน ^๕ ศรี คช ^๕ คงชาญ	ชัย ^๕ ยศ ยิง ^๕ นา
สน ^๕ อง ^๕ บาท ^๕ ยา ^๕ คร ^๕ บุ ^๕ ทธิ ^๕ เทยน	เพ ^๕ ื่อน ^๕ ไท ^๕ ใน ^๕ รณ
๓๓๖. ส ^๕ อง ^๕ ผ ^๕ ญ ^๕ อ ^๕ ริ ^๕ ราช ^๕ ท้วย	โค ^๕ ย ^๕ เส ^๕ กัจ
คุ ^๕ ณ ^๕ ช ^๕ อ ^๕ บ ^๕ ท ^๕ อ ^๕ ย ^๕ บ ^๕ ำ ^๕ เห ^๕ น ^๕ ง	ท ^๕ ำ ^๕ น ^๕ ให้
คร ^๕ บ ^๕ เค ^๕ ร ^๕ อง ^๕ อุป ^๕ ภ ^๕ อ ^๕ ค ^๕ เส ^๕ ร ^๕ ง	ทุ ^๕ ก ^๕ ล ^๕ ิง ^๕ ส ^๕ ร ^๕ ร ^๕ พ ^๕ แ ^๕ ช
เ ^๕ จ ^๕ ิน ^๕ แ ^๕ ล ^๕ ะ ^๕ ท ^๕ อง ^๕ ท ^๕ าส ^๕ ไ ^๕ ช ^๕	อ ^๕ ิ ^๕ ก ^๕ ท ^๕ ิง ^๕ ท ^๕ ว ^๕ ย ^๕ ช ^๕ ะ ^๕ ล ^๕ ย
๓๓๗. แ ^๕ ล ^๕ ัว ^๕ ผ ^๕ ย ^๕ พ ^๕ น ^๕ าร ^๕ ถ ^๕ ช ^๕ ัน	บ ^๕ ร ^๕ ร ^๕ ท ^๕ าร
ยุ ^๕ ก ^๕ ช ^๕ อ ^๕ บ ^๕ ท ^๕ อ ^๕ ย ^๕ บ ^๕ ำ ^๕ น ^๕ า ^๕ ญ	ท ^๕ ม ^๕ ว ^๕ ย
น ^๕ าย ^๕ ม ^๕ ท ^๕ าน ^๕ ภ ^๕ า ^๕ พ ^๕ คว ^๕ า ^๕ ญ	ก ^๕ ล ^๕ าง ^๕ ค ^๕ ช ^๕ ท ^๕ น ^๕ ง ^๕ น ^๕ า
ท ^๕ ิ ^๕ ม ^๕ น ^๕ ภ ^๕ ก ^๕ ค ^๕ ศ ^๕ ว ^๕ ร ^๕ ท ^๕ ว ^๕ ย	ค ^๕ ิ ^๕ ก ^๕ ส ^๕ ู่ ^๕ เส ^๕ ย ^๕ ค ^๕ น

๑๒๘

ทะเลงฟ้าย

๓๓๘. บุคคลกำรัสให้

ปูนยศ

ทรพย สิ่งศรีสารก

ทั่วทั้ง

บุตรทวาร ท่าน แทน ทศ

ความชอบ เขา นา

สมทภักคตง

ทอเหง้าเผ่าเฉลิม

ร่าย

๓๓๘. เพ่อมขำเห็นเงาเสด็จไซร์ ฐให้เชิญ พระอภัยการศึก
 ปรีกษาไทยขุนทัพ สรรพทั้งมวลหมู่มาศย์ ว่าอริราชวิปยุ
 ยกพยุทเหยียบเขตต์ ประเวศฐานเวียงชัย พระบาทไท
 ธิทั้งสอง ป้องพระศาสน์อำรุง ณะกุงชุมช้ทวิชาติ ทั่ว
 ทวยรายภูรีประชา ใ้ระธาออกท้อ ช้อล้าเคัญพระองค์
 ทรงพระอุตสาภาพ เสกัจปรายราชธรี ปวงมนตรีนายทัพ
 สรรพทุกคนทุกตัว กถัวอเรนทรเหลื่อลัน พันยั้งพระราช
 อาชญา ใ้ยาคตราพลขันธึ ทันเสกัจกำวณรงค์ มลธู
 สารทรงสองเกล้า เข้าท่ามกลางบัจจันกึ ถึงสู้คักหัลลคัก
 มีชเยศเสรีสรรพ ไทยขุนทัพทั้งมวล ควรประการใด
 ไสร้ ไทยระขอบแบบไว้ แต่เบื้องโญราณ วิตรนา

สมเด็จพระนเรศวรให้ปริกษาไทยแม่ทัพนายกอง ๑๒๘

โคลง ๔

๓๔๐. โองการท่านสั่งให้	ปริกษา
ไทยทกทวยมาตยา	ทั่วผู้
ลูกขุนวัยปัญญา	เชษฐกฏ ออกเดช
คน ขนบขบเจนรู้	รัฐรตังแต่ปาง
๓๔๑. วางขทปรากฏอ้าง	อัยการ เค็กแซ
พยราชกฤษฎีกาขาน	ไทยไว้
เกณฑ์ใครควบในงาน	ยุทธยาตร พระนา
ไปบั้นเสกชีไร	สู้สู้ศึกผจญ
๓๔๒. คนนั้นอุกฤษฏ์แท้	ไทยา
ถึงประหารชีวา	วอคม้วย
จงเห็นประจักษ์ตา	ตามไทย เขาแซ
ใครอย่ากู่เข็ญงักย	ก่งนั้ แหนง คาย

โคลง ๒

๓๔๓. ถวายพิพากษาชั้น	คำรัสโดยเหตุเห็น
แห่งเบื้องบันทัก	ไทยนา
๓๔๔. คำนึ่งนิกยาปใกล้	วันบรรณรสไชร์
จวบเข้าควรงุด	หน้อยนา
๓๔๕. กำหนดคพรุกเพ็ญแท้	พันธนาไว้แล้
ครุ ครึงครากซัง	มีนนา

๑๓๐

ทะเลงพ่าย

โคลง ๓

๓๔๖. ^๕ตึงแต่ป่าคิยท ^๕ล่องอุโยสถเสร็จแล้ว ^๕เร่งสฤยฎ์
โทษอย่าแคล้ว ^๕คลากก้าว ^๕คำเนอร ^๕ยหนา

ร่าย

๓๔๗. ^๕ไยเอนกาลท่านสั่ง ^๕กระทั้งแรมสียห้าคำ ^๕ย่า
สองนาฬิกา ^๕ปลาย ^๕ทำงน ^๕นาย ^๕พอเสร็จ ^๕จึงสมเด็จพระวันรัต
วัดป่าแก้ว ^๕แคล้วคลา ^๕กับราชา ^๕คณะสงฆ์ ^๕ยี่สิบห้าองค์ ^๕สอง
แผนก ^๕แมงกา ^๕สาน ^๕สระ ^๕ลาย ^๕ฝ้าย ^๕ลุย ^๕วัง ^๕ราช ^๕พระ ^๕บาท
อให้นิมนต์ ^๕กลเรือ ^๕นริ ^๕ทัน ^๕มา ^๕ลาก ^๕ตก ^๕แต่ง ^๕อา ^๕สน ^๕ลัก ^๕เจ ^๕ียม
เตรียม ^๕เสร็จ ^๕สงฆ์ ^๕สี่ ^๕สถิต ^๕ยพิ ^๕ทร ^๕กร ^๕กร ^๕ร ^๕พ ^๕ุม ^๕ช ^๕ุม ^๕บ ^๕ร ^๕ร ^๕พ ^๕ช ^๕ิต
แซม ^๕ชน ^๕ขุน ^๕ชี ^๕อิน ^๕อ ^๕ว ^๕ย ^๕พร ^๕ถ ^๕าม ^๕ช ^๕่า ^๕ว ^๕ร ^๕จ ^๕อม ^๕ภ ^๕พ ^๕ซึ่ง ^๕เส ^๕ก ^๕็
รูป ^๕พ ^๕าร ^๕ณ ^๕น ^๕อ ^๕เร ^๕น ^๕ทร์ ^๕พ ^๕ิน ^๕าศ ^๕ช ^๕าค ^๕ค ^๕ช ^๕ใน ^๕ร ^๕ง ^๕ค์ ^๕จ ^๕ึง ^๕พ ^๕ระ
องค์ ^๕อิ ^๕ศ ^๕เร ^๕ศ ^๕บ ^๕ร ^๕ร ^๕ห ^๕าร ^๕เท ^๕ต ^๕จ ^๕่า ^๕บ ^๕ัง ^๕จ ^๕อม ^๕สง ^๕ฆ์ ^๕พ ^๕ัง ^๕ช ^๕ั้น ^๕ช ^๕าน ^๕พ ^๕ระ
ราช ^๕สม ^๕ภ ^๕า ^๕รม ^๕ัช ^๕ัย ^๕ใ ^๕ค ^๕ท ^๕ว ^๕ย ^๕บ ^๕า ^๕ท ^๕ม ^๕ล ^๕ิ ^๕ก ^๕า ^๕ค ^๕็ ^๕อง ^๕า ^๕ช ^๕ญ ^๕า ^๕ย ^๕ิน ^๕แ ^๕น ^๕ง
คร ^๕ี ^๕ส ^๕แ ^๕ศ ^๕ง ^๕ใ ^๕ค ^๕บ ^๕ิ ^๕ว ^๕่า ^๕น ^๕าย ^๕ท ^๕พ ^๕ท ^๕ัง ^๕ฉ ^๕อง ^๕เก ^๕ณ ^๕ท์ ^๕เ ^๕้า ^๕ก ^๕อง ^๕พ ^๕ญ ^๕ห ^๕ี
โย ^๕ม ^๕ส ^๕อง ^๕ค ^๕ุ ^๕อ ^๕เ ^๕อ ^๕ญ ^๕มัน ^๕เ ^๕เห็น ^๕เค ^๕ิก ^๕ส ^๕ระ ^๕ท ^๕ก ^๕ท ^๕ระ ^๕ค ^๕ก ^๕ค ^๕า ^๕ล ^๕ระ ^๕ร ^๕วิ ^๕
ย ^๕ิ่ง ^๕ก ^๕ว ^๕่า ^๕ก ^๕ล ^๕ว ^๕ส ^๕ว ^๕าม ^๕ศ ^๕ร ^๕ย ^๕่ ^๕เ ^๕้า ^๕ค ^๕ิ ^๕ค ^๕ุ ^๕ค ^๕ุ ^๕อ ^๕ย ^๕ม ^๕ละ ^๕แต่ ^๕ช ^๕ั ^๕ย ^๕ส ^๕อง ^๕ค ^๕น
เ ^๕้า ^๕โร ^๕ม ^๕ร ^๕ณ ^๕ร ^๕า ^๕ว ^๕ิ ^๕ค ^๕ใน ^๕อ ^๕มิ ^๕ท ^๕ร ^๕หม ^๕่ง ^๕ก ^๕ล ^๕าง ^๕แ ^๕ส ^๕น ^๕เ ^๕น ^๕าง ^๕ค ^๕์ ^๕เ ^๕ื่อ ^๕ง ^๕ร
ร ^๕น ^๕ร ^๕า ^๕ญ ^๕ร ^๕อน ^๕ไ ^๕ย ^๕เร ^๕ศ ^๕ล ^๕ุ ^๕ช ^๕เ ^๕ย ^๕ศ ^๕ม ^๕ฤ ^๕ค ^๕ญ ^๕จ ^๕ึง ^๕ไ ^๕ค ^๕ุ ^๕ห ^๕น ^๕้ำ ^๕มัน ^๕เ ^๕ื่อ

สมเด็จพระวันรัตทุกขโทษแม่ทัพนายกอง ๑๓๑
 มหันต ขารูเมศ^๕ เบื้อง บูเรศบารุง ณะกรุงเทษเคื้อ^๕ ฟัน้อง
 ฌีบ^๕ พ้องบุญบุร^๕ ไซ^๕ศุรย^๕* คูนย^๕เสียมภพ ทรละบเล็องขาม
 นามทะเลง ลือเลื่อง^๕ ชายกร^๕ เป็นอรณ^๕ หงสา^๕ ๗ เลือมก^๕ฤคยา
 สยามยศ^๕ สาส^๕หสทากมากมว^๕ คว^๕รลงที^๕ณ^๕ท^๕ด^๕ม^๕ว^๕ย ภัย
 พระอัยการค^๕ก^๕ ทารก^๕ช้อ^๕ช^๕ว^๕ฟ้า ไร่^๕เป็นขนบ^๕ภายหน้า
 ออย่าให้ใครยล^๕ เยียงนา

โคลง ๔

* ๓๔๘. สมเด็จพระนเรศวรเจ้า	จอมช ^๕
ฉลองพระนราชาวกั	ท่านไท ^๕
ทวยทูลละออง ^๕ รุก ^๕	บัวยาท พระนา
พูน ^๕ ภักดี ^๕ ต่อไท ^๕	บ ^๕ ท ^๕ เบ็อง ^๕ เรณู
๓๔๙. กุณิกไ้รักท้าว	ไ้เกรง
แผก ^๕ ระขอบแต่ ^๕ เพรง	ห่อน ^๕ พ้อง
พระเกษทาก ^๕ แสก ^๕ ง ^๕ เอง	อานา ^๕ จ ^๕ พระนา
เสนอ ^๕ ทุ ^๕ ทวย ^๕ ช ^๕ เรศ ^๕ ก ^๕ ้อง	เกียร ^๕ ทิ ^๕ อ้าง ^๕ อิ ^๕ จ ^๕ รรย ^๕

- * นตามจะนับสมตไทยจะนับ • แต่อีกจะนับ • ถับจะนับพิมพ์คำว่า 'ศนย'
 เป็น 'สัญ' ส่วนสัมผัสสก็^๕ไม่เสีอะไรทั้ง ๒ อย่าง แต่ความน่าจะเป็น
 'ศนย' 'สัญ' พิศระห้ความไม่แคล แต่จะนับโรงพิมพ์พิศาลบรรณนิต
 มีแปลไว้ว่า 'สัญเสียมภพ = ชื่อแผ่นดินไทย' ข้อนี้ไม่ได้ความว่ามีมูล
 มาแต่ไหน.

๑๓๒

ทะเลงฟ้าย

๓๕๐. เฉากพระสรรเพชญ์ผู้	ชรัมมิตร ^๑
เกลือก อาสน์ อปราชิต	ภาคไท ^๓
วรพฤษย์ โปธิโมลิต	เฉลอมโลก แลเซย
เสวยวิมุกตिलाภไท	เผด็จเสี้ยนเศก สมร
๓๕๑. ปาง อมร ม้วนหมันถัน	จักร พาล
สถิตที่มณฑลสถาน	แท่นหญ้า ^๑
สายฉัตร หม่มแมน มาร	มาแวก วงแห
ทวิง ประยทธ์โรมร่า	* รุกข บัลลังก์
๓๕๒. ผิวทง ทวยเทพชรวง	สย สวรรค์
ชนะแต่ ^๑ ขาขี พรศักดิ์	พริ้งพริ้วม
ไขเป็น มหิศกรรย์	เจรอญ์ เกียรติ พระนา
○ เพราะอมร หากห้อม	หากให้ชัช เฉลอม

* นี้ตามฉบับสมุดไทยฉบับ • แต่อีกฉบับ • กับฉบับพิมพ์คำว่า 'รวด' เป็น 'รอด' อย่างหลังนี้ดูไม่ได้ความ.

† นี้ตามฉบับสมุดไทยฉบับ • แต่อีกฉบับ • กับฉบับพิมพ์คำว่า 'บาบิ' เป็น 'บารมี' ข้อนี้ 'บาบิ' น่าจะถูกต้อง จะหมายความว่า พวกบาป แต่ในฉบับพิมพ์โรงพิมพ์พิศาลบรรณินิได้แปลไว้ว่า บารมีพรรค = หมู 'บารมี' ที่แปลนี้เห็นจะไม่ได้คิดถึงความ จะเอาแต่ศัพท์เป็นประมาธ.

○ 'เพราะอมร หากห้อม' นี้ตามฉบับสมุดไทย ๒ ฉบับ, แต่ฉบับพิมพ์ เป็น 'เพราะอมรมะห้อม' ในที่นี้ 'หาก' คงจะถูกต้อง 'มะห้อม' ที่มาเปลี่ยนดูไม่ได้ความว่ากระไร.

สมเด็จพระวันรัตทุกขชอไทยแม่ทัพนายกอง ๑๓๓

๓๕๓. คาลเพื่อมคฺคณยคไถ้	ชรรมรา- ชาแษ
เผอญมรฺคณะฉาคา	พ่ายฝ้าย
เส็๑จเห็นอวิ๑ตนพ๑ช๑า	อาสน์เอก องค์เอย
ข๑จ๑ค๑มิ๑ตร๑ หมุ๑ร๑าย	เว้ง๑ค๑อน๑ตน๑หน๑
๓๕๔. โยอิ๑บาร๑เม๑ศ๑ถ๑วัน	คิง๑สา๑ สัน๑แษ
*ซัน๑เข๑น๑ม๑วล๑มาร๑า	อ๑ระ๑คว๑าว
ชร๑ณ๑ิน๑ทร๑พ๑นิ๑คา	คาล๑น๑่าน๑ น๑้ำ๑เซ๑ย
ถ๑น๑ท๑วม๑ท๑ว๑ช๑เร๑ค๑ค๑้าว	หล๑ง๑ถ๑น๑เล๑อ๑ส๑ถ๑าน
๓๕๕. ส๑ม๑ภา๑ร๑ ส๑ม๑โพ๑ธิ๑พัน	พร๑ร๑ณ๑า
วัง๑ส๑ฤ๑ษ๑ฎ๑ พ๑ระ๑ส๑ม๑ญา	แพ๑ว๑พร๑อง
ส๑รร๑เพ๑ช๑ญ๑พิ๑ช๑ิต๑มา-	เร๑ค๑เว๑ีย๑ก๑ น๑าม๑ฤ๑า
ส๑น๑น๑ส๑ำ๑เน๑ย๑ง๑เก๑ย๑ร๑ติ๑ก๑อง	เก๑ร๑อก๑หล๑้า๑แ๑หล๑ง๑เล๑ง
๓๕๖. คร๑น๑เ๑ร๑ง๑น๑ฤ๑โ๑ฆ๑ษ๑อ๑	อ๑ค๑จ๑ร๑ว๑ร๑ย๑
ร๑ู๑บ๑ภา๑ว๑คร๑ไ๑กว๑ล	ภ๑พ๑พัน
เป๑ย๑อง๑ข๑ว๑าง๑เช๑ต๑ค๑อน๑น๑ิต	เน๑อง๑จ๑ก๑ิ๑ร- พ๑าล๑แษ
ห๑น๑ค๑า๑ค๑ำ๑ค๑ิง๑ค๑น	ภ๑าค๑พ๑น๑อ๑เว๑

- * น้๑คำ๑ว๑า 'ซัน' บาง๑ละ๑บ๑บ๑เป็น 'ซัน' ต๑่าง๑ก๑น๑อยู่๑เป๑น๑๒๑อย่าง.
- + น้๑ตาม๑ละ๑บ๑บ๑สม๑ุด๑ไทย๑ละ๑บ๑บ๑ • เป๑น๑คำ๑ด๑ง 'ตัน' อ๑ก๑ละ๑บ๑บ๑ • เป๑น๑คำ๑ด๑ง 'ตัน' ละ๑บ๑บ๑พ๑ิม๑พ๑ทั้ง๑๓๑ละ๑บ๑บ๑ เป๑น๑คำ๑ด๑ง 'ตัน' ใน๑ท๑น๑ ส๑่วน๑ซ๑อ 'ค๑ำ' หรือ 'ค๑ำ' น๑น๑ถ๑ได้๑คว๑าม๑ท๑ง๑๒๑คำ, ค๑ำ ค๑ำ ก๑า๑ษา๑หม๑ม๑อ๑อยู่๑หม๑ย๑คว๑าม๑ว๑า 'จ๑ม๑ล๑ิก' ส๑่วน๑ซ๑อ๑ท๑ว๑า ต๑น หรือ ต๑น. น๑น๑ ถ๑ม๑คว๑าม๑ท๑ง๑๒๑อย่าง แต่ 'ค๑ำ' ค๑จะ๑เห๑มา๑ระ๑อ๑ว๑า 'ตัน'.

๑๓๔

ทะเลงฟ้าย

๓๕๗. พระ ^๑ ทรโลกนาถ ^๒ แผ้ว	เผด็จมาร
เฉก พระราช สมภาร	พัน ^๑ ของ
เส ^๑ กักรไว้ ^๑ พิริยะราญ	อวินาศ ลงนา
เสนอ พระยค ^๑ ยีน ^๑ ก้อง	เกียรติ ^๑ ท้าว ^๑ ทุก ^๑ กาย
๓๕๘. ผิว ^๑ หลาย ^๑ พยุ ^๑ หะ ^๑ ยุ ^๑ ท ^๑ ธ ^๑ ว่า	โรมรอน
ชนะ ^๑ ระ ^๑ อมิ ^๑ ทร ^๑ มว ^๑ ล ^๑ ม ^๑ อ ^๑ ญ	มัว ^๑ ม ^๑ ล้าง
พระ ^๑ เกษ ^๑ ย์ ^๑ กาล ^๑ ข ^๑ ร	เจ ^๑ ร ^๑ อ ^๑ ญ ^๑ ฤ ^๑ ทธิ ^๑ พระ ^๑ นา
ไป ^๑ ท ^๑ ว ^๑ อ ^๑ เร ^๑ ศ ^๑ อ ^๑ อก ^๑ อ ^๑ ้าง	เข ^๑ อ ^๑ ก ^๑ ฟ ^๑ ้า ^๑ ค ^๑ ิน ^๑ ไ ^๑ ท ^๑ ว
๓๕๙. อ ^๑ ย ^๑ ่า ^๑ ไท ^๑ โ ^๑ ม ^๑ น ^๑ ัส ^๑ ส ^๑ น ^๑ อ ^๑ ย	ห ^๑ ฤ ^๑ ท ^๑ ยา
เพ ^๑ ื่อ ^๑ พระ ^๑ ราช ^๑ ก ^๑ ฤ ^๑ ย ^๑ ฎ ^๑ า	แ ^๑ ก ^๑ ั ^๑ ก
ทุก ^๑ ท ^๑ ว ^๑ ย ^๑ เท ^๑ พ ^๑ ค ^๑ ณ ^๑ า	ช ^๑ ม ^๑ ช ^๑ ว ^๑ ย ^๑ พระ ^๑ เช ^๑ ย
แส ^๑ ก ^๑ ง ^๑ พระ ^๑ เท ^๑ ไซ ^๑ ห ^๑ ์	ช ^๑ เย ^๑ ค ^๑ ไว้ ^๑ ใน ^๑ ส ^๑ นา ^๑ ม

โคลง ๒

๓๖๐. ส ^๑ ม ^๑ ก ^๑ ัง ^๑ คว ^๑ าม ^๑ ท ^๑ พ ^๑ ร ^๑ อ ^๑ ิง	ข ^๑ อ ^๑ บ ^๑ พิ ^๑ ท ^๑ ร ^๑ อ ^๑ ย ^๑ ่า ^๑ ข ^๑ ้อ ^๑ ง
ช ^๑ ุ่น ^๑ แ ^๑ ค ^๑ ัน ^๑ เค ^๑ อ ^๑ ง ^๑ ก ^๑ ม ^๑ ล	ท ^๑ ่าน ^๑ นา
๓๖๑. ไ ^๑ ด ^๑ ย ^๑ ย ^๑ ุ ^๑ บล ^๑ ถ ^๑ อง ^๑ แ ^๑ ก	ฤ ^๑ า ^๑ ส ^๑ น ^๑ เท ^๑ ที่ ^๑ เล ^๑ ก ^๑ ์ ^๑ แล ^๑
ถู ^๑ ก ^๑ ถ ^๑ ็ ^๑ ย ^๑ แ ^๑ ด ^๑ ล ^๑ ง ^๑ ก ^๑ าร	น ^๑ นา

ร่าย

๓๖๒. ปางนฤบาล^๑ย^๑ก^๑ิน^๑ท^๑ร์^๑ ย^๑ิน^๑ส^๑ม^๑เท^๑็^๑จ^๑พระ^๑ว^๑ิน^๑ร^๑ัต^๑ จ^๑ำ^๑น^๑ก^๑
อ^๑ร^๑ร^๑ด^๑บ^๑ร^๑ร^๑ย^๑า^๑ เ^๑ว^๑าย^๑วิ^๑ส^๑ั^๑ช^๑ช^๑น^๑า^๑ส^๑าร^๑ ไ^๑ด^๑ย^๑พิ^๑ส^๑ก^๑าร^๑พ^๑ร^๑ร^๑ณ^๑า

สมเด็จพระวันรัตมูลชอไทยแม่ทัพนายกอง ๑๓๕

เสนอ สมญาศโยคั พระบรมโลกโมลี ทั้ววิธึ อุปมา
 แห่งกฤษฎาภินิหาร คาลมนัสชุ่มชน ทั้นเต็มปรักปราโมทย์
 โอยจู้ ออกอ้นสาธุ ชพระกรกรรพุม ชุมทศนัชเห็นอผาก
 เพื่อยนมลากเลอमान เจ้าก ขานคำ ขอบ ขอบทุกสิ่งจริง
 ถ้อย ถวิลบ่ แหนงหนงน้อย แน่แท้ทางแดง แลนา

โคลง ๔

๓๖๓. แจ้งเหตุแห่งเหือกขิง	ในมนัส
จึงพระวันรัต	บำแก้ว
ถวายพร ขวรศรี สวัสดิ์	สว่างไทย ท่านนา
นฤทุกชั้นฤภัยแล้ว	ผ่องพันอันตราย
๓๖๔. ทงหลายทวยบาทเของ	ขงกช
ควรวโคตรไทยสาหัส	อะคร้าว
แม่ทัพลือลือบท	สนองบาท มานา
เพรงพระอัยยกาท้าว	ตราบไ้พระเจ้าหลวง
๓๖๕. ล่วงถึงบพิตรผู้	เถลองถวัลย ราชฤา
คือ พุทท ขรรษัทสรพ	ลือสร้าง
เชอญงคอกอวยทัณทั	ทวยโทษ นินา
เลยอย่า ลาญ ชีพ มล้าง	หนงคร้ง ขอ เผือ

๑๓๖

ทะเลงพ่าย

๓๖๖. ไว้เพื่อ ^๕ ผะดุง ^๕ เศษ ^๕ เจ้า	จอมปราณ
ก้อ ^๕ เกอ ^๕ ตรา ^๕ ช ^๕ ร ^๕ ำ ^๕ บา ^๕ ณ ^๕	ใหม่ ^๕ แม่ ^๕
พูน ^๕ เพ็ ^๕ ม ^๕ พระ ^๕ สม ^๕ ภา ^๕ ร	เพ็ญ ^๕ ภ ^๕ พ ^๕ พระ ^๕ นา
ว้าย ^๕ บ่ ^๕ หวัง ^๕ คน ^๕ แก่ ^๕	ชอบ ^๕ ใ ^๕ ไ ^๕ ม่ ^๕

ร่าย

๓๖๗. นฤ^๕ภ^๕ค^๕ี^๕กาล^๕ส^๕ก^๕ข^๕ร^๕ร^๕ถ^๕ ซึ่ง^๕พระ^๕ว^๕น^๕ร^๕ั^๕ก^๕ิ^๕ป^๕ร^๕าย^๕ ถว^๕าย^๕
 พระ^๕พร^๕อ^๕า^๕ย^๕า^๕น^๕ โท^๕ษ^๕ม^๕ว^๕ล^๕มา^๕ค^๕ย์^๕ทุก^๕ม^๕ล^๕ เพื่อ^๕การ^๕ร^๕ุ^๕ณ^๕บ^๕ริ^๕ก^๕ิ^๕ย์^๕
 ภ^๕ก^๕ค^๕ี^๕ใน^๕บา^๕ท^๕ข^๕ง^๕ส^๕์^๕ จึง^๕พระ^๕อง^๕ค^๕์^๕อน^๕ุ^๕ญา^๕ท^๕ พระ^๕ร^๕า^๕ช^๕า^๕น^๕ท^๕อ^๕ย^๕
 ทั้ง^๕ผ^๕อง^๕ โท^๕ย^๕อ^๕น^๕ค^๕ร^๕อง^๕ค^๕ง^๕ย^๕ศ^๕ บ^๕ร^๕ร^๕ห^๕าร^๕พ^๕น^๕พ^๕า^๕ท^๕ “ซึ่ง^๕
 เจ้า^๕ช^๕ี^๕ช^๕า^๕น^๕ข^๕อ^๕ ข^๕้อ^๕ย^๕ข^๕ก^๕บ^๕อ^๕ท^๕อ^๕ย^๕ใ^๕ห^๕ี^๕ แต่^๕ช^๕อ^๕บ^๕ใ^๕ไ^๕ป^๕ร^๕อ^๕น^๕
 เอ^๕า^๕น^๕ค^๕ร^๕ค^๕ะ^๕น^๕า^๕ว^๕ศ^๕ร^๕ี^๕ บ^๕ร^๕ิ^๕ท^๕ะ^๕ว^๕า^๕ย^๕ม^๕ร^๕ิ^๕ค^๕ ถว^๕าย^๕ห^๕น^๕ผ^๕ิ^๕ค^๕ห^๕า^๕ช^๕อ^๕บ^๕”
 ข^๕ุ^๕น^๕ส^๕ง^๕ษ^๕ค^๕อ^๕ย^๕ค^๕ำ^๕ช^๕า^๕น^๕ “ข^๕้อ^๕ร^๕อ^๕ม^๕ร^๕า^๕ณ^๕ร^๕า^๕ว^๕ิ^๕ค^๕ ใ^๕ป^๕เ^๕น^๕ก^๕ิ^๕ท^๕ุ^๕ตาม^๕
 ใ^๕ช^๕เ^๕ง^๕เ^๕อ^๕น^๕ง^๕า^๕ม^๕บ^๕ร^๕พ^๕ช^๕ิ^๕ค^๕ โท^๕ย^๕บ^๕พิ^๕ท^๕ร^๕อ^๕ช^๕ิ^๕ย^๕า^๕ฯ^๕ เ^๕เ^๕ง^๕บ^๕ัญ^๕ช^๕า^๕
 เ^๕ช^๕อง^๕ใ^๕ช^๕ี^๕ ข^๕อ^๕ล^๕า^๕ใ^๕ห^๕ี^๕ล^๕ี^๕ล^๕า^๕ค^๕ บ^๕ง^๕อ^๕า^๕ว^๕าส^๕เว^๕ียง^๕ว^๕ัก^๕” ค^๕ระ^๕ย^๕ค^๕
 ท^๕ำ^๕น^๕ร^๕ว^๕ล^๕ี^๕ พ^๕า^๕เพ^๕็^๕อ^๕น^๕ช^๕ี^๕อะ^๕คร^๕ำ^๕ว^๕ ค^๕ิ^๕น^๕ส^๕์^๕ก^๕ำ^๕ว^๕อ^๕ร^๕า^๕ม^๕ เจ้า^๕จ^๕อม^๕
 ส^๕ย^๕า^๕ม^๕เส^๕ว^๕า^๕น^๕ี^๕ เ^๕น^๕อง^๕ม^๕น^๕ท^๕วิ^๕พ^๕ัน^๕ท^๕อ^๕ย^๕ ใ^๕ป^๕ร^๕ค^๕ใ^๕ห^๕ี^๕เ^๕น^๕ค^๕ำ^๕ท^๕ำ^๕เ^๕น^๕ง^๕
 แ^๕ห^๕่ง^๕ช^๕ว^๕า^๕น^๕ค^๕ร^๕ย^๕ศ^๕ พระ^๕ร^๕า^๕ช^๕ก^๕ำ^๕ห^๕น^๕ค^๕โ^๕ย^๕ก^๕บ^๕ ทั^๕พ^๕เจ้า^๕พระ^๕ย^๕า^๕
 พระ^๕ค^๕ล^๕ง^๕ รั^๕ง^๕พ^๕ล^๕ห^๕ำ^๕ห^๕ม^๕น^๕เส^๕ร^๕ง^๕ ใ^๕ห^๕ี^๕ง^๕ใ^๕ป^๕เ^๕น^๕เว^๕ียง^๕ท^๕ะ^๕ว^๕า^๕ย^๕

สมเด็จพระนเรศวรทรงจัดการบำรุงหัวเมืองเหนือ ๑๓๗

หมายเจ้าพระยาจักรี พริักพิริย์เทียบทัก รัตไปโรมคณาวศรี
 ติมริคเวียงชัย ฝั่งชะไมมาคยา ยังคัลลาชาคร พยู่ที่
 สู้แคนเค็กโดยปอง ปั้นเสียมสองสริยชาติ ตรีสิพิภาย
 พงนา ซึ่งอุคตวานนครศ เขตคัสมาเมืองออก เลอก
 ครวัครอกมาหลาย หมายบ่หมคทั้งผอง ตรีไทรตรวงคราว
 คัก เสียมหาญชีกแบ่งเขา จักโรมเราถุ่ย่าน ฝีม่อม่าน
 มอญมวด ควรผะคุงชนยท ปรากฏเกียรตี* ยนยง คุม
 คุมักดิ์ย์ประลัย เฉลอมแหล่งไฟททั่วค้าว แสคองพระยค
 ไทท้าว อีราชไว้ไขววย นามนา

โคลง ๔

๓๖๘. บัดผายพจนพากย์เของ บัณทร
 เผยอยศพระยาไชยบุรณั์ แต่งคัง
 นามเจ้าพระยาสุร สีนาท เสนอณา
 เกลองพระพิษณุโลกรั้ง ราชฎร์ร้อนผอนสะเบย
 ๓๖๙. แล้วเผยเสาวนิตย์คัง โดยปอง

* หนีในละบบัสมุดไทยละบบั • แต่อีกละบบั • ักับละบบัพิมพ์ คำว่า
 'ย่นยง' เป็น 'ยรรยง'

๑๓๘

ตะเลงฟ้าย

วังสฤๅณ^{*} พระเชียงทอง

ข้าราชการ ครอง

เวียงวิชัยก่อกู้

๓๗๐. เสนอ นามหลวงจำ[†] เจ้า

สวรรคโลกแหล่งธานีินทร์

ทำนุกแผ่นขัดฟัน

คุ้มเขตกัสสิมาชั้น

หนึ่งผู้

เขตควราช แลฤา

ชอบแคว้นแดนสยาม

นครินทร์

หนึ่งนั้น

ผะกงภพ พระนา

ท่าน้าวเหนอชล

* ท่านผู้ ความว่าโปรดตั้งให้ไปครองเมืองพิชัย แต่จะเป็นใครนั้น
นั้นช่งมาก ในต้นฉบับสมุดไทยทั้ง ๒ ฉบับ เป็น 'พระองค์ทอง' ตรงกัน.
ในฉบับพิมพ์ทั้ง ๓ ฉบับ เป็น 'พระเชียงทอง' ครั้นไปสอบในพระราช
พงศาวดาร ฉบับพิมพ์ของ หมอบริตเล และฉบับพิมพ์ มกุฎราชวิทยาลัย
ฉบับเขียนของกรมพระราชวังบวร ฯ เป็น 'พระอ่าทอง' แต่ในพระราช
พงศาวดารฉบับสมุดไทยของกรมหลวงมหิศวรินทร์ และฉบับรัชกาลที่ ๑
เป็น 'พระองค์ทอง' ตรงกับฉบับตะเลงฟ้ายสมุดไทย และในพระราช
พงศาวดารฉบับเมืองเพชร ยังกลายเป็น 'พระองค์ทอง' ไปอีกอย่างหนึ่ง ซึ่ง
จะวินิจฉัยเข้าไปพวก 'องค์' หรือ 'อ่า' ก็ยาก, แต่คำว่า 'เชียงทอง' นั้น
เป็นชื่อเมือง คือเมืองเชียงเงินเมืองเชียงทอง อยู่แขวงกำแพงเพชร ยังปรากฏ
อยู่ทุกวันนี้ เมืองทั้ง ๒ นั้นเจ้าเมืองเป็น พระเชียงเงิน พระเชียงทอง ชื่อนั้น
ซึ่งน่าจะใกล้เคียง 'พระเชียงทอง' กรมหลวงบดินทร์ท่านจะได้หลักฐานไว้แล้ว
อย่างไรอย่างหนึ่ง ท่านจึงใช้ว่า 'พระเชียงทอง' ในฉบับของท่านเป็นครั้งแรก
ซึ่งไม่มีต้นฉบับเป็นอย่างนี้ ในที่นี้จึงพิมพ์ไว้อย่างของกรมหลวงบดินทร์

† ตามฉบับสมุดไทยฉบับ ๑ แต่อีกฉบับ ๑ กับฉบับพิมพ์ คำว่า
'นครินทร์' เป็น 'นรินทร์' จึงสอบในพระราชพงศาวดาร ปรากฏแต่ว่า ให้
หลวงจำไปรักษาเมืองสวรรคโลก เมื่อฉนั้น จึงเป็นทางให้วินิจฉัยว่า ที่ว่า
'เจ้านรินทร์' คงจะผิดแน่ ที่ถูกคือ 'เจ้านครินทร์' ความว่าตั้งให้เป็นเจ้าเมือง
ตรง ๆ ถ้าเป็น 'เจ้านรินทร์' จะได้ว่าความว่ากระไร ช่อมจะเป็นไปไม่ได้ ทั้ง
ความทางไวยากรณ์ก็จะขาดไปด้วย

เจ้าเชียงใหม่คำจารีจะมาขอเป็นเมืองขึ้น ๑๓๘

๓๗๑. บั๊กคัลกำรัสให้	พระศรี-
เสาวราชมาตยามี่	ชอบข้าง
อำรุงประชาสี่	ชมชน จิตต์แฮ
หนสุโขทัยสร้าง	สืบหล้าอย่าคุนยี่
๓๗๒. บั๊ญจบุรท่านสังชั้น	สินาย
ลาบาทผาดผิงผาย	สี่* เหย้า
รวมรวบราชฎราช	หญิงใหญ่ น้อยนา
เนานครครอบเผ้า	ไพร่ฟ้าพูนเกษม

ร้าย

๓๗๓. เปรมกมลมวลเสียม เกรียมทกซ์โทษฎาพาน
 อังกิตการเออขเออ เกรอกพระเกียรติลือเลวง คุก
 ขานเครงขรณี่ ทวีชายทวี† อักถคัง ถึงมระดาประเทศ
 เขตต์โยนกมณฑล เจ้าภูวตลเชียงใหม่ เสี่ยเค็กใหญ่

* นี้ตามจะบัญญัติพิมพ์ แต่จะบัญญัติไทย ๒ จะบัญญัติว่า 'เหย้า' เป็น 'เหล่า' ตรงกัน ครั้นพิจารณาเห็นว่าจะไปข้าง 'เหล่า' ที่ไว้กันได้กับ 'หล้า' ก็ไม่สมทิ แต่จะทิ้งเสียก็สงสัยว่าบางทีของท่านจะมีความหมายอย่างไร อย่างหนึ่งที่ถูก จึงชี้ไว้ในที่นี้ด้วย สำหรับให้ท่านผู้วินิจฉัยต่อไป

† นี้ได้จากสมุดไทยทั้ง ๒ จะบัญญัติ แต่จะบัญญัติพิมพ์ คำว่า 'ถคัง' เปลี่ยนเป็น 'อึง' ว่าข้างอักษรก็เพราะดี แต่เห็นว่าคำว่า 'ถคัง' ที่ปรากฏในสมุดไทย ถึง ๒ จะบัญญัติตรงกันจะนี้ จะเป็นคำเดิมของท่านผู้แต่งกรรมัง เห็นจะไม่ใช้เขียนผิด น่าจะเป็นศัพท์โบราณ ที่มีมีความหมายอย่างไรอยู่ จึงคงไว้ตามจะบัญญัติไทย

๑๕๐

ทะเลงฟ้าย

คินเวียง เพียงเหตุภัยระ* พก กระจกกพระเคโซพล ใ้
 เร่มกถเถียงราช ขลาคพระฤทธิมีหิมา ตรีสัตว์ทากระแห่น
 แต่แสน ท้าวลาวพระยา ครอบนี้เราฤาชวน กถกระลาพร
 พินาศ เพื่อเขยฟ้าอคม้เอาทฤษ์ ครอบหาสุขใส่สกันธ
 กอชภัพผลพูนภพ สบพิสัยลานนา เจ้าอุชอุบายคโยค
 สู่สรโลกพิราลัย หน้อกนยันฤเขร์ นเรศวรเสวยศวรรย์
 สืบเสียมสันตทิวังค์ องค้อปราชไปกท กิลภภแผ่นดินทะเลง
 ใ้ย่านเขงยศท้าว คลาพลท้าวแดนราช อารอุกรุก
 รำชาญู ขานแข่งคู้คชยุทธิ สกฺุสียศอชชทรง ปลง
 ปลดชนม์บนสาร ทพิไทยหาญชุกชิ่ง ถึงเวียงทเวายมวิก
 ทิกตะนาวควาวเข็ญ เห็นสืเสียมฤารอก มอค^{๑๓} มอญ
 เมืองเปลื้องเขตค้ ประเศร์ฐีสีมา หนหงสาฯ เสื่อมคักค้
 ปวงปรบ้กษีปองสยาม สือสงความสืบคัก เสื่อมมฤค
 รอสี่ห้ แลुकสุณิโหมกราน ลาญูชีวาคม้ทุกครั้ง ทง

* นี้ตามฉบับสมุดไทยทั้ง ๒ ฉบับตรงกัน แต่สมุดพิมพ์ คำว่า 'พก' เป็น 'ผล' ไปหมด คำนี้ในหนังสือเรื่องนี้ใช้บ่อยๆ เห็นว่าเดิมของท่านจะเป็น 'พก' จึงคงไว้ตามฉบับสมุดไทย

† นี้ตามฉบับสมุดไทยทั้ง ๒ ฉบับ แต่ในฉบับพิมพ์ คำว่า 'มอญ' เป็น 'มวญ' ไปหมด เห็นว่าความจะถูกข้าง 'มอญ' ตามฉบับสมุดไทย

เจ้าเชียงใหม่ส่งทูตมาขอเป็นเมืองขึ้น ๑๕๓

คนท่อมมีคง ทรงคนท่อมมีคู่ คาบยผู้ผู้เฝ้าทะเลง เกรง
พระฤทธิรันทก เพื่อเอารัสเมอมมณ คู้ชวากร ก่นชาค
พระบาทสองสยาเมศรี บรรหารเทศกาลขจร พ่างภาสกร
แจ่มวริส ในเมือมชฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
พลาทกโตททททท ทิศาศฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
ท้วพระเกียรติเกรอกไกร * ไทหนนครหงสา ฯ คุลาอำเอช
เลอหัตถ์ คุวร ถวายฉัตร บำบวง คุ้งวายสรวงแสงชอย
มอขพิภพลานนา ทูลบาทาทไทอเรศ ทวังพระเทศนฤยติ
ก้งเกิดสูกเหง้า เท้าท้วกัลป์ประลัย คุ้มผองภยขรเบียพิ
ร่วมศึกเคียรสร้างเช็งญ เห็นชอยชนชมชวี ถ้วนทุกท้วท้าว
เพย เกลือกมลบันโคย เพอฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
พันลาย ทมายเม้นมณฑกชาติ พันอำนาจอรุคินทร์ ยืน
พระศาสน์สาธุ ชูนวนบเหนือเฝ้า เจ้ากู่กู่กู่กู่ กิ่งเชียงใหม่
ฝนฟูฟ้า คุ้งคู้หล้าฤลาญ อก็ให้แต่งตั้งสารเสาวเลข

* นี้ตามฉบับสมุดไทยฉบับ • แต่อีกฉบับ • ก็นับฉบับพิมพ์ คำว่า
'ไทหน' เป็น 'ไท' ไฉ่ตรวจสอบในพระราชพงศาวดารได้ความปรากฏว่า 'ไทไทหน
กรงหงสาวดีจะพันม้อมพระหัตถ์' จึงเห็นชัดว่าความของท่านตรงทีเดียว ที่
เป็น 'ไท' นั้นตรวจสอบกระแสความเข้าถับวรรคต่อไป ก็ทำให้ไม่ได้ความ
ว่าอะไร จึงเห็นว่าจะคงจะเป็น 'ไทหน' แน่.

๑๕๒

ทะเลงฟ่าย

๕๕
 ๓๕
 ๓๖
 ๓๗
 ๓๘
 ๓๙
 ๔๐
 ๔๑
 ๔๒
 ๔๓
 ๔๔
 ๔๕
 ๔๖
 ๔๗
 ๔๘
 ๔๙
 ๕๐
 ๕๑
 ๕๒

๕๕
 ๓๕
 ๓๖
 ๓๗
 ๓๘
 ๓๙
 ๔๐
 ๔๑
 ๔๒
 ๔๓
 ๔๔
 ๔๕
 ๔๖
 ๔๗
 ๔๘
 ๔๙
 ๕๐
 ๕๑
 ๕๒

๕๕
 ๓๕
 ๓๖
 ๓๗
 ๓๘
 ๓๙
 ๔๐
 ๔๑
 ๔๒
 ๔๓
 ๔๔
 ๔๕
 ๔๖
 ๔๗
 ๔๘
 ๔๙
 ๕๐
 ๕๑
 ๕๒

๕๕
 ๓๕
 ๓๖
 ๓๗
 ๓๘
 ๓๙
 ๔๐
 ๔๑
 ๔๒
 ๔๓
 ๔๔
 ๔๕
 ๔๖
 ๔๗
 ๔๘
 ๔๙
 ๕๐
 ๕๑
 ๕๒

๕๕
 ๓๕
 ๓๖
 ๓๗
 ๓๘
 ๓๙
 ๔๐
 ๔๑
 ๔๒
 ๔๓
 ๔๔
 ๔๕
 ๔๖
 ๔๗
 ๔๘
 ๔๙
 ๕๐
 ๕๑
 ๕๒

เจ้าเชียงใหม่ส่งทูตมาขอเป็นเมืองขึ้น ๑๔๓

ไกรสร ส่งนคร บันทาย หมายถึง นำสาร นำทูต รุกมากรุง
 ๕๓ ๕๔
 กรุงเทพ โดยกระทรวงบุรีพระยิบ สองขุนบริตราคตา
 ๕๕
 คินนคราถยั้ง บังให้ขุนเวียง ณะเคียงโดยศาสน์ท้าว
 ส่งทูตสู่แดนแก้ว ถิ่นให้แลลงสาร ท่านนา

โคลง ๔

๓๗๔. บรรหาร อานทรายไชร์	โดยปอง
ขุนนครผู้ครอง	เขื่อนขัน
แจ่งจัตยกระบิทรสนอง	เสนอต่าง คนนา
นำทูตทั้งสามชั้น	สู่ไทถึงสถาน
๓๗๕. กรมการอินอิทธิ	หกหลาย
คุมศกัลกษัตริ์ทังวาย	สิ่งถ้วน
แสคงโดยกัลกรถวาย	ถวัลยราชย์ มาเฮย
ผะโชนสยสัมมาน	มอขท้าวหนาว บุญ
๓๗๖. เนืองขุนคุมทูตทั้ง	สารา
๕ ๕	เนกนั้น
อิทธิเกรของราชบรรณา	วางวัง
เรีวรีคเร่งนาวา	สู่ห้างแขกทอ
๕ ๕	
ลูแหล่งทวาราศัน	

๑๕๔

ทะเลงฟ้าย

ร่าย

๓๗๗. ขานข้อทูตมาตั้ง ฟุ้งทรายลูกขุนใน, กรายทูล
 ไทลวดียราชย์ พระบาทให้ตกแต่ง โดยตำแหน่งแสง
 ยศ กฎให้กะเกณฑ์กัน ทรงเครื่องสรรพายุทธ์ เสนา
 กฎเสื่อสวม นวมเกราะกรายพรายเพรอกศ เทรอกเคี้ยว
 ไล่ทุกนาย ร่ายกลาชาตรเย็นชั้น กันเป็นหมู่เป็นกอง
 พลเขนทองทวนมาศ ค่ายพลไล่ทัพปลั่ง ทั้งพลคาพสองกร
 สำพลศรเรียงวัน สำพลกทณฑ์เรียงเรียบ เทียบพลทอก
 หาญหัว เทียบพลง้าวเงืองอน สวรรลอนเหล่าพลสีนาค
 ค่ายชุกคายชวณินทร์ ค่ายหินดาชวณิศ พิศพลหัยราช
 ยืนพยุขยาทรทิวแถว สองฟากแนวรัถยา ขุนอาษาโอ้อาคม
 สวมเสื่อมาศหมวกคำ ช้ประจำกรุงศ์ ทรงศัสตราพิชัยยุทธ์
 ครว้ออาวุธ กวักกาย สำแสระหลายเหล่าหลาก มากหมู่
 แดงบุระกล หมู่ขาว ปนหมู่ฟ้าย ฝ่ายพรรคเฝ้าเหล่า
 กระเลี้ยว สำหมู่เขี้ยวหมู่ปลั่ง ประนังเหล่าเหลือองแปม
 ปนผ่านแฉมคำกาย ครอบเจ็ดชาติเจ็ดพงศ์ ทรงอัสสาภรณ์
 สรรพ คับวางม้าโรงใน ร่ายเวียงไสวเย็นหยัก คู้
 พิกานถึงกาง สรรพสรรพางค์พิลาศ แก้วแกมมาศยรรยง

สมเด็จพระนเรศวรทรงรับทูตเชียงใหม่ ๑๕๕

ชลีสาลงกรณ์ ประทับ ประทับเทียบคชาธรเศก ประเวศ
 เกษชาลา ทรงหัตถ์คาลังการ ความญ่ประจำชั้ท้าย ย้าย
 ยอของ่าง้าง วางข้างคิงเคียวทนาย สระพราศพร้อม
 พลายพิง หลั้หมอความญ่ข้ครบ ทรงเคืองรยพรณราย
 กลางคชทนายทวนทอง สองฟากฝ่ายศาลา มวลมาตยา
 ทุกหมู่ อยู่อฉิกโงยจน หน้หอขวาทวยทหาร หน้ซ้าย
 ศาลพลเรือน เคือนกันอำฮาคมหมก เคืองยคณมปรัก
 มาศ โดยขนาดฐานาคักคี่ สระพริกไพร่พรูตาม คาน
 หามเปลคระคด้า ล้าชุนคกแต่งกาย สองข้กลายอะเคือ
 ชาวครุยเสื่อสวมคน กูระกลตาทาย ยাত্রยังทิมตาคค
 ปรากฏถันเสนางคี่ วางเจียคณมทองเทียบ เรียบมหาดไทย
 ฝ่ายเฉวียง เวียงกลาโหมหน้ค้ำ จำนำอยู่แจ้น หน้า
 บัญชรสิงหาสน์ मुखเก็ฮาสันบรรงก พระที่นั่งมงคลา
 ภิเชก ทิเรวรัตนมลังเมลือง เวืองสุพรรณโสภาส *เทียบ
 ทิพยฮาสันอินทร์องค์ วงวิสุตรรุกสาย เคืองสูงรายคัง
 ล้อม พร้อมเบญจราชกกุธภัณฑ์ สรรพสิริราชูปโภค

* นี้ตามฉบับสมุดไทยทั้ง ๒ ฉบับ แต่ฉบับพิมพ์คำว่า 'เทียร' เป็น 'เทียม' เห็นว่าเดิมของท่านจะเป็น 'เทียร'

๑๔๖

ทะเลงพ่าย

โดยขัตติย์โยคมหิมา คาพลีปัดทองชระ แตรสังข์ระคะ
 ๒๐ คายโถม คอย ประโคม คึกขาน การ ออกแซกเคี่ยมคัต
 ๒๑ ครวจเตรียมกัน แต่ง แต่ง แต่อรุณพระสาม เท่าถึงสามโมง
 ๒๒ เศษ จึงพระเกศกษัตริย์ ทวารวาทิตถลก ยืนปกภพสัสมา
 ๒๓ ธกัสรงธารารสคนซ์ ปนปรุ่งจากรุจรณ์เจอม เฉลอมวิไลป็น
 ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

โคลง ๔

๓๗๘. ^๓ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

สมเด็จพระนเรศวรทรงรับทูตเชียงใหม่ ๑๕๗

บอกทูตบอกศุภศาสนา	สวัสดิ์ ^๑ สอิ * เสนอนา
เนืองเนกคำนั้น ^๒	นอบน้อมขมมูล
๓๗๙. สามแขกขุนสี ^๑ โลวี	พาคลา
ลุแหล่งพระลานชาลา	ท่าม ^๒ ทอง
'สรวม ^๑ ชีพ' มหาค ออญา	ทูลบอก แลเฮย
† ตรีคาบกราบ ^๑ ชร้อง ^๒ ชร้อง	สย ถ้วน ยวน สยาม
๓๘๐. ขุนนามนฤนาถ ^๑ ทัง	ตามนา คัก ^๑ ก็เฮย
ฮาลักษณ์ ^๑ เลอศ ^๑ ษัญญา	ยิง ^๑ ผู้
ศุภวิ ^๑ วิริชา	เซตง อรรด แลฤ
แกลง ^๑ เล่ห์ สันเท ^๑ หวิ	ราชไม้ ^๑ ตรี สมาน

ร่าย

๓๘๑. ศุภ^๑ สิว^๑ สุนทร^๑ สวัสดิ์^๑ พิชิต^๑ ศาสน^๑ นุสนธิ^๑ คน

* นี้ตามฉบบัสมุคไทยฉบบัหนึ่ง แต่อีกฉบบัหนึ่ง กับฉบบัสมุคพิมพ์ คำว่า 'เสนอนา' เป็น 'สารนา' ข้อนั้นเห็นว่าข้าง 'เสนอ' จะถูก, เพราะ 'ศุภสาร' มีอยู่ข้างหน้าคำหนึ่งแล้ว.

† 'ตรีคาบกราบชร้องชร้อง' นี้ตามฉบบัสมุคไทยทั้ง ๒ ฉบบั แต่ฉบบัสมุคพิมพ์ 'ชร้อง' หายไปตัวหนึ่ง แทรกคำ 'กัม' เข้ามาแทนเป็น 'ตรีคาบกัมกราบชร้อง' ความข้อนี้เห็นว่าอย่างฉบบัสมุคไทยของท่าน จะเล่นคำให้เพราะพริ้ง ทั้งความก็ดีด้วย, แต่ผู้พิมพ์ครั้งแรกจะไปได้ต้นฉบบัที่ตกหรือขาด 'ชร้อง' ไปตัวหนึ่ง จึงแทรก 'กัม' เข้ากลางก็จะเป็นได้.

๑๔๘

ทะเลงพ่าย

ข้าเจ้าเชียงใหม่ ใหญ่กว่ายวน มวลเขตต์ ประเทศโยนก
 นิคม โอนคีโรคม อภิวัตน์ แทบ ขวร ขาท ยมก กิดก
 เจ้าสอง เสียม เทียมแซ่โงไฟโรจน์ โสทธิ ซวลิตทิตทศ
 * เมยอ พระยค ยินเยง ยิง คริน เครง ฟากฟ้า หล้า เกร่อน
 เกียรทิตุกเหล่า ข้าพระพุทธรเจ้าแต่ปาง บ่วางรอด อาชญา
 องค์ อิศรานฤเบศร์ เขตต์แคว้น แหวง แหล่งทะเลง บ่เกรง
 พระเชษฐมहिมา จำใจคลาคลีย์พู่ที่ สู่เศอกก้อคัสกร แก่
 พระนคร อโยชเยศ เหตุเชษฐเคื่องเบองขาท เรืองอุปราชา
 รำยาญ ขอเชื้อทาน นฤไทย ไปรคนฤภัยใจแล้ว แคล้ว
 อาฆาตชุกฟุน เพื่อพระการุญบารเมศ ข้าบทรเศรฐ
 ขอเออาภุร ประภาพ อาบ อาคมท่มหัว ทั่วไพร่ไทยใหญ่
 น้อย ช้อยสยสถาน ลานนา แฉก ฉายาเมอโพธิ ร่วม
 ศิริโรคม์สรรพางค์ ปางนฤนาถยาทร พล คลท้าวไคไปร้ว
 ข้าขอโดยเสด็จราช ฐาน พยุทบาทรจำบัง ทู่ว กำลัง
 เลว ลาญ โดย สักยสาร เสาวพณี ปรากฏชั่วแผ่นดินไท
 คุ้มฟูดไฟฟอนกัลป์ คุ้มเขตต์ชฉิมท์แก้ท้าว เป็นเคียวค้าว

* นี้ตามฉบับสมุดไทยทั้ง ๒ ฉบับ แต่ฉบับสมุดพิมพ์คำ 'เมยอ' เป็น
 'เมย' เชื่อว่าตก. อ. ความข้าง 'เมยอ' งามกว่า.

สมเด็จพระนเรศวรทรงรับทูตเชียงใหม่ ๑๕๘

แดน ดล เผือก ก็ แต่ง คน ตรี มาตย์ จำทูลคำสนธิ์สือ ถวาย
 เตรีบตั้งวายท่าเนอร เระอญรสรราชไมตรี เผือกไฟไพร
 ร่วมมิตร แท้บพิตรไทไท ขอเชื้อชากเคี้ยกใช้ ชุ่นซ้อ
 เชิญ ความ เทอญนา

โคลง ๔

๓๘๒. ขึ้น สยามรามฤทธิ์ मैंน	เสมอเคช ท่านฤ
กาล สกัษ์แสดกแห่งเทศ	เทือกท้าว
วิปทุมมลาเซตต์	โผนออก มานา
ขานเขอกหฤทัยท้าว	ฉิราชไต้โดยประสงค์
๓๘๓. จักรพงศ์ภูวนาถเฝ้า	พสุธาร
เผยพระราชปฏิสันถาร	ถึง ถ้อย
บุรพี ฉะบับันย ตรีวาร	จารีตร นั้นนา
ทักแซกแรกฤา น้อย	มากไชรไ้ไม่มี
๓๘๔. ปางนี้เชียงใหม่ผู้	สวามินทร์
นฤโคกโรคราคิน	ท่อนพ้อง
ผ่านภพแผ่น ธรณินทร์	นิตย์เขียง ยุกก็ฤ
เกษมทุกทวูชอเรศ ษวัง	สวัสสิ์แผ้วภัย กษัย

๑๕๐

ทะเลงพาย

๓๘๕. หนึ่งไสรพิรุณรวงฟ้า	ฟูไฟ- ทรัพย์แฮ
โดย ฤๅคาไล	น่านนา
พูนพีชโกชนาใน	นครเขตต์ เชื้อญา
* อกรายฎร์ ซากทเวษซ้ำ	ชุ่มฟ้าฉ่าฝน
๓๘๖. ไปคลภยศคัวย	กัศกร เกศกเฮย
วังเร่อมรณรงศ์รอน	รบรำ
เวียง สูสุขสดาวร	วายเค็ก แลญา
สยล่ำลีมาซ้ำ	ขอยแคว้นแคลนเชิญ
๓๘๗. เป็นจิตต์ไทไพร่พร้อม	พราหมณ์ชี ชินญา
ต่างแผ่ผลไมตรี	ต่อทั้ง
ย้เบียดย้เบียดพิ-	ทาโทษ กั้นแฮ
เลียง ชีพโคย สะทวงทั้ง	ทั่วค้ำแดนไฉน
๓๘๘. รัยไท้อรภาพเขื่อง	บริหาร ท่านญา
ขุนช้อ อำมาตย์ ขาน	คายนัน
ถามทุกทุดแกลงการ	เขากล่าว สนองนา
สิ่งโทษโทษเทศหัน	สุขสัน ถิ่นเกษม

* นี่ตามฉบับสมุดไทยทั้ง ๒ ฉบับ แต่ฉบับสมุดพิมพ์คำว่า 'อก' เปลี่ยนไปเป็น 'ทก' ข้อนี้ น่าจะงามข้าง 'อก' ตามฉบับสมุดไทย ข้อความจำได้ว่า.

เจ้าเชียงใหม่ยินดีในการรับไมตรีของประเทศสยาม ๑๕๑

๓๙๙. พระเปรมปราโมทย์ให้	อำนาจ	เนกเซย
ทอแบ่งทั้งวายุศาสตร์	ส่งเท้า	
เขาสาคระไล สดงาม	ถวายราช	เขานา
แขกราชชาติทุกซึ้ง	เสวศักดิ์	ไถ่ทั้งถวิล

ร้าย

๓๙๐ ยิน มลาค เล่ห์ บุคคล จรล โดยรัถเยศ ทูเรศ
มร กัณการ กาล มี ชลัน คึก สมัย ตรี โหโยใจเจียนมรณ
เพื่อ ภาสกร แผลเผา เขา แรง แห่ง หู่ แคน แปร กรรทวย
หอบ โดย โดย ช้าย ขว หน้า หลัง เติง สระ พัง บ มี พาน
เติง ละ หาน ะ มี พ้อง ร้อง หา เพื่อน มี พบ ทบ ท้าว ลัม ทับ ทาง
รูด ข่ รวง เลย ชนม บัค เคี้ยว คด คอก มลาย ย่น นาน นาย
หน่ง ซัน คัน คง ถ้วน คำ เนอร เกอร แยก บอ ก ครอบ ครอบ อาร
มาน กมล โอบ เอื้อ เพื่อ การ ฤณ บณ ขวน หลัง หล่อ ชล
หล่น บอก ครอบ ก้อง อก ตก โอบ ชู โสรจ สรร พางค์ ชุ่ม ชัน
หิน ตรี หิว หาย หอบ กอบ กำ ลัง ล้อ ลา ณู ย่าน ตน เจ้า โยน ก
กระ ตก พระ เคช อก คุลย์ ไต่ ไบ บณ ปลูก ฝ้า เสร้า เลือ ม ทาย
วายุ กล้ว กลบ ชม ชัว ชัน หน้า ทุก ถ้วน ไทโย ไฟร์ ฟ้า พรัง
พร้อม หฤ หารณ์ สัน แล

๑๕๒

ทะเลงฟ่าย

โคลง ๔

๓๙๑. ขรรยง ยศทั่วท้อง	ชายทวี
สยามเศรี มิ่งโมลี	เดชคลื่น
ทวาราวดี ศรี	อชฺษย์ยิ่ง ภพญา
บุญบ่พิศร แผ่นพื้น	แผ่น หล้า เลอ สรวง
๓๙๒. พระคดวงเคล็ดออบมาศแมน	มนเทียร ทิพย์เฮย
สุวรรณเษฏ์ ปราสาทเสถียร	ถิ่น ท้าว
คิมหันต์ แห่งจำเนียร	นิศย์ ท่าน สถิตญา
บุญจิวส์รัตน อระวีว	รวิ้ง รุ่ง เรืองใจ
๓๙๓. อำไพรุกฤหาสน์ห้อง	เหมันต์ ท่านแฮ
เวียงรพี พรรณ จันทร์	จิมฟ้า
มัจฉลาภิเษก สวรรค์	สวัสดิ์สุข เสวยญา
เรือนราช อาจ อวค หล้า	แหล่งเพียงพิศวง
๓๙๔. ขรรยงกัชคคิเยศอ้าง	สุริยา- มรินทร์เฮย
ยาม ฤกข พรรษา	เสฟไท้
อร่ามรัตน อากาศ	ไฟโรจน์ แดญา
บุญแต่ง แสลง ยศให้	เหตุสร้าง ปางหลัง

ยอพระเกียรติพระนเรศวร, ทศพิชราชธรรม ๑๕๓

๓๙๕. คลังกาญจนคังแก้วเกษศ ^๑เนือง ^๒นอง ^๓เนกนา
 ทุกทั่วประชาชนผอง ^๑เผื่อ ^๒คร้อน
 อันเพ็ญภพมุดมอง ^๑เมือง ^๒มั่ง ^๓แลเซย
 เย็นราษฎร์ ^๑ชาค ^๒ชุ่น ^๓ช้อน ^๑คำ ^๒เข้า ^๓เนาเกษม

๑ ทานี (การทำทาน)

๓๙๖. พระเปรมปฏูปัก ^๑เบื่อง ^๒ทศธรรม ^๓ถ้วนแซ
 ทานวัตร ^๑พัศ ^๒สรพ ^๑สิ่ง ^๒ให้
 ทวยเดมอด ^๑มั่ว ^๒หม่ ^๓พร- ^๑ฉีก ^๒พวก ^๓แคณนา
 วัน ^๑ละ ^๒วัน ^๓ทั้ง ^๑ไว้ ^๒ทุก ^๓ห้าง ^๑แห่ง ^๒สถาน

๒ สัตี (การรักษาศีล)

๓๙๗. เกลองการกุศล ^๑สืบ ^๒สร้าง ^๑เบื่อง ^๒จาง ^๓ค ^๑คัล ^๒เซย
 เนือง ^๑นิวั ^๒ท ^๓ฎ ^๑วาง ^๒วาง ^๓เว้น
 บำ ^๑ทอง ^๒หฤ ^๓ทัย ^๑ทาง ^๒บุญ ^๓เบือ ^๑ขา ^๒ปนา
 แสง ^๑สัค ^๒ค ^๓ม ^๑ค ^๒ค ^๓โม ^๑ก ^๒ช ^๓เร ^๑น ^๒ร ^๓อ ^๑ท ^๒ว ^๓ง ^๑สง ^๒สาร

๓ ปริจาคี (การบริจาคทรัพย์ทำบุญ)

๓๙๘. สมภารพระ ^๑ก้อ ^๒เกือ ^๑การ ^๒ก ^๓ช ^๑ร ^๒ร ^๓ม ^๑แ ^๒ช
 ชิน ^๑ค ^๒า ^๓สน ^๑ป ^๒ด ^๓ม ^๑ภ ^๒ก ^๑เพ ^๒ม ^๓ต ^๑ง
 จ ^๑ท ^๒ว ^๑บ ^๒จ ^๑เย ^๒ศ ^๓ย ^๑ก ^๒บ ^๑ริ ^๒จ ^๓า ^๑ค ^๒อ ^๓อก ^๑เ ^๒ย
 อย ^๑ค ^๒่ ^๑ช ^๒ม ^๓ช ^๑ี ^๒ท ^๑้ง ^๒ท ^๑ว ^๒ค ^๓ว ^๑น ^๒แ ^๓ช ^๑ว ^๒ง ^๓ส ^๑ย ^๒า ^๓ม

๑๕๔

ทะเลงฟ่าย

๔ อาชฺชวี (ความซื่อตรง)

๓๙๙. พระงามอุชูภาพพร้อม	ไทรพิช	ทวารเซย
กาย กมล ภาษิต	ช้อชฺร็อง	
ขำเพ็ญเพ้อมสุริท	เรอณุสัคย์	สงวนนา
สิ่ง คค ปลดคเปล็องซ้อง	แต่ครุฎาม	

๕ มททวี่ (ความอ่อนโยน)

๔๐๐. ปุราณี มาโนชน้อม	มฤฑู	
ในนิกร ชนชู	ชุ่มเผ้า	
พระเื้ออ พระเ็นกู	โคยเที่ยง	อรรมนา
ชกไทยไปรคเกศเกล้า	ฝักปลั่งสั่งสอน	

๖ ตบี่ (ความประพฤติกิตบะ)

๔๐๑. สัจวรอุโบสถสร้าง	ประคิทิน	
มาศ ประมาณ วาร ถวิต	สี่ ถ้วน	
อัญญางคิกวิวิน-	ทริย์สังัก	กามเฮย
มลระฮิสสยีสุชถ้วน	โลก ชร็อง สรรเสริญ	

ยอพระเกียรติพระนเรศวร, ทศพิชราชธรรม ๑๕๕

๗ อโกธิ (ความไม่โกรธ)

๕๐๒. ทรงเรอญู^๓มิตรภาพเพียง พรหมาน
 ทิศทิศ^๓ทุกสถาน แผ่นแผ่นดิน
 ชู้^๒สัตว์เสพรำ^๓ราญ รมย์ทั่ว กัณหา
 เย็นยิ่ง^๓จันทร์^๓กานต์^๓แก้ว เกศ^๓หน้า^๓ฉ่ำ^๓แสง

๘ อวิหีสญจ (ความไม่เขี่ยกเขี่ยฟ)

๕๐๓. เสก^๓แจ^๓ตง^๓ย^๓ค^๓เข็^๓อก^๓เหล้า^๓ แหล่ง^๓ไฟ^๓ท
 เพื่อ^๓พระ^๓กร^๓ร^๓ณา^๓ใน^๓ เขต^๓ค^๓้ำ^๓ข้า^๓
 ย^๓ก^๓อ^๓ย^๓ย^๓ก^๓อ^๓ภ^๓ย^๓ พ^๓บ^๓ค^๓ี^๓เข็^๓ย^๓ค^๓- เข็^๓ย^๓ฟ^๓เ^๓ย^๓
 ยาน^๓ทุก^๓หน้า^๓ถ^๓วัน^๓หน้า^๓ น^๓อ^๓ย^๓น^๓ว^๓ถ^๓ว^๓าย^๓พ^๓ร

๙ ขนฺตึญจ (ความชกทน)

๕๐๔. ถาวร^๓อธิ^๓วา^๓สน^๓ค^๓ำ^๓ ชัน^๓ค^๓ี^๓ ธรรม^๓ญา^๓
 คำ^๓ฤ^๓ษ^๓ณ^๓ะ^๓วิ^๓โร^๓ธ^๓ร^๓าค^๓ี^๓ ช^๓ุ่น^๓ช^๓้อ^๓น^๓
 เพ็ญ^๓ผล^๓พ^๓ุ^๓ท^๓ข^๓ว^๓าร^๓มี^๓ วิ^๓ม^๓ุ^๓ต^๓ิ^๓สุ^๓ช^๓ แสง^๓น^๓า
 เนือง^๓โลก^๓โค^๓ก^๓เส็^๓ม^๓ร^๓้อ^๓น^๓ ส^๓ิ่ง^๓ร^๓้าย^๓ญา^๓พาน^๓

๑๕๖

ทะเลงพ่าย

๑๐ อวิโรธนี (ความไม่ประพฤติกต)

๔๐๕. พระญาณยลเยียงเข็ของ	โยธาณ วิคมนา
ใน*นิตีราชศาสตร์สาร	สืบไว้
บ่แปร ประพฤติพาล	แฝก ฉะบับ บูรพ์เชย
โดยชอบกอบกิจไท้	ชเรศตั้งแท้ปาง
๔๐๖. ใ้วางชัตติยวัตรวัน	สักอัน
ทั่ว ทศพิธราชธรรม	ท่าน สว่าง
สงเคราะห์จัฑรา บร-	ษัทธิสุข เสมอ นา
สังคฤหพัลคอุ้ง	สี่ไร้ สืบผล

๑. สสฺสเมธิ์ (การบูชาด้วยเข็กกล้า)

๔๐๗. ไทชนแคลนกล้าคู้	โคใด
ทรง ประสาทเสมอใจ	จ่าย ถ้วน
ปาง ผลเพ่อมพูนใน	นารายณ์ นันญา
ส่วนสืบทยิบ ยก ถ้วน	หนึ่งไว้ใน ฉาง

* นิตตามละบับสมคไทยละบับ • แต่อีกละบับ • ถับละบับสมคพิมพีเป็น 'นิตย' ความน่าจะถูกข้าง 'นิต' ถ้าเขียน นิตย. ความจะไปข้าง 'นิจ' จะไม่ตรงกับที่ประสงค์ในที่นี้.

ขอพระเกียรติพระนเรศวร, ราชศกฺ์ ๕ ๖๓ ๑๕๗

๒ ปรีสมะธิ (การบูชาบุรุษ)

๔๐๘. เส้นางค้เอนงเนกหน้า ในสนม
 ทั่วทุกหมู่ทุกกรม แต้งตั้ง
 ผงแจกฉนสารสม สิ่งชอบ เขาแฮ
 หกมาศอาวอวยครึ่ง ชวยสิ้นควาสอง

๓ สมมาปาสี (บ่วงอันชอบ)

๔๐๙. โทปองพาดิชย์สร้าง *สินคูนัย
 เสนอลักษณเพื่อเอาชูร ท่านให้
 ไทรพรหมเพ่อมทวิคุณ คินส่งสนองนา
 ปวงราชภูว^๐ปราศทุกชไว้ สว่างร้อนผ่อนเกษม

๔ วาจาเปยยี่ (วาจาเข็นที่รัก)

๔๑๐. เอมโอบชอมฤคอิน โองการ ท่านฤ
 ในอเนกคณะบริพาร ทุกหน้า
 บ่หมิ่นประมาณฐาน พฤทศมิภาพ เขาเฮย
 ควรว^๓บ^๒ค^๒ล^๒ง^๒น^๒า หนงนน^๒ย^๒ฉ^๒น^๒ช^๒ูร

* นี้ตามจะบบัสมุดไทยทั้ง ๒ จะบบั คือคำ 'สิน' หมายถึง 'ทรัพย์' หรือจะแปลให้เต็มบาทโคลง ก็ได้ความว่าผู้ใดประกอบการค้าขายมี ขาดทุนลุ่มจม แต่จะบบัพิมพ์คำ 'สิน' กลายเป็น 'สิ้น' ไปหมด ทำให้เสีย ความ 'สิน' คงจะถูก.

นี้ตามจะบบัสมุดไทยทั้ง ๒ จะบบั แต่สมุดพิมพ์คำ 'สนอง' กลายเป็น 'สอง' เชื่อว่าตก น. จะว่า 'สองเท่า' คำว่า 'ทวิคุณ' ก็มีอยู่แล้ว.

๐ นี้ตามจะบบัสมุดไทย แต่จะบบัสมุดพิมพ์คำ 'ปราศ' เป็น 'นิราศ' 'ปราศ' ตามสมุดไทยแบบเนียงนว่า,

๑๕๘

ทะเลงฟ้าย

๕ นิรุกติ (การไม่มีลิ้มสลับคือไม่ต้องใส่กลอนประตูป้าน)

๔๑๑. ไพบูลย์ สรเควระห์ถ้วน	ทวยชน
สังกฤท พัสกุผล	เพ่อมพ้อง
บ้ำาทองธรรค	โจรจึก แลแฮ
ทวารเย่าเปล่า* ลิมบ้อง	เข็คไ้โคยถวิด
๔๑๒. ประภินกรรมขลเียง	ทค่างค์ สันนา
สับกุศลธรรมทาง	ถ่องแท้
จักรพรรดิวัตร วิียงค์	ยูกค์เยียง แลจๆ
ทวาทศพิน พากย์แก	ก้อเกอเผอผล

๑ อนโตชนสุมี พลกายสุมี

(ทรงจักรวรรดิวัตรในชนภายใน และหมู่พลทหาร)

๔๑๓. ชุมชนบริวัชทั้ง	หญิงชาย
ทั่วทุกนางทุกนาย	ไฝ่เฝ้า
ทรงขจักอุบ้วันตราย	บ้ำาราศ์ ทุกชันนา
ใจใส่ไปค้ำเข้า	ชันหน้าอ่าโฉม

* นี้ตามจะนับสมุทไทยจะนับ • แต่อีกจะนับ • กับจะนับสมุทพิมพ์คำว่า 'ลิ้ม' เป็น 'ลิ้ม' ความซอ้งงามข้าง 'ลิ้ม' คือเปล่า ลิ้ม หมายความว่าไม่ขัดลิ้มสลับหรือกลอน เปิดทั้งไว้ได้, ถ้าคำ 'ลิ้ม' เป็น 'ลิ้ม' คำว่า 'เปล่า' ก็ค้างอยู่ ไม่ได้ความว่าเปล่าอะไร, จะตีความว่าประตูป่าก็ไม่ใครพูด.

ขอพระเกียรติพระนเรศวร, จักรพรรดิวัตร ๑๒ ข้อ ๑๕๗

๒ ขตุติเยสุ (ในกษัตริย์ทั้งหลาย)

๔๑๔. บรรโลมเลี้ยงโลกด้วย	การุญ
ในชาติขีเยทุกขุน	เขตต์ก้าว
อำนวยรัตนวิบุล	นานาเนก แดเฮย
มีอาทิวราษหทัย้าว	เห็จเพียง ลมผัน

๓ อนุยนุเตสุ (ในผู้กิตตามทั้งหลาย)

๔๑๕. เนื่องนันทันราธิปผู้	เผ่า พงศ์
โคยเสกัจจำเนอรค	คู่ไท้
พระเออ พระ อวยมง-	คลยัว ยาน แส
กรุงค์ วัคชพาทน์ให้	ห่อนเว้นเป็นเฉลอม

๔ พุราหุมนคหปติเกสุ (ในพราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย)

๔๑๖. ณะเคอมณะกรุงชีพ่อพร้อม	พราหมณ์ ผอง
พัลล์ตร์ โภชน์โทติ กุณท์ กอง	กชย ถ้วน
นุายกเข้า ฟูน ปอง	ประโยชน์ ครบ ครันเฮย
สขสิ่ง สำนวกล้วน	เครื่องใช้ไปเหลือ

๑๖๐ ทะเลงพาย

๕ เนคมชานปเทศ (ในชาวนิคมและชาวชนบททั้งหลาย)

๔๑๗. ผงเรือแจงแวกทั้ง ชนบท สิ้นนา

ในนอกนิคมคามหมค ชอบขึ้น

ภียโย พระยศทศ ทศร่วม ร้อนฤ

เป็นเฉกพรหมฉัตรขึ้น เชอคฟ้าฟูผาย

๖ สมณพราหมณเส (ในสมณะและพราหมณ์ทั้งหลาย)

๔๑๘. ทวยหลายตอย ขาปร้าง รำงัย วาคฤ

บุริศุทธิ คัดสี่สรรพ สฤญ์วัง

สมณะหนึ่งนามนัย นามหนึ่ง พราหมณ์นา

นฤนาถอาชวยทั้ง สิ่งถ้วนปริกขาร

๗ มิคคปุกขีส (ในเนื้อและนกทั้งหลาย)

๔๑๙. อภยทานท่านแก่งทั้ง ข้อสรร- พศัคว์เอย

มวตมฤคขัณษพรค แผ่ก้าง

อย่าเร่อมอย่าวิวัน ทำโทษ มันแฮ

ห้ามข้ให้ใครมล้าง ถ่วงพันชนม์กษัย

ขอพระเกียรติพระนเรศวร, จักรพรรดิวัชร ๑๒๒ ปี ๑๖๑

๘ อรุมการปฏิกุเขไป (ห้ามการไม่เป็นธรรม)

๔๒๐. ทศทัยอนุเคราะห์ถวัน	ทาสฏ
ขาศสร้าง สร้างบุญชู	เขตค้ท้าว
เข็ญทพิอไฟรู	โรยเรอค ลงญา
เพราะเพือ * พระนาถน้าว	หน่วง ไนม้ในกุศล

๙ อธนานิ ธนูปทานิ

(การให้ทรัพย์สินแก่ผู้ไร้ทรัพย์สินทั้งหลาย)

๔๒๑. ชนโคใจชุ่น ชัน	ชนแคลน
ทรงจ่ายรายทรัพย์สินแสน	สิ่งให้
อวารณห์ท่อนทวงแหน	หาบั้ง ยากแษ
ชูปช่วยทวยชเวคไว้	เสียมร้อนรอนเข็ญ

* คำ 'พระนาถ' ในที่นี้วินิจฉัยยาก ในฉบับสมุดไทยฉบับ • เป็น 'พระอาณา' อีกฉบับหนึ่งเป็น 'พระนาท' แต่ฉบับสมุดพิมพ์เป็น 'พระอำนาจ' ความก็ไม่สู้สนิท. จึงได้เลือกเอาที่ใกล้เคียงฉบับสมุดไทยฉบับ • ซึ่งเป็น 'พระนาท' แต่หากจะคลาดเคลื่อนโดยอักษรจะเป็น ถ. สะกด เช่น 'ภูวนาถ' ก็จะเป็นได้ จึงสะกด ถ. ไว้กลาง ขอเชิญท่านผู้รู้วินิจฉัยต่อไป.

๑๖๒

ทะเลงพ่าย

๑๐ สมณพราหมณ

อุปสงกมิตฺวา ปญฺหฺปจฺฉนฺ

(การเข้าไปหาสมณะพราหมณ์แล้วถามปัญหา)

๔๒๒. บ่วงเป็นขาทพร้อม	พรมจรรย์
มานะมลละสยสรพ	สิ่งแก้
เสด็จสู่คึกษาธรรม	ถามโทษ คุณแฮ
เสร็จทราบขาปัญญเค้า	* ซากข้อกังขา

๑๑ อชมฺมราคสุส ปหานํ

(ละความกำหนัดในอธรรมคือล่วงประเวณี)

๔๒๓. ภูวนายกนาถเกล้า	กษัตริย์
ขจิตจากอชฺมรราคี	เกลียดไกล
ทุจริทราคฤถิ	โทษกล่าว ไร้ณา
ท้าวคมนิยฐานไท้	อิราชร้างห่างชวน

๑๒ วิสมโลกสุส ปหานํ

(การละความโลภอันไม่สม่ำเสมอเสีย)

๔๒๔. ใ้ภูคกลมหิรณภาพเอื้อ	เอาสาร ทพย็เฮย
แห่งขี้ให้เหคุพาล	โอบอ้าง

* นี้ตามจะบบัสมุคไทยจะบบัหนึ่ง อีกจะบบัหนึ่งกับจะบบัสมุคพิมพ์ คำว่า 'ขาด' เป็น 'ขอด'. เห็นว่า 'ขาด' ถูก.

นิคมพจน์ลิลิต

๑๖๓

ไทยภิจกอบพลการ	ปองประโยชน์	ทนนา
นามวิสมโลภมล้าง	เด้ที่ * นั้น ฎมี	
๔๒๕. พิชิตวาทศพร้อม	พรรณานัน ฎา	
จักรพรรดิวัตรบรรยา	ช้อช	
เรื่องรุ่งราชกฤษฎา	ธิการเกียรติ	เกรอกแซ
เจริญสวัสดิ์ชัคคิโยคัก	ก่อสร้างสืบแสง	
๔๒๖. เสรีแสดงพระยศเจ้า	จอมอยุธยา-	ยาเอย
องค์อศิครสมมติ	เทพไท	
นเรศวรรัตนมกุฎ	เกศกษัตริย์	สยามฎา
หวังอยู่คู่ อโรคไว้	ฟากฟ้ากินผลอม	
๔๒๗. รังเร่อมรเวชอ้าง	อรรดา	แถลงเอย
เสมอพิทยมาลัยผลา	เก็บร้อย	
ผลของยทวิชนรา-	ฉิปผ่าน	ภพฎา
ไทยบ่เขี้ยวเซลงถ้อย	ต้องแท้แลนงาย	
๔๒๘. ขรรายาถลกาพย์แสวง	สมญา	ไว้แซ
สมลัทธิเด้ที่เสาวนา	เรื่องรู้	
'ตะเลงพ่าย' เพื่อตะเลงปรา-	ชโยศ	พระเอย
เสนอ ฤทธิสองราชสู	ศึกข้างกลางสมร	

* นี้ตามฉบับสมุดไทยทั้ง ๒ ฉบับ แต่ฉบับสมุดพิมพ์คำว่า 'นั้น' เป็น 'หัน'

๑๖๔

ทะเลงพาย

๔๒๙. ขวยพรคณะปราชญ์พร้อม พิจารณ์ เทอญุ่พ้อ

ไทวิรุชยบรรหาร

เหตุควัย

จงเฉลอมแห่ตั้งพสุธาร

เวรอญุ่รอก หิงแซ

มลายโลกอย่ามลาย ม้วย

ชรรตอินชัญชยม

๔๓๐. กรมหมื่นนุชิต เชื้อ

กวีร

ชีโนรส มิ่งมหิศร

เศกให้

ศรีสุคค พจน์สุนทร

เดลงลักษณ์ นั้ณา

ชัตติยวงศ์ ผงโธษฐูไว้

สืบหล้าอย่าศูนย์

๔๓๑. ไพบูลย์โดยยทเบ้อง

โอราณ วีรฤา

วังสฤษฏ์พระหลานคู

ค้อบ้าง

กฐินฐาชัตติยกุมาร

สมมติ นามนา

หน่อบ่พิตรเจ้าช้าง

เผือกผู้สามทรง

๔๓๒. บรรจงเสาวเลขแล้ว

หลายคุง ขวบฤา

ปางปิ่นชเรศอำรุง

โลกเลี้ยง

ท้านุกเขตุนผะคุง

ผะเคอมคัก เต็มเอย

ชวาสาฯเพ่งเพียง

แผ่นฟ้ามาเสมอ

นิคมพจน์ถิลิต

๑๖๕

๔๓๓. อ้าเกอฬพิริยภาพพ้อง	ปรีชา	เขี้ยวแซ
เสาะส่องสุขุมปัญญา	กอบกู้	
* คามภีร พากย์สภา-	ยิตส์ย	แสงนา
สยสิ่งสรรพศัพท ^๑	รวบรว่มรวมเฉลย	
๔๓๔. มละเลยก ^๑ อินเขอ	เฮาจร	เกี้ยวพ้อ
สัมฤทธิ ^๑ มโนรณวิบูล	ย้ง	
จงเป็นปัจเจก ^๑ พุน	ศรภาพ	พระเฮย
หน ^๑ ยักยักกษิณ ^๑ สร้าง	สฤษฏ์	ไต้กั้งถวิล
๔๓๕. แห้งปิ่นวิสุทธเทพไท	ทศพล	
อันอุย ^๑ คือนาคคกกล	ออย่าแกล้ว	
ปัญญา ^๑ อิกญาณยล	สัสสัย	แลญา
มล้างเกลศลามากแผ้ว	ผ่องเพียงเพ็ญแข	
๔๓๖. แปร मुख ^๑ เมื่อมุ้งห้อง	นฤพาน	
พัน ^๑ จัตถะทกันคาร	คักกัน	
เขญา ^๑ พิธมवलมาร	มลายลิ่ง	แลเฮย
เสวย ^๑ วิมคคิตลา ^๑ ชัน	เส็จ ^๑ ซ็ริง	ปองประสงค

* 'คามภีรพากย์' นี้ตามฉบับสมุดไทยทั้ง ๒ ฉบับ แต่ฉบับสมุดพิมพ์มีคำ 'พิริย' แทรกเข้ามาเป็น 'คามภีรพิริยพากย์' เชื่อว่า 'พิริย' เกินแน่ เป็นความแทรกเข้ามาขอๆ อาจเข้าใจผิดจากฉบับสมุดไทยที่จะเป็นได้ เพราะในฉบับสมุดไทยจะฉบับ • มี ย. ต่อหลัง 'คามภีร' มี อ. บนตัว ร. ด้วย ดังนี้ 'คามภีรย' แต่อีกฉบับ • ไม่มีปปลาสน์ใด.

๑๖๖

ทะเลงฟ่าย

๔๓๗. ผู้ร่วงว้ายวิญญ์เวียง	วาริ โขมฤา
ข่มโลกุคทรโมลี	เลอศลิน
จงเจเนจิตต์กวิ	รววากย์ เหล็ยวเอย
ทรายล่งข่งภพพัน	เผ็จเส็ยนเป็ยพิสมร
๔๓๘. ขบกลอนเกลาพากย์อ้าง	อวิปราย
เกลองเก็ยรติราชขรราย	ยศไท้
เฉกนพรัตน์ตั้งวาย	วิจิตรแจก ไว้นา
เสนอหมู่เมอาให้	อ่านเฮ็ยนเต็ยนเกยม
๔๓๙. ขบ เสรีจเสาวพกย์ถ็อย	วิตถาร แดงนา
ลิลิต ราชพงศาวการ	แต่กั
ทะเลง เหล่าคัสกรดาญ	มลายชีพ ลงฤา
ฟ่าย พระเกษหลักลิ	ประลาตคัอนแดกสยาม

คำอธิบายศัพท์

๑๖๗

๑.๑. ศรี [สรี] (ส. อ่าน สรี; ม. สวี) ว่ามิ่ง, ขวัญ, บุญ, ความสง่าผ่าเผย มักใช้นำหน้า เช่น ศรีเมือง. (มิ่งเมือง หรือขวัญเมือง) คำว่าขบถต้นนั้น มักใช้ขึ้นต้นด้วยคำ 'ศรี' เช่นเรื่องนั้น ขึ้นต้นว่า 'ศรีสวัสดิ์ เกษะ' [อ่านสี่สะหวัดกิ เกษะ] เป็นคำยกย่องพระเชษานุภาพพระเจ้ากรุงสยาม. คือ สวัสดิ์หรือสวัสดิ์ แปลว่า สะดวก, เกษะ ก็คืออำนาจ ใช้ในราชา ศัพท์ว่า พระเชษานุภาพ รวมความว่า 'พระเชษานุภาพอันสะดวก และเป็นสง่าผ่าเผย'. ๒. อรินทร์ (ส. อริ+อินทร=อรินทร์) 'ข้าศึกผู้เป็นใหญ่' หมายความว่ากษัตริย์ผู้เป็นข้าศึก ซึ่งใช้สามัญว่า 'ราชศัตรู'. ๓. เกรอก, เกริก [อ่าน เกริก] ว่าเลื่องลือกัง, โยงกันแซ่แซ่. คำนี้ ถ้ามีคำ 'เอิก' (อีอั้ง) นำหน้า เป็น 'เอิกเกรอก, หรือ เอิกเกริก' ต้องอ่านว่า [เอิกกะเทริก] แปลว่า กังอีอั้ง. ๔. พกแผ่น, หรือ แผ่นพก เป็นศัพท์ใช้ในคำประพันธ์ หมายความว่าแผ่นดิน. พกแผ่นฟากฟ้า คือแผ่นดินและท้องฟ้า. เขาความว่า เมืองมนุษย์และเมืองสวรรค์. ๕. หล้า ว่าโลกเรานี้, แผ่นดิน. ใต้หล้า 'โลกที่อยู่ใต้ฟ้า' คือโลกมนุษย์เรานี้. ล่ม วม, อับปาง (เช่นเรือล่ม); ทำให้จม, ทำให้อับปาง, (เช่นล่มเรือ คือทำให้เรือจม); ใช้ในคำประพันธ์ว่า แพ้, สูญไม่ไค้; หรือทำให้แพ้, ทำให้สูญไม่ไค้. หล้า

๑๖๘

ทะเลงฟ่าย

ลุ่มเลื่องชัยเขวง เขาความว่า โลกสู้ ไม่ไค้ยอมเลื่องลือความ
 ชนะอันสำเร็จด้วยปรีชาอันรุ่งเรือง. เลื่อง คือ เลื่องลือ, หรือ
 ลือเลื่อง. เขวง [อ่าน เขวง] (ข. เฉวง) แปลว่ามีขัญญา
 เฉียบแหลม, มีสติขัญญารุ่งเรือง. ๖. ฝ่อใจ ว่าใจเหี่ยวแห้ง,
 ใจท้อ. ฝ่อใจห้าวบมิหาญ เป็นสำนวนหมายความว่า 'ใจท้อ จน
 ระคึกห้าวคืออีกเหมื่อนกันก็ไม่กล้าคึก. ๗. ลาญ ว่าแตก, แตก
 ฟ่าย, แพ้. ลาญใจแกล้วบมิกล้า เป็นสำนวน หมายความว่า
 ใจคึกแพ้ จนถึงระคึกกล้าซ้นอีก ก็ไม่กล้าคึก (ลาญใจ ในที่
 นี้ไม่ใช่ใจแตก, หมายความว่า ใจคึกแตกฟ่าย คือคึกแพ้)
 ๘. คำ ว่าคำชาย, บคำอาตม์ออกรงค์ 'คำอาตม์' ในที่นี้
 เป็นสำนวน หมายความว่า สำแดงตน เปรียบด้วยการคำ ซึ่ง ท้อง
 เขาสิ่งของที่คำ ออกวางเข็คเผยสำแดงให้คินกู รวมความว่า
 'ไม่สำแดงตน ออกสนามรบ'. ๙. คง ว่ายืนยงอยู่, ตั้งอยู่คัง
 เกิม. บคงอาตม์ออกฤทธิ ไม่ตั้งทัวแสดงอำนาจอยู่คังเกิม.
 บคงอาตม์ คือไม่ตั้งทัวอยู่คังเกิม. ออกฤทธิ คือสำแดงอำนาจ.
 ๑๐. ท้าว ว่าผู้เป็นใหญ่ ในคำประพันธ์ หมายถึง พระเจ้า
 แผ่นคินก็ได้. ท้าวทัวทิศทัวเทศ พระเจ้าแผ่นดินทุกหนทุกแห่ง.
 ๑๑. ไท้, ไท ผู้เป็นใหญ่, หมายถึงพระเจ้าแผ่นดินก็ได้. ไท้
 ทุกเขตต์ทุกด้าว พระเจ้าแผ่นดินทุกแดนทุกแคว้น. ด้าว
 ว่าแคว้น, ประเทศ.

คำอธิบายศัพท์

๑๖๘

๑๒. นำวมกุฏมานบ 'มกุฏ' ตามธรรมเนียมเรียกว่า 'มงกุฏ' เครื่อง ประทับ พระ เคียร พระ เจ้า แผ่นดิน เป็นเครื่อง หมายถึง พระ เกียรติยศ ของไทยเรามียอดแหลม, คำสามัญเรียกว่า ซฎา. แต่ ในที่นี้ หมายถึงศิระ เขาความว่า 'เหนียวศิระให้มานบอบ'.
 ๑๓. น้อมพิภพมานอบ 'พิภพ' ที่นหมายถึงบ้านเมือง. 'นอบ' ว่านอบนย คือไหว้ แต่ที่นหมายถึงนอบน้อมถวาย รวมความว่า 'นำเอาบ้านเมืองมานอบนยถวายเป็นเมืองขึ้น'. ๑๔. บั้วบาท คือเท้าที่มีดอกบัวรอง เป็นคำยกย่องเสมอพระพุทธรเจ้า ซึ่ง กล่าววว่า ท่าน่าจะไปในที่ใดก็มีดอกบัวคู่ครองรับพระบาทท่าน เสมอ ใ้ชื่อว่า 'บาทขงกช' ก็มี. ๑๕. อดุลยานุภาพ 'กุลย' ทก กุล แปลว่า ทรายซึ่ง ซึ่งหมายความว่า เทียงตรง, ว่าเปรียบเทียบ 'อดุลย' จึงแปลว่าไม่มีที่เปรียบเทียบ รวมความ ว่ามีอานุภาพไม่มีเปรียบคือหาผู้เสมอมิได้. ๑๖. ท่ง คือท่ง. คำสระ อุ มีทวิสะกด ไชราณมักใช้ไม่มี สระอุ เช่น ท่ง เป็น ท่ง, ม่ง เป็น ม่ง, ทุกเป็นทกเป็นต้น. ๑๗. ศรีอโยธยา 'พระนคร ศรีอยุธยา' คือกรุงเก่า ซึ่งเราตั้งเอาอย่างเมืองอยุธยาในอินเดีย ไชราณ, และใช้แผลงเป็นอโยธยาข้าง ในขาลใช้ว่าอโยธมิยา ข้าง แปลว่าไม่มีใครรบได้ ๑๘. รมเยศ คือรมย+อิศ, 'รมย์' แปลว่ายินดี, และ 'อิศ' แปลว่าเป็นใหญ่. แต่ที่นหมายความว่า

๑๗๐ ทะเลงฟ้าย

ยีนที่เท่านั้นคำ 'อิศ' นั้นไม่คงแปล. คำที่พวงท้ายศัพท์และไม่คงแปลเช่นนั้นท่านเรียกว่า คำสกรรณ หรือ สกัตต์ (บาลี) แปลว่า 'ความของมันเอง' หมายความว่ามีความเท่าศัพท์เดิม. เช่น พฤษชาติ, มนุษยชาติ ฯลฯ คำว่า 'ชาติ' ที่นี้เรียกว่า คำสกรรณเหมือนกัน เพราะไม่นิยมคำแปลเลย นิยมแต่ศัพท์หน้าว่า ต้นไม้ และมนุษย์เท่านั้นคำ 'อิศ' ที่ใช้เป็นคำสกรรณนี้ โบราณเรียกว่า ศ. เข้าลิลิต ใช้พวงศัพท์ต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในทางประพันธ์ เช่น บุเรศ, บิฑูเรศ, นยเนศ, ฉานิศ, ๑๘๙. เย็นพิภพ ดับยุค 'ยุค' ตามธรรมดาแปลว่า คราว. แต่ในที่นี้หมายถึงกลียุค = คราวชั่วร้าย, หรือ 'ยุคเข็ญ' คราวลำบาก. รวมความว่า 'บ้านเมืองร่วมเป็นสิ้นคราวลำบาก'. ๒๐. ศรีพลอง (เพลิง) ขึ้นไฟ. คำ 'ศรี' เดิมเขาแปลว่า ลูกธนู, หรือ ลูกปืน. แต่เราใช้เพี้ยนไปเป็นตัวธนูหรือขลุ่ย, และลูกธนูเราจึงใช้ว่า ลูกศรตามกัน. คำขึ้นของเราแต่ก่อนก็คือธนูนั่นเอง. ต่อมาเมื่อมีขลุ่ยจึงช่วยกันคำขึ้นเราจึงเรียกว่า ขึ้นไฟ. ส่วนธนู หน้าไม้เดิมนั้นเราเรียกว่า 'ขลุ่ย' เพราะเขามักเอาลูกธนูจุ่มยาพิษ (เช่นยางนอง) เพื่อให้ตายง่าย.

๒. ๑. จอมภพ 'ผู้ยิ่งใหญ่ในประเทศ' คือพระเจ้าแผ่นดิน, ภพ แปลว่า โลกก็ได้เช่นไตรภพ ว่าโลกสาม. ๒. แสงชขาด, สยกสยของ. แสงพระยศยินขาม ขาดแก้ว เอาความ

คำอธิบายศัพท์

๑๗๑

ว่าศัตรูไต่ยีนพระเกียรติยศเข้าก็กลัว. ขาดแล้ว ไม่มีกลัว, หมก
กลัวคือกลัว. ๓. ราม รอนราพณ์ คือพระรามปราบทศกัณฐ์
ในเรื่องรามเกียรติ์. รอน แปลว่าตี เช่น รอนเชื้อ ว่าตีความ
ยาก, รอนศึก ก็คือตีศึก. จึงเอาความว่ารบศึกชนะ, หรือปราบ
ศึกได้. ราพณ์ เป็นชื่อทศกัณฐ์ เรียกว่าท้าวราพณ์ หรือ ท้าว
ราพณาสูร ก็ได้.

๓. ๑. ไพรินทร์ (ส. ไวร+อินทฺร=จอมไพร) ศัพท์เกี่ยว
กับ ม. เวรี้ ว่าผู้มีเวร คือข้าศึก. ส. เป็นไวรี้. แผลง ว. เป็น
พ. เป็นไพรี้ ชาวฮินดู เรียกตัว ว. เป็นเสียง พ. (แต่เขาอ่านเป็น
เสียง ข.) แทนทั้งนั้นเราเรียกตามเขา. เพราะฉะนั้นคำตัวว. ใน
ม. ส. จึงแผลงเป็น พ. ได้แทนทั้งนั้น. แต่คำว่า ภาษาอื่นไม่ควร
แผลง. ๒. มาร ม.ส. ผู้ฆ่าบุญ. เอาความว่าผู้ก่อกวนการบุญ,
แต่ภาษาไทย มาร หมายความว่ายักษ์ด้วย น่าจะเนื่องมาจาก
เทวบุตรมาร ที่ผจญพระพุทธเจ้า จำแลงรูปเป็นยักษ์นำกลัว
จึงทำให้เข้าใจเป็นยักษ์ไป. พลมาร ในที่นี้หมายถึงพลแห่งเทว-
บุตรมารที่แพ้พระพุทธเจ้า. ๓. อวตาร ม.ส. แปลว่า 'ผู้ข้ามลงมา'
หมายความว่า พระผู้แบ่งภาคลงมาเกิด. ตามไสยศาสตร์ว่า ถ้า
มนุษย์โลกเกิดเกือบครบขึ้นแล้ว พระนารายณ์ก็แบ่งพระองค์
ลงมาเกิดในมนุษย์เพื่อปราบยุคเข็ญ เช่นลงมาเป็นพระรามใน

๑๗๒

ทะเลงฟ่าย

เรื่องรามเกียรติ์เป็นต้น ผู้ถือไสยศาสตร์มักยกย่องพระเจ้าแผ่นดินของตนว่าเป็น พระอวตาร คือ เป็นพระนารายณ์ แบ่งภาคลงมาเกิด 'พระกัณฑ์อวตาร แท้' หมายความว่า พระองค์เหมือนกับเป็นพระนารายณ์ลงมาเกิดแต่ครั้งก่อน. ๕. ดาลตระดกเดซดี ประลาตเหล่าแห่งสถาน ความว่า เผอิญเกิดหวากกลัวพระเคซต้องหนีหลบไปทุกสถานแห่งโลก. เหล่า คือ หล้านั้นเอง ในคำประพันธ์มักใช้เนื่อง ๆ.

๕. ๑. เสรีจเสวยสวรรยศอ้าง ไอศูรย์ สรวงฤ ความว่า คุนเสวยราชสมบัติเสรีจัน ซึ่งอาจอ้างได้ว่า คุนสมบัติ สวรรค์. สวรรยศ ละจากไอศูรย์ + อิศ แปลว่า สมบัติบ้านเมือง 'อิศ' เป็นคำสกรวด (ดูในข้อ ๑. ๑๘.) ไอศูรย์ เป็นคำที่ไทยใช้แผลงจาก 'ไอศูรย์' แปลว่า สมบัติ บ้านเมือง อย่างเดียวกัน. สรวง ว่าเบื้องบน หมายถึงเมืองสวรรค์. ๒. ยศ ว่าความเป็นใหญ่ 'เย็นพระยศขุนเคื้อน เค้นฟ้า' ความว่า ความเป็นใหญ่ของพระองค์ ร่วมเย็นกับแสงจันทร์ ซึ่งลอยเด่นอยู่ในท้องฟ้า. ๓. บานทวีป ว่าเป็นที่ชันชานแห่งชาวทวีป คือมนุษย์โลกเรา. ทามตำราโยธาณแบ่งโลกเราออกเป็นมหาทวีป ๕ และทวีปน้อยๆ ๒๐๐๐ ซึ่งเรียงรายอยู่ในมหาสมุทรรอบเขาพระสุเมรุ พระอาทิตย์พระจันทร์โคจรรอบเขาพระสุเมรุส่องแสงสว่างให้แก่ทวีป

คำอธิบายศัพท์

๑๗๓

ทั้งหลายเหล่านี้. ๔. ๕. ๖. ๗. ๘. ๙. ๑๐. ๑๑. ๑๒. ๑๓. ๑๔. ๑๕. ๑๖. ๑๗. ๑๘. ๑๙. ๒๐. ๒๑. ๒๒. ๒๓. ๒๔. ๒๕. ๒๖. ๒๗. ๒๘. ๒๙. ๓๐. ๓๑. ๓๒. ๓๓. ๓๔. ๓๕. ๓๖. ๓๗. ๓๘. ๓๙. ๔๐. ๔๑. ๔๒. ๔๓. ๔๔. ๔๕. ๔๖. ๔๗. ๔๘. ๔๙. ๕๐. ๕๑. ๕๒. ๕๓. ๕๔. ๕๕. ๕๖. ๕๗. ๕๘. ๕๙. ๖๐. ๖๑. ๖๒. ๖๓. ๖๔. ๖๕. ๖๖. ๖๗. ๖๘. ๖๙. ๗๐. ๗๑. ๗๒. ๗๓. ๗๔. ๗๕. ๗๖. ๗๗. ๗๘. ๗๙. ๘๐. ๘๑. ๘๒. ๘๓. ๘๔. ๘๕. ๘๖. ๘๗. ๘๘. ๘๙. ๙๐. ๙๑. ๙๒. ๙๓. ๙๔. ๙๕. ๙๖. ๙๗. ๙๘. ๙๙. ๑๐๐. ๑๐๑. ๑๐๒. ๑๐๓. ๑๐๔. ๑๐๕. ๑๐๖. ๑๐๗. ๑๐๘. ๑๐๙. ๑๑๐. ๑๑๑. ๑๑๒. ๑๑๓. ๑๑๔. ๑๑๕. ๑๑๖. ๑๑๗. ๑๑๘. ๑๑๙. ๑๒๐. ๑๒๑. ๑๒๒. ๑๒๓. ๑๒๔. ๑๒๕. ๑๒๖. ๑๒๗. ๑๒๘. ๑๒๙. ๑๓๐. ๑๓๑. ๑๓๒. ๑๓๓. ๑๓๔. ๑๓๕. ๑๓๖. ๑๓๗. ๑๓๘. ๑๓๙. ๑๔๐. ๑๔๑. ๑๔๒. ๑๔๓. ๑๔๔. ๑๔๕. ๑๔๖. ๑๔๗. ๑๔๘. ๑๔๙. ๑๕๐. ๑๕๑. ๑๕๒. ๑๕๓. ๑๕๔. ๑๕๕. ๑๕๖. ๑๕๗. ๑๕๘. ๑๕๙. ๑๖๐. ๑๖๑. ๑๖๒. ๑๖๓. ๑๖๔. ๑๖๕. ๑๖๖. ๑๖๗. ๑๖๘. ๑๖๙. ๑๗๐. ๑๗๑. ๑๗๒. ๑๗๓. ๑๗๔. ๑๗๕. ๑๗๖. ๑๗๗. ๑๗๘. ๑๗๙. ๑๘๐. ๑๘๑. ๑๘๒. ๑๘๓. ๑๘๔. ๑๘๕. ๑๘๖. ๑๘๗. ๑๘๘. ๑๘๙. ๑๙๐. ๑๙๑. ๑๙๒. ๑๙๓. ๑๙๔. ๑๙๕. ๑๙๖. ๑๙๗. ๑๙๘. ๑๙๙. ๒๐๐. ๒๐๑. ๒๐๒. ๒๐๓. ๒๐๔. ๒๐๕. ๒๐๖. ๒๐๗. ๒๐๘. ๒๐๙. ๒๑๐. ๒๑๑. ๒๑๒. ๒๑๓. ๒๑๔. ๒๑๕. ๒๑๖. ๒๑๗. ๒๑๘. ๒๑๙. ๒๒๐. ๒๒๑. ๒๒๒. ๒๒๓. ๒๒๔. ๒๒๕. ๒๒๖. ๒๒๗. ๒๒๘. ๒๒๙. ๒๓๐. ๒๓๑. ๒๓๒. ๒๓๓. ๒๓๔. ๒๓๕. ๒๓๖. ๒๓๗. ๒๓๘. ๒๓๙. ๒๔๐. ๒๔๑. ๒๔๒. ๒๔๓. ๒๔๔. ๒๔๕. ๒๔๖. ๒๔๗. ๒๔๘. ๒๔๙. ๒๕๐. ๒๕๑. ๒๕๒. ๒๕๓. ๒๕๔. ๒๕๕. ๒๕๖. ๒๕๗. ๒๕๘. ๒๕๙. ๒๖๐. ๒๖๑. ๒๖๒. ๒๖๓. ๒๖๔. ๒๖๕. ๒๖๖. ๒๖๗. ๒๖๘. ๒๖๙. ๒๗๐. ๒๗๑. ๒๗๒. ๒๗๓. ๒๗๔. ๒๗๕. ๒๗๖. ๒๗๗. ๒๗๘. ๒๗๙. ๒๘๐. ๒๘๑. ๒๘๒. ๒๘๓. ๒๘๔. ๒๘๕. ๒๘๖. ๒๘๗. ๒๘๘. ๒๘๙. ๒๙๐. ๒๙๑. ๒๙๒. ๒๙๓. ๒๙๔. ๒๙๕. ๒๙๖. ๒๙๗. ๒๙๘. ๒๙๙. ๓๐๐. ๓๐๑. ๓๐๒. ๓๐๓. ๓๐๔. ๓๐๕. ๓๐๖. ๓๐๗. ๓๐๘. ๓๐๙. ๓๑๐. ๓๑๑. ๓๑๒. ๓๑๓. ๓๑๔. ๓๑๕. ๓๑๖. ๓๑๗. ๓๑๘. ๓๑๙. ๓๒๐. ๓๒๑. ๓๒๒. ๓๒๓. ๓๒๔. ๓๒๕. ๓๒๖. ๓๒๗. ๓๒๘. ๓๒๙. ๓๓๐. ๓๓๑. ๓๓๒. ๓๓๓. ๓๓๔. ๓๓๕. ๓๓๖. ๓๓๗. ๓๓๘. ๓๓๙. ๓๔๐. ๓๔๑. ๓๔๒. ๓๔๓. ๓๔๔. ๓๔๕. ๓๔๖. ๓๔๗. ๓๔๘. ๓๔๙. ๓๕๐. ๓๕๑. ๓๕๒. ๓๕๓. ๓๕๔. ๓๕๕. ๓๕๖. ๓๕๗. ๓๕๘. ๓๕๙. ๓๖๐. ๓๖๑. ๓๖๒. ๓๖๓. ๓๖๔. ๓๖๕. ๓๖๖. ๓๖๗. ๓๖๘. ๓๖๙. ๓๗๐. ๓๗๑. ๓๗๒. ๓๗๓. ๓๗๔. ๓๗๕. ๓๗๖. ๓๗๗. ๓๗๘. ๓๗๙. ๓๘๐. ๓๘๑. ๓๘๒. ๓๘๓. ๓๘๔. ๓๘๕. ๓๘๖. ๓๘๗. ๓๘๘. ๓๘๙. ๓๙๐. ๓๙๑. ๓๙๒. ๓๙๓. ๓๙๔. ๓๙๕. ๓๙๖. ๓๙๗. ๓๙๘. ๓๙๙. ๔๐๐. ๔๐๑. ๔๐๒. ๔๐๓. ๔๐๔. ๔๐๕. ๔๐๖. ๔๐๗. ๔๐๘. ๔๐๙. ๔๑๐. ๔๑๑. ๔๑๒. ๔๑๓. ๔๑๔. ๔๑๕. ๔๑๖. ๔๑๗. ๔๑๘. ๔๑๙. ๔๒๐. ๔๒๑. ๔๒๒. ๔๒๓. ๔๒๔. ๔๒๕. ๔๒๖. ๔๒๗. ๔๒๘. ๔๒๙. ๔๓๐. ๔๓๑. ๔๓๒. ๔๓๓. ๔๓๔. ๔๓๕. ๔๓๖. ๔๓๗. ๔๓๘. ๔๓๙. ๔๔๐. ๔๔๑. ๔๔๒. ๔๔๓. ๔๔๔. ๔๔๕. ๔๔๖. ๔๔๗. ๔๔๘. ๔๔๙. ๔๕๐. ๔๕๑. ๔๕๒. ๔๕๓. ๔๕๔. ๔๕๕. ๔๕๖. ๔๕๗. ๔๕๘. ๔๕๙. ๔๖๐. ๔๖๑. ๔๖๒. ๔๖๓. ๔๖๔. ๔๖๕. ๔๖๖. ๔๖๗. ๔๖๘. ๔๖๙. ๔๗๐. ๔๗๑. ๔๗๒. ๔๗๓. ๔๗๔. ๔๗๕. ๔๗๖. ๔๗๗. ๔๗๘. ๔๗๙. ๔๘๐. ๔๘๑. ๔๘๒. ๔๘๓. ๔๘๔. ๔๘๕. ๔๘๖. ๔๘๗. ๔๘๘. ๔๘๙. ๔๙๐. ๔๙๑. ๔๙๒. ๔๙๓. ๔๙๔. ๔๙๕. ๔๙๖. ๔๙๗. ๔๙๘. ๔๙๙. ๕๐๐. ๕๐๑. ๕๐๒. ๕๐๓. ๕๐๔. ๕๐๕. ๕๐๖. ๕๐๗. ๕๐๘. ๕๐๙. ๕๑๐. ๕๑๑. ๕๑๒. ๕๑๓. ๕๑๔. ๕๑๕. ๕๑๖. ๕๑๗. ๕๑๘. ๕๑๙. ๕๒๐. ๕๒๑. ๕๒๒. ๕๒๓. ๕๒๔. ๕๒๕. ๕๒๖. ๕๒๗. ๕๒๘. ๕๒๙. ๕๓๐. ๕๓๑. ๕๓๒. ๕๓๓. ๕๓๔. ๕๓๕. ๕๓๖. ๕๓๗. ๕๓๘. ๕๓๙. ๕๔๐. ๕๔๑. ๕๔๒. ๕๔๓. ๕๔๔. ๕๔๕. ๕๔๖. ๕๔๗. ๕๔๘. ๕๔๙. ๕๕๐. ๕๕๑. ๕๕๒. ๕๕๓. ๕๕๔. ๕๕๕. ๕๕๖. ๕๕๗. ๕๕๘. ๕๕๙. ๕๖๐. ๕๖๑. ๕๖๒. ๕๖๓. ๕๖๔. ๕๖๕. ๕๖๖. ๕๖๗. ๕๖๘. ๕๖๙. ๕๗๐. ๕๗๑. ๕๗๒. ๕๗๓. ๕๗๔. ๕๗๕. ๕๗๖. ๕๗๗. ๕๗๘. ๕๗๙. ๕๘๐. ๕๘๑. ๕๘๒. ๕๘๓. ๕๘๔. ๕๘๕. ๕๘๖. ๕๘๗. ๕๘๘. ๕๘๙. ๕๙๐. ๕๙๑. ๕๙๒. ๕๙๓. ๕๙๔. ๕๙๕. ๕๙๖. ๕๙๗. ๕๙๘. ๕๙๙. ๖๐๐. ๖๐๑. ๖๐๒. ๖๐๓. ๖๐๔. ๖๐๕. ๖๐๖. ๖๐๗. ๖๐๘. ๖๐๙. ๖๑๐. ๖๑๑. ๖๑๒. ๖๑๓. ๖๑๔. ๖๑๕. ๖๑๖. ๖๑๗. ๖๑๘. ๖๑๙. ๖๒๐. ๖๒๑. ๖๒๒. ๖๒๓. ๖๒๔. ๖๒๕. ๖๒๖. ๖๒๗. ๖๒๘. ๖๒๙. ๖๓๐. ๖๓๑. ๖๓๒. ๖๓๓. ๖๓๔. ๖๓๕. ๖๓๖. ๖๓๗. ๖๓๘. ๖๓๙. ๖๔๐. ๖๔๑. ๖๔๒. ๖๔๓. ๖๔๔. ๖๔๕. ๖๔๖. ๖๔๗. ๖๔๘. ๖๔๙. ๖๕๐. ๖๕๑. ๖๕๒. ๖๕๓. ๖๕๔. ๖๕๕. ๖๕๖. ๖๕๗. ๖๕๘. ๖๕๙. ๖๖๐. ๖๖๑. ๖๖๒. ๖๖๓. ๖๖๔. ๖๖๕. ๖๖๖. ๖๖๗. ๖๖๘. ๖๖๙. ๖๗๐. ๖๗๑. ๖๗๒. ๖๗๓. ๖๗๔. ๖๗๕. ๖๗๖. ๖๗๗. ๖๗๘. ๖๗๙. ๖๘๐. ๖๘๑. ๖๘๒. ๖๘๓. ๖๘๔. ๖๘๕. ๖๘๖. ๖๘๗. ๖๘๘. ๖๘๙. ๖๙๐. ๖๙๑. ๖๙๒. ๖๙๓. ๖๙๔. ๖๙๕. ๖๙๖. ๖๙๗. ๖๙๘. ๖๙๙. ๗๐๐. ๗๐๑. ๗๐๒. ๗๐๓. ๗๐๔. ๗๐๕. ๗๐๖. ๗๐๗. ๗๐๘. ๗๐๙. ๗๑๐. ๗๑๑. ๗๑๒. ๗๑๓. ๗๑๔. ๗๑๕. ๗๑๖. ๗๑๗. ๗๑๘. ๗๑๙. ๗๒๐. ๗๒๑. ๗๒๒. ๗๒๓. ๗๒๔. ๗๒๕. ๗๒๖. ๗๒๗. ๗๒๘. ๗๒๙. ๗๓๐. ๗๓๑. ๗๓๒. ๗๓๓. ๗๓๔. ๗๓๕. ๗๓๖. ๗๓๗. ๗๓๘. ๗๓๙. ๗๔๐. ๗๔๑. ๗๔๒. ๗๔๓. ๗๔๔. ๗๔๕. ๗๔๖. ๗๔๗. ๗๔๘. ๗๔๙. ๗๕๐. ๗๕๑. ๗๕๒. ๗๕๓. ๗๕๔. ๗๕๕. ๗๕๖. ๗๕๗. ๗๕๘. ๗๕๙. ๗๖๐. ๗๖๑. ๗๖๒. ๗๖๓. ๗๖๔. ๗๖๕. ๗๖๖. ๗๖๗. ๗๖๘. ๗๖๙. ๗๗๐. ๗๗๑. ๗๗๒. ๗๗๓. ๗๗๔. ๗๗๕. ๗๗๖. ๗๗๗. ๗๗๘. ๗๗๙. ๗๘๐. ๗๘๑. ๗๘๒. ๗๘๓. ๗๘๔. ๗๘๕. ๗๘๖. ๗๘๗. ๗๘๘. ๗๘๙. ๗๙๐. ๗๙๑. ๗๙๒. ๗๙๓. ๗๙๔. ๗๙๕. ๗๙๖. ๗๙๗. ๗๙๘. ๗๙๙. ๘๐๐. ๘๐๑. ๘๐๒. ๘๐๓. ๘๐๔. ๘๐๕. ๘๐๖. ๘๐๗. ๘๐๘. ๘๐๙. ๘๑๐. ๘๑๑. ๘๑๒. ๘๑๓. ๘๑๔. ๘๑๕. ๘๑๖. ๘๑๗. ๘๑๘. ๘๑๙. ๘๒๐. ๘๒๑. ๘๒๒. ๘๒๓. ๘๒๔. ๘๒๕. ๘๒๖. ๘๒๗. ๘๒๘. ๘๒๙. ๘๓๐. ๘๓๑. ๘๓๒. ๘๓๓. ๘๓๔. ๘๓๕. ๘๓๖. ๘๓๗. ๘๓๘. ๘๓๙. ๘๔๐. ๘๔๑. ๘๔๒. ๘๔๓. ๘๔๔. ๘๔๕. ๘๔๖. ๘๔๗. ๘๔๘. ๘๔๙. ๘๕๐. ๘๕๑. ๘๕๒. ๘๕๓. ๘๕๔. ๘๕๕. ๘๕๖. ๘๕๗. ๘๕๘. ๘๕๙. ๘๖๐. ๘๖๑. ๘๖๒. ๘๖๓. ๘๖๔. ๘๖๕. ๘๖๖. ๘๖๗. ๘๖๘. ๘๖๙. ๘๗๐. ๘๗๑. ๘๗๒. ๘๗๓. ๘๗๔. ๘๗๕. ๘๗๖. ๘๗๗. ๘๗๘. ๘๗๙. ๘๘๐. ๘๘๑. ๘๘๒. ๘๘๓. ๘๘๔. ๘๘๕. ๘๘๖. ๘๘๗. ๘๘๘. ๘๘๙. ๘๙๐. ๘๙๑. ๘๙๒. ๘๙๓. ๘๙๔. ๘๙๕. ๘๙๖. ๘๙๗. ๘๙๘. ๘๙๙. ๙๐๐. ๙๐๑. ๙๐๒. ๙๐๓. ๙๐๔. ๙๐๕. ๙๐๖. ๙๐๗. ๙๐๘. ๙๐๙. ๙๑๐. ๙๑๑. ๙๑๒. ๙๑๓. ๙๑๔. ๙๑๕. ๙๑๖. ๙๑๗. ๙๑๘. ๙๑๙. ๙๒๐. ๙๒๑. ๙๒๒. ๙๒๓. ๙๒๔. ๙๒๕. ๙๒๖. ๙๒๗. ๙๒๘. ๙๒๙. ๙๓๐. ๙๓๑. ๙๓๒. ๙๓๓. ๙๓๔. ๙๓๕. ๙๓๖. ๙๓๗. ๙๓๘. ๙๓๙. ๙๔๐. ๙๔๑. ๙๔๒. ๙๔๓. ๙๔๔. ๙๔๕. ๙๔๖. ๙๔๗. ๙๔๘. ๙๔๙. ๙๕๐. ๙๕๑. ๙๕๒. ๙๕๓. ๙๕๔. ๙๕๕. ๙๕๖. ๙๕๗. ๙๕๘. ๙๕๙. ๙๖๐. ๙๖๑. ๙๖๒. ๙๖๓. ๙๖๔. ๙๖๕. ๙๖๖. ๙๖๗. ๙๖๘. ๙๖๙. ๙๗๐. ๙๗๑. ๙๗๒. ๙๗๓. ๙๗๔. ๙๗๕. ๙๗๖. ๙๗๗. ๙๗๘. ๙๗๙. ๙๘๐. ๙๘๑. ๙๘๒. ๙๘๓. ๙๘๔. ๙๘๕. ๙๘๖. ๙๘๗. ๙๘๘. ๙๘๙. ๙๙๐. ๙๙๑. ๙๙๒. ๙๙๓. ๙๙๔. ๙๙๕. ๙๙๖. ๙๙๗. ๙๙๘. ๙๙๙. ๑๐๐๐.

๕. ๑. จักดำเนอรในเบอง จักกล่าวความในทอน. คำเนอร คือ คำเนรความ, เขาความว่า กล่าวความ. เบอง ว่าส่วนหรือทอน. ๒. พงศาวดาร 'วงศ์พระอวการ' เขาความว่า เรื่องที่ว่าด้วยเรื่องกษัตริย์ ซึ่งนับถือกันว่าเป็นพระนารายณ์แย่งภาคกลงมาเกิด เพราะฉะนั้นคำ 'พงศาวการ' จึงเป็นการเรียกได้แต่ผู้นับถือไสยศาสตร์เท่านั้น. ถ้าจะเรียกทั่วไปท่านจึงใช้ว่า 'ประวัติการ' ถ้าเป็นตำราพงศาวการ ท่านใช้ว่า 'ประวัติศาสตร์'. ๓. เหตุแผ่นดิน 'เหตุการณแห่งแผ่นดิน' เขาความว่า เหตุการณแห่งบ้านเมือง. ๔. เจ้าหล้า คือเจ้าแผ่นดิน. หล้า ว่า แผ่นดิน, โลก. ๕. สำนาร แผลงจาก สาร ที่แปลว่าหนังสือ เช่น สารตรา คือหนังสือประทับตรา. เสนาะโสดสำนาร คือหนังสือที่เพราะพริ้งแก่หู. ๖. นฤเบศ คือ นฤ+อศ ว่าพระราชา ผู้ยิ่งใหญ่ หรือผู้ยิ่งใหญ่กว่าพระราชา คือพระเจ้าจักรพรรดิ. สมณนามนฤเบศ 'นเรศวร นรินทร์' [อ่าน นเรศวร]

๑๗๕

ตะเลงพ่าย

นารีนา] แปลว่าพระนามพระราชารู้เป็นใหญ่กว่า 'นเรศวร'
 กษัตริย์ (นรินทร์=กษัตริย์) ๗. เอรสโทไท้ พระโอรส
 สองพระองค์ คือ พระนเรศวร กับ พระเอกทศรถ. ๘. เมรุ
 ในที่นี้ว่า ที่เผาศพเจ้านายชั้นสูง ทำเป็นปราสาทสี่หน้า
 มีขอกแหลมอย่าง พระที่นั่งคุสีตมหาปราสาท คุ้มเครื่อง
 กำมะลอ. เมรุมาศ คือพระเมรุทอง ใช้สำหรับกษัตริย์.
 ๙. อธิกทานอำนาจ ของถวายทานยิ่งใหญ่อ. ๑๐. ทวย
 เนืองเนกบรรพชิต คือ 'ทวยชเนกบรรพชิตเนืองนอง' ความ
 ท่อ กัวยรรคกันว่า แก่หมู่ภิกษุ เป็น อเนกมากมาย. เนือง
 คือ เนืองนอง. เนก คือ อเนก ทั้ง อ. ข้างหน้า. คำเช่นนี้
 มักมีในคำประพันธ์เสมอ เช่น อธิยติ เนิน อธิก, อภิรมย์
 เป็น อภิรมย์ ฯลฯ. ๑๑. นiramibberrana ๆ คือ นiramibb
 บรรณาการ แปลว่า บรรณาการที่ไม่มีเครื่องล่อ. บรรณาการ
 ตามธรรมคามาหมายถึง สิ่งของที่พระราชารู้ไปถวายแก่พระราช
 ประเทศอบ. แต่ที่นหมายถึงการกุศลที่พระนเรศวร และพระ
 เอกทศรถทรงบำเพ็ญถวาย พระราชบิดา คือ พระมหาธรรม
 ราชารู้เสด็จสวรรคตไปแล้ว. นiramibb (นिर + आमिष) ไม่มี
 เครื่องล่อ กล่าวคือไม่มีใครให้สินบนให้สินจ้างหรือให้รางวัล
 เลย ที่ทรงกระทำนเองจากเตนนา เป็น กตัญญู ต่อ พระราช

คำอธิบายศัพท์

๑๗๕

บิคาโดยแท้. ๑๒. แต่เอกาทศรุต คือแต่เอกาทศรุต คำ
 ‘แต่’ หรือ แต่ คือ แก่ นั่นเอง แต่ที่นต้องการสัมผัส
 จึงใช้รูป. ท่านคงถือหลักอย่างทุ่งเป็นทุ่ง ฯลฯ ๑๓. เนา
 อุปราชสมบัติ ‘อยู่ครองสมบัติเป็นอุปราช’ คือตั้งให้เป็น
 พระอุปราชที่เรียกกันว่าวังหน้า. ๑๔. สองธำรงราชประยูร
 ทั้งสองพระองค์ คือ พระนเรศวร และ พระเอกาทศรุต ทรง
 ปกครอง พระประยูรญาติให้ร่มเย็นเป็นสุข. ๑๕. ชื่อเต็ม
 ของกรุงเก่า ว่า ‘กรุงเทพมหานคร ขจรทวารวดี ศรีอยุธยา
 มหากิจภพ นพรัตนราชธานี บวรรมย์อุดมพระราชนิเวศมหา
 สถาน’ ในที่นี้เพื่อได้คล้องสัมผัสสรวาย จึงต้องเติมและตัด
 ย่างตามควร. สุกส์นี้ ว่า กงาม หรือ งามตา. ศรีอยุธยา
 คือ ศรีอยุธยา + อิศ แปลว่า กรุงศรีอยุธยาเป็นเมืองหลวง.
 ขง ว่าคงทน เช่น ยืนยง, ว่างามสง่า เช่น ยะยง, ยรรยง.
 อลงกต ว่า ตกแต่งดีแล้ว. อลงกตภพ หมายความว่า
 เป็นบ้านเมืองที่ตกแต่งงดงาม. (ภพ=บ้านเมือง). องค์อวตาร
 สิงสถิต คือเป็นที่อยู่ของพระอวตารคือพระนารายณ์แบ่งภาค
 ลงมาเกิด (ดูข้อ ๓.๓). สุเรนทร์ประสิทธิ์รังสรรค์ เขา
 ความว่า พระอินทร์สร้าง. สุเรนทร์ คือ สุร + อินทร = จอม
 เทวคา คือพระอินทร์. ประสิทธิ์ ทำให้สำเร็จ คือสร้าง.

๑๗๖

ทะเลงพาย

รังสรรค์ ก็ว่าสร้างเหมือนกัน เป็นศัพท์ซ้อนกัน อย่าง 'คชสาร'.

๑๖. มวลมัตย์มนตรี คือ มวลอมาคย์มนตรี ใต้แก่ขุนนาง
ที่ปรึกษาทั้งมวล. มาคย์ ทั้ง อ. ข้างหน้า (ดูข้อ ๕. ๑๐)
มวลมาคย์ [อ่านมวนมาค] ถ้ามี อ. นำหน้า เป็น อมาคย์
[อ่าน อะ—หมาค]. ๑๗. ยโคธรร 'ทรงยศ' ไชราณใช้เรียก
เมืองหลวงของเขมร แต่ครั้งยังอยู่ที่นครธม (คือนครวัด
เดี๋ยวนี้) ว่ากรุงยโคธรร เพราะปราสาทและของก่อสร้างอื่นๆ
ที่สร้างที่นั่นโดยมากมีชื่อขึ้นต้นว่า 'ยโคธรร' ท่านจึงเลยใช้
ต่อมา. ๑๘. อินทรปรัสถ์ ส. (ม. อินทปรัสถ์) เป็นชื่อเมือง
ในอินเดียฝ่ายเหนือ ครั้งไชราณ มีในเรื่องมหากาพย์ทูลี ว่า
เป็นเมืองของกษัตริย์ปาณฑพ, ภายหลังพวกอินเดียนำศาสนา
พราหมณ์มาให้เขมร จึงตั้งชื่อเมืองเขมรว่า นครอินทรปรัสถ์
ตามตำนานของตน. ๑๙. กุรุรัฐิ 'แคว้นกุรุ' เป็นชื่อแคว้น
หนึ่งในอินเดียฝ่ายเหนือครั้งไชราณในมหากาพย์ทูลี ว่าเช่น
แคว้นของกษัตริย์ไกรพ และปาณฑพ ต่างแบ่งกันอยู่คน
ละส่วน. ส่วนของพวกไกรพผู้ลุ่มพีเรียกเมือง 'หัตตินาบุตระ'
ส่วนของพวกกษัตริย์ปาณฑพผู้ลุ่มก้องเรียกเมือง 'อินทรปรัสถ์'
พวกขอมที่นับถือศาสนาพราหมณ์จึงเอาชื่อนี้ไปเรียกเมืองเขมร
ตามที่ตนนับถือ เข้าเรื่องกับเมืองอินทรปรัสถ์ ๒๐. กัมพูช

คำอธิบายศัพท์

๑๗๗

เพศพิสัย 'เขตต์แดนแห่งคนเพศชาวมัมพูชา' หมายถึงเมือง
 เขมร คำว่า กัมพูช หรือ กัมโพช ที่เรียกว่าเมืองเขมรนี้
 ก็ตั้งขึ้นตามอย่างพวกอินเดียเหมือนกัน, เพราะในอินเดียมี
 แคว้นหนึ่งเรียกว่ากัมโพช. ไทยเราจึงเรียกเมืองเขมรว่า
 กัมพูช, กัมพูชา หรือ กัมโพช มาจนบัดนี้. ๒๑. ความว่า
 ถ้าใครได้เป็นเจ้าเมืองเขมร มั่งคั่งมั่งนวย ก่อการทูลวิทิศพิพาล
 สืบเชื้อมาแต่บรรพบุรุษแต่แรก. เถลองถวัลย์ ครอบราชสมบัติ.
 โมหันต์ ทายอดคด้วยความเขลา. โดยสันดาน โภยสืบ
 เนืองกันมา. ๒๒. ครั้นบรมราชอัยยกา 'ครึ่งสมเด็จพระเจ้าคำ'
 คือสมเด็จพระเจ้าจักรพรรดิ ผู้เป็นพระเจ้าตาพระนเรศวร.
 ๒๓. ราญรบหัวเมืองเนอง เบองบูรพทิศไปถิ่น คือมารบ
 เอาเมืองที่ติดต่อกันทาง ตะวันออกแล้วกวาดค้อนครอยครวไป
 ถิ่นของตน. ๒๔. ยাত্র, ยাত্রา แปลว่า ไป, เจริไป, ยกไป
 เช่น พยุหยาตรา เจริกระบวนไป. โยธี, โยธิน ว่าผู้มีพลรบ
 คือ นายทัพ, นายทหาร. แต่ที่นี้หมายความว่า กองทัพ. ยাত্র
 โยธีไปยุทธี แปลว่า ยกกองทัพไปรบ. ๒๕. นัก เขมรว่า
 คน, ท่าน. เสด็จ ว่า เจ้า. นักเสด็จ ว่า พระเจ้า. นักเสด็จ
 ผ่านเฝ้า 'พระเจ้าปกครองเหนือฉม' คือ พระเจ้าแผ่นดิน.

๑๗๘

ทะเลงฟ้าย

๒๖. เจ้าแฉวก ‘พระเจ้ากรุงแฉวก’ หมายถึงเจ้าเมืองเขมร เพราะเมืองหลวงเขมรย้ายจากนคร อมมาคง อยู่ใหม่ เรียกว่า กรุงแฉวก (เขมรว่า ลองแวก). ๒๗. อัยยยุทธ์ คือ อัยยัทพ์, เด็กรบกัน. ๒๘. นักพระสัตถา ชื่อเจ้าเขมร องค์หนึ่ง ผู้มาชิงราชสมบัติเมืองเขมร คำ ‘นักพระ’ หรือนักองค์ ใช้นำหน้านามเจ้าเขมรอย่าง ‘พระองค์’ ของไทย. นักพระสัตถา ก็คือพระองค์สัตถานั่นเอง. ๒๙. โรมพิภพ จึงฉัตร ครอบ้านเมืองชิงราชสมบัติ. ฉัตร หมายถึงเศวตฉัตรที่กันเป็นเกียรติยศพระเจ้าแผ่นดิน. จึงฉัตร ในที่นี้ หมายความว่าชิงเอาตำแหน่งพระเจ้าแผ่นดิน อย่างที่เรียกว่าชิงบัลลังก์. ๓๐. มาเยือน ตามธรรมดาว่ามาเยี่ยม, แต่ที่นี้ว่ามาเหยียบแดน คือมารบ. ๓๑. พระปิ่นบิตูราช ‘พระราชบิดาผู้ทรงปิ่นขัณฑ์คือเป็นใหญ่’ หมายถึงพระราชบิดา พระนเรศวร คือ สมเด็จพระมหาธรรมราชา. ๓๒. ขอมแขก แดกตายตากพสุธา ‘คือเขมรผู้เป็นแขกเมือง’ เขา หมายความว่า เขมรคนต่างก้าว. (ไม่ใช่ชาติเขมรและชาติแขก) และทัพเขมรนั้นนอนตายแถมอยู่เห็นแผ่นดิน อย่างของที่เขาตากแดดกลมไว้บนดิน. ๓๓. เสียพระจำปาเอารส ขาดคอคชกินเมือง พระจำปาโอรสเจ้าเมืองเขมรตาย เมื่อชน

คำอธิบายศัพท์

๑๙๑

ข้างกัน (ข้างรั้งกัน) แล้วฝ่ายเขมรก็กลับไปเมืองพน.
 โขราณนิมการข้างรั้งกัน เรียกว่าอุททกัตถ์ (รบข้าง)
 ผู้ถูกข้าศึกฆ่าตายบนคอข้าง เรียกว่า ซากคอช หรือ
 ซากคอข้าง. ๓๔. ทฤษฎี ใช้อย่างเดียวกัน ทฤษฎี คือ
 ถือทฤษฎีมานะ และมีความต่อไปว่า เริ่มรัชกษณพชาย (นัก
 พระสัตถา) ให้ผันแปรคิประทุษร้ายกรุงสยามเหมือนคังเคิม.
 ๓๕. ผ่อนเอาพลมาลาด คิคอธิบายผ่อนผันตั้งกองทัพมาลาด
 ตระเวนสอดแนม. กวาดนิกรประชา ครั้นได้ช่องก็กวาด
 ครอบครวัของไทยไป. ๓๖. แลบชั้นอ่อนชม ถึงจะชมอะไร
 อื่น ๆ ก็ดูไม่แฉ่มชื่น. ๓๗. บร้างได้ไกรบ่ง ปลั่งใจเจ็บญาม
 ไม่ได้คนบ่งหนามในอก (คือความเจ็บใจ) เลยการโล่ง
 ความเจ็บใจก็ไม่มี. บร้าง แปลว่า ไม่ได้. ๓๘. ขอบแต่
 ขอมสักตั้ง 'ขอบ' หมายถึง ขอบคุณ. แต่ขอม, คือแก่
 เมืองเขมร (กุ ๕.๑๒). สักตั้ง คือ สักพักหนึ่ง, สักครึ่งหนึ่ง
 เป็นสำนวนต่อความต้นว่า 'พระราชบิดาท่วนทิวงคตเสียก่อน
 ยังมีทันที่จะยกทัพไปทำการคอบแทบ, และวรรคนพคเป็นการ
 ประชดว่า เพื่อเป็นการขอบคุณแก่เขมรแก่สักครึ่งหนึ่ง เขา
 ความตรง ๆ ว่า เพื่อเป็นการแก้เผ็ดแก่เขมร. ๓๙. ควรไป
 รั้งรอนเจ็ญ คือ ควรไปรบตัดความลำยาก. รั้ง คือรบ.

๑๘๐

ทะเลงฟ่าย

๔๐. แผลงฟ่ายให้เป็นเพื่อน ปรายปรามบ้านเมืองให้ฉิบหาย กลายเป็นข้า. ๔๑. แสนยา ออกจากคัพท์ เสน ว่า ทหาร, เสนา ว่า กองทหาร, และเสนี้ ผู้มีกองทหาร, คือนายทัพ, แสนยะ ว่า กองทัพ. แต่มีกัใช้ควบกับคำอื่นว่า ‘แสนยากว’ (หมู่กองทัพ) ‘แสนยานุภาพ’ (กำลังของทัพ) เลยใช้กันว่า ‘แสนยา’ ทั่วไป หมายความว่า กองทัพทุกกัน. ๔๒. พอพิรุณ แผลงฟ่าย พอฝนไม่มีในท้องฟ้า, คือสิ้นฤดูฝน. แผลง ทำให้เกิดขึ้นให้สะอาค, หมดจก. ทั้หมายความว่า ไม่มี. พิรุณ ฝน มาจาก วรุณ ใน ม.ส. เป็นชื่อเทวดาผู้บันดาลฝน, หมายถึงฝนก็ได้.

๖.๑. คำว่าอัสตง ‘แคว้นตะวันตก’ หมายถึงแคว้นมอญ ซึ่งในครั้งนั้นพะม่ามาครอบครอง. เขาเมืองหงสาวดีของมอญ เป็นเมืองหลวง, ที่เราเรียกว่าพระเจ้าหงสาวดีนั้น หาใช่เจ้าเมืองมอญไม่ ที่จริงเป็นเจ้าเมืองพะม่า. ๒. ฝ่ายพสุธารออก ทิศ ‘ฝ่ายประเทศทิศตะวันออก’ หมายถึงประเทศสยาม. พสุธาร เพ็ญจาก ส. พสุนธรา แปลว่า แผ่นดิน หรือประเทศ. ๓. ผ่านทวีป ‘ครองทวีป’ หมายความว่า ครองเมือง. ๔. เสวย สวรรยา ‘คือเสวยราชสมบัติ’ ใต้แก่ครองเมือง สวรรยา คัก มาจาก ไศสวรรย์ (ดูในข้อ ๔.๑.) ๕. พระป็นบักชายตรี

คำอธิบายศัพท์

๑๘๑

‘พระปิ่นปักโลก’ คือพระเจ้าแผ่นดิน ๖. พิภพ ตรีศ
 ปรีกษา, ตรีศทวาริอ. ๗. นครรามินทร์ ‘เมืองพระรามผู้เป็น
 ใหญ่’ หมายถึงกรุงศรีอยุธยา คือกรุงเก่า เพราะเราตั้งตาม
 เมืองอยุธยาของพระรามในเรื่องรามเกียรติ์. ๘. ชิงฉัตร แแย้ง
 กัน ขึ้นพระเจ้าแผ่นดิน. ฉัตร หนึ่ง หมายถึงตำแหน่งพระเจ้า
 แผ่นดิน, เพราะพระราชบัลลังก์พระเจ้าแผ่นดินไทยมีเศวต
 ฉัตร ๙ ชั้นกันอยู่เบื้องบนเป็นพระเกี้ยวทิพย์. ๙. เพื่อภษัตริย์
 สองผู้ บำรุงรู้เหตุผล ความ ๒ พรรคนเกี่ยวกับความเขื่อง
 กันด้วยรวมความว่า เพื่อภษัตริย์สองพี่น้อง คือ พระนเรศวร
 กับพระเอกาทศรถ จะเกิดสู้รบกันขึ้น เพื่อแย่งราชสมบัติกัน
 ก็อาจเป็นไปได้, เรา (เมืองหงสาวดี) ก็ยังไม่รู้เหตุผลประการใด.
 ๑๐. แม้นไ้เปรียบเป็นที่ โจมจี้ย่ำภพ ถ้าบ้านเมืองไม่
 เรียบร้อย (คือเกิดแย่งราชสมบัติกัน) ก็ให้โจมตีย่ำเอา
 บ้านเมืองที่เคียว. ๑๑. ยศยศ ผู้ทรงยศ. คำ ‘ยศ’ หนึ่ง
 เป็นสร้อยบท ใ้เข้ามาเพื่อให้คล้องจองกันเท่านั้น เช่น
 แขนแมน ลูกเท้า เป็นต้น. ๑๒. แดนปราจีน ‘แดนตะวันออก’
 หมายถึงเมืองไทย (ที่ถูกควรเป็นปราจีน) แต่ที่นี้
 ค้องการให้รับสัมพัทธ์กับ ‘อิน’ วรรคหน้า. ๑๓. ถึงมาต
 ‘ถึงการฆ่า’ คือถึงตาย. ๑๔. ษะชดบัญญัติ ตรีศประชก,

๑๙๒

ทะเลงพ่าย

ทริสแตกกัน. ๑๕. ไปพักนอนว่าใช่ ให้ช้หวงชห้าม ไม่ต้อง
 รอวิงวอนหรือใช้ใครให้ทูลพระบิดาให้ห้ามทวง? รวมใจความ
 ว่า โอรสพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาขึ้นกล้าหาญในการสงคราม
 แท้ ๆ, ไม่เป็นแค่แสดงตนว่า กล้าหาญรับอาสาออกสู้ศึก
 อย่าง คึกคัก, แล้วก็ทำอุบาย ว่าวอน หรือ ใช้ คนไปทูลให้
 พระราชบิดาให้ห้ามทวงไว้. ๑๖. อภิปรายตามธรรมดา
 แปลว่าไม่มีกำหนด, ในที่นี้หมายความว่า อธิบายชายหน้า
 เป็นที่สุด. ๑๗. บทมูล 'ที่คังแห่งเท้า' ใช้อย่างเดียวกับ
 บทมูล. ประณตบทมูล เขาความว่า กราบพระบาท.
 ๑๘. จตุรงค์ 'มีส่วนสี่' ในที่นี้หมายถึง จตุรงค์เสนา คือ
 กองทัพ ๔ เหล่า ได้แก่เหล่าช้าง, ม้า, รถ, และเหล่าวายุ คือ
 พลเทีรเท้า. จัตจตุรงค์ ในที่นี้รวมความว่า จัตกกองทัพ.
 ๑๙. นุสนธิ ละจาก อนุสนธิ คือข้อความที่กิดต่อกันมา.
 ทราบนุสนธิ ในที่นี้หมายถึง ทราบข้อความ. ๒๐. โดย
 กระทรวงพยุหบาตร ตามทำเนียบการยกกองทัพ.

๗.๑. หนุ่มหน้า หน้าเป็นสาวพริ้ง. หนุ่ม ในที่นี้
 หมายความว่า 'รื่น' จะเป็นชายหรือหญิงก็ได้แล้วแต่ความ.

๘.๑. อยู่ถ้ำทูลสนอง อยู่คอยทูลตอบท่านรับสั่งถาม
 ที่ถูกควรเป็น 'อยู่ท่า' แต่ในที่นี้ต้องการโท.

คำอธิบายศัพท์

๑๘๓

๑๐.๑. จากสร้อย ‘หากสายสร้อย’ ที่นี้หมายความว่า ‘หากสาวที่รัก’ ในคำประพันธ์มักเรียกเครื่องประดับขี้ผึ้ง, ดอกไม้ขี้ผึ้ง, ดวงตาขี้ผึ้ง, ดวงใจขี้ผึ้ง, แทนหญิงคู่รัก.

๑๑.๑. ทูรกันดาร ไตรราช เสนอนา ‘ทูรกันดาร’ เป็นคำไทยเราประกอบขึ้นใช้ คือ ‘ทูส+กันดาร’ หมายความว่า ทางลำบากยากแค้น. รวมความว่า ‘พระเสด็จไปทางลำบากแห่งใด ไปรศทรมลยอกให้ทรายด้วย’.

๑๒.๑. รอน อริราช ‘กัศราศัศตู’ หมายความว่า รบศึก. ๒. ว้าง สวาทว่าห้วนถวิล ว้าง คือ ว้าง (เพราะต้องการโท) สวาท ที่นี้หมายถึงการเซยชมกันฉันทวิเมียง, รวมความว่า ‘ห่างการเซยชมกันทำให้ว่าเหว่คิวิตกไปต่าง ๆ’. ห้วนถวิล คือ คิกหวากห้วน หมายถึงคิวิตกไปต่าง ๆ.

๑๓.๑. ดาลสุชุลธารา คือ ‘ดาล อัสสุชุลธารา’ แปลว่า ยังเกิดท้อแห่งน้ำตา.

๑๔.๑. อยู่ว่าวังขัง คือ อยู่เปล่าเปลี่ยวในวังทั้งห้องขัง.

๑๗.๑. นิ่มน่อง นิ่มผู้มีเนื้อตัวและกิริยามรรยาทอ่อนละมุนน่ารัก หมายถึงพระสนม. ๒. อย่าพิลาปเยี้ยวกลางสี่กหน้า อย่าร้องไห้ว่าไรเลย, จะเป็นกลางไปในการศึกกษายหน้า. ๓. บ่ร้างรสขำ ไม่ร้างหากรสรักไปนานดอก.

๑๘๔

ทะเลงพ่าย

๑๘.๑. ไข่เชิงข้ง มีไข่ทำชั้นเชิงถ้วยเกลี่ยกข้ง.
 ๒. อยู่ถ้ำกินสม อยู่คอบท่าเอนถับคินมาสู่สมอีก. (ใช้
 'ถ้ำ' เพราะท้องการโท).

๑๙.๑. ฤแรมห้อง 'ไม่จากห้อง' คืออยู่กับห้อง
 รวมความว่า 'ห่างผิว' แต่อยู่กับห้อง จะอยู่ที่ใครชม.
 ถนอม เขาความว่า ชม.

๒๐.๑. ไพรพนอม คือ บ้า, เขา. พนม จาก 'พนม'
 ว่าภูเขา. ๒. เสวยวัง อยู่ถ้ำ ครองวังอยู่ท่า. เสวย ว่ารับ,
 กิน, เสพ แต่กินใช้เป็นสำนวนอย่าง 'กินเมือง' ว่า ครอง
 เมือง. (ใช้ 'ถ้ำ' เพราะท้องการโท). ๓. เมื่อศึกนึกตั้งหน้า
 ตัดน้องหน่วงหาญ ไปทำศึก ถ้านึกคิดพันถึงเมียอยู่ ก็อา
 หน่วงเหนี่ยวความกล้าหาญให้หมดไปได้. เมื่อ หรือ เมื่อ
 แปลว่า ไป.

๒๓.๑. รังสีเฉกฉายฉัน แสงส่องสว่าง. คำ 'เฉก'
 'ฉาย' และ 'ฉัน' ๓ คำนี้แปลอย่างเดียวกันว่า ส่อง, ส่องสว่าง,
 สุกใส. 'เฉกฉายฉัน' ที่นี้รวมความที่ว่า ส่องสว่าง เท่านั้น.
 ๒. รัตพิศตร์ [อ่านรัตตะพิศ] เลื่อนจาก รัตพิศตร์ คือ- ผัวรัก,
 หมายความว่า ผัวคาคอนั้นเอง. ๓. มกรแก้วเกยุร กำไล
 ประดับแก้วลายมังกร. ๔. อิศเรศรามัญ พระเจ้าแผ่นดิน

คำอธิบายศัพท์

๑๘๕

เมืองมอญ ซึ่งขณะนั้นพระมามีครอง. คำ อิศเรศ ละทากอิศวรเศ
(อิศวร+อิศ) แปลว่า ผู้เป็นใหญ่ยิ่ง. ๕. แสดงเดชผังผาย
ทรงกำเนียรอย่างแสดงอำนาจ. ผังผาย ว่า แล่นไป ทนหมาย
ความว่า ทรงกำเนียรไป.

๒๔. ๑. เสด็จเสด็จตัว ไปทำศึกสำหรับบ้านเมือง. ตัว
ทนหมายความว่าบ้านเมือง.

๒๕. ๑. อยู่ชยี่ ทนเขนค้าย่อเรียก กรุงศรีอยุธยา, หมายถึง
ความว่า กรุงศรีอยุธยา อย่าพินเงอมมือพ่อเลย.

๒๖. ๑. อย่าพะ พื่อได้ อย่าต้านทานพ่อได้.

๒๘. ๓๑. พระเจ้าหงสาวดี สอนพระมหาอุปราช ใจความ
ว่า ๑. เอาใจทหาร, ๒. อย่าชลาศ, ๓. อย่าโง่เขลาเบาความ,
๔. รู้จักกระบวนศึก, ๕. รู้วิชารบ, ๖. รู้วิธีตั้งค่าย,
๗. ม้าเห็นนายทัพ, ๘. ท้องปากเพ็ชร.

๓๑. ๑. เสด็จ ทนคอตคัคค หมายถึงรบชนะ.

๓๒. ๑. พัทธกอ ซื่อซ้างทรงของพระมหาอุปราช.
๒. เครื่องพุดตาล เครื่องถายคอกพุดตาล. ๓. คลายคชบาท
'เคลือนเท้าซ้าง' คือซ้างเกิรไป.

๓๔. ๑. ไอยรา ซ้าง.

๑๙๖

ทะเลงพาย

๓๕. ๑. เทรอด (เซ็ค) สวม, ไล่. คำ 'เทรอด' ถ้าเป็นนาม
 แปลว่า เครื่องสวมศีรษะ, หมวก. ถ้าเป็นกริยาแปลว่า สวม, ไล่.
 ๒. วลัยเลศสอดพลุ 'กำไลเลศสวม' คือ
 ปลอกที่สวมงาช้างเป็นเครื่องประดับ. ๓. ขนคอง่าขอกำ ทวี
 นายที่พขคอง่าขอกำประดับทองกำง่า. ตามธรรมเนียม
 คนที่ขคอง่าเรียกว่า หมอข้าง, คนที่ท่าย้าง เรียกว่า ควาญ, ที่
 กลางหลังข้างมีขมมีหลัง คาคาลัยประทุนเรือ ข้างที่ทำขคอง่า
 ผู้เป็นนายนั้นในขณะนั้น. แต่ในเวลาสงครามผู้เป็นนายที่ขคอง่า
 หมอข้าง, กลางหลังข้างทำเป็นขมไม่มีหลังคาลัยสำหรับเอาไว้
 อารูขต่าง ๆ มีพนักงานอยู่ประจำเรียกว่ากลางข้าง ถือแพนหาง
 นกยูงเพื่อโบกให้สัญญาณตามคำสั่งนาย หรือหยิบอารูให้นาย
 ตามต้องการ, แล้วมีความดีขอคุมท่ายเรียกว่าท่าย้าง ถ้า
 เป็นข้างที่คนสำคัญ เช่นพระเจ้าแผ่นดินก็ มีพระเทเวศร์คุมท่าย
 ข้างทั้ง ๔ ท่ายไปด้วย เพื่อมิให้ศัตรูมาทำอันตรายแก่ท่าย้าง
 นั้นได้ เรียกว่า ขคอง่าทหรือสี่ท่าย้าง. ๔. มยุรฉัตร
 'ฉัตรหางนกยูง' ทนหมายถึงฉัตรที่ขคอง่ากลางข้าง. แก้ว
 ทนหมายถึงความว่าประเสริฐ. ชุมสาย เป็นคำเรียกฉัตร ที่มีสาย
 ไหมห้อยวิมระขายคล้ายเฟืองใช้ว่า ฉัตรชุมสาย. ๕. อภิรัม
 เครื่องแห่ประดับ พระเกียรติยศมีฉัตร คนถือเรียงเป็นคู่ ๆ

คำอธิบายศัพท์

๑๘๗

มีกรรขิงรูปคล้ายกลดข้อมๆ เป็นต้น เกวหน้าและหลังพระเจ้า-
แผ่นดิน เรียกเป็นสามัญว่า 'เครื่องพระอภิรม'. ๖. สระพร้อม
คือ พร้อมใช้ให้เข้าสัมผัสกันกับ 'สระพรั้ง' ในวรรคหลัง.
๗. แน่นนันต์ คือ แน่นอนันต์ 'แน่นไม่มีที่สุด' เอาความว่า
แน่นติดๆ กันไปไม่มีใครมีที่สุดเลย.

๓๖. ๑. คเชนทร์พยุหบาตร การเกี่ยวกระบวนทัพข้าง.
คเชนทร์ คือ คช+อินทร์=พญาข้าง แต่ที่หมายถึงข้างสามัญ
คำ 'อินทร์' เป็นสกรรณ (ดูข้อ ๑. ๑๘) แล้วกล่าวถึงหน้าที่ข้างใน
กองทัพเช่น ข้างข้าง, ข้างกัน, ข้างแซง, ข้างแทรก, ข้างแปรก
[อ่านประแทรก], ข้างค้ำค้ำ, ข้างรักษา ฯลฯ (ผู้ต้องการรู้ควร
ศึกษาเป็นพิเศษ). ๒. อลงกรณ์เกรนทร์ศกดิ์ เครื่องประดับตาม
ศัพท์พญาข้าง. เกรนทร แผลงจาก กรินทร (กร+อินทร=พญา
ข้าง). ๓. คชบ่าบ่มัน คือที่เรียกกันว่าข้างบ่ามันข้าง, ข้างชัยมัน
ข้าง, ข้างเมามันข้าง แต่ที่เรียกเป็นสามัญนั้นว่า 'ข้างตกมัน' หรือ
'ข้างตกน้ำมัน' คือตามธรรมดาของข้างพลายในบั้นนี้มักจะตก
มันครึ่งหนึ่ง และมักจะเห็นในฤดูหนาว เมื่อเห็น มันมันไหลเอี่ยม
ออกทางซมัยและลำตึงค์และคักอาละวาก. บ่า คือ คักอาละวาก.
บ่ม คือ กลัก รวมความว่า ข้างคักอาละวากด้วยกลักมัน ๔. แต่ง
แง่แผ่อาคม์โอ้ออพาร 'แต่งชั้นเชิง' หมายความว่า ทำท่วงที่

๑๘๘

ทะเลงฟ่าย

กริยา. แผล่อาตม์ หมายความว่า แส่คงคน, ฮวครูปฺคน. ๕. จำลาย เป็นสรว้อยคำจำลัก หมายความว่า จำลัก คือ ฉลัก หรือ สลักนั้นเอง. ๖. ขุนศึกทรงหลังสาร นายทัพซึ่งหลังข้าง. ๗. คชจำบังบ้ำศึก ข้างรบอันฮักเหิมเข้าต่อสู้ข้าศึก. จำบัง หรือ จบัง เป็นคำเขมรแปลว่ารบกัน. ๘. ขุนคอง นายทัพซึ่งคองข้าง. (กฎข้อ ๓๕.๓) ๙. ถูกสะเทินบาทเบอง ถูกตามส่วนแห่งผู้เท้าเทิรพอเหมาะ. สะเทินบาท ผู้เท้าปานกลาง คือผู้เท้าพอเหมาะ. เบอง ทุนแปลว่า ส่วน.

๓๗. ๑. คชค้ำค่ายภังคา โดดแล่น เป็นชื่อหมู่ข้างที่ทำหน้าที่ต่างๆ เช่นข้างค้ำค่าย (ค้ำขุนค่าย, ล้อมรักษาค่าย บางทีก็ใช้ว่า ข้างล้อมวัง), ภังคา (ข้างทำลายค่าย), โดดแล่น (ข้างขับไล่), ข้างโจนัย (ข้างเข้าโจมตี).

๓๘. ๑. พงศ์สินธพพาชี เผ่าพันธุ์ม้าสินธพ. ม้าสินธพ

แปลว่า ม้าเกิดในดินแม่น้ำสินธุ ซึ่งยกย่องว่าเป็นม้าดี. ไทยมักใช้ว่า เป็นม้ามีฤทธิ์เดช, และหมายความว่า ม้าทั่วไปก็ไ้.

๒. ลางกระเลียวหลายหลาก ๆ ล ๆ บางตัวเป็นม้ากระเลียว, มีมากต่าง ๆ. กระเลียว เรียกม้าที่มสันหลังคำเป็นทางตลอดทางสี่ตัวเขี้ยวหม่น. ม้าแซม ม้ามีสี่แซม เช่นม้าขาวมีขนสีคำแซม

คำอธิบายศัพท์

๑๘๘

๑. ไร่. ไร่ฟ้าย ใช้ว่าไร่สัเท. ๓. ตาบติดหน้า คือ แผ่นใบโพธิ์
ที่ติดหน้าไม้. ๔. ฟานหน้า สายรัศมีหน้าไม้มีใบโพธิ์อยู่กลาง
คู้กับ. ฟานท้าย คือ สายรัศมีที่อยู่ทางหลังคู้หุ้มมาลงไป. สายรัศ
มีทั้งสองนี้มักทำด้วยแถบหนัง แล้วมีทองคำหรือเงินทำเป็นดอก
จันทน์หรือดาวประดับเรียงกันเป็นแถวไปตามแถบนั้น. ๕. อย่าง
เทศ อย่างเสื้อชาวต่างประเทศ คงหมายถึงแขกหรือฝรั่ง.
๖. ฟ้อนฟ้าย 'ฟาย' เป็นสร้อยคำของฟ้อน รวมแปลว่า ฟ้อน
เท่านั้น หมายความว่า ถึงเชือกชูงึงทำรำ ๗. ม้ากง คือ ม้าล้อม.

๓๘. ๑. เห็จผยอง 'เหาะแผ่นใบ' ที่นี้หมายความว่า
ควยไปกึ่งเหาะ.

๔๐. ๑. พลบทจร พลเคียรเท่าซึ่งเคียรนี้เรียกว่า ทหาร
รบ. ๒. ชมพูเนกฉาดแสง สีชมพูส่องแสงฉูดฉาด (ดูข้อ
๒๓. ๑ ก้วย). ๓. เครื่องพิรุณยุทธ์ยรรยง เครื่องชนิดที่ใช้รบ
อินทาม. พิรุณ ชนิด, อย่าง. ๔. พลเสนา [อ่านสะเห่นา] พล
หอกที่ใช้แทง, ไม่ใช่หอกซัดที่ใช้พุ่ง. ๕. พลแสงศรเปลือง
พลคืออาวุธขึ้นไฟ คือขึ้นบรรพบุรุษคนคำ ไม่ใช่ขึ้นยา เช่น ธนู,
หน้าไม้, ซึ่งใช้ลูกขุมยาพิษ. ๖. ใจผลา [อ่าน ผลา] ใจทั้งหิน
คือใจกล้าแข็ง. ๗. ทองปราบ ยันที่ใช้ยิงควยลูกขึ้นเล็กๆ ที่
เรียกว่าลูกปราบ. ครึงโบริาณลูกขึ้นเล็กๆ ใช้หล่อควยทอง

๑๙๐

ตะเลงพาย

เหล็ก ทองแดง หรือโลหะอื่นๆตามแต่จะหาได้ จึงเรียกลูก
ขี้เหล็กกันว่า ‘ลูกทองปราย’ ๔. หินปากนก คือ หินเหล็กไฟ
ที่ใส่ปากนกขี้ เพื่อสับให้เป็นประกายไฟไปติดกินหู.

๔๑. ๑. คล้าคล้ายคลาจะบวน ออกเค็รเป็นหมู่ๆกันไป.

๔๒. ๑. โขลนทวาร ‘ประทุบ่า’ ที่ทำตามคำราพราหมณ์
คือทำเป็นประตู สระก้วยไขไม้ให้ทหารผู้ไปทั้นนั้นลอคไป มี
พราหมณ์คู้หนึ่งนั่งบนร้านสูง สองข้างประตู คอยประน้ามนคร
เพื่อเป็นชัยมงคลแก่กองทัพยกไป.

๔๓. ๑. ทวาเรศ คือทวาร+อิศหมายความว่า ประตูเมือง
‘อิศ’ เป็นคำสกรวด (ดูข้อ ๑. ๑๘).

๔๔. ๑. กริ่งกมลฤดี เดือดร้อน กริ่งใหญ่ลึกคือคร้อน.
‘ฤดี’ คำนี้ ทักมาจาก คำ สมปฤดี คือ สติ ที่นี้แปลว่า ‘รู้ลึก’

๔๗. ๑. เพียงฟังสมร เพียงหัวใจฟัง, ‘สมร’ ที่นี้แปลว่า
โหรือหัวใจ.

๔๘. ๑. มณีนพ แก้ว๙ อย่าง ที่เรียกว่า ‘นพรัตน์’.

๕๐. ๑. สร้างศัลย์ สร้างความโคกเศร้า ซึ่งเข็รยถึง
ลูกศรขอก.

๕๑. ๑. ทำดั่งผ่องพักตร์ผู้ อ้นเออมไปถึง ทำดั่ง
พระพักตร์ผ่องใส ผู้อื่นไม่อาหเออมผู้ถึงว่า ทรงโคกเศร้า.

คำอธิบายศัพท์

๑๘๑

๕๒. ๑. ลานถวีส ตะถิงคิก. ๒. ชระเค็ยดคัยเก็ยรกาย,
 กลากเกลอนกัวยันไม้. ๓. น้ำสะโตง คือแม่น้ำสะโตง อยู่ใน
 เมืองพะม่า อยู่ทางทิศตะวันตกของแม่น้ำสลวิน. ๔. ตั้งโรงราช
 มาพัก คือตั้งพลับพลา. ๕. ตรงเวียงชัยจิตตอง ตรงเมืองจิก
 ทอง. ๖. เรือนกัฟ ค่ายหลวง, คือทำหนักชั่วคราวในค่าย. ๗. ทำ
 ดินแดง คือทำขลุ่ยซึ่งกองทัพไทยเคยไปซัดตาทัพพะม่าที่
 นั้น. ๘. ทุกเหล่า คือ ทุกเหล่า ที่นหมายความว่าทุกแห่ง (ดูข้อ
 ๓.๔ กัวย) ๙. เป็นขุน คือเป็นนายทัพ หมายความว่า ให้
 พญาอภัยคามินเป็นนายทัพ. ๑๐. ให้มังจาชะโร เป็นโอรชุก
 ที่สอง ให้มังจาชะโร (พี่เลี้ยงมหาอุปราชา) เป็นแม่ทัพที่สอง
 (โอรชุก พะม่าว่า แม่ทัพ). ๑๑. กระทบพยุหบาตร ทำเนียบ
 การทัพกระบวนเค็รกองทัพ. กระทบ ที่นหมายดังทำเนียบหรือ
 ระเบียบแบบแผน. ๑๒. เมาะตะมะ, เมาะดำเล็ง, เมืองสมิ
 ซือหัวเมืองในประเทศมอญ. ๑๓. โดยดับ คือ โดยลักข. ๑๔.
 สามหอก, เจ็ดหอก เป็นชื่อของสอคนแหมซึ่งเรียกกัน
 ครังนั้น.

๕๔. ๑. เจดีย์ สามองค์ เป็นตำนานเขตต์ไทยต่อกับเขตต์
 พะม่าทางใต้ เป็นทางเค็รที่ไปมาสะดวก.

๑๘๒

ทะเลิงพาย

๕๖. ๑. แदनราชเบอง บรพา แคนพระราชาทางตะวัน
ออก คอแคนสยาม.

๕๘. ๑. ในเชิงอรรดว่าเป็น 'คูหาค' ก็มี. ถ้าเขียนว่า
'คูหาค' ก็พอจะแปลได้ว่า แลคูหาคทรายริมลำธาร แต่ท่าน
เขียนเป็น คูหาค ก็ไม่มีคำแปล, คงเพี้ยนจาก 'คูหาคสน์' ซึ่งแยก
ออกเป็น คูหา+คสน์ (โบราณมักเขียนเป็นอาค่น) แปลว่า ถ้า
ทงนพก หรือจะหมายควมเพียงคูหาแปลว่า ถ้า ตามท่านกล่าว
ไว้ในเชิงอรรดก็ได้ คำ 'คสน์' ไม่ต้องแปล, เป็นสกรรด (คูข้อ
๑. ๑๘) ฉะนั้นทงนงใช้ 'คูหาคสน์'.

๕๙. ๑. ไพเราะมฤตเพียง ในเชิงอรรดท่านสงสัยว่า
จะเป็น ไพเราะอมฤต ถ้าใช้เต็มคำก็ควรเป็นคังท่านว่า แปลว่า
เพราะเพียงน้ำอมฤต แต่ทงนทงนผู้แก่งทง อ. เสีย ซึ่งมีทงนอย่าง
เป็นอันมาก เช่น อภิรม, อนุช, อภิปราย, ฯลฯ ใช้แต่ ภิรม,
นุช, ภิปราย ฯลฯ.

๖๐. ๑. อุดรควญ ครำเนตร ทรงเคือครำอนมีพระเนตร
แลงอาการควญครำ (คือมีนาเนตรไหลเยมอยู่). อุดร คำ
อ ทงนทงนการเอก ทงนควรเป็น อากูร.

๖๑. ๑. โคลงนหมายความว่า เพราะไม่ทำตามค่านางแนะ
นำจึงได้รัยโลกเศร่ำเช่นนี้ คือนางแนะนำให้พางนงไปค้วย.
ถ้าทำตามค่านางแล้ว ก็ระชกชวอนให้มีความสุขตำราญเป็นแท้.

คำอธิบายศัพท์

๑๙๓

๖๒.๑. เปรมใจ 'พอใจ' คือ พอใจอะไรก็กลับห้อง.
 ๒. ข่านไม้ ถิ่นที่มีต้นไม้ คือป่าไม้.

๖๓.๑. นาเรศ คือ นาริ+อิศ=นาริศ (มักใช้นาริศ)
 แล้วแผลง วิศ เป็น เรศ ออกไปอีก ตามวิธีประพันธ์ แปลว่า
 นาง เท่านั้น (อิศ เป็นสกรรด กุซ้อ ๑.๑๘). ๒. วิโยคเขาวัว
 'เขาวัว' คือ นางสาวหมายถึงพระสนม เขาความว่า พลัดพราก
 จากพระสนม.

๖๔.๑. บอมเทวษ ขอบข้ำด้วยความทุกข์โศก.

๖๕.๑. ถวิลบ่วายรสเกอ คิถึถึรสถึถึนางเกอถึถึไม่
 วยเลข.

๗๐.๑. กำทรง ออกสุกกำ เขาความว่า ออกไหม้, คือ
 ทรมใจ. ๒. ถนัดตั้ง แม่่นยำคัง, เหมือนคัง. ๓. หนักหาบ
 หนักของที่ไพร่พลมันหาบมา มันวางลงพักผ่อนไค้ แต่หนัก
 รัถนี้ จะคิถึถึใจให้เขาไค้อย่างไรหนอ !

๗๑.๑. ไยไย หรือ ไย ๆ เป็นอาการของข้างเคิรไม่
 เร็วนักและไม่ช้านัก. ๒. ร้าวรานสมร ร้าวรานจากความรัก
 หรือจากนาง เขาความว่า พรากรัถจากนาง.

๑๙๕

ตะเลงพาย

๗๒.๑. อัครเศ ผู้เป็นใหญ่เล็ก ในคำประพันธ์มัก หมายถึงนางกษัตริย์ หรือหญิงผู้เป็นใหญ่ ในที่นี้หมายถึง พระสนม. ๒. สังกะลำ เกี่ยววณเรียกว่า สังขละ เป็นชื่อ อำเภอ. ๓. เนืองเนิ่นเนอนแนวไศล เนินแนวเขายาวคึกๆ กันไป. เนืองเนิ่น ยาวคึกๆ กันไป. ๔. ว่ายฟ้า ขินขนฟ้า ที่นี้หมายถึงลอยเด่นอยู่บนฟ้า. ๕. ตรวยโตรก อย่างเดียวกับ กรวยโกรก คือลึกลงไปทั้งกรวย. ๖. ถวายขอ ขั้บ ประโคมถวาย. ๗. บ่มีเบื้อ ที่นี้หมายความว่า ไม่หยุด. ๘. เห่งอเนตร คือน้ำตา.

๗๓.๑. กำทรง (กฺขัธ ๗๐.๑).

๗๔.๑. ดวงกมลาศ คอกขั้ว หมายถึงเมีย, 'กมลาศ' คือกมลดา หรือ กมล เต็ม ศ เข้ามาอย่างเดียวกับ ลีลา เป็น ลีลาศ, เรียกว่า ศ เข้าลิลิต (กฺขัธ ๑.๑๘).

๗๗.๑. แมก เขมรว่า กิ่งไม้ แต่ไทยว่า 'แอบ' ก็ได้ เช่น แมกเมฆมาแม่, ว่าต้นไม้ก็ได้ เช่น 'แมก' ในที่นี้ ไม้แมก หมายความว่าไม้ั่นเอง. ๒. เสลา [อ่านว่า สะเสลา] เป็นชื่อไม้แก่น, นัยว่าใช้ทำคอกเกวียนคี่. ๓. รำโย คือต้น ลำโย. ๔. เจ้าช้าง เป็นคำยกย่องพระเจ้าแผ่นดินผู้มีช้างเผือก มาก. ตามประเพณีโบราณของไทยเรา กษัตริย์พระองค์ใดมี

คำอธิบายศัพท์

๑๕๕

ข้างเลือกมากนับว่ามีบุญขารมีมาก และเรียกกันว่า ‘พระเจ้าข้างเลือก’ บ้าง หรือเรียกย่อ ๆ ว่า ‘เจ้าข้าง’ บ้าง เป็นธรรมเนียมมา.

๗๙.๑. พระบ ^๒ ทิน แปลว่า งาม.

๘๐.๑. กิ่งเกี้ยว คือ กิ่งเกี่ยวพันกัน ซึ่งเปรียบกับแขนนางซึ่งกอดศรีทสามี.

๘๑.๘๐. ท่านแต่งเล่นคำ คือ เอาชื่อไม้เปรียบกับชื่อรักนาง คือ:— ๑. ต้นมะพร้าว เปรียบพร้าว (แก้ม) อันนวล. ๒. ต้นรัก เปรียบความรักนาง. ๓. ต้นช้องนาง เปรียบช้องผมของนาง. ๔. ต้นโคก เปรียบทวยโคกเกล้าถึงนาง.

๘๒.๑. อบเชย เปรียบนางอบตัวหอมคังกลิ่นอบเชยให้ผิวชมเชย.

๘๓.๑. ต้นชานาง เปรียบขาของนางทั้งคู่. ๒. กระจุกม เปรียบเอามือที่มุดอก. ๓. ต้นเกตุกั เปรียบเกศ (ผม) ของนาง.

๘๔.๑. ต้นเล็บมือนาง เปรียบเล็บ (นขา) ของนาง. ๒. ต้นหมากต้อง (กระท้อน) เปรียบกับไค้ต้องคอกไม้ของนาง (คือต้องนม). ๓. ต้นชงโค เปรียบชงฆ์ (แข้ง) ของนาง. ๔. มะเคือปล้อง เปรียบปล้องคองนาง.

๑๘๖

ทะเลงฟ้าย

๘๕.๑. ซ่อนกลิ่น เปรียบว่ากลิ่นนางซ่อนเร้นเสียหรือ
จึงไม่หอมมาเลย. ๒. มะตาด เปรียบผ้าคาดที่นางทรง.
๓. สลาลิง (ต้นหมากลิง) เปรียบถัษหมากที่นางจัดถวาย.
๔. ต้นสวาท เปรียบสวาท (รัก) นาง.

๘๖.๑. ต้นสลักไถ เปรียบสลักทั้งนางมาทำค้ำ.
๒. ต้นสละ เปรียบสละนางมา. ๓. ต้นระกำ เปรียบกับ
ระกำอก.

๘๗.๑. ไม้โรก เปรียบโรครักนาง. ๒. ต้นมะไฟ
เปรียบไฟระคะคลอกให้ร้อน. ๓. ต้นนางแย้ม เปรียบนาง
ยิ้มแย้ม. ๔. มะคูน เปรียบคอกคังคูน ๆ.

๘๘.๑. ดอกสายหยุด พอสายกลิ่นก็หยุดหอม เปรียบ
ทรงกันขำกับความรักนาง ซึ่งไม่หยุดเวลาสายอย่างต้นไม้.

๘๙.๑. ต้นสุกกรม คือ กรม (กรม) ด้วยความสุข
(เต็มด้วยสุข) แต่ทว่าท่าน กรมทุกซ์เสมอไม่เหมือนช่อไม้.
๒. ต้นนมสวรรค์ เปรียบนมของนาง (บัว ที่เห็นว่า นม ศรี
ว่า นาง).

๙๐.๑. กลิ่นตระการกลแถม เกศแก้วกุสงวน กลิ่น
หอมทั้งกลิ่นแถม, กลิ่นผมนางซึ่งท่านเคยสงวนรัก ตระการ
ว่างาม ที่นี้เข้าก็กลิ่นต้องว่าหอม แก้ว ที่นคือนางหรือเมีย.

คำอธิบายศัพท์

๑๘๗

๘๑.๑. อ่อนท้าว นางท้าว หมายถึงพระสนม. ๒. แรมศรี แรมนาง คือ พรากจากเมีย.

๘๒.๑. ใครปรานีหนึ่งบ้าง เชอญนุชมาแนบข้าง ใครรักปรานีบ้างสักครั้งหนึ่ง ช่วยเชิญนางให้มาแนบข้าง.

๘๔.๑. เหลืออวรณ์หวาดแว้ เหลือห่วงใยหวาดหวั่นใจ คือ เหลือที่จะคิดหวาดหวั่นด้วยความห่วงใย. คำ แว้ เป็นสร้อยบทไม่มีใจความ. ๒. เกียงร้อน กระเด็นไปข้างเว้าร้อน.

๘๖.๑. ขำลักขำเลื่อง คือ ขำเลื่องๆ ขำลัก เป็นสร้อยบทไม่มีเนื้อความ. ๒. พ้อนพาย คือ พ้อนรำ. พาย เป็นสร้อยบท. ๓. กิ่งแมก กิ่งไม้. (ดูข้อ ๗๗.๑.) ๔. แหวกขวาน คือ นกแหวกนกหัวขวาน. ๕. เค้าโมงแมว คือ นกเค้าโมง, นกเค้าแมว. ๖. ม่ายคู้ คือ ร้างคู้ เช่น พ่อม่าย คือ พ่อร้าง (คู้). ๗. เปล้าปลิง คือ นกเปล้า, นกกระดังงา. ๘. เขาโคกม้า คือ นกเขา, นกโคกม้า. ๙. กระทือตักเพื่อน นกกระทือตักตอยตักเพื่อน. คำ 'ถือ' ที่นี้ต้องการโท ตามธรรมดาใช้ 'ทือ' แปลว่า ตักตอย. ๑๐. เห่ง หูดตุงเถียงถ้อย นกตึงทุครั้งตุงเถียง. คำ 'เทิง' แปลงจาก 'ทึง' อย่าง เน่ง จาก 'นึ่ง' 'ถึงเถียง' ที่นี้ต้องการโท ตามธรรมดาใช้ 'ตึงเถียง' หรือ 'ตุมเถียง'. ๑๑. คล้า คือ นกคล้า.

๑๘๘

ทะเลงฟ้าย

๑๒. แน่งเนอนวลผอง ใจนา เนองามเป็นนวล นำทังใจ
บรรจงรักไกร.

๘๗-๑๑๑. ท่านแต่งเล่นคำ คือเอาชื่อนกเปรียบด้วย
เรื่องรักนาง ดังที่พรรณารื่องไม้ ในข้อ ๘๑ ถึงข้อ ๘๐.

๘๗.๑. เรียมจักแะนงไม้ พะแะน่านกและไม้ให้
ไปขอกน้องไค้ที่ไทนเล่า นางเฮ้ย !

๘๘.๑. นกนางนวล เปรียบด้วยนางมี แก้มนวล.
๒. นกจากพราว เปรียบด้วยพราวจากนาง. ๓. พกพิลาป
เทียบสำนวนว่า มันจะพิลาปครวญครางแข่งขันกับท่าน หรือ.
๔. บัวว่าบัวนุชขึ้น ออกน่องเรียมถนอม 'นกลูกบัว' เปรียบ
คังว่ามน้อง (บัวนุช) อันนายช่างขึ้น พอกไว้ที่อกน่องซึ่งพิ
ถนอม. นี้เป็นสำนวนโคลง. เขาความง่าย ๆ ก็คือ นกคอกบัว
ทำให้นกถึงคอกบัวคือ นมนางซึ่งเคยถนอม.

๘๘.๑. เห็นไก่แก้ว ทำให้คิดถึงนางแก้วคู่รักร่วมใจ
พิ. ไก่แก้ว คือไก่บ้านนั่นเอง. นางแก้ว คือที่เรียกว่า
'นารีรัตน์' หมายความว่าขคหญิง ที่นี้เขาความว่า เมีย.
กลอยใจ ว่าผู้ร่วมใจ. ๒. แสกกยิ่งแสกเหตุทีย นกแสก
ทำหัวใจให้แตกเป็นแสกเสียง เขาความว่า ผ่าหัวใจออกเป็น
เสียง ๆ. ๓. นกออก เปรียบด้วยออกข้าพลัดกับเมีย.

คำอธิบายศัพท์

๑๘๘

๔. นกแขกเต้า เปรียบตัวอุปราชาทั้งแขกของเมียต้องไต่เต้าไป นานนักจักคืนมา.

๑๐๐.๑. นกสีชมพู เปรียบกัวยผ้าสีชมพูของนาง.
๒. นกขมิ้น ผิวเหลืองคังผิวกายนาง. ๓. นกสร้อยทอง เปรียบคังสายสร้อยที่นางประดับ. ๔. นกนางแอ่น เปรียบกัวยนางแอ่นกายให้คลั่งเคล้า.

๑๐๑.๑. นกรังนก เปรียบกัวยรังรัง (คือรัง) ไปนาน. ๒. นกทิ้งทุต (คือทิ้งทุต) เปรียบคังทุตเอาหนึ่งสื่อทิ้งให้นางไปทิ้งเสีย หาได้สื่อสารให้นางรู้ไม่. ทิ้งสาร 'ทิ้งหนึ่งสื่อ' นั้นหมายความว่า เอาหนึ่งสื่อไปทิ้งเสีย คือไม่เอาไปให้ผู้รับ, ผิดกับทิ้งหนึ่งสื่อปัจจุบันนี้. ๓. แววกหวาน คือนกแขวกนกหัวหวาน เปรียบหวานผ่าอก. ๔. นกกวัก เปรียบกัวยกวักมือเรียกนาง.

๑๐๒.๑. คับแคเคียงคู้ขุ่ม เขาขัน คือนกคับแคเคียงคู้, นกคุ่ม, และนกเขาขันอยู่ (ใช้ขุ่มเพราะต้องการโท).

๑๐๓.๑. บุงย่องยอดยุง นกบุงย่องอยู่ยอดคันทันยุง.
๒. นกปลี คือนกกินปลี.

๑๐๔.๑. ตูเคียวอตุร ตูเคียวอาตุร ความว่า ตัวเราผู้เคียวเคียวอื่น. อาตุร ใช้ อตุร นั้นเพราะต้องการเอก.

๒๐๐

ทะเลงฟ้าย

๑๐๕.๑. ลาดูเทวษ เรียมเอย ทำลาญความเทวษที่ด้วย.
ลาดู ทินคือทำให้แตก เขาความว่า ทำลาญ.

๑๐๘.๑. แหกเต้าเต้าแขกน่อง นางพงา หนึ่งรา นก
แขกเต้า ึงโตเต้าไปเป็นแขกเยี่ยมน่องสักหน้อยรา.

๑๐๙.๑. ว่ายฟ้า คือ บิน. ๒. เรียงรุ้น รุกข์เฮ
เรียงรายด้วยไม้รุ้น ๆ คือไม้กำลังงาม.

๑๑๐.๑. ความว่า เมื่อไม่เห็นนกเอือเพื่อเขาเป็นอุระ
ให้ ก็มีจิตต์โคกเคร่า ทะลิ่งด้วยความรักอันเกรียมใหม่
(คือแรงกล้า). เฝ้าระลิดถึงตอกไม้ไร่มีลทิน (วิมลมาลย์)
คือบัวทอง (บัวมาศ) ของพี, เขาความว่า เฝ้าระลิดถึงเมีย
ที่รักของพี.

๑๑๒.๑. อ่อนไท้ นางผู้เป็นใหญ่ คือ พระสนม.
๒. แสนพลหาญพลห้อม มากด้วยพลกล้าหาญและพลห้อม
ลัทธิ. ๓. พलगพระบงจัตูบาท พलगพระชมสัตว์สี่เท้า. บง
ว่า แลดู คือ ชม ๔. ฉมัน คือ เนื้อฉมัน. ๕. หนุ่มหน้า หน้า
เป็นสาว หมายความว่า หน้านาง.

๑๑๓.๑. ไปก็เวลาจะไค้คินไปเยี่ยมและถนอมนาง.
ก็ปาง คือ ก็เวลา. เต้าแขกน่อง ไปแขกน่อง คือ เยี่ยมน่อง.

คำอธิบายศัพท์

๒๐๑

๑๑๕. ๑. จ้มเจ้า ใกล้เคียงเจ้า. ๒. อยู่เคย คือ อยู่เคย
(เพื่อต้องการโทษ).

๑๑๖. ๑. อเนกนันท คือ อเนกอนันต์ (ทั้ง อ อย่างนุช).
๒. ห้างให้หาศรี ห้างมากร้องให้หานาง.

๑๑๗. ๑. ตาง แดกเต้า ท่างแตกไป.

๑๑๘. ๑. แมก คันไม้ (ดูข้อ ๑๗.๑). ๒. แอบอวล
คือแอบแน่น.

๑๒๐. ๑. ยามตะวันบ่าย, ลี คือ ลีลา ว่าเกิร,
เกิรไป. ๒. ผู้เพื่อน ผู้ข่า.

๑๒๑. ๑. ฐเรศตรี ศวร พระเจ้าแผ่นดินผู้ยิ่งใหญ่ในโลก
สาม. ฐเรศ คือ ฐรา+อศ=พระเจ้าแผ่นดิน. ตรีศวร คือ ตรี+
อศวร=ผู้ยิ่งใหญ่ในโลกสาม หมายถึงพระผู้เป็นเจ้า, พระ
มหากษัตริย์. ฐั้น หมายถึงพระมหาอุปราชา. ๒. ไต้ยินเสียง
ชนะไหนกันไม่ร้ายเราไป (คือไหนไปที่ละที่นั่น) แล้วร้อง
เหวี่ยงๆ! เรียกผู้ที่ตาย. มรณาศ คือ มรณา, ศ เติมเข้ามาเพื่อ
เข้าลิลิต. เช่น ลีลา เป็น ลีลาศ. (ดูข้อ ๑.๑๘). ตรงนี้เปรียบ
เทียบเรื่องจันทโครพพานางโมราผู้เป็นเมีย เกิรทางมาพบใคร
เกิรบกัณ, นางโมราเกิรก็โรจัน ยัมคัมพระชวรค์ให้

๒๐๒

ตะลุงพ่าย

โรจน่าผู้กาย ย่อมเป็นเมียโร, แต่โรก็ทิ้งนางเสียเพราะเห็นใจนางไม่ก็ แล้วพระอินทร์แปลงเป็นเหยี่ยวมาเกี้ยวนาง, นางก็รักรัก พระอินทร์โกรธกล่าวว่ ‘มนุษย์สองแล้วมีหน้ามาซ้ำสัตว์เป็นสามชู้’. (คำกล่าวหญิงว่า ‘หญิงซ้ำสาม’ คงออกจากเรื่องนี้). แล้วสาปนางให้เป็นชะนี, เห็นตะวันแดงสำคัญว่า เลือดพระจันทร์ใครพล้วนาง, นางก็ร้องคร่ำครวญว่า ผัวโหยวๆ!.

๑๒๒. ๑. เกี่ยมมิใจ, ใจหม่นไหม้. กมลเศ คือ กมล+ อิศ. ^อทนมายังถึงใจ, อิศ ^อเห็นสกรรณ (ดูข้อ ๑. ๑๘). ๒. ขวัญ ^อทนมายังถึงนาง.

๑๒๓. ๑. นางห้อง นางร่วมห้อง คือเมีย.

๑๒๔. ๑. เจ็บเพราะร้างรักที่เกื้อกูลกัน (ร่วมรักกัน) เป็นเหตุให้ออกพิเคราะห์หมองหม่นไหม้. เกียงใหม่หมองทรวง เป็นเหตุให้ออกไหม้เคราะห์หมอง.

๑๒๕. ๑. หนักดวงสมร หนักดวงจิตก็คิดถึง เอาความว่าหนักใจ. สมร ^อที่แปลว่าใจ.

๑๒๖. ๑. ไทรโยก ชื่อตำบลในมืองกาญจนบุรีน้ำตกงาม. ๒. เรือนศึก พลับพลาที่ประทับในค่าย. ๓. ยอว่า กระแตก เช่น คลื่นยอ, แต่ที่นทมาความว่า โจมตีซ้ำศึกที่ถ้ำสังเคียวมา ให้ชะงักเรียกว่า ยอทัพ, ๔. คือเมือที่เมืองกาญจนบุรีแตกแล้ว

คำอธิบายศัพท์

๒๐๓

ที่เร่งทัพไปทางทิศตะวันออก คือเข้าแควนมณฑลนครชัยศรี
เคียงวน.

๑๒๗. ๑. เปลือยปลาย (ไม่สวมฝัก) เป็นแสงปลาย.

๒. กระจายไปในท้องฟ้า, เกล็ดนกลากฟ้า.

๑๒๘. ๑. กาญจนอ่าน 'กาน-จน' เพื่อให้รับกับ 'ขุนพล'
วรรคหน้าคือหมายถึงเมืองกาญจนบุรีนั่นเอง. ๒. ทางแม่กษัตริย์
คือทางกำพลแม่กษัตริย์. ๓. เห็นหม่อมอญ คือเห็นกองทัพมอญ.
๔. คือทิศตะวันออก เขาความว่า กองทัพมอญมาสู่ทิศตะวันออก
กลากเกล็ดน. ๕. ก่อเกิดเป็นข้าศึกแก่พระนครศรีอยุธยา คือมา
รบกรุงศรีอยุธยา. ๖. นายทัพหรือจอมทัพ (ที่รู้ไว้ว่าพระมหา
อุปราชาเป็นนายทัพ ก็ด้วยสังเกตที่กันเศวตฉัตร ๕ ชั้น ถ้าเป็น
พระเจ้าแผ่นดินมีเศวตฉัตร ๙ ชั้น). ๗. แดออกญาผ่านเผ้า แก่
ท่านพระยาผู้ปกครองเหนือฉม หมายถึงเจ้าเมือง. คำ 'แก่' คือ
'แก่' ซึ่งใช้อย่างเดียวกับคำ 'แก่'. ๘. กาญจนบุรีนทร์ คือ
เมืองกาญจนบุรี (อินทร์ เป็นสกรวด กุขข้อ ๑.๑๘). ๙. ลาญ
ขวัญแหลก 'ขวัญแตกแหลกหมก' คือเสียขวัญหรือขวัญหาย
ไม่คิดต่อสู้. ๑๐. ขุนเมือง คือเจ้าเมือง (กาญจนบุรี). ๑๑.
ขวัญเคียงกินเพื่อน 'ขวัญหายเข้าป่า' เขาความว่า ขวัญนั้นก็ผ้อ
(ตามนิยามโบราณว่า ขวัญคือสง่าราศี ถ้าใครเคราะห์ร้ายสง่า

๒๐๔

ทะเลงพาย

วาคีทหน้:เข้าป่าเข้าดงไป จึงมีพิธทำขวัญ คือเชิญมิ่งขวัญให้มา
 อยู่กับตัว). ๑๒. บเห็นถ้ำ คือไม่เห็นท่วงทีหรืออุบาย (ถ้ำ คือ
 ท่า เพราะต้องการโท). ๑๓. ทบมมิตาน จะต่อสู้กันไม่ไหว.
 ทบ ละจากกระทบ ซึ่งแปลว่า ถูกต้อง, หรือเข้าไปประทะ ที่นี้
 หมายถึง สู้รบ. ๑๔. เททอด 'ทอดเท' คือทิ้งบ้านเรือนเทครัว
 (พาครอบครัว) แยกหนีไป. ๑๕. อย่าพะ ไม่ให้พยะ.
 ๑๖. เปลืองเปล่า หมคว่าง. หมายความว่า เมืองกาญจนบุรี
 หมคู้คน, ว่างเปล่าอยู่. ๑๗. ป่าแดง ป่าไม้แดง หมายความว่า
 ป่าไม้ใหญ่, ป่าสูง, ใช้เป็นส่วยขทให้คล้องกับป่าดง. ๑๘. ลง
 ลักษณะ ลงลายลักษณะอักษร, ลงรายงาน.

๑๒๙. ๑. ใต้ไปเป็น คือใต้ไปทั้งเป็น หมายความว่า ถ้า
 พยเข้าคักก็สู้รบกันแพ้ก็ยอมตาย ไม่ยอมให้จับเป็นไป.

๑๓๐. ๑. ถ้ากระเพอน (เพิน) คือ ลำน้ำกระเพิน.
 ๒. กรองเวฬู 'ถักไม้ไผ่' คือถักฝือกทำสะพานเรือข้ามแม่น้ำ.
 ๓. ทำแห่งขุนนางผู้นำโขบชกมายังกรุง. ๔. รุด คำนเป็น
 จำนวนเปรียบด้วยการเก็บโยไม้คอกไม้ให้เร็ว จะมีเว้คอยู่ก็จะ
 ชักช้า จึงต้องรุดเอาเพื่อให้ทันการ. ที่นี้เอาความว่ารวบรวม
 รายงานส่งไป. ๕. แดออกญามหาด แก่ท่านเจ้าพระยาฝ่าย
 มหาดไทย คือเจ้าพระยาจักรี.

คำอธิบายศัพท์

๒๐๕

๑๓๒. ๑. ว้างว่าง คือ ว่าง. ว้าง เป็นสร้อยขท. ๒. เหง้า
เรือนว่างอยู่ ไม่มีผู้ใดพักอยู่, คือเรือนไม่มีผู้คน.

๑๓๓. ๑. จักจับมาไต่ถามข้อความ.

๑๓๔. ๑. ประทับค้างคืนอยู่ด้วยความชุ่นเคืองใจ เพราะ
เราร้อนด้วยความรัก. ๒. คะนั้นถึงนางไม่รู้รักหมกสันความมกิด
ถึงเลย. ๓. เจ็บซ้ำในอก เป็นไข้ใจ คือเศร้าโศกใจ.

๑๓๕. ๑. แสงจันทร์ไม่ส่องดวงใจ ให้หมกโศกเศร้าเลย.
(สมร=ใจ).

๑๓๖. ๑. นักเปรียบเทียบท่านคังดวงจันทร์ส่องใสจากเมฆ
มองดาวที่ล้อมจันทร์อยู่นั้น เหมือนดาวสนม.

๑๓๗. ๑. ไม่มีใครมีใจคิดจักทางเจ้าเลย. ๒. เลี้ยวชาน
ใจ (สมร=ใจ). ไข่ สำน เพราะต้องการโท ที่ถูกควรเป็นชาน.

๑๓๘. ๑. คิดจะใคร่กลับไปเมืองมอญอีก แต่ทำไฉนจะ
กลับไปได้ (เข็ญไฉน=ทำไฉน).

๑๓๙. ๑. คลาดคล้าย 'เคลื่อนพลคล้ายๆ' คือเกิรทัพ
เรื่อย ๆ ไป.

๑๔๐. ๑. ฝันทุกข์ทเวษกล้า คือฝันใจกล้ากลัวทุกข
ทเวษ, เขาความว่าฝันใจข่มความทุกขโศกไม่ให้ปรากฏแก่ประชุม
ชน. ๒. แกล่ครวญ โกล่ครวญ เขาความว่า เกิดถึง

๒๐๖

ทะเลงฟ่าย

คร่ำครวญ. ๓. จวน จักเพล้ ‘จวนจักโพล้เพล้’ คือ จวนพลบ
 คำ (เพล้ ตักจากโพล้เพล้). ๔. พนมทวน ชื่อตำบลในจังหวัด
 กาญจนบุรี. ๕. เอ้! คือคำอุทานว่า เอ๊ะ! หรือ เอ! นั่นเอง
 ความต่อกันว่า เอ! มีเหตุที่น่าอด หาระพาให้คนหันทั่วไปเป็น
 แท้. (แล้วก็กล่าวถึงนางต่อกันไปในโคลงหน้า).

๑๔๑. ๑. ตามธรรมเนียมเรียก ‘ลมเวรภวาค’ (ลมที่พัด
 หมุนกัวยำนาเวรกรรม) กล่าวว่าเป็นลมร้ายพัดบ้านเรือนและ
 ต้นไม้ให้ล้มเป็นแถว ๆ ไป คล้ายกับที่เรียกว่า ลมบ้าหมูหรือ
 ลมเพชรหึงส์. ๒. พัดเศวตฉัตรบนหลังช้างหักขา.

๑๔๒. ๑. ภูผาหลวง ตกต้อง ‘ภูเขาใหญ่ตกดู คือทับ’.
 ๒. ประหม่าอกเต้น สั่น และหน้าซัด.

๑๔๓. ๑. คือโหรทั้งหลาย. ๒. เหตุห้าว เหตุร้ายถึง
 แดกหัก. ๓. คิศจักทุสก็ไม่กล้าทุส เพราะกลัวอาชญาท่าน (โทษ
 คืออาชญา).

๑๔๔. ๑. เรื่องฉัตรหักนี้ ถ้าเกิดขึ้นเวลาเช้า ย่อมชั่วร้าย,
 พลันได้รับความลำบาก (ฉก=เกิดขึ้นโดยพลัน).

๑๔๕. ๑. เวียงราม ‘วังของพระราม’ หมายถึงกรุงศรี-
 อโยธยา ซึ่งเป็นชื่อเมืองของพระรามในเรื่องรามเกียรติ์ ๒. พระ
 ศึกเขยวชาญชนะศึก พระเกียรติเลื่องลือ เมืองฟ้าก็สู้ไม่ได้

คำอธิบายศัพท์

๒๐๗

(ลุ่มฟ้า=เมืองฟ้าแพะ ๑.๕). ๓. ทุกท้าวที่ไม่อ่อนน้อม, และ
 ถิอตัวต่อพระองค์. (ท้าว) ตามธรรมเนียม แปลว่า 'ลุ่ม' แต่ที่น
 หมายความว่าหมอบลงหรืออ่อนน้อม 'บ่ท้าว' ก็คือไม่อ่อนน้อม.
 ๔. ถวัลย์ ตามธรรมเนียมว่า ชื่นครองราชสมบัติ. แต่ถวัลย์
 ๕. ทนเอาความว่า ยอมให้ครองราชสมบัติ คือถวายราชสมบัติ.

๑๔๖. ๑. เขยมนั้น เหตุนี้. ๒. เพราะตำแหน่งอุปราช
 ๓. จักเสียม, ๔. ้วยพระเจ้าแผ่นดิน (คือพระราชบิดา) จักเลื่อนพระ
 ๕. ยศมอบบ้านเมืองให้พระองค์ผู้เป็นโอรส ขึ้นเป็นกษัตริย์ครอง
 ๖. ราชสมบัติสืบไป (ศวรรย์ละจากไอศวรรย์).

๑๔๗. ๑. สู คำนี้โดยธรรมเนียมแปลว่า มิ่ง, เอง, เจ้า, ฯลฯ
 ๒. ซึ่งเป็นทศกัณฐ์ เป็นคำโบราณสำหรับผู้ใหญ่ใช้แก่ผู้น้อย,
 ๓. แต่ในที่นี้ใช้เป็นศกัณฐ์ หมายความว่า เขา เพื่อต้องการ
 ๔. คล้องจองเชิงประพันธ์.

๑๔๘. ๑. วามว่า คือ วามทว่า เป็นอาการของคนใจหาย
 (ที่ใช้ว่า เพราะต้องการโท). ๒. กนแสงเสนาะใน ร้องให้ช่อน
 ๓. อยู่ใน. เสนาะ คือ สนะหรือ สนับเอาความว่า ชับหรือรอง เช่น
 ๔. สนับมือ=รองมือ. เสนาะใน เอาความว่า รองอยู่ในหรือ
 ๕. ช่อนอยู่ใน.

๑๔๙. ๑. แกลงพระทัยก็้วยทรงถิอต่าง ถวงให้เห็น

๒๐๘

ทะเลงพาย

เหมือนร่ายนัก. กระลึงกลาง คอ ถอลาง. หลอน เล่ห์ร่าย
ดวงให้เห็นเหมือนร่าย.

๑๕๐. ๑. จืดสร้อย 'ทางเครือสร้อย' คือหายเครือสร้อย.

๑๕๑. ๑. แก่เสียน 'แก่เสียนคัก' คือแก่คัทร. ๒. เสมอ
ด้วยแขนขาทุกสิ่งอยู่ห่างไกลพระองค์. ถนัดตั้ง เหมือนคัก.

๑๕๒. ๑. ณรงค์ คำนี้ตกมาจาก 'รณรงค์' แปลตามศัพท์
ว่า สนามรบ, แต่ในภาษาไทยมักใช้ว่า ต่อสู้กัน, ทำสงครามกัน.
ความในโคลงนี้ว่า การทำศึกกับกษัตริย์แห่งแคว้นศัทรุครัง
ใครเลยระอออกสู้รบได้, เสียกายเมืองมอญจะมิหายหมด เพราะ
ไม่มีผู้ใดต้านทานได้ ๒. นเรศวรตัว ดัสกร คำ 'นเรศวร' นี้
หมายถึงกษัตริย์ คิงที่แปลไว้ข้างต้นนั้นก็ใช่. หรือจะหมาย
ถึงพระนเรศวร ก็ได้, ใจความว่า การทำศึกกับพระนเรศวรแห่ง
แคว้นศัทรุ.

๑๕๓. ๑. จอมถวัลย์ ขอมกษัตริย์. ถวัลย์ แปลว่า ชน
ครองราชสมบัติ. ในที่นี้หมายถึงผู้ครองราชสมบัติ คือ กษัตริย์.

๑๕๔. ๑. ที่โพส ที่เพส คือที่โพสเพสนั่นเอง ที่แยก
เช่นนี้เป็นด้วยเชิงประพันธ์ หมายความว่า ที่มคมิวเปล่าเปลี่ยว.

๑๕๕. ๑. เองคี่ องค์เดียว. ๒. เรือมรงค์ 'เริ่ม
สนาม' คือ เริ่มเข้าสนามรบ. เอาความว่า ออกรบ. ๓. จักข้อน
คือจักข้อนอก จักคืออก (ด้วยความโคกเครือ).

คำอธิบายศัพท์

๒๐๘

๑๕๖.๑. เต็มตลอดเบื้องบนเบื้องล่าง คือตลอดฟ้า
ดิน. บ่อนใต้ 'ที่ใต้' หรือ 'เบื้องล่าง' คือแผ่นดิน. รวม
ความว่า พระบิดาทรงพระคุณเพียงแผ่นดินตลอดทั้งเบื้องบน
เบื้องล่าง.

๑๕๗.๑. ตามาโดยรัถเยศ เกริปร่องมาตามทาง,
รัถเยศ คือ รัถยา (ถนน, ทาง) (อิศ เป็นคำสกรรณภู ๑.๑๘).
๒. ศรีสุพรรณ คือ เมืองสุพรรณ. ๓. ให้เที่ยวลาคตระเวน
คือ ให้ทหารเที่ยวตรวจตราจับผู้คนริบเข้าปลาอาหารมาส่ง
กองทัพ. ๔. ทุกบ่อน ทุกที่, ทุกตำบล (บ่อน=ที่).
๕. ตะพังตรุ เป็นชื่อตำบลหนึ่งในเขตต์เมืองสุพรรณบุรีใน
ครั้งนั้น.

๑๕๘.๑. เจ้าธานีรินทร์ เจ้าธานี, คือเจ้าเมือง. คำธานีรินทร์
(ธานี+รินทร์=ผู้จอมเมือง) ก็หมายความว่าเจ้าเมืองเหมือน
กัน ที่เติม 'เจ้า' เข้ามา เป็นคำซ้ำซึ่งไทยมักนิยมใช้มาก.
๒. บรินทรศักดิ์สีมา 'เขตต์แดนในอำนาจเจ้าเมือง' คือ
เขตต์แดนที่เจ้าเมืองปกครอง. ๓. บुरา คือ บุระ ซึ่งใช้
อย่างเดียวกับบุรี แปลว่าเมือง ๔. คือจังหวัดสิงห์, อำเภอสรรค์,
และจังหวัดสุพรรณบุรีด้วยกัน ๕. คร้ว ครอบ ครอบขวี่
และ บ่าวไพร่.

๒๑๐

ตะเลงพาย

๑๕๙.๑. นฤเบศร์เบอง บูรพาภพ พระราชาฝ่ายประเทศ
 ตะวันออก คือประเทศสยาม. ๒. เฉลอมพิภพ อโยธยา 'เป็นท
 เชิดชูแห่งกรุงศรีอยุธยา' คือเป็นยอคุณกษัตริย์สยาม. ๓. ยิ่งผู้
 'ยิ่งกว่าคน' คือเป็นยอคนมนุษย์. ๔. รามรามพ พระราม
 ผู้เชอวงศ์กษัตริย์, 'รฆุ' คือพระรามในเรื่องรามเกียรติ์ ซึ่ง
 มีบรรพบุรุษชื่อพระนามในอภิตองค์หนึ่งชื่อว่า รฆุ. ๕. เช่น
 เชิญ ทำลายความลำบาก. ๖. ราชศัตรู ประเทศตะวันออก
 ภูเขา พลันแตกร้างออกรบกัน. ออกอเรนทร์ จอมข้าศึก
 ประเทศตะวันออก (ของสยาม คือ ประเทศเขมร).

๑๖๐.๑. เกลองภิมุขพิมาน มาศเต็ม เสกั้ประทับ
 หน้าปราสาทอันตกแต่งด้วยทอง. ๒. บดีศวร (คือ ปติ+อิศวร)
 ผู้เป็นเจ้าเป็นใหญ่ ทิน หมายถึง พระนเรศวร.

๑๖๑.๑. เสนอกถ เสนออุบายการเมือง คือ ถวาย
 ความเห็น. ๒. ตัดคดีดล โดยเยี่ยงยุคที่ ทรงทักสินดิ้อย
 ความ ให้ลุ่ล่งไปตามแบบอย่างยุคที่ธรรม. ตัดคดี ทัก
 แปลงความ, ทินเอาความว่า ทักสินความ.

๑๖๒.๑. จักยอกัมพูช จักที่ประเทศเขมร. ๒. แผ่น
 โปน แผ่นดินโน้น, ประเทศโน้น. ๓. ดฤชถี หรือ ดฤถี
 แผลงจาก กิติ คือวันขึ้นแรมอย่างนับวันในเดือนจันทร์คติ

คำอธิบายศัพท์

๒๑๑

เอาความในโคลงบาทหน้าว่า ทรงปรียาว่า วันที่จะยกทัพไป
 ๒. คำนี้จะดี. วันเมื่อ 'วันเมื่อ' คือ วันไป

๑๖๓.๑. พุทไธธา — นมาศเมือง ... เมืองพุทไธมาศ
 ชื่อเมืองในประเทศเขมรโบราณ บางทีเรียกว่า บ้านชายมาศ,
 (บ้านชาย เขมรว่า บ้อม). ๒. ป่าสัก คือเมืองจำปาศักดิ์
 คำนี้ ฉะบับกระทรวงธรรมการใช้ ป่าศักดิ์ ซึ่งผิดเอก. แต่
 เห็นฉะบับโรงพิมพ์พิศดารวรรณคดีกับฉะบับหอพระสมุดสำหรับ
 พระนคร ซึ่งบอกไว้ว่าพิมพ์ตามฉะบับโรงพิมพ์หลวงเป็น 'ป่าสัก'
 ทรงกันทั้ง ๒ ฉะบับ เห็นว่าถูก เอก, จึงแก้ตาม.

๑๖๔.๑. สีกเสียน อัสตง 'ศึกศัทรุทิศตะวันตก' คือ
 ศึกพระมา ซึ่งครั้งนั้นเป็นใหญ่ตลอดทั้งแผ่นดินมอญด้วยเรา
 จึงเรียกว่าศึกมอญ. ๒. ก่อรงค์ 'ก่อดนาม' หมายถึงก่อด
 นามรบ คือก่อดสงคราม. ๓. ร่วหล้า ร่วเข้ามาในแดน
 สยาม คือล่องล้าเข้ามาในแดนสยาม. รวมความในบาทหน้าว่า
 กลัวจะกลับยกทัพล่องล้าเข้ามาที่สยาม. ๔. ใครจักคุมพล
 คงอยู่ สมควรจะเป็นคู่คอยระวังความยากันไว้ได้. เอาความว่า
 ใครจะอยู่รักษาพระนครป้องกันศึกมอญไว้ได้. ๕. สามารถ
 ประกันพระนครไว้คอยท่าทัพผู้กลับมาถึง. ประกันกรุง ถ้า
 ประกันกรุงไว้ท่า (ใช้ ถ้า เพราะต้องการโท.)

๒๑๒

ทะเลงพาย

๑๖๕.๑. เกลือกข้าคลาคีน ถ้ายกทัพกลับคืนเข้าไป.
คลาคีน 'เกิรวลัษ' คือเกิรวทัพกลับ.

๑๖๖.๑. ถ้าประเทศตะวันตก (คือ มอญ). ตกใจ
คือตะวันตก. ๒. ก่อพิบัติเพิ่มพูนภัยมาพ้องพาน คือยกทัพ
มารบพ้องกับท่านยกทัพไปตีเขมร. ๓. ทั้งใจรอกอชญา.
ครอเคร่า รอกอชญา.

๑๖๗.๑. ไม่น่าจะกลับมีในชั้นเลย. บร้งกระบับ
ไม่น่าจะกลับ.

๑๖๘.๑. บรรหารหน ทรงชี้แจงทางการ. ๒. ยังไม่
ทันจะตอบพระราชบรรหารที่คนรับไว้เหนือเกล้า. ๓. ทันใด
นั้นทูตเมืองกาญจนบุรีก็พลันมาถึง.

๑๖๙.๑. หัวหน้ายูลเบ็กรอรถ 'ไปรยเรื่องเบ็กซ้อ
ความ' เป็นสำนวน เขาความว่า ให้ทราบเรื่องราวโดยเบ็กเศย.
๒. เป็นเมืองสง่าสะกดกลาย. ๓. ออกญามหาด ท่านเจ้า
พระยาผู้ว่าราชการกรมมหาดไทย ซึ่งเรียกสมุหนายก. ใน
แผ่นดินนั้น ได้แก่เจ้าพระยาจักรี. ๔. เพื่อรามัญฝ้ายพล
ในเรื่องมอญเกิรวกองทัพเข้ามา. ฝ้ายพล=เกิรวกองทัพ, ยกทัพ.
๕. ดลประเวศสี่มา ล่วงเข้าในเขตต์แดน. ๖. ถ้ากระพอน
ซอแม่น้ำ ในจังหวัดสุพรรณบุรี. ๗. เกิรวกองทัพข้ามแม่น้ำ

คำอธิบายศัพท์

๒๑๓

โดยทางสะพานเรืออย่างเร่งรัด. สะพานเรือ คือสะพาน
ที่เขาไม้มาดักเป็นเรือแล้วอยู่บนเชือกสองเส้น ซึ่งขึงข้าม
แม่น้ำ ให้พลทหารเก็บข้ามชั่วคราว. ๘. ข้าคุมเขตต์เหลือ
บือ่ง พวกข้าผู้ปกครองเขตต์เหลือจะบือ่งกัน. ๙. คือสมเด็จพระ
พระนเรศวร และ พระเอกาทศรถ.

๑๓๐.๑. ในการที่บันทึกกาลให้พระองค์ไ้ทรงฟัง เรื่อง
บอกข่าวสงคราม. บดินทร์ 'พระผู้เป็นเจ้าเป็นใหญ่' ทั่น
หมายถึงพระองค์ท่าน คือ พระนเรศวร.

๑๓๑.๑. คือ พระเอกาทศรถ.

๑๓๒.๑. จตุรงค์ 'มีส่วนสี่' หมายความว่าถึงกองทัพสี่
งเหล่า คือพลช้าง, พลม้า, พลรถ, พลเก็บเท้า เขาความว่า
ย่อๆว่ากองทัพ. ๒. จึงควัน หมายความว่าารบกันควันกลุ่ม
อยู่ทางหนึ่ง มอญก็เข้ามาชิงรบในเวลาควันยังกลุ่มอยู่.
๓. กันไม่ให้ไปรบประเทศตะวันออก (คือ เขมร) และบอก
ให้ไปรบประเทศตะวันตก (คือ มอญ). ๔. เป็นมโหรีสพ
อย่างใหญ่, เพราะกษัตริย์นักรบโบราณนิยมว่า การสงคราม
เป็นมโหรีสพอันสนุกสนาน. ๕. แย่งเอาความชนะให้ได้
ความรบวินเสียก่อน. ๖. ก่อนพวนขาดเป็นทุ่น ทำลาย
เชือกขาทำให้สะพานลอยเป็นทุ่น. ก่อน คือชั้นที่ (เพราะ

๒๑๔ ทะเลงพาย

ต้องการเอก). ๗. ก่อไฟให้กรุ่นขึ้น (ให้กึกกั้น). พลวกเผาเผาให้ทะลาย คือให้เอาไฟเผาทำลายเสีย.

๑๗๓.๑. นฤบาลสารเสรีจอ้าง พระราชาทวิสังข์ซ้อ
ความเสรี. ๒. ถั่งถ้อย 'ให้ถ้อยคำไหลออก' เป็นสำนวน
เอาความว่า ถั่งถ้อยคำ.

๑๗๔.๑. พระราชรับบัญชา ซึ่งรับ พระราชบัญชา.
'พระราช' เป็นคำเรียกข้อย่อขุนนางผู้หนึ่ง.

๑๗๕.๑. ชัยม้าลาคกระเวนเลยเข้ามาถึงเขตต์เมือง
วิเศษชัยชาญ.

๑๗๖.๑. หาอุบายทำลายศึกให้ขาดหมด ทักความ
ฮักเหิมให้หมกอำนาจ. หาขคม 'เปรียบควัยมกที่หมกคม' คือ.
ให้หมกอำนาจ. รวมความว่า หาอุบายที่ข้าศึกให้แพ้ไป.

๑๗๗.๑. สู้รบในเมือง ก็ยออกไปสู้ศึกนอกเมือง
ข้างไหนจะเหมาะ.

๑๗๘.๑. คำเส็ก 'คำขายศึก' เป็นสำนวนเอาความ
ว่า ออกทำศึก.

๑๗๙.๑. จอมศึก 'นายทัพ' หมายถึงพระมหาอุปราช.
๒. ปลงใจกียอทัชต่อไท้ คือ พระนเรศวร. ๓. ขัดท่านใช้
ฎาอาจ 'ไม่อาจขัดท่านใช้' คือ พระเจ้าหงสาวดีผู้พระราชบิดา

คำอธิบายศัพท์

๒๑๕

ทรงใช้. ๕. ยกทัพมาเยี่ยม ซึ่งใช้เป็นสำนวนหมายความว่า ยกทัพมารบ. ๕. ยั่วเชิญ 'ยั่วให้เกิดลำบาก' คือเป็นเหตุให้ลำบาก. ๖. ไม่ได้คิดค้นเรื่องทางทำศึกเลย. ๗. คราสึก รุมคัง คราวไปรบเมือง รุมเมืองคัง ครั้งนั้นพระนเรศวรไปอยู่เมืองหงสาวดี ได้ถูกเกณฑ์ให้ไปตีเมืองทั้งสองนี้ด้วย และพระนเรศวรก็ได้ตั้งพรรณาไว้ต่อไป. ๘. สองท้าว คือ พระมหาอุปราชา และพระสังขตัต (เชียงใหม่). ๙. ลวงให้พระนเรศวรยกทัพเข้าไปในเมืองมอญแล้วจะจับฆ่าเสีย. ๑๐. ขอเชิญพระนเรศวร. ๑๑. พระนเรศวรยกทัพไปถึงเมืองแครง (เคอง คำรามัญว่า เมือง) แล้วจึงออกไปยังเมืองหงสาวดี ว่ายกทัพมาช่วย. มาแขก 'มาเยี่ยม' เอาความว่าช่วย. ๑๒. ซักแซงยอด่าง ซื่อเจ้าเมืองแครง ในพงศาวดารของกรมตำราเป็น ซักแซงยอด่าง. ๑๓. ออกศึกกระแทกประทะ เข้าไป. ๑๔. สองรับความ พระยารามพระยาเกียรติสองคน รัยรัยสั่ง. ๑๕. ถ้องแถกลงเลิศ บอกเล่ห์กลโดยระแง้ง ๑๖. เพราะพระยารมีพระองค์ผู้ปกครองแผ่นดิน หมายถึงพระนเรศวร. ๑๗. จอมวัด เจ้าอาวาส. ๑๘. กับศฤหัตถ์ นายทัพทั้งสอง คือพระยารามพระยาเกียรติ จึงรวมเป็นสามคนพากันไปเฝ้าพระนเรศวร แล้วเล่าขยายเล่ห์กลถวายพระ

๒๑๖

ทะเลงพาย

นเรศวร. ๑๙. เป็นฉันทภาคแผ่นไผ่ 'เป็นการคักส่วน
แผ่นดินแยกจากกัน' หมายความว่า 'ไม่เป็นสุวรรณปฐพีแผ่น
เดียวกัน. ๒๐. อุภัยภพเผด็จมิตร ประเทศทั้งสอง (คือสยาม
กับมอญ) خاکไม่ตรีกัน. ๒๑. หวังก่อ ๆ ล ๆ เล่ห์ขอม
ทั้งสองประเทศมุ่งทำสงครามกันตั้งแต่ก่อน ไทยกับมอญก็
เป็นเหมือนไทยกับเขมร. ๒๒. เอาโทท้าวขุนทัพ เอาพระยา
ทั้งสองผู้เป็นนายทัพ คือ พระยารามพระยาเกียรติ. ๒๓. พระ
มหาเถรคันฉ่อง. ๒๔. เหย็จข้ามน้ำสะโตง เห็นตามธรรมชาติ
ว่าเหาะ แต่ท่านเขาความว่า วัชยกทัพข้ามแม่น้ำสะโตงโดย
เร็วคล้ายเหาะไป. ๒๕. แต่งท่วยโถงท่าสี่ จักทหารคอยสั
รบกกลางแจ้ง. ๒๖. ผั่งแม่น้ำ (สะโตง) อันกว้างใหญ่.
๒๗. ทอดพระเนตรนายทัพ เห็นอำมาตย์ชื่อสุรกำมา (เป็น
นายทัพหน้า). ๒๘. คือเห็นทิวสุรกำมาเท่าลูกมะพร้าว ชี้ข้าง
แลเห็นทิวข้างเท่าหมู. ๒๙. ให้อทหารพร้อมกันยิงขึ้นระดม
สาธิตไป. ๓๐. จึงทรงพระแสงขึ้นนกล้าย (เป็นขึ้นโบราณมี
นกคาเหินเหล็กไฟ เมื่อจะยิงเห็นขวไกให้นกล้ายลงเป็นประกาย
ไฟ ทำให้ขึ้นต้น). ๓๑. แผลงขุนทัพต้องตาย ทรงยิง
นายทัพ (สุรกำมา) ถูก ถึงแก่ความตาย. ๓๒. คึกครื้น
คร่ำมพระนเรศวรเป็นครั้งที่สอง. ๓๓. เพราะศึกแตกไปเคื่อนเจ็ด

คำอธิบายศัพท์

๒๑๗

(เชษฐมาส). ๓๔. ไปทัน ฯลฯ มาดล บำรุงทหารยังไม่ทัน
ถึงที่ (เขตต์) ซึ่งจะให้ว่าเรียงกล้าหาญ, ก็เริ่มมารบอีกในคืน
(ปุศยมาส). ๓๕. หมายถึงพระมหาธรรมราชาพระราชบิดา
พระนเรศวร. ๓๖. รับเวียงชัย ฯลฯ ดับหัว ในความว่า
รบในเมืองไม่เหมาะ ชำคักจักไค้ใจ, เชิญเสด็จยกทัพออกไปรบ
นอกเมือง ถ้าเห็นศึกหนักเหลือต่อสู้ทางภายนอก จึงเสด็จมา
ต่อสู้ในเมือง. จึงเสด็จจดล 'จึงเสด็จถึง' เขาความว่า เสด็จเข้า
เมือง. ดับหัว 'ภัยความหัวท้าว' คือปรายศึก ที่น้หมายถึงความว่า
ต่อสู้. ๓๗. คำว่าอัสตง ประเทศตะวันตก คือประเทศมอญ.

๑๘๐. ๑. โทไท้ 'กษัตริย์ทั้งสอง' คือพระนเรศวรกับ
พระเอกาทศรถ. ๒. ต้อง ต่อน้ำใจตุ 'ถูกกับน้ำใจ' ตรง
กับความคึกก.

๑๘๑. ๑. เมืองทสี่และทสาม ครั้งโบราณจักหัวเมืองเป็น
๔ ชั้น, เมืองทรองเมืองหลวงจักเป็นเมืองเอก (เมืองชั้นที่ ๑)
จะมกเมืองก็ไค้, แล้วรองลงไป จักเป็นเมืองโท (ชั้นที่สอง),
เมืองตรี (ชั้นที่สาม), และเมืองจัตวา (ชั้นที่สี่). ๒. เตรียม
ตั้งต่อฉาน เตรียมตั้งก่อนหน้า. ฉาน แปลว่า หน้า เช่น ฉฉาน
คือ ฉฉนำหน้า. ตัดฉาน คือตัดหน้า, ที่เรียกกันว่า ตัดหน้าฉาน.

๒๑๘

ทะเลงพาย

๑๘๓. ๑. ให้ สู้ศึกทั้งสอง ให้ คอ สู้ข้าศึกรวมกัน
ทั้งสองคน.

๑๘๔. ๑. กองหน้า นานาถ ฯลฯ สังแฮ พระราชาทรง
ตั้งนายทัพหน้า (คือตั้งพระศรีไสยณรงค์เป็นนายทัพ, ตั้งพระราช
ฤทธานนท์ เป็นปลัดทัพ) แล้วทรงสั่ง (ถึงความต่อจากนั้นไปว่า)
ให้รีบไปรบ, ถ้ารบศึกไม่แตกหรือสู้ไม่ไหว กุระออกรบภายหลัง.
บ่ต้านทานมันรอด ต้านทานมันไม่ไหว.

๑๘๕. ๑. ย่างย้าย 'เคียวย้ายที่ไป' คือ เคลื่อนกองทัพไป.
๒. ทูราชวา (ส. ทูร + อธิวา; ม. ทูร + อทฺธวา) ทางไกลไปมา
ลำบาก. ๓. วายถิ่น เว้นจากถิ่น คือพลทัพจากจากถิ่นของคน.
๔. หนองสร้าย คือ ค่ายลหนองสาหร่าย.

๑๘๖. ๑. ภูมิพยุหะไกรสร สักตั้ง ทั้งฐานทัพเป็นรูป
ราชสีห์ ตามตำราพิชัยสงครามโบราณ มีพิธีจักระบนทัพ
และทั้งค่ายเป็นแบบต่างๆ เช่นเป็นรูปนกกอินทรีย์, เป็นรูปพญานาค,
และเป็นรูปราชสีห์ ฯลฯ ๒. ตั้งรชอยู่เพื่อรบประทะเข้าไปใน
ทางที่ข้าศึกก่อสู้ โดยลำบาก. ย่อยุทธ์ รบประทะเข้าไป. ยั้งอยู่ถ้า
ตั้งรชคอย (ใช้ถ้า เพราะต้องการโท).

๑๘๗. ๑. ห้ามหุดติฤกษ์ หาวเวลาฤกษ์ก็เลื่อนมาจาก
มุหุตต ว่า คุรุ, ขณะ ทนหมายถึงเวลา. ๒ โสลก ฤกษ์ยาม.

คำอธิบายศัพท์

๒๑๘

๓. หลวงญาณโศก, และหลวงโลกที่เป็ฯเป็นขุนนางกรมโหร.
 ๔. จัตตุรงค์โชค โศกประกอบด้วยองค์ ๔ คือ โศกซึ่งโหรคำนวณ
 ได้ตกที่ศักราช ๔ อย่าง. ๕. ลาญรงค์ 'แตกสนามรบ' คือแพ้
 สงคราม. ๖. บาทหงส์ 'ละของพระบาท' เป็นทวิคิยบุรุษสรรพ-
 นาม, ถ้าใช้ให้เต็มกว่า 'ไ้ผ้าละของอุลัพระบาท' แต่ในคำ
 ประพันธ์อนุญาตให้ใช้ได้ตามแต่จะคล้องร้องกัน ๗. วันชั้น
 สิบเอ็ดค่ำ. ๘. ย่างรุ่งสองนาฬิกาห้าบาท 'ย่างรุ่งเลยสองนาฬิกา
 ห้าบาท' (บาท ๑ = ๖ นาที) คือเวลา ๘ นาฬิกา ๓๐ นาที.
 ๙. ชลมารคพยุหี กระบวนทัพทางน้ำ. ๑๐. เขาก็ตรวจกระบวน
 ทัพออกสงคราม. ๑๑. ทายธนู ทวงดิธนู. ๑๒. เช่นพระ
 ลักษณ์พระรวมปราบทศกัณฐ์.

๑๘๘. ๑. สมุทรพیمان 'วิมานในทะเล' เป็นสำนวนหมาย
 ความว่า เรือพระที่นั่ง. มาศย่อม 'ย่อมด้วยทอง' เขาความว่า
 บัศทอง.

๑๘๙. ๑. เขาความว่า พระนเรศวรผู้พระเชษฐาธิปัตย์
 ทรงเรือพระที่นั่ง ชูศรีสมรรถชัย.

๑๙๐. ๑. ชโลทกยาน ย่องนำ รวมความว่า พระเอกา
 ทศรถผู้ขุนชาธิปัตย์ทรงเรือชื่อ ไกรสรมุขพیمان. ชโลทกยาน
 'ยานทางน้ำ' คือเรือ.

๒๒๐

ทะเลงฟ้าย

๑๘๑. ๑. โคลงนี้แปลตามศัพท์ดังนี้ “เรือรูปพญานกตั้งอยู่ต่อไปทางหน้าเรือพระที่นั่งชื่อว่า ‘ชัยสุพรรณหงส์พิมาน’ บัดทองพราว ประคิมฐานพระพุทธรูปชื่อว่า ‘พระวิชัยชาณูชัย’ เพราะเป็นพระที่เชี่ยวชาญ (ศักดิ์สิทธิ์) นำให้แล้วถางภัยลำยากให้แตกฟ้ายันไป”. เขาความว่าหน้าเรือพระที่นั่งก็คือเรือชัยสุพรรณหงส์ เรียกกันว่า เรือหงส์ เพราะที่หัวเรือทำเป็นรูปหงส์ ประคิมฐานพระชัยประจำพระองค์ ซึ่งเป็นพระศักดิ์สิทธิ์ นำให้มีชัยแก่ข้าศึก. วรวิหค ‘นกประเสริฐ’ หมายถึงหงส์.

๑๘๒. ๑. พระชัยนั้นเป็นคังงใหญ่ นำพระองค์ให้เสด็จไปโดยปราศจากภัย. ๒. กบฏช ‘องดึง’ คือองรูปพญานกซึ่งเชิญนำเสด็จพระเจ้าแผ่นดินเบื้องขวาคู่กับองรูปครุฑ เรียกว่า ‘องครุฑพ่าห์’ ซึ่งเชิญนำเสด็จเบื้องซ้าย, (ดูข้อ ๒๐๐. ๔ กัวย).

๑๘๓. ๑. อภิรัม คือเครื่องประทับพระเกียรติยศในการเสด็จพระราชดำเนินมีหลายอย่างด้วยกัน เช่นกลองกลด บังแทรก บังพระสุรย์ ฯลฯ. ๒. บังแทรกสุริยะ เป็นเครื่องบังแดดรูปคล้ายใบโพธิ์มีคำมถือ เรียกกันว่า บังแทรกคือเครื่องบังข้างๆ, บังสุริยะหรือบังพระสุรย์ คือเครื่องที่อยู่กลางสำหรับบังแสงแดด. ๓. สายซุม ฉัตรแพรว เรียกลำมัญว่า ‘ฉัตรซุมสาย’ คือฉัตรที่มีสายไหมหรือสายคนเงินทอง ประดับที่ระยายเป็นเฟื้อง.

คำอธิบายศัพท์

๒๒๑

๔. จามเรศ คือ จามร พืชชนิดหนึ่งเป็นเครื่องประดับเกียรติยศ
พระเจ้าแผ่นดิน เมื่อเวลาเสด็จพระราชดำเนินในกระบวน
พยุหยาตรา.

๑๘๔. ๑. ค่ายกันด้วยโคมไฟสว่างไสวท้องฟ้า. ๒. ทิ้ง
สาม คือเรือพระชัย, เรือพระที่นั่งพระนเรศวร, และเรือพระที่นั่ง
พระเอกาทศรถ.

๑๘๕. ๑. ทูคนายทุกมูล คือทูคนายมูลหรือทุกมูลนาย.
๒. เลื่อนจากราชินีกุล หมายความว่าตระกูลทางฝ่ายพระ
ราชินี. ๓. หมายความว่า เพศานกขุนเงินเขียนเป็นรูปดาวเดือน
งามแพรวพราย.

๑๘๖. ๑. โคลงขทนั้ พรรณนาถึงเรือหลวงโบราณ คือ
เรือกิ่ง, เรือเขน (เรือขึงกัน), เรือพระครุฑ (ที่หัวเรือเป็นรูป
ครุฑ), เรืออุษเคนทร์ (ที่หัวเรือเป็นรูปพญานาคหรือมังกร).
๒. เข่นแก้ว คายแก้ว เข่น ขย เช่น เข่นเขยว ทนหมายความว่า
ว่าคาย. ๓. เรือเคียรสัตว์ คือที่หัวเรือทำเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ.

๑๘๗. ๑. พรอกมนตรี สวคมนตรี, ร่ายมนตรี (พรอก
= พุก, กล่าว เช่น 'พรางพรอก' = พุกตลอดวง). ๒. 'ไสย
' คัมภีร์ประเสริฐ' โดยมากหมายถึงคัมภีร์พราหมณ์.

๑๘๘. ๑. โพนพาทยเกรี ตะโพน, เครื่องประโคม; กลอง.

๒๒๒

ทะเลงพาย

๑๙๙. ๑. ไพลีถัก แผลงจาก 'พิลีถัก'. ซึ่งในคำประพันธ์ใช้ว่า 'พันลี้ถัก' หรือ 'ไพลีถัก' ก็ได้. ๒. อัครเศร ชนไฟ คือชนที่ใช้บรรจุนกคำยิง. ๓. ทำให้พระเจ้าแผ่นดินทั่วไป ตกใจ, หน้าซีด, ขวัญทำลายหมดสิ้น. ตระหนก สะทึงตกใจ. ๔. เรศ (ธรา + อีศ) 'ผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน' คือพระเจ้าแผ่นดิน. แล้ว, พังขวัญ แล้วดวงและทำลายขวัญให้หมดไป, คือทำให้ขวัญหนีผู้.

๒๐๐. ๑. เบิกให้เคียวกองทัพ. ๒. เคียวเข้าโกลนทวาร, เคียวเข้าประตูบ้าน. (กฤษี ๔๒.๑) ๓. คือพระสงฆ์สวดคาถาชัยมงคล ซึ่งขึ้นต้นว่า 'ชยโนโต โภชียา มูเลลา'. ๔. กับชูช (กฤษี ๑๙๒.๒). ๕. ปากโมก ชื่อตำบลหนึ่งในเขตจังหวัดอ่างทอง โดยมากใช้ว่า ป่าโมก. ๖. วังทาง 'วังกลางทาง' คือพลับพลาที่ประทับแรมกลางทาง. ๗. ภิมุขมาตยากร หม่อมอำมาตย์ผู้เป็นหัวหน้า (ภิมุข คือ อภิมุข). ๘. คล้ายคล้าย สิบท่อมแล้ว เวลาสิบท่อม (๔ นาฬิกา) ล่วงแล้ว. คล้ายคล้าย หมายความว่า เวลาล่วงไป ๆ.

๒๐๑. ๑. สาคร ทะเลหรือมหาสมุทร แต่ที่นหมายถึงน้ำที่ไหลท่วมแผ่นดิน. ๒. วนาตร แตนตก ที่ป่าคอนเขตที่แดนทิศตะวันตก.

๒๐๒. ๑. เรียวกว้าง ไหลแรงข่ามากกว้างขวาง. เรียว

คำอธิบายศัพท์

๒๒๓

‘แรง’ ^๕ ทนหมายเอาไหลแรง, ไหลเชี่ยว. ๒. เจ้าข้าง (ดูข้อ ๓๓.๔).

๒๐๓. ๑. ทรงแสงดาพแก้ว ^๕ ถิมมัทธาพนวิเศษ, แก้วทนเอาความว่า เลิศ, ของวิเศษ อย่าง ข้างแก้ว, ม้าแก้ว ฯลฯ ๒. เพื่อนำ ^๕ นากะบาย. ๓. ถ้า ^๕ ทนหมายถึงถ้าไถ่น้ำ อย่าง ^๕ ถ้าของพระเชษฐาชาลวันในเรื่องไกรทองฉะนั้น.

๒๐๔. ๑. ศักขาร ‘กักในน้ำ’ หมายถึงพระเชษฐ์. ๒. สูงสูมาร แปลว่า พระเชษฐ์. ๓. นองพนานต์ ^๕ นองป่า (คือ พน+อันตะ, อันตะ แปลว่า ที่สูง แต่ทนใช้เป็นสกรรพ ดูข้อ ๑๑๘).

๒๐๕. ๑. ดิลกเจ้า ‘เลิศเจ้า’ ^๕ คือ พระนเรศวร. ๒. ทรง ^๕ ทนนอนทรงคิดถึงความฝันก็ไม่ทราบเรื่องราว. สร้างผลทม คือ ^๕ ทนนอน.

๒๐๗. ๑. หนบัจฉิมทิสา ‘ทางทิศเบื้องหลัง’ คือ ทางทิศตะวันตก. เรียกตามบาลีว่า ‘บัจฉิม’. ตามสันสกฤตว่า ปรัศิม.

๒๐๘. ๑. ภัยชลา ‘ภัยทางน้ำ’ คือ ภัยพระเชษฐ์ในพระสุบิน. ๒. เขยฐผู้ ^๕ ผู้เป็นพี่, เพราะพระนเรศวร เคยเรียก พระมหาอุปราชาว่า พระเชษฐา. ๓. ยุทธสู ^๕ ศักข้างสองชน วยสู้กัน ^๕ ก้วยชนข้างสองต่อสอง.

๒๐๙. ๑. มอด เมื่อ ^๕ ม้วยไป, คายไป. ๒. ด้วยขอคม

๒๒๔

ทะเลงพ่าย

กัวยพระแสงของเจ้าอินทรม. เพราะผู้ชนข้างกันต้องไขข้อง้าว (คือง้าวมีขอสำหรับขึงค้ำข้างคอกอยู่โคนง้าวกัวย) เป็นอาวอ.

๒๑๐. ๑. ไล่ลุลลายู เสอกไสร ลุยไล่ข้าศึกให้แตก พ่ายไปทีเดียว.

๒๑๓. ๑. แหล่งหล้าควรรชม ช่น ชาวแหล่งหล้า คือ ชาวโลกควรรชมช่น.

๒๑๕. ๑. หอทัพ ค่ายหลวง, พลัปลลาในค่ายหลวง.
 ๒. คอยพิชัยฤกษ์ คือ ฤกษ์ชนะ. ๓. นฤขัตต์ แผลงจาก 'นักขัตต์' ว่า คาว หรือ ฤกษ์. ๔. ทอดพระเนตรเห็นพระอัญญาธิราชพระพุทธรเจ้า (เรียกกันว่า พระบรมธาตุ) สว่างงามโชติช่วง เท้าผลัดล้มเกลี้ยงลอยมาแต่ทิศใต้แล่นเวียนขวาอยู่ตรงกองทัพ สามารถแล้วแล่นผ่านไปทางทิศเหนือ. สารีริกธาตุ 'ธาตุในร่างกาย' หมายถึงพระอัญญาธิราชพระพุทธรเจ้า, (โบราณถือกันว่าพระบรมธาตุนี้ ลอยไปตามอากาศได้ และเมื่อลอยไปมีแสงสว่างคล้ายดาว).

๒๑๖. ๑. น้อมประณมมือขึ้นเหนือเกล้า คือไหว้. นายสมิธาน 'ประชุมเถิบ' เขาความว่าประณมมือ.

๒๑๗. ๑. เกล็ดร้อนอ่อนเกษม กับความร้อนอ่อน ให้มีความปราศจากภัย.

คำอธิบายศัพท์

๒๒๕

๒๑๘. ๑. ทรงช้างพระที่นั่ง ชื่อเจ้าพระยาไชยานุภาพ.

๒๑๙. ๑. เจ้าพระยาปราบไตรจักร เป็นช้างพระที่นั่ง
พระเอกาทศรถ นำหน้าช้างพระนเรศวร.

๒๒๐. ๑. พระที่นั่งลายคอกพุดताल.

๒๒๒. ๑. สาร ศัก ช้างรบศึก. ๒. 'ถึงพระอินทร์
เจ้าสวรรค์ ทรงช้างพระที่นั่งมฤทธิเป็นทิพยพาหนะ' หมายถึง
ช้างเอราวัณ ออกทำศึกกับอสูรซึ่งกล้า. แล้วทำให้หายกล้า
หนีไปด้วยความกลัว. สมัทธ มฤทธิพร้อม.

๒๒๓. ๑. เพียงระกลับพันแผ่นดิน. ๒. ธงชาย ธงมี
ชาย ที่ธงธงกมชายทงนน ทนได้เข้ามาเพื่อล่อลึงมผัสสกับ
คำ 'ธงฉาน' ซึ่งแปลว่า ธงนำหน้าทัพ. ๓. กบฏ ธงรูป
หนูมานอยู่เบื้องขวา. ๔. ครุฑพาห์ ธงรูปครุฑอยู่เบื้องซ้าย.
๕. ธงเนาวพ่าห์ อยู่หว่างกลาง. ๖. ธงเสมาธิบัติ อยู่หลัง.
๗. ธงฉัตรชัย อยู่ข้างหน้า. (ดูข้อ ๑๙๓, ๒๓๖). ๘. พล
ดิน คือพลเคียวเท้า.

๒๒๔. ๑. พงศาวดารกรมคำราเป็นบ้านสระเสา. ๒. เอา
แรงพลทั้งปวง คือให้พลพลหายเหนื่อย. ๓. ร่วมไม้ประคอง.
๔. ต้องกระหวงครุฑนาม คือต้องตามแขวว่า 'ครุฑนาม'

๒๒๖

ทะเลงฟ้าย

ตามคำราพิชัยสงครามมีบอกไว้ว่า ทำเลอย่างนั้นเรียกว่า ‘ครุฑนาม’ ‘คชนาม’ ‘นาคนาม’ ฯลฯ ทำนองเดียวกับคชเชอ ตามกำลังวันว่า เป็นครุฑนาม, เป็นพยัคฆนาม ฯลฯ ฉะนั้นทำเลที่พระนเรศวรจะตั้งค่ายนี้เรียกว่า ‘ครุฑนาม’ นี้ว่าดี. ท่านจึงให้ตั้งค่ายณที่นี้. ๕. ตั้งค่ายเป็นกระบวนรูปคอกขัว ซึ่งมิใช่ในคำราพิชัยสงครามโบราณว่าด้วยการตั้งค่ายเป็นรูปราชสีห์, รูปครุฑ ฯลฯ ซึ่งแม้ทัพต้องเลือกใช้ให้เหมาะะวิชิตยุทธ์. ๖. อยู่ติดกับค่ายของกองทัพหน้า.

๒๒๕. ๑. นำข่มกระบวนทัพพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์.

๒. ประชุมทั้งค่ายรายไปเป็นรูปคอกขัว ซึ่งมีกลีบซ้อน (เรียกว่าปทุมพยุหะ).

๒๒๖. ๑. พลสำรวจ พลสำรวจ, หรือพลทหารเทวคา.

๒. เขาทุ่งกว้างใหญ่มาตวงคือมายรรุ่งก็เต็มไปหมด เขาความมากมายเต็มทุ่งอันกว้างใหญ่.

๒๒๘. ๑. อันนายทัพ (มหาอุปราช) ใช้ให้ขี้ม้าตรวจภูที่พิชิตพระนคร (ทัพไทย). ๒. สมิงอะครัน, สมิงเป้อ, สมิงชายม่วน ทั้งสามนี้เป็นชื่อนายทหารกองสอดแนมของกองทัพหงสาวดี. แต่ในพงศาวดารเป็นสมิงจักตราน, สมิงเปว, สมิงทรายมอญนายกอง. ๓. เร็วระเห็จไปทูล คอมน้ำไปทูลโดยเร็ว.

คำอธิบายศัพท์

๒๒๗

(ระเห็จ=เหาะ, ^{ลี้}ทนเอาความว่า ไปโดยเร็ว). ๔. แยังรงค์
โต้แย้งในสนามรบ คือ ท้าทานชิงรบ. ๕. ยกกองทัพมา
คอยท่ารบอยู่. ๖. กรุงเทพทวารวดี คือกรุงศรีอยุธยา คำ
'ทวารวดี' ละมาจากคำ 'ทวาราวดี' หรือ 'ทวารวดี'. ๗. จึงเอา
ฉัตรตัดเชี่ญู จึงเอาราชสมบัติ เพื่อตัดความลำบาก หมาย
ความว่า รัชกาลกรุงศรีอยุธยาให้แตกโดยเร็ว เพื่อตัดความ
ลำบาก. ๘. กันเอารุ่งไ้หน้า กันเอาเวลาไว้ให้ไปถึงรุ่งเช้า
เช้าข้างหน้า คือให้เที่ยวทัพไปสว่างเอากลางทาง.

๒๒๙. ๑. เสน่ นายทัพนายกอง. ๒. ^{ลี้}หันหนรณ ทะเยอ
ทะยานในทางรบพุ่ง. ๓. เช่นเสียนศึกสยาม ปรายปรามชาว
สยามซึ่งเป็นข้าศึกเสียนนาม. เช่น คือก็แรง ๆ หมายความว่า
ว่า ปรายปราม.

๒๓๐. ๑. ยามสืบเอ็ด เวลาสืบเอ็ดทุ่ม คือ ๕ นาฬิกา
บั้น. ๒. รสธารา ท่อน้ำ, 'รส' ^{ลี้}ทนหมายถึงน้ำ, เฉลิม
วิเลปน เพิ่มเติมเครื่องชะโลมทา เช่นแข่งหอมเป็นต้น.

๒๓๑. ๑. เครื่องต้น เครื่องนุ่งห่มสำหรับภักษัตริย์.

๒๓๒. ๑. เฉียงมาศสร้อย สังกวาลัย ทรงสายสร้อย
สังวาลัยทองเฉียงย่า อย่างสะพายแล่ง.

๒๓๓. ๑. ฝ่าคาคกร้อยกรองก้วยแก้วไพฑูรย์. พิพัทธ

๒๒๘

ทะเลงพ่าย

ว่า เเน่อง, ผูก, หมายความว่า ร้อยกรอง.

๒๓๔. บทนี้ทั้งบทพรรณนาท่าโลมคือว่า เป็นรูปพญานาคชคาลำตัวแผ่แม่เบี้ยเกลือกศีรษะ ทำลำตัวพันข้อพระหัตถ์ประดับด้วยแก้ว ๘ ประการเรียงรายเรียบร้อย แสงวิ่งไปมาฉวิทเฉวียนวิวาย รุ่งเรืองกังทวงไต้ แผ่รุ่งพรายสว่างทอ้งฟ้า. ตากรุ่ง คือแผ่แสงรุ่งพราย.

๒๓๕. ๑. แสงโสมแสงแก้วส่อง สุริยฉาย แสงทองแสงแก้วส่อง เพราะตอ้งแสงพระอาทิตย์ฉายมา. โสม ทนแปลว่า ทอง. ๒. รัตน์คุณทล ท่างแก้ว (ทนหมายถึงคุ้มหูอย่างพะม่า). ๓. อุดนีสวีจิตรราย บัทมราช เจ็ดออรุคเรียบหน้า ผกเกล้าเกลื่อนหงอน มงกุฎงามเรียงราย ค้วยพลอยทับทิมเป็นรูปพญานาคเจ็ดตัว หน้าเรียงกันผกหัวหงอนกลากเกลื่อน, เขาความว่า มงกุฎประดับทับทิมทำเป็นรูปพญานาค ๗ เคียร.

๒๓๖. ๑. มาสมุททิก แหวนทองคำ. ๒. ประดับแก้วซึ่งคู่ควรประกันราคาย่านเมืองไต้. เรียบรัตน์ ประดับด้วยแก้ว. ขัดค่าเมือง ที่ประกันแทนค่าบ้านเมือง. ๓. รุ่งเรืองค้วยแก้วแก้วอย่างแลศเป็นรวิ้วรุ่งโรจน์เป็นสิ้ง.

๒๓๗. ๑. นฤบดี พระราชา ทนหมายถึงมหาอุปราชา.

คำอธิบายศัพท์

๒๒๘

๒. ถมอาคม ลงอาคม, ใส่เวทมนตร์คาถา.

๒๓๘.๑. บ้ายบาท อย่างพระบาท. ๒. เกยหอ คือ พลับพลาเล็กๆ ที่มีเกยสำหรับขึ้นข้างติดอยู่ด้วย. ๓. พระมหาอุปราชาทรงชั่งช้อพลายพัทธกธ. ๔. ไม่กลัวขอทหมอความงือกงืออยู่. ๕. ตกมันเยมทั้งข้างหน้าข้างหลัง, ตามธรรมดาข้างเมื่อตกมันแล้วย่อมคกและอาละวาด. ๖. เสือกเสือก คือ เสือกศัรยะไปมาอย่างซ้าๆ.

๒๓๘.๑. แถ้วถล้า ซ้ำคักเห็นเป็นสง่า. ๒. แจงง้า เป็นสำนวนเปรียบด้วยภูเขาชะงองง้าซ่อนแจงไว้ เขาความว่าท่าทางซ่อนเล่ห์กล. ๓. กังข้างของพระยาวสุวัตคิมารช้อว่าข้างศิริเมษลั ซึ่งพระยามารชมาผจญพระพุทโเจ้าเมื่อเวลากระตรัสรู้. ๔. สูง ๖ ศอกคือ ๕ นิ้ว.

๒๔๐.๑. แพรวพรายด้วยแพนหางนกยูง ซึ่งทำเป็นกำสำหรับผู้อยู่กลางข้างถือโบกให้สัญญาณอยู่ยวบๆ.

๒๔๑.๑. คือบังแทรก, บังพระสุริย์, ฉัตรซุ่มสาย (ดูข้อ ๑๘๓.๓). ๒. โปนพาทย์เกร์ชั้น ตะโพนปี่พาทย์กลองก็กระชั้น. ชั้น ที่ตีๆ, ตีกระชั้น.

๒๔๒.๑. นายทหารผู้ประจำกลางข้างพระมหาอุปราชาชั้นช้อสมิงนันทมาง. (กลางข้างดูข้อ ๓๕.๓).

๒๓๐

ทะเลงพาย

๒๔๓. ๑. ต้าวท่ายกเรนทเรศ เจ้าเมืองมะสวนเป็น
ความขี้ท่ายข้าง พระมหาอุปราชา. (ดูข้อ ๓๕.๓). 'ต้าวท่าย'
นั้นแปลว่า ตำแหน่งท่ายข้าง.

๒๔๔. ๑. สมเด็จพระโอรสแห่งพระราชประเทศตะวันออก
(มอญ) หมายถึงพระมหาอุปราชา. ๒. อังกูสกุชธิารง
รูปง้าว ขอสข้างที่พระหัตถ์ทรงถือขึ้นเป็นรูปง้าว. คือถือขอส
ข้างมิงง้าวอยู่ปลายสำหรับฟันฆ่าศึก. กุชธิารง หมายความว่า มอญ
๓. กระจวัดกระจวี กวักแกว่ง.

๒๔๕. ๑. เต็มทวยทหารระวังสี่เท้าประจำข้าง. (ดูข้อ
๓๕.๓). เท้าหน้า คือ นันทสู กับ ราชสังครำ, เท้าหลัง คือ
ชีพพราย กับ ชีพพรำ.

๒๔๖. ๑. ใต้เท้า พลเคียวเท้าหรือทหารรบ. ๒. สาม
แสน กับ สามพัน.

๒๔๗. ร่ายบทนี้พรรณนาถึงพระมหาอุปราชา จักทัพ
เป็น ๗ แถว ๆ ละ ๗ กองรวมเป็น ๔๙ กองแล้วจาระไน
ชื่อนายทัพและชื่อข้างฝ่ายมอญเป็นลำดับไปซึ่งไม่จำเป็นต้อง
อธิบาย เช่นให้พระยาจิกตองคุมพลหม่นสองพัน ชื่อข้างชื่อมา
ทางคี่เป็นต้น. ๑. คชคง ข้างผู้คงทน. ๒. หัวทัพ หัวหน้าทัพ,
นายทัพ. ๓. ออกยอ ออกคี่. ๔. สร้อยกะโลด, สร้อย

คำอธิบายศัพท์

๒๓๑

กระจาย ^๕ชื่อนายทัพพะม่า. ๕. พจนที่ ^๕ทินทองอ่านว่า 'พวิน' เพราะจะต้องรับกับ 'อิน' ข้างหน้า. ๖. พิริย ^๕พลทหาร. ๗. เป็นโบ เป็นผู้บังคับบัญชา ทักจากคำพะม่าว่า 'โบซุก' ว่าผู้บัญชาทัพ คือนายทัพ. ๘. โจนจำบังบ้ำทัพ โจนเข้ารบด้วยจิตที่หมกมุ่นอยากจะเข้ารบทัพ. (จำยังเขมรว่า รบกัน). ๙. คชาธเรศ (คือคชาธ+ธศ) พญาข้างทรงหรือพญาข้างพระที่นั่ง. ๑๐. เต็กเดือนของ่าง้าง คีเคือนและถือของ่าง้าง (เต็ก=คิ, ทูบ). ๑๑. แต่งนายทัพให้หมอนอย่างกษัตริย์ ๑๒ องค์ ให้ชข้างมีฉัตรกน เพื่อลวงข้าศึกไม่ให้จำนกว่าใครเป็นนายทัพแน่. ๑๒. อายพะบล, อายก้ากอง ^๕ชื่อนายทัพพะม่า. ๑๓. ดำราชสังครำ ข้างชอราชสังครำ. ๑๔. ขัพันคงคชเลศ ^๕ขข้างทวเลศชื่อพันคง. ๑๕. อายมนทยา เหริเหจ ^๕พลายนุเพ็ชรพ่าหน ^๕นายทัพชื่อ ^๕อายมนทยา เหาะระเหจ (บน) ^๕พลายนุเพ็ชร คือ ^๕อายมนทยาขข้างพลายนุเพ็ชร. ๑๖. แต่งทวเป็นเพศกษัตริย์อันไร้มลทิน เขาความว่า ^๕แต่งทวสนิทสนมไม่มีสิ่งทวิธ. ๑๗. พลเสนัต คือ ^๕พลทหารบน. ๑๘. เช่นชอบน ^๕โอราณเรียกบนจ่าง, ^๕บนมณฑก (บนกยสำหรับสั่งลูกแตก), ^๕บนชานกยาง, ^๕บนนงโพรง, ^๕บนนกลีบ. ๑๙. ดับพลโล่ให้พลตั้ง ^๕ทอลำกับ ^๕พลคาพโล่ให้

๒๓๒

ทะเลงพาย

(ถือภาพถือโล่ที่), พลภาพทั้ง (ถือภาพถือทั้ง). ดับ ทัก
 ทาก 'ลำคัย' มักใช้ในคำประพันธ์. ๒๐. บั้นเบองหน้าโดย
 ดับ ส่วนเบื้องหน้าโดยลำคัย. ๒๑. กะนิกร กะเกณฑ์พล
 ทหาร. ๒๒. คุ่มคุม ปกครองควบคุม. ๒๓. พวงทหาร
 ทั้งปวงแซ่สนั่นหวั่นไหว. ๒๔. พฤษณี [อ่านพริณ] เพราะ
 ระต้องรัยกับ 'คชินทร์'. ๒๕. แวงในนอก กองบ้องกันค้ำ
 ในค้ำนอก. ๒๖. บุคจำบัง เบอบร บุคเข้าไปรยแล้ว
 เบื้องข้างข้างค้ำให้เมากลิ่นมันชุ่มชานไปค้วย. ๒๗. สล้าย
 เรียงราย, ภายคั้น ๒๘. ถือแขงกองทักมิณ คุมพลเคิร
 แขง (ระวัง) กองบักขวา (พระยาลำปาง). ๒๙. ราช
 เชียงแขง เจ้าเมืองเชียงแขง. ราช คือ ราชา (เจ้าเมือง)
 เพ็ชรกับ 'สวัสคี'. ๓๐. ทวยหัย เหล่าทหารม้า. ๓๑. ให้
 เจ้าเมืองสปีช ช้างช้อเกียนกระยช. ๓๒. ปักอุดตร บักซ้าย.
 ๓๓. ปักทักมิณ บักขวา. ๓๔. ขี้ยาตรานาคี ช้างช้อ
 ยาครา. นาคี คือนาค (ช้าง) เพื่อให้คล้องกับคำ 'เจ้าธานี'.
 ๓๕. ดำเนอรวมแขงทัพ เคิรทัพผชง (ระวัง) บักซ้าย. วาม
 ซ้าย. ๓๖. เบองอุดตรา เบองซ้าย. ๓๗. พรักพิริยะอัสตร
 พร้อมพลทหารม้า. ๓๘. รั้งท่อนท่าย รั้งกองทัพหลัง. รั้ง
 สว่าง, แต่งทั้ง, รั้ง. ๓๙. ลำเครื่อง ทหารรบที่เข้ากระบวน

คำอธิบายศัพท์

๒๓๓

๑๐. ขุน
 รบมเครื่องรบพร้อมเสร็จ อย่างข้างเครื่อง, ม้าเครื่อง. ๑๐. ขุน
 จัมนำ นายทัพประจำ. ๑๑. พลยวน พลชาวพ่ายพิ ที่เรียก
 กันว่าลาวพุงดำ (เพราะเขามักจะสักพุง). ที่เรียกว่า ยวน ก็เพราะ
 ไบราณสมมุติว่า เขตต์เหล่านี้เป็นแคว้นโยนกเลียนอย่างอินเดีย.
 คำ 'ยวน' ก็แสดงออกจาก 'โยน' หรือ 'โยนก' นั้นเอง. ๑๒. ตี๋อง
 สู้ คือชาวตองสูหรือตองสูชุนอยู่กับพะม่า. ที่ใช้ตี๋องสู ก็เพื่อ
 ให้รับเอากับคำ 'หมู่' ข้างกัน. ๑๓. ยางแดง ไทยพวกหนึ่ง
 อยู่ทางเหนือสยาม. ๑๔. เขอน ไทยพวกหนึ่งอยู่ทางฝ่ายเหนือ
 สยาม. ๑๕. มากเมื่อขอบท่งท้อ่ง มากเต็มขอบท่งท้อ่ง.
 ๑๖. ชรวงแสนยา ประสมเข้ากับทหารเคีรเท้า. คำ 'ชรวง'
 มักใช้ประสานเสียง แต่ทั้นต้องว่ารวมกัน, ประสมกัน.
 ๑๗. เทาเท้า คือพลเคีรเท้า (ทหารรบ) 'เทา' เป็นคำเขมร ซึ่ง
 เขาเขียนอย่างนี้ แต่เขาอ่านว่า 'เตอว' ซึ่งเรานำมาใช้ว่า 'เทา'
 ย้าง, 'เต้า' ย้าง ในคำประพันธ์ท่านใช้ 'เทา' อย่างเขียนคั้งนี้
 ก็มี, ใช้อย่างอ่านว่า 'เต้า' หรือ 'เทา' ก็มี เช่น 'ไต้เต้า'. คำนี้
 เกิมท่านใช้ตามระเบียบที่พิมพ์มาก่อนว่า 'เทาเท้า' เห็นไม่ได้ความ
 จึงใช้ 'เทาเท้า' ตามระเบียบสมุดไทยที่ท่านบอกไว้.

๒๔๘.๑. พระมหาอุปราชาเสด็จการศึกครั้งนแสดงรพล

๒๓๔

ทะเลงฟ้าบ

มากมายทั้งรูปผลของท้าวไพจิตราสูร (เรียกเพี้ยนจากไพจิตราสูร) ซึ่งแสดงจากบาลีว่า 'เวปจิตตาสูร' กล่าวว่าเป็นจอมอสูร (ยักษ์) ที่วิมานอยู่เชิงเขาพระสุเมรุ เคยยกทัพขึ้นไปรบกับพระอินทร์ถึงชั้นดาวดึงส์ ซึ่งอยู่ยอดเขาพระสุเมรุเสมอ แต่ต้องแพ้มาทุกครั้ง. ๒. ปองรชชาติคือพวกเทวดา เพราะมุ่งหมายเมืองสวรรค์ของพระอินทร์ (อมราวดี) ซึ่งสถิตเป็นศรีเมืองยอดเขาพระสุเมรุ คือเมืองสวรรค์ชั้นดาวดึงส์. ๓. อย่างเดียวกับที่พระมหาอุปราชามุ่งหมายกรุงศรีอยุธยา อันเป็นสถานที่พระนเรศวรครองอยู่ณนั้น.

๒๔๙.๑. ถ้าไม่เช่นนั้น ก็เหมือนสงครามท้าววาฬ (คือ ทศกัณฐ์) รบกับพระรามมีผลและเคราะห์คล้ายคลึงกัน.

๒๕๐.๑. ศัสเตรศ (คือ ศัสตร+อศ) หมายถึงศัสตราวุธเท่านั้น. 'อศ' เป็นสกรรณ (ดูข้อ ๑.๑๙). ๒. ดวดโถมสังกวด.

๒๕๑.๑. แผลงผลง แผลงปล่อยไป. ผลง คือปลง. ๒. ขันมณฑก, ขันนกลัย, ขันจ่าง (ที่ใช้เป็น 'จรง' ก็เพื่อรวบคำใช้สั้นเข้า, เพื่อให้เหมาะทางประพันธ์). ๓. หมู่พลญู พลเกาทัณฑ์. ทรงกำซาบศร มีลูกศรอาบยาพิษ. ๔. ถดท้ายภายหลัง ถอยร่นไปอยู่ข้างท้ายภายหลังเขา.

คำอธิบายศัพท์

๒๓๕

๒๕๒.๑. พจนทั [อ่าน พุริน] เพราะจะตั้งการรักษากับ 'กิน' ข้างหน้า. ๒. ชระเตียดดินดิน คุ้เตียรระกายกินแผ่นดิน ไป. ๓. ชาริน คือชารา หมายความว่า ท่อน้ำ, สายน้ำ นั้นเอง 'อิน' เป็นสกรรณ (ดูข้อ ๑.๑๘). ๔. ครวามือฝนตกถี่ๆ ลงมา น้ำก็ไหลไม่มีสิ้นสุด.

๒๕๓.๑. เวหา หน ทางอากาศ. ๒. เผือดแผ้ว 'ความ ผ่องแผ้วเผือดกลัง' คือหมอกสว่าง. ๓. กลัษเห็นเป็นเย็นคำ. มลัษ คือลัษ ทั่นว่ กลัษกัน, แย่งกัน เช่น น้ำลัษก็ลัษเค็ม.

๒๕๔.๑. จากตระพังตรุเหล่า เหล่งอ้างออกนาม จาก คำบาลที่อ้างออกนามว่า ตระพังตรุ. เหล่าเหล่า คือเหล่าเหล่า ทั่นหมายถึงคำบาล คำบาลตระพังตรุนี้เป็นทกองค์พิพระมหาอุปราชา ทั่งคำยออยู่.

๒๕๕.๑. ชำคักแลดูเห็นเป็นสง่าผ่าเผย. ๒. ชยากเฟ่ง พิศก้วยผิดประหลาด ประทงจะทำให้เกิดพิศวงกันทั่วไป.

๒๕๖.๑. โบายไบ 'ค้ำไบ' คือ ผืนผ้าองน้นสะบัดค้ำตัวเอง อยุ่ผับผับ. ๒. ฌ้องกระเต ฌ้องเล็กๆ ทัตเสียงม้องๆ อย่างฌ้อง ทั่นายถ่านตรีเรียกเวอสินค้ำ. ๓. กลองชนะ คือกลองทัตสะพาย ทัรบั้งหระกัฟรวคๆ. ๔. พาทย คือ ปี่พาทย. ๕. เสียงแข่ง ทั่นอ้ออ้ง. ๖. จุดจ่าง รุกบนจ่าง (บนครงน้นตั้งรุกคอกไม้

๒๓๖

ทะเลงฟ้าย

เทียนแล้วเอาไปหยกที่ชะนวน). ๗. ทวนทาย ถือทวน. ๘. เอา
 ขันจ่างบรรทุกหลังข้าง. ๙. โรมรียาญลาญทัก หักริปู่น
 ชนมี่ รุมรบให้แตกทำลายและตีหักซ้ำคักให้ล้มตาย. ทัก คือ
 ทะลัก เอาความว่า ทะลาย หรือ ทำลาย. ๑๐. เรือชขาย คือ
 ชขายยื่นออกมามาก อย่างเดียวกับชขายเดือยนั้นเอง. ๑๑. หมวก
 สมคักก็สวมเคียว. เคียว เทรอด สวมเคียว. ๑๒. ม้าแมนม้า
 เมษฐู เป็นคำพหูพจน์ถึงละมาจาก 'ม้าแมนม้าปรเมษฐู' แปลว่า
 ม้าเทวดา, ม้าพรหม, ซึ่งเคยใช้ว่า 'ม้าอินทร์ ม้าพรหม'. ๑๓.
 ตาบติดหน้า ใบโพธิ์ติดหน้า. ๑๔. จำลาย สร้อยคำของจำลัก
 แปลว่า แกะสลักอย่างเดียวกัน. ๑๕. สายบังเทียน. ๑๖. พาน
 ท้าย, พานหน้า (ดูข้อ ๓๘.๔). ๑๗. สลาสุกสี สีหมากสุก
 คือสีเหลืองเงอแคง อย่างสีคอกหมี่ปลา. ๑๘. ฟ้อนฟ้าย ทำท่า
 อย่างระรำฟ้อน. ฟ้ายหรือฟ้าย เป็นสร้อยคำของฟ้อน. ๑๙.
 ลางเกาะสายสรน้ำว บ้างจับสายอนุเหนียว. ลาง คือบางคน,
 หรือบ้าง. ๒๐. ดาวตาง ภาพต่าง ๆ. ตาง โขราณใช้แทน
 คำ ต่างหรือต่าง ๆ. ๒๑. แผลงผลง (ดูข้อ ๒๕.๑.๑). ๒๒.
 ฝ่ายเกมอลทวยเท้า ฝ่ายพอกหมี่เคียวเท้า (คือทหารรายบักัน)
 เกมอล ว่าพอก, ทวย ว่าหมี่. ๒๓. ชมพูนาด สีชมพูนุกนาก,
 คือสีชมพูเข้มยากตา. ๒๔. เหลียวหลายพอก แลดูหลายพอก.

คำอธิบายศัพท์

๒๓๗

เหลียว ^{๒๕๕} ทนคอแลง, แลเห็น. ๒๕. สวมเทรอด สวมใส่. เทรอด ^{๒๕๖} ทนเขิน ก. แปลว่า สวม, ใส่. ๒๖. ธงอินทร์ธนู คือ ธงรูปอย่างอินทร์ธนู ^{๒๕๗} ที่คักย่าละคร มีปลายแหลมงอนทั้ง เขาควาย. ๒๗. คว้างกระวัด แกว่งคว้างอยู่. กระวัด มักใช้ควบกับคำ 'กระวี' ตรงกับคำ 'กวัก' บางทีใช้ 'กระวัดกระแวง' คือ 'กวักแกว่ง' นั่นเอง. ๒๘. พริ้วสีนาค พล ^{๒๕๘}ย่น, ทหาร ^{๒๕๙}ย่น. ๒๙. แลละพรรค์ละพ็อง แลดูพวกหนึ่ง ๆ. ละพ็อง เป็นสร้อยคำ ไม่มีความหมาย. ๓๐. สระทกสระท้าว สระทกสะท้าน, สั้นกระเทือน. ๓๑. ฟ่างพกภู่วัแผ่นดินข้าว เพียงพลิกแผ่นดิน. พก ว่า วก, กลับ, พลิก.

๒๕๗.๑. พริ้วมค้วยพลม้าหนาแน่นอันลำพองค้วยพยส. พล แปลว่าหนาแน่นเท่านั้น, แต่ในคำประพันธ์หมายถึงกองทัพหรือกระบวนพลค้วย. คือละจาก 'พลเสนา' หรือ 'พลโยธา' ฯลฯ. ^{๒๕๘}ร้าน ทนคอลำพอง. ^{๒๕๙}ร้าย ทนหมายถึงท่าพยส. ๒. ผาดฝ้าย เทือกกองทัพ.

๒๕๘.๑. ^{๒๕๙}เบื่องนฤบาลบดินทร์ ฝ้ายพระราชาเป็นเจ้าเป็นใหญ่. เบื่อง ฝ้าย, ส่วน เช่น ^{๒๕๙}เขื่องว่า=ฝ้ายว่า. ๒. ดายเคียรเหมือน เคียรดาษ หมายความว่า ^{๒๕๙}เกล็ดขนกลาค. ๓. พลังพระองค์ทกพระเนทรเห็นหม่น้ำ. ระเมียด เป็นคำเขมรแปลว่ามองดู,

๒๓๘

ทะเลงฟ่าย

เห็น. ๔. ผันผายชายท่งทิว เกริมาคามทิวไม้ชายทุ่ง. ๕. ลิว
 แล่นกลับฉับเฉียว ควบม้ายักตรงลิวไปโดยเร็ว. ลิวแล่น
 คือลิวแล่น ไซ้ 'ลิว' เพื่อให้รับกับ 'ทิว' ข้างต้น. ๖. เหลี้ยว
 ลับเนตรตระบัด แลล้วยคายตาไปโดยเร็ว. ๗. ครัสพิภาย คือ
 ครัสปัญญาเทือกขาก. ๘. ดุรงค์เร็ว 'ม้าเร็ว' คือทหารม้าที่ใช้เคียว
 ข้าว. ๙. รอยพระมหาอุปราช ชะรอยพระมหาอุปราช. ๑๐.
 กองทัพจักประทะกัณใหญ่ ยุทธ์แย่ง รบประทะกัน. ใหญ่ย่อ
 คักันใหญ่ ๑๑. พรุกนพอกญาแพก เร่งยกแยกโยธา (การที่
 ทรงคาคว่าจะรบใหญ่) พรุ่งนี้จะพอเป็นจริงอย่างครัส หรือแยก
 ไปไม่เป็นจริงก็ตาม, แต่ต้องแบ่งยกไป (ต้านทาน). พรุก คือ
 วันรุ่งขึ้น. ๑๒. ดีสับเอ็ด คือ ๕ นาฬิกา ซึ่งโบราณ
 เรียกว่า ๑๑ ทุ่ม. ๑๓. สรรพแต่ย่ำรุ่งราง ให้เสร็จแต่ย่ำรุ่ง.
 ๑๔. จอมโลกจรโลง ปกติใช้ 'จอมจรโลงโลก' แปลว่าจอม
 ผู้พระยงโลก คือจอมกษัตริย์. ๑๕. เกยโลง เกยซึ่งตั้งอยู่โคกๆ
 สำหรับเสกเงินทรงช้าง ซึ่งไม่มีพลับพลาเปลื้องเครื่องหรือทรง
 เครื่องกำกับข้อยู่ด้วย. ๑๖. เบญจเสนางค์ 'ส่วนแห่งเสนาห้า
 'คือพระนเรศวรทรงจกกระบวนทัพเป็น ๕ แถว (เรียกว่า เบญจ
 เสนางค์) และแถว ๑ มีกองทัพ ๕ กอง รวมทั้งหมกเป็น ๒๕
 กองทัพ. ๑๗. ปักปักกษัตถิณ บักฝ่ายขวา. ๑๘. พฤษนา

คำอธิบายศัพท์

๒๓๘

เท่าคณนา พลนยิเท่ากัน. ๑๘. ชนข้างสำหรับชชชชช. 'จูโอม
 ทัพ' เป็นนายทัพ. มุต คือ นาย จาก 'มุตนาย'. ๒๐. นายกองนำ
 ระวังของขวาทิงตามธรรมเนียม. กระทบ ทินหมายถึงทำเนียบ
 หรือระเบียบ. ๒๑. ทวยอาขาร้อยเรียง จักหม้ทหารม้าร้อย
 ทนง เรียง=จัก. เพียงพลรบ พุทธรบเท่ากัน. ๒๒. บั๊กขวานัน
 ทวยทัด บั๊กขวาแบ่งพลรบเท่ากัน. ทวยทัด คือ พลรบเท่ากัน.
 ๒๓. ร้อยห้าสิบบมโนมัย ร้อยห้าสิบบม้า. ๒๔. อรุณรัศมี 'แสง
 ตะวันขึ้น' เป็นชื่อม้า. ๒๕. ถือทวยอัศวนิกร ถือพลทหารม้า.
 ๒๖. ผู้นำยกพิริย ผู้นำทัพ. ๒๗. เห็หัยเรศ 'เหาะ ขนม้า'
 คือชื่อม้า. หัยเรศ แปลว่าม้าเท่านั้นเป็นคำเลือนมาจาก 'หัยราช'
 (พญาม้า). คำ 'เรศ' เป็นเพียงสร้อยยทเท่านั้น อย่างเดียวกับ
 'ยุพเรศ' ซึ่งเลือนมาจาก 'ยุพราช': ๒๘. พลมากเท่ากัน.
 ๒๙. วิจิจักระขบวนพยุหยาตราโบราณใช้เชือกขึง เพื่อให้เคี
 กระทบกันได้แฉวงกัน ทางกระบวนหลวงเป็นคันเชือก ต่อไปข้าง
 หน้าเป็นปลายเชือก. ปลายเชือกหน้าคชาธาร หมายความว่า
 กองหน้าเพื่อนนยิแต่หน้าข้างพระที่นั่งไป. ฮิกเหยมहनรณโรม
 กล้าในทางเข้าโอมค. หน ทิน คือ ทาง. ๓๐. เชนทอง 'เชน
 ลายทอง' เชน เป็นเครื่องบ้องกันศาสตราวุธทำนองเดียวกับโล่ที่
 ทำกันแต่รูปเป็นสัเหลี่ยมขาวและคลุ้มเล็กน้อย. ๓๑. เป็น

๒๕๐

ทะเลงฟ่าย

เซย์รุ้พฤนทาทัฬ เป็นนายทัฬ. ๓๒. ถับทวยปู้กลองชนะ
 แล้วถึงหมู้บ่กลองชนะ. ๓๓. ดา ประกึ่งกัน. ๓๔. เหีรเหนือ
 อาสน์ไอยรินทร์ ‘เหาะเหนือที่นั่งพญาช้าง’ เอาควาว่า ชู้ช้าง
 เป็นพาหนะ. ๓๕. ทวยท่ายไตตั้งถือ กองท่ายช้างพระที่นั่ง (คือ
 นั้บแต่ท่ายสุกเข้ามาถึงช้างพระที่นั่ง) มือถือคัง. ไต เขมรวัวมือ.
 ตั้ง คือ เกรียงบ้องกันอาวุธคล้ายเขนแต่ยาวและเล็กกว่า. ๓๖.
 อุกัยขุนคุมทัฬ ทั้งสองท่าน (หลวงเผ็กสงคราม, หลวงรามพิชัย)
 เป็นนายคุมทัฬ แสงซ้ายขวาแห่งกองพระราชมานู. ๓๗. ดับ
 กอรอาสาจาม จากลำคัยนั้นไปก็ถึงกองอาสาจาม คือพวกแขก
 จามผู้สมัครรบด้วย. ๓๘. ผู้เป็นเฝ้า ‘ผู้เป็นผม’ คือเป็น
 นายทัฬ. ๓๙. ญูบุนอาสา คือกองทหารญูบุน ที่เข้าสมัครรบ.
 ๔๐. ถับทวยหาญทะเลงพิน พลันถึงกองทะเลงพินคือกองทหาร
 ที่ชำนาญสำหรับเขาไร่ไ้โจมตีที่สำคัญ. ๔๑. ถือโล่ห้ (และภาพ)
 สี่สิบสองถือ. ขนเขียนลายทองเชือกชูเท่ากัน (ทัค) คือสี่สิบสอง,
 ถักไปถือภาพ ๒ มือห้าสิบสองคน. ๔๒. แล้วก็ห้หมั้นพิน
 ทนายตำรวจสี่เหล่าเรียงลำคัยมา. ๔๓. จำทาย ถือประจำ.
 ๔๔. ตกมันเขมทั้งข้างหน้าและหลัง (ซึ่งนั้บเป็นเวลาดักของช้าง)
 ๔๕. ทรงพหลเหยยมหาญ มีกำลังห้าวหาญ. พหล หนาแน่น
 ทัฬหมายถึงกำลัง. ๔๖. กลางกฤษร ๙ ล ๙ ยรรยง ทหารกำกับ

คำอธิบายศัพท์

๒๕๗

ข้างคัก (ดูข้อ ๓๕.๓). จำนำ ปร่งำ. เสพหนซ้าย ผู้
 วิทยาทางซ้าย. ๕๗. โจมปรบักษ์บอบาง อาจโจมตีข้างคักให้
 บกพร่องบางเบาไป. ๕๘. เทรอดฟ้า เขิกฟ้า, ปรักษ์ฟ้า.
 ๕๙. ทหารกำกับข้าง (ดูข้อ ๓๕.๓). ๕๐. พระอภิรุม
 หรือ กรรภิรมย์ หมายความว่าอย่างเดียวกันว่า เครื่องประภักษ์
 พระเกียรติยศเมื่อเวลาเสด็จพระราชดำเนิน มีหลายอย่างรวมกัน
 เช่น ฉัตร, พัดโบก, บังแตรก, บังพระสุริย์ เป็นต้น. ๕๑. ข้าง
 โคกแล่น, ข้างโจมตี, ข้างคัง, ข้างกัน, ข้างแซง, ข้างค้ำค้ำย,
 ข้างภักดา, เหล่านี้ ล้วนเป็นชื่อเหล่าข้างที่เข้ากระบวนสงคราม
 มีหน้าที่ที่เข้ารบต่าง ๆ กัน ตามแบบพิชัยสงครามโบราณ.
 ๕๒. โทษะบวน สองกระบวน คือกระบวนพระนเรศวรและ
 กระบวนพระเอกาทศรถ. ๕๓. โชติช่วงทองแสงอาทิตย์ คือ
 เข้ายกแสงอาทิตย์. ๕๔. เห็จหัสดี ชี่ข้าง. ๕๕. โยธาตัด
 เกียกกาย พลทหารเท่ากองเกียกกาย. ๕๖. หน่ปีกแจว
 แจววาม ทางขั๊กฝ่ายระวังซ้าย. แจว ระวัง. วาม ซ้าย.
 ๕๗. ม้าแมน 'ม้าเทวดา' หมายความว่า ม้าก็. ๕๘. พาหน
 [อ่าน พา—ทน น. สระก] เพื่อรับกับ 'พล' ๕๙. กองชั้น
 กองแข่งชั้น, กองชั้นสู้, ๖๐. หลวงหฤทัยชี่ข้างชือ 'ทรง

๒๕๒

ทะเลงฟ้าย

ภูบาล' ๖๑. พารณราชนามกร สารภูธรเป็นพ่าห์ พญาข้าง
 ชื่อ 'สารภูธร' เป็นพาทนะ 'พารณราช' [อ่าน พา-รณ-ระ-
 ราช] (พญาข้าง). ๖๒. ร้าอเรนทร์เมื่อมรณ 'รยราช
 ศักฺฐไปตาย' คือรบฆ่าศักฺฐตาย. ๖๓. ถือทวยรบหัยรงค์
 คุมพลรบเหล่าม้า. หัยรงค์ 'สนามรบม้า' หมายความว่า
 เหล่าม้า. ๖๔. แขงทัพทักษินด้าว กองทัพระวังเชิงขวา.
 ๖๕. ทวยเท้า เหล่าทหารเคิรเท้า คือทหารรบ. ๖๖. ทาย
 สำสรรพาวุช 'ถือหม้ออาวุธทั้งปวง' คือถืออาวุธทุกชนิด
 (คุมท้อไป). ๖๗. เครื่องพิชยุทฺธัยรยง เครื่องชนะนิกิไช้รบ
 อื่นกงม. ๖๘. ร่ารง, มณฑก, นกคุม, ฉัตรชัย, กระจ่างแก้ว
 เหล่านเป็นชื่อขันครงโบราณ. กระจ่าง แก้ว. ๖๙. ศึกสยบ
 สยอนห่อนไกล ฆ่าศึกสงขย่าเกรงไม่เข้าไกล ห่อน ที่ริง
 ว่าเคย. บ่ห่อน ว่าไม่เคย แต่คำประพันธ์โดยมากมักใช้ห่อน
 เป็นปฏิเสธว่า ข่ห่อน.

๓๕๙. ๑. พลทหารที่จะเข้าสงครามล้วน ชักเทิมกล้า
 สงครามทั้งนั้น. ทังทหารพระอินทร์ (มัจฉวาน) ผู้ปกครอง
 ฟากฟ้าคือสวรรค์. เมื่อยกไปแผลงฤทธิ์ผลาญศึกอสูร รยฆ่าศึก
 ใต้หล้า (คือแดนมนุษย์โลกนี้) สิ้นทิวถ้วหน้. (คือรบอสูรที่ตั้ง
 วิมานอยู่เชิงเขาพระสุเมรุ ซึ่งนับว่าเป็นมนุษย์โลกเหมือนกัน).

คำอธิบายศัพท์

๒๔๓

๒๖๐.๑. หรือมีฉนวน^๕ กิ่งพระเป็นที่พึ่งของโลกทั้ง ๓
มีจักรเป็นอาวุธ (หมายถึงพระนารายณ์) รมท้าวสิบเคียร
(ทศกัณฐ์) เจ้าเมืองลงกา กั้นล้างนพินาศ. พลทหาร
ครึ่งนเปรียบเทียบพลวานรครึ่งนั้น.

๒๖๑.๑. เคลื่อนกระบวนคนไปเต็มตามจำนวน 'หลัง
เลข' ไหลไปข้างบน คือเคลื่อนพลไปบนแผ่นดิน ๒. พลดิน
ตากรณิน พลเคียวเท้า (ทหารรบ) เคลื่อนแผ่นดิน. ตากร
ณิน แผลไปเต็มแผ่นดิน.

๒๖๒.๑. สำนัสดร [อ่าน ลัก- สะ- คอน] หมุกัศรวุธ
เอาความว่า แลภูคุศรวุธเป็นอันมากคงมียิ่งนัก.

๒๖๓.๑. พวกพลเคียวเท้าย่อมระดมกันเคียวเคียร ภายใ
'รดาษ' ตักจากเคียรเกษ. เทียร ย่อม. เถมอลเชิง พวก
พลคันคือพวกเคียวเท้า. ๒. สีนาด^๕ บัน. หามแล่น 'ขันหาม
แล่น' คือขันที่หามเอาไปยิงในสนามรบ. ๓. ออกเข้าคือ
ภมร จะออกกระเข้าเวียนวนกันคล้องแคล้วอย่างพวกแมลงผึ้ง.

๒๖๔.๑. บันไฟมีอำนาจจักรพรรดราม. ไฟศร 'บันไฟ'
คือขันบรรจุหินคำ, เพราะ คำขันหมายถึง อาวุธที่ใช้ยิงเช่น
ธนู, หน้าไม้ ฯลฯ. ธนราเมศ ศรพระราม. ๒. ชัยฉัตร
รัตนจินดา เป็นชื่อขันเรียกว่าขัน ฉัตรชัย. บันตระแบงแก้ว

๒๕๕

ทะเลงพาย

ก็มี. ๓. จรงเรียบเทียบทางถลา เอาขันธ์จรงขึ้นเทียบเรียบ
เรียงไว้ใช้ในทางขก. จรง [อ่าน จรง] คือ ขันธ์จรง.
ทางถลา [อ่าน ทางถละ] คือทางขกที่เรียกว่า ถล, หรือ
สถล เช่นสถลมารค. ๔. ขันธ์มณฑก [อ่าน มน-ทก], ขันธ์
นกกุ่ม. ๕. เสาเสียนคักให้สิ้นไป. เสียน คือ เสียนหนาม
หมายถึงคัก.

๒๖๕. ๑. พลม้า, พลช้าง, พลเคียวเท้า ฝ่ายทหารขก
(ทวยสถล). ๒. เพียงพกภูวดล เพียงพลิกแผ่นคินกลัย.
๓. ชูลีเลวองอน ชการก่อเกิด ผุ่นพุงก่อให้เกิดมิด. เกลื่อน
สุรย์ ทำแสงอาทิตย์ให้หายไป.

๒๖๖. ๑. ไทรคชยฤกษ์ เพื่อบีคให้ทัพของพระนเรศวร
เคียวระฆวนอยู่.

๒๖๗. ๑. ช้างไปทุกนายทัพ. เห็จ 'เหาะ' เอาความว่า
ช. มุล คือ นายทัพ. ๒. ขุนผู้คู่กำกับ เป็นทัพหลังพรังพฤนที่
นายทัพผู้เป็นคู่กับพระยาศรีไสยณรงค์ คือ พระราชฤทธานนท์
ให้กำกับเป็นนายทัพหลัง. ๓. รังบักบ้องกองขว รังกองขก
ขว, คุ่มกองขกขว, ทนไช 'รัง' แทน 'รัง' เพื่อให้รับ
กับ 'บัง' ข้างกัน. ๔. นายทัพขกซ้าย. ๕. ตริเสนาเก้ากอง
'สามทัพ' จัดเป็น ๙ กอง คือ ทัพหลวง พระยาศรีไสยณรงค์,

คำอธิบายศัพท์

๒๕๕

ทัพหลัง พระราชฤทธานนท์, และทัพหน้า พระยาสุพรรณ ท่าง
 มียกขวาซ้ายด้วยกันทั้ง ๓ กอง จึงเป็น ๘ กอง. ๖. ล้าลอง
 เหล่าอาสา กองหนุนเป็นพวกอาสารบ (คือพวกสมัครรบ).
 ล้าลอง คือพวกกองหนุนที่ไม่ได้จึกเข้าทำเนียบกองทัพ เมื่อ
 พลในทำเนียบกองทัพขาดกระไรเอาไปแทนหรือเรียกใช้ในคราว
 ท้องการ เรียกกันว่า พลล้าลอง. ๗. รวยแรงผู้เท้าแรงไป. เทา
 คำเขมรว่า ไป อย่างเดียวกับที่ใช้ว่า เค้า นั้นเอง. ๘. คำบด
 โศกเผาเข้า. ๙. บมิลาด ไม่มีตำลง (เป็นจำนวนเปรียบ
 คุ้มที่ลาดซึ่งค่อยตำลง ๆ การสู้รบกันมิได้ลาดลงถึงที่ลาด
 ฉะนั้น). ๑๐. ออกต่อออกเข้าร่ำ กล้าหาญต่อกล้าหาญเข้า
 รบกัน. ร่ำ คือรบ. ๑๑. ทบทะกัน ประทะกัน. ๑๒. ล้วน
 สามารถมือหัด ล้วนสามารถมือทาน สามารถผู้มอเท่า ๆ กัน,
 และสามารถใช้มือขงกันตัว. ๑๓. หล่าชีวิตกันลงเต็มบ้าน
 เมือง. คำ 'ผล่า' ใช้แทน 'พล่า' เพื่อให้รับโตกับคำ 'หล่า'.
 ๑๔. ตากเต็มท่ง นอนแบคายเต็มท่ง อย่างเขาตากสิ่งของ.
 ๑๕. ที่ยังเหลืออยู่ก็ไม่ย่อท้อ. บมียู่ คือ 'ไม่ย่อเข้า' ไป
 คือไม่ย่อท้อ. ๑๖. ต่อกร, ต่อมือ ประทะมือกันคือสู้รบกัน.
 ๑๗. ตะแควเข้าต่อกล้า เคลื่อนขยับเข้าไปต่อสู้ข้าศึกผู้
 กล้า. ๑๘. ไทยประนังน้อยแง่ ไทยเข้าแข่งขันสู้กันอัยทาง.

๒๕๖

ทะเลงฟ่าย

หมายความว่า ทางที่ไทยยกไปต้านทานนั้นน้อยกว่าทางที่พระม้าวซึ่งยกบุกกรุกเข้ามา. ๑๙. ถอดถอย คือถดถอยหรือกระเด็นถอยหลัง.

๒๖๙. ๑. ทั้งสนั่นโลก และไม่รู้ว่าฝ่ายใดแพ้ฝ่ายใด ชะนะทำให้เกิดความสงสัย. ตั้งตระลบ ทั้งลั่นกลบแผ่นดิน. แล้ ฤๅปรำรังรู้ และหรือบ่ไ้รู้ เขาความว่า และมีไ้รู้.

๒๗๐. ๑. หาญไซ้ซ่า 'กล้าไซ้ซ่า' คือกล้ามาก.

๒๗๑. ๑. ฝ่ายกษัตริย์ทั้งสองผู้ครองราชย์ในประเทศตะวันออก. อุภัยภูเบศร์ เจ้าแผ่นดินทั้ง ๒ คือพระนเรศวร และพระเอกาทศรถ. เบื้องบรพ์ ฝ่ายประเทศตะวันออก คือประเทศสยาม. ถวัลยราชย์ ผู้ครองราชสมบัติ. ๒. ทวยทิชากร พวกพราหมณ์ (ผู้ทำพิธี).

๒๗๒. ๑. เตียงสนาม ทั้งที่สร้างน้ำ. ราชาศัพท์ที่ใช้ว่า ภัทรปิฐู (ทั้งอันเจริณ). ๒. มุทธาภิษิตธาร 'น้ำรอกเหนือคิริยะ' คือน้ำสร้างที่พราหมณ์เรียกในราชการว่า น้ำมูรธาภิเษก สำหรับในพิธีมงคล. ๓. ศิวเวทวิษณูบรรสาน อ่านศิวเวทและวิษณูมนตร์ประสมไปด้วย. หมายความว่า พราหมณ์สวดคาถาซึ่งเรียกว่า 'ศิวเวท' และ 'วิษณูมนตร์' พร้อมไปกับเอาสังข์ตักน้ำมูรธาภิเษกถวายให้สร้างไปด้วย.

คำอธิบายศัพท์

๒๕๗

๒๗๔. ๑. เจียรระบาดช้อยชาย ผ้าเจียรระบาดห้อยชาย.
กระสันรัตพัสตร์ รัตผ้าคาค.

๒๗๕. ๑. แก้วน้ำท่าน ชามรงคั้นพรัดัน... แก้วประกัย
น้ำท่าน คือแหวนนพรัดัน (แหวนประกัยเพชรพลอย๙อย่าง)
ราคาค่าเมือง (คู้หล้า). ๒. พระมาลา (หมวก) มีลักษณะ
ประกัยค้วยขนนกการเวก. ผงกรวิกวาล ประกัยค้วยขนนก
การเวก. ๓. ถ้า ฤกษ์ฝ้ายพลหาญ คอยฤกษ์เพื่อเทีกระบวน
พลทหาร (ใช้ ถ้ำ แทน ท่า เพื่อค้องการโต).

๒๗๖. ๑. รวีวารวราช ฯลฯ เยี่ยงท้าว วันอาทิตย์
ทรงพระอนุเป็นชัยมงคลในการรบอย่างมหากษัตริย์ (ก่อนๆ).

๒๗๗. ๑. ทวีชาชาติ พรหมณ์ เพี้ยนจาก ทวีชชาติ
อย่าง พฤกษาชาติ, มัจฉาชาติ ซึ่งเพี้ยนจาก พฤกษชาติ,
มัจฉชาติ. คำ 'ชาติ' ทั้เป็นสกรรด (คุชัธ ๑.๑๘)
๒. บุรีโสตม พรหมพิทยาจารย์ 'อาจารย์ผู้รู้วิทยาของพรหม'
(ไสยศาสตร์) มีชื่อว่พรหมณ์ปุริโสตม (บุรุษสูงสุด)
ปุริโสตม หรือราชปุริโสตม เป็นคำเรียกพรหมณ์ผู้ทำพิธี
พวกหนึ่ง. ๓. เบอกโหลนทวารโดยกระทรวง เบ็คประกัยบ่า
ตามแบบแผน (คุชัธ ๓๐๐ ๒) ๔. ละว้าเส้นไก้ เป็นพิธี
ขวงสรวงเทวดาเรียกพิธี 'ละว้าเส้นไก้'. ๕. ไหว้สวงพลี

๒๔๘

ทะเลพ่าย

ชวักไชยวงศ์ทรงพลี. ๖. ตัดไม้ข่มนาม ชื่อพิธีอย่างหนึ่ง
 ทำเมื่อระยक्तพิชชกรบ คือเอาต้นไม้ที่มีชื่อร่วมตัวอักษรกับ
 ชื่อข้าศึกมาเข้าพิธีสมมุติว่าเป็นข้าศึกแล้วเอาพระแสงอาชญา
 สิทธิฟันต้นไม้ขึ้น แล้วก็เคียวฟันข้ามไป เรียกว่าทำพิธีตัดไม้
 ข่มนาม. ๗. สุตอำเภอลือไสศ สุตอำนาจเหนือหุระพังใต้
 หมายความว่า เสียงนั้นอยู่ไกลเหลืออำนาจหุระพังให้ซัดจนใต้
 อำเภอก็คืออำนาจ. ๘. เห็จอาซา ควม่าไป. ๙. ถีบ
 คือถีบเท้า เขาความว่า เคียวไป, ควม่าไป. ๑๐. รับสาร
 คือรับพระราชโองการ. ๑๑. ดามา ประกิ่งมา. ๑๒. ดะคลา
 คะคล่า กุคลาคล่า คือสับสนกัน. ๑๓. เอาตนหม่นหนึ่ง
 เอาขุนหม่นคนหนึ่ง. ๑๔. หม่นพล 'ขุนหม่นพลทหาร' คือ
 ขุนหม่นทหารที่พาตัวมานั้น. ๑๕. เข็ยใดกล 'เข็ยกลใด'
 ทำอย่างไร. ๑๖. เขาจำหน่ายเหตุสนอง เขาซึ่งแจ้งเหตุการณ์
 คอบ. จำหน่าย 'แจกจ่าย' คือเล่าขยายเหตุการณ์.
 ๑๗. ผาดฝ้าย คือผาดพ่าย, พลันแพ้ว. ทนใช้ 'ฝ้าย' แทน
 'พ่าย' เพื่อต้องการโท. ๑๘. ท้ายดอนเฝ้าัญญา ท้าย
 ท้ายบ 'ดอนเฝ้าเข้า'. ๑๙. หลากทุกคราทลครัง แปลก
 กว่าทุกคราวทุกครัง, คือข้าศึกทยกมาครั้งนมากกว่าทยกมา
 ทุกคราว. ๒๐. เหลือจกรบจึงล่าถอยมา. ลาด ลดคำที่

คำอธิบายศัพท์

๒๕๘

ถ้อยคำ ๆ หนึ่งหมายความว่า ค่อยล่าถอยมา. เพโทบาย อุบาย
กลศึก. ๒๒. เชิญท่านชี้แจงอย่าปิดบังไว้. วาน ก็อวานให้
ทำการ เป็นสำนวนหมายความว่า เชิญ. ๒๓. แต่งทัพขึ้น
ไปหน่วง แต่งทัพเข้าไป (รบ) หน่วงเข้าศึกไว้. ๒๔. รามือลง
ก่อนไสร้ ให้เข้าศึกรามือ (คือหยุดการ) ลงก่อน. ๒๕. (พวก
มนตรี) ทรักตรงความคุณผิดแฉก, พวกมนตรีคิดไม่ถูก. ๒๖. ก็
พอที่พลอยแตกมาเป็นสองข้าง. ฉานสองข้าง คือแตกเข้ามาเป็น
ครึ่งสอง. ๒๗. เฮอร์หัยราชบริบร้อน ควบคุมไว้ไป.

๒๕๑.๑. เท่ที่กลไทยใช้น้อย อุบายนำลงของไทยไม่
ใช้น้อย. เท่ที่ ๓ จาก สันเท่. ๒. เร่งเต้าตีนตาม เร่งสาวตีน
(วิ่ง) ตามมา (ถ้าเป็น 'ตีน' ตามเชิงอรรถก็ได้ความเหมือนกัน
คือเร่งตีนเต้าตามมา).

๒๕๓.๑. ไล่ล่าระส่ำระสาย รุกไล่ล่งล่าเข้ามาอย่าง
สับสน.

๒๕๓.๑. หมายละเลิงใจอาจ คึกคะนองใจทำอุกอาจ.
๒. เมาเร่งเมาเซ่งขึ้น ยิ่งเขาค่อกลศึกหนักเข้า ๆ, คือเดิน
เลื่อกลศึกหนักเข้า ๆ. ๓. มุกรุกเข้ามาเกลื่อนกลาดด้วยหน้าตา
ชันขาน.

๒๕๐

ทะเลมฟ้า

๒๕๔.๑. ทรงคอยดูภัยให้ท้องฟ้าอากาศผ่องใสจึงจะ
เคลื่อนพลออกรบ.

๒๕๕.๑. เมฆมีกมัว. ๒. บัดก็แววกลับกลายแสงดูไปรุ่ง
โล่งลิ่วไป มลัด ก็ ลัด หมายความว่า 'กลับกัน' เช่น น้ำลัด
จืดลัดเค็ม คือประเดี๋ยวจืดประเดี๋ยวเค็มกลับกัน. ๓. ท้องฟ้า
เบิกผ่องใส, ทวงอาทิตย์ส่องแสงจ้า.

๒๕๖.๑. ท้องฟ้าปราศจากราคี (เมฆหมอก) คุ้งเง
แก้วอินทนิลมาเรียงคากไว้ (คือมีสีเป็นสีน้ำเงินทั่วไป). ๒. ถ้อง
โทษ แลดูเด็กถ้อง (ผ่องใส) ไร่โทษ (คือเมฆหมอก) ๓. เป็น
ถูกษ์บอกสวัสดิ์ และเตชะ, นับว่าเป็นโชคอันวยผลอันงามก็.

๒๕๗.๑. 'ถึงมหาหุตทวิชัย' คือถูกษ์ชนะใหญ่ที่เรียก
กันว่า พิชัยถูกษ์ (ดูข้อ ๑๕๗.๑). ๒. ทวิชเชษฐ เนมิตตก็
'พราหมณ์เป็นโทรผู้เจริญยิ่ง' เชษฐ ผู้เจริญยิ่ง หมายความว่าพิ
ก็ไก. เนมิตตก็ ผู้ทายนิมิต คือโทร. ๓. ผู้ชำนาญนิตศาสตร์
ไสย คือ คัมภีร์พราหมณ์ที่ว่าด้วยแบบแผนหรือกฎหมาย. นิตย
แผลงจาก นิต (เอา อี เป็น ย). ๔. เบอกบรรดาก จรลี โบก
ขงเคิร์กกองทัพ. เบิก 'เข็ด' เอาความว่า โบก. ๕. อินทเทวี คือ
กลองก็ให้สัญญาณออกถูกษ์. ๖. ประนั่งโพนพาทย์ แข่งกันกับ
เสียงตะโพนและเครื่องประโคมที่เรียกว่า พิณพาทย์ข้าง, ปี่พาทย์

คำอธิบายศัพท์

๒๕๑

บ้าง. ๗. คชินทรเจษฎา พญาช้างอันจำเวิญ. เจษฎา ว่า^๕ใหญ่ก็ไ้ แต่ที่^๕ว่าเวิญ. ๘. ปราบอเรนทร์ลาญปาน ปราบราชศัสตฺรให้แตกพ่ายปานกัน (กับพระอนุชา). ๙. โดยขัดติโยคพิชัยยุทธ์ ตามแบบเครื่องพิชัยยุทธ์ (เครื่องยศเมื่อออกรบ) อันเกี่ยวกับกษัตริย์. ๑๐. กล่าวรงค์กองทัพ (กู้อ ๒๒๓. ๑.๒.๓.๔.๕). ๑๑. บังรวีร คือบังพระสุริย์ ซึ่งคู่กับบังแทรก เป็นเครื่องบังแดดในเวลาเสด็จพระราชดำเนิน. ๑๒. สวมเทริด สวมไม้ไ้ (กู้อ ๓๕.๑). ๑๓. สัมมุคฉกรับกับแสงแดด. ๑๔. ทานทวน เทอดจำทวย ชูทวนยื่นออกไป. จำทวย เขมรว่า ยื่นออก. ๑๕. เครื่องจำลอง เครื่องผูกช้าง. ๑๖. ผูกเขนทองจำหลัก ผูกสอด (เอาไม้แชน) เขนเขียนลายทองสลักลาย. ๑๗. กำทางนกงุง ใช้สำหรับโยกให้อาณัติสัญญาณ. ๑๘. ทูนจ่ารงบรรทุก เอาเงินจ่ารงทูนไปบนหลังช้าง (บรรทุกหลังช้าง). ๑๙. บุคจำบัง บุครุกรบ. ๒๐. วงเวียดหัว วงรอบหัว. ๒๑. 'เสื่อสนอบ' เป็นคำซ้ำ สนอบก็ว่าเสื่อ เอาความว่าเสื่อเท่านั้น อย่างคำ 'คชสาร'. ๒๒. ขอบเสื่อทาบด้วยคนที่เรียกว่าหักทองขวางอันสุกใส (เถือก=สุกใส). ๒๓. มีสัณฑ์นกกาง แล้วมีกรรชิง (สัณฑ์เล็กๆ) กัน ๒ ข้างเป็นเกียรติยศ. ๒๔. ซ้ายขวาแขวง ข้างซ้ายข้างขวา. คำ 'แขวง' ที่^๕เขา

๒๕๒

ทะเลงพาย

ความว่า เบื้องหรือข้าง. ๒๕. เครื่องแต่งมาคือตาบ, พานหน้า, พานท้าย (มีอธิบายไว้แล้วข้อ ๒๕๖.๑๓.๑๔.๑๕.๑๖. ที่ไม่มีในที่นี้ ให้ดูที่ทานุกรม). ๒๖. กรองทอง ผ่าที่เย็บหรือปักด้วยไหมทอง. ๒๗. ถายอย่างผ้าอัครกัศ ซึ่ง เป็นผ้าฉากชนิดหนึ่ง ใ้มีชายในเวลาแต่งหนังสือ (รัชกาลที่ ๓). ๒๘. ชูสนาदनกน้าว ชูบนนกลักษณ้ว (บนนกลักษณ้ว คือบนทมบนนกลักษณ้วแปลให้สั้น). ๒๙. กวัดกวาย คือกวัดไกวหรือกวัดแกว่ง. ใช้ 'กวาย' เพื่อให้เข้ากับ 'ทวย' ข้างหน้า. ๓๐. เกาะกร ตึกมีอ, ถือตึกมีอ. ๓๑. แสนสำเภามิลทวยเท่า มากด้วยหมู่พวกพลเคียรเท่า, คำ 'สำเภามิล' 'ทวย' แปลว่า พวก, หมู่ อย่างเดียวกัน. ๓๒. สุกสลา สีหมากสุกคือสีแสด ๓๓. สระกอกัน เป็นหมักกัน. ๓๔. เพียบแผ่นดิน. ภู คือแผ่นดิน. ๓๕. คาบหิน บันคาบสีลา คือบันโบริดหมักคาบหินเหล็กไฟ เมื่อจะยิง ง้างไกให้นกสับหินเหล็กไฟ เป็นประกายไปตีกินชนวนให้ขยับสั้น. ๓๖. คาบชุดชื้อขันโบริด ใช้ชุกชุกกินชนวนให้ขยับสั้น. ๓๗. หามแล่นชื้อขันโบริดใช้หามไปยังในสนามรบ. ๓๘. สำเทียน ออกจาก 'สะเทียน' อ้ออิง, กักก้องใช้สำเทียนก็มี. ๓๙. บันบันสั้น เท้าพลต่างเท้า เสียงขยับสั้นขยับเท้าพล (เร่งเท้าทหาร) ให้ต่างพากันเคียร. ๔๐. เขียมพสุธาตลค้อยค่น, ค้านฤคองอยู่

คำอธิบายศัพท์

๒๕๓

เสมอด้วยพินคินทรุก (ท้อย) โคน (ค่น) ค้าน (ค้านทาน)
ไว้ก็ไม่คงอยู่.

๒๕๘.๑. ยอชะบวน ทัพ ยกทัพไป. ๒. นองนำน ล้นหลาม
ย่านนั้น, เต็มท้องที่นั้น. ๓. ทายเทอดเถลองแฮ ถือเชือกชู้.

๒๕๙.๑. เกล็ดนาค ตามตำราพิชัยสงครามมีวิธี
กระบวนทัพเป็นรูปต่างๆ เช่นเป็นรูปพญานาคและมีบอกไว้ว่า
ที่คั่นทางนั้นเป็นหัวนาค, ท้องนาค, ทางนาค ฯลฯ ที่ว่าเคลื่อน
พลตามเกล็ดนาคนี้ ก็หมายถึงแบบพิชัยสงครามทั้งกล่าวนี้ และ
เป็นกลศึกที่เหมาะสม จึงได้เคลื่อนพลตามแบบนั้น. ๒. ตากเต็ม
ท้อง เกล็ดนาคตากเต็มท้อง. ๓. ทันโตก็ปะทะเข้าค้ำ. ถับ ทันโต
เช่น ถับถึง=ทันโตถึง. ๔. ตรีบตระหนักสำเนียง ฟังดนตรี
สำเนียง. ๕. เร่งคึกก้วยกำลังตกมัน. ๖. บาท่างใหญ่ เกิร
เต็มผู้เท้า การซบซึ้งข้างมี ๓ อย่างคือ ย่างน้อย เกิรซ้าๆ,
ย่างสะเทิน เกิรปานกลาง, ย่างใหญ่ เกิรเต็มผู้เท้า. ๗. ค้าว
ศึกสูสองสาร ในแดนซ้าคักมีเข้าไปสู้แค่ ๒ ข้างเท่านั้น. ๘. เห็จ
เข้าใกล้กองหน้า ซึ้งข้างเข้าไปจนใกล้กองทัพหน้าซ้าคัก. ๙. ฐ
ระเมียบล ท้าวทอกพระเนตร. ระเมียบล เขมรว่ามองดู อย่างเกี่ยว
กับ เมิล. ๑๐. ตรีสทอดพระเนตรเนืองปร ทรงเห็นซ้าคัก
เนืองนองโอบจะแจ้ง. ตรีส แปลว่า จะแจ้ง, ซักเจน. แต่ใช้นำ

๒๕๔

ทะเลงฟ้าย

หน้าราชาศัพท์คล้ายคำ 'ทรง' เช่น ตรัสรู้ คือรู้แจ้ง. ตรัสได้ฟัง คือได้ฟังแจ้ง. ตรัสทอดพระเนตร คือเห็นแจ้ง ๑๑. ฐก็ ไสสองสารทรง ท้าวเธอ (พระนเรศวรกับพระเอกาทศรถ) ก็ไสข้างทรงทั้งสอง (คือเจ้าพระยาไชยานุภาพ กับเจ้าพระยาปราบ ไทโรจักร). ๑๒. แรงเกือกากคกมันและแรงกาย. ๑๓. หงายงาเสยแทงข้างข้างศึก. ๑๔. ตกกระหม่า คือตกประหม่า. ๑๕. บำกัณ แย่งเขยคเสยคกันไปอย่างน้ำข่าลัน. ๑๖. สองคขข้างทรงทั้งสอง (กุษข้อ ๑๑ ข้างกัน). ๑๗. นัต เทะ ถีบนัตทงถทงเทะ. ๑๘. สาดบนโชรม ยิงบนระคมเข้าไ. ๑๙. โรมกุกุณท์ธนู รุมยิงเกาทุณท์และธนูเข้าไ. ๒๐. ดูตั้งพรษาขรื่อง กุตั้งเม็กฝนสาครกระหน้า. ๒๑. ฐุมการ เกอดกระลบอาการเหมอนควนกลบทอ้งฟ้าไปหมค. กระลบ คือกลบ. ๒๒. กูไม่รู้จักหน้ากัน อย่างเคียวกับสันแสงอาทิกย์ หนงสน เหมอนหนงสน.

๒๕๖.๑. พระผู้เป็นใหญ่ (ไท) นับว่า เป็นเทวดาโดยสมมุติ (หมายถึงพระนเรศวร).

๒๕๗.๑. โขยงการ เป็นคำคัดมาจาก ราโชยงการ (ราชขย+โองการ) ที่นหมายถึงคำพูดของพระราชา (คือพระนเรศวร). ๒. ฉชั้น 'หกชั้นฟ้า' ได้แก่สวรรค์ ๖ ชั้น คือ

คำอธิบายศัพท์

๒๕๕

(๑) ราชกุมมหาราชิกา. (๒) ดาวคิงส์. (๓) ยามา. (๔) กุสติก.
(๕) นิมมานรที. (๖) ปรมนิมิตวสวัตที. ๓. โสฬสพรหม
พิมาน กมลาสน์ พรหมที่อยู่ในพรหมโลก ๑๖ ชั้น. พรหม
พิมาน คือพรหมโลก. กมลาสน์ 'ผู้มีดอกบัวเป็นที่นั่ง' หมายถึง
พรหม. ๔. เจี่ยหูฟังให้พร้อมกัน.

๒๕๒.๑. ในประยูรเสวตฉัตร ในตระกูลกษัตริย์
(เพราะเศวตฉัตรเป็นเครื่องหมายกษัตริย์). ๒. รัตนตรีเยศ
คือรัตนตรี 'แก้วทั้งสาม' คือพระพุทฺธ, พระธรรม, พระสงฆ์. รวม
ความในบาทนี้ว่า 'หวังจะบูชาพระพุทฺธศาสนา'.

๒๕๓.๑. ธูมา มีคัมภีร์ คำนมึกให้หมกไป. ๒. มล็ก
เล็งเหล่าพาธา ให้กลับเห็นเหล่าพวกเบียดเบียน (พาธา) คือ
หมู่ข้าศึกในสนามรบ. ๓. ขอให้เห็นชกกับตาค้วยเด็ก, มีคัมภีร์
กึ่งนี้ ดูข้างนสนเท่ห์.

๒๕๔.๑. เกิดลมพัด ครน ครนในท้องฟ้า (กนฟ้า).
๒. ทรหึ่งทรหवल พัดขวนขน. ๓. พัดหอบเอาควนทมคน
หายไป เลยเห็นสว่างทั่วไปในสนามรบ.

๒๕๕.๑. พระองค์ (พระนเรศวร) เห็นข้าศึกช้าง
(ช้างสาร) มีฉกรรณ (เทริดเกล้า=กันศรัยะ) ทั้ง ๑๖ เศือก,
แต่ไม่เห็นพระมหาอุปราชา. บ่จวน บ่จวบ ไม่ใกล้และไม่พบ,

๒๕๖

ทะเลงพาย

๒๙๖.๑. โดยแขวงขวาทิศ ทางเบื้องขวาพระหัตถ์. ท้าว
ทอศพระเนตรไป (ทฤษฏี). ๒. ขุนกรี่ [อ่านขุนกระวี] แปลว่า
นายทัพผู้ชี้ข้างก็ได้, แปลว่า พญาข้างหรือข้างใหญ่ก็ได้ เช่นขุน
เขา ว่าพญาเขาหรือเขาใหญ่. ที่นี้ควรแปลว่า พญาข้าง ถูก
ตามความเห็นในเชิงอรธธข้างท้าย. ๓. กั้นฉัตร (เดลิงฉัตร)
มีพลทหารสี่เหล่า (ข้าง, ม้า, รถหรือเกวียน, พลเคียวเท้า) เรียง
รายค้ำค้งมาก (ชู=มาก). ๔. ร่มไม้ เรียกชื่อว่าคันช้อย.

๒๙๘.๑. สองสุริยวงศ์ผ่านหล้า พระเจ้าแผ่นดิน
(ผ่านหล้า) ผู้วงศ์อาทิตย์ทั้ง ๒ คือพระนเรศวร, พระเอกาทศรถ.
วงศ์อาทิตย์ เป็นคำยกย่องกษัตริย์ตามลัทธิพราหมณ์ ซึ่งเขายก
กษัตริย์โบราณของเขา เช่นพระราม ฯลฯ ว่า พระอาทิตย์ลงมา
ให้กำเนิด. ๒. หมายถึงพระมหาอุปราชาผู้ยกทัพเข้ามาแดน
สยาม จึงเรียกเป็นสำนวนอย่างผู้มาเยี่ยมเยือนว่า แหก.

๒๙๙.๑. ไม้เกรงประภาพเท่าเฝ้า ไม้ถวัล้อานาจเท่า
เส้นผม. ประภาพ เหมือน อานภาพ.

๓๐๐.๑. ข้าศึกยังขืนกราคกระหน่ำระดมเข้าไป แต่ไม่
ต้องพระองค์ กลับคืนแตกฉานพลาญไปเอง. ผ่าน คือ พลาญ

๓๐๑.๑. ไม้ให้มิช้อชกเคื่องในถ้อยคำที่กล่าวเลย.

๓๐๒.๑. พระยศแผ่ไป ใครไค้ยีนก็ถวัลเกรง หมกเกล้า.

คำอธิบายศัพท์

๒๕๗

หาญ. ย่นเกล้า ความกล้าที่ถอดหายไป คือหมดกล้า.
 ๒. ลือเลื่อง ลือสนั่น, ลือตลอดทั่วไป. ๓. ฤทธิแผ้ว เพื่อค
 กล้า ฤทธิผ่องแผ้ว (รุ่งเรือง). เผือกางความกล้า คือเสื่อม
 ความกล้าหาญ.

๓๐๓.๑. ที่พระพิทุคพิทอยู่ไต่ร่มไม้เช่นนั้น, ไม่ชอเ,
 ไม่ควร. ๒. เชิญพระพิ (ราช) มารบกันด้วยช้าง (ชนช้าง)
 เพื่อเผยแพร่เกียรติยศ. ๓. กาลสลับไปนับแต่เราทั้งสองชนช้าง
 กันคราวนี้ (การชนช้าง) คงสึกสันไม่เหลือแล้ว.

๓๐๔.๑. การชนช้างกันคงถึงที่สุดคราวนี้, นับแต่นี้ไป
 เบื้องหน้าคงไม่พบอีก. ๒. ในเรื่องกษัตริย์ชนช้างกัน เขาคง
 ยินทกเรื่องของเราพี่น้องนี้ไว้ด้วย จนกราบเท้าพำकिनสิ้นบุญไป.

๓๐๕.๑. (การชนช้าง) มีไว้เป็นมหรสพ เพิ่มความสุข
 ความสงม, เป็นเครื่องสำราญพระทัยของกษัตริย์นักรบตั้งแต่ต้นมา
 (เริ่มรบ=ตั้งแต่ต้นมา). ทั้งนี้เป็นคำกล่าวอย่างนิสสัยนักรบ
 โยราณ ซึ่งเห็นการรบกันเป็นกีฬาอันสนุกสนาน.

๓๐๖.๑. คชวิบาก รบกันด้วยช้าง คือชนช้าง. ๒. ไคร
 เชี่ยวชาญก็อวยชัยส่งเสริมให้ (เฉลอม=ส่งเสริม).

๓๐๗.๑. ไครรู้เรื่อง ของสองกษัตริย์ที่รบกันนี้ คง
 สรรเสริญ.

๒๕๘

ทะเลงฟ้าย

๓๐๘.๑. ยุทธ์แย่ง รบคอบ, ทันทาน.

๓๐๘.๑. สมัทธิมาตงศ์ 'ซ้างมีฤทธิพร้อม' หมายถึง ซ้างเอวาวัดของพระอินทร์ เปรียบกับซ้างพระนเรศวร. ๒. ซ้างช้อศิริเมชล คือซ้างของพระยาปรนิมมิตวสวกัमार ที่ขมาประจัญพระพุทเจ้า ซึ่งเปรียบซ้างของพระมหาอุปราชา.

๓๑๐.๑. บำรุ ประงากัน คือซ้างเอางาตองาเข้าประทะกัน. ๒. เซอดต้า ชูกำมของ้าว. ใช้ 'กำ' ทนเพื่อให้รบกับ 'กำ' ในบาทที่สี่. ๓. กระลิ่งกระลอก ถือกถอก.

๓๑๑.๑. สุริยราช พระราชวงศ์อาทิศย์ ซึ่งยกย่องตามลัทธิพราหมณ์ว่า เป็นวงศ์อันสูงสุก. ๒. ฟ่างพัชรินทร์ไพจิตรศึกสร้าง เพียงกับพระอินทร์ (วัชรินทร์) กับท้าวเวปิตราสูร (เราเรียกเพี้ยนเป็น 'ไพจิตร' หรือ 'ไพจิควาสูร') ทำศึกกัน. (สร้างศึก). ๓. หรือพระรามแสงฤทธิรบกับท้าวราพณ์ (ทศกัณฐ์).

๓๑๒.๑. ขุนเสียม พระราชาแห่งสยาม, หรือนายทัพสยาม, ทนหมายถึงพระนเรศวร. ๒. ขุนทะเลง นายทัพฝ่ายมอญ ทนหมายถึงพระมหาอุปราชา. ๓. ขอหัตถ์เทอดละบองเลบง อังกฤษ ไกวเฮ 'ขอหัตถ์เชิกแสดงการเล่นอันเป็นแบบแผน, กวักแกวงของ้าว' เขาความว่า ยกหัตถ์กวักแกวงของ้าวตามแบบพิชัยยุทธ์. ละบอง เลบง 'แบบแผน

คำอธิบายศัพท์

๒๕๘

การเล่น' คือแบบแผนการรบศึก. ๔. ท่านผู้ศึกสาร 'ท่านผู้ศึกข้าง' คือเข้าชนข้างกัน.

๓๑๓.๑. คชยาน ๆ ล ๆ เขอน (เขิน) 'ข้างทรงกษัตริย์ประเทศตะวันตก' คือเจ้าพระยาไชยานุภาพ โดมประทะเข้าไปไม่ทันยั้งตัว, ข้างพระมหาอุปราช ใต้ทำอยู่ข้างล่าง จึงเอางาเสยคันทงข้างพระนเรศวรทั้งคู่ ค้ำขึ้นไปนกลงมาย.

๓๑๔.๑. โอรสพระราชประเทศตะวันตก, หมายถึงพระมหาอุปราช.

๓๑๖.๑. ทวารดี (กฐธิบายข้อ ๒๒๘.๖) คือกรุงทวารวดีศรีอยุธยา หมายถึงกรุงเก่าข้านั้น. ๒. เบียงหัวสะบักหลุก (จากถูกคำ) เสยกลับตกใต้ คือถลันอยู่ล่างข้าง. ๓. ทนไคเข้าคลูกกลี่เอางวักคอกข้างเข้าคักเข้าข้าง. อูกคลูกทนไคเข้าคลูกกลี่. ๔. ให้ ท่วงท้อที่ถอย เป็นคำดัดอักษร พุคตามตรงก็คือ 'ให้ท่วงที่ถ้อถอย' คือให้ท่วงที่ถ้องที่ถ้อถอยหมายความว่า เสยทำถ้องที่ถ้อถอย.

๓๑๗.๑. ปล้าเพลิงถ้ำ พลาท่า ทนใช้ 'ถ้ำ' แทน 'ท่า' เพราะต้องการโท. ๒. บัตราขฟาดแสงพล พ่ายพ้อนทนไคนั้น พระราชา (พระนเรศวร) ทรงถือพระแสง (ชื่อ) พลพ่ายว่าพ้อนฟากลงไป คือเอาพระแสงพลพ่ายฟากลงไป.

๒๖๐

ทะเลงพ่าย

๓. ดล เผล็วจู่ เข็ญแฮ 'ถึงทักคู่ลำยาก' คือถึงที่สุดในการ
 ทักคู่ปรีย์ (ฆ่าทักคู่ไ้). ๔. ถนัดพระอ้งสาข้อน ขาด
 ตัวโดยขวา 'ทรงบ่าขาค่อนไปทางขวา' ที่ใช้ 'ข้อน' แทน
 'ค่อน' เพราะต้องการโท.

๓๑๙.๑. ความญุท้ยข้างพระที่นั่งเจ้าแผ่นดินไทย (พระ
 นเรศวร). ๒. ตราดบนขว้าง ตอกต้องตนสลาย ยิงขึ้น
 กรากเข้าไปดกต้องท้วทาย. ตราด คือ กราก.

๓๒๐.๑. มางจาชะไร่ ซื่อพี่เลี้ยงพระมหาอุปราชา.
 เช่นค้ำบารู ไล่ข้างเข้าไปประงักัน (คือรบกัน).

๓๒๑.๑. ใต้ เชนงชน ใ้ทำในการชนข้าง. ๒. ข้าง
 พระเอกาทศรถไ้ถ้างเองาค้ำส่วนใ้ข้างข้าศึก (จรรวมคา
 ชนข้างกัน) ข้างที่อยู่ข้างใ้ยอมใ้เปรียบ. ๓. พืชเนียง
 ซื่อข้างของมางจาชะไร่.

๓๒๒.๑. ขาดคอบร ข้าศึกคอขาค. บร 'ฝ้ายอิน'
 คือข้าศึก. ๒. เมอซัพ 'เมอซัพ' คือขาคชีวิตไป เอาความ
 ว่า สิ้นชีพ, ตาย.

๓๒๓.๑. ทันไค่นักกลางข้าง (ดูข้อ ๓๕.๓) แห่ง
 พระเจ้าจักรพรรดิน้อย หมายถึงพระเอกาทศรถ. ๒. ทำลาย
 ชีพแตกคัม ข้ำพลากล้มลง. ทักท่าว คือล้มทำลาย (ดูข้อ

คำอธิบายศัพท์

๒๖๑

๒๕๖.๘). ๓. เหล่าปรบักษ์ บนป้าย เอาเอย เหล่าซำคัก
 เอาขยงอิงเอา. ป้าย เช่นสำนวนนักมวยหมายความว่า เอา
 มือหรือเท้าขยงเอาคือชกหรือเตะเอา ที่นคองหมายความว่า
 ยิงเอา. ๔. ตรังอกพกตกขว้า ลูกบนตรังอกกลับ (พก)
 ถัม (ตก). ขว้า คือฟูยหน้าลง.

๓๒๔.๑. ความว่า นายทัพทั้ง ๒ คือพระนเรศวรกับ
 พระเอกาทศรถ พร้อมด้วยข่าว ๔ คน คือกลางข้าง ๒ คน,
 ความญ ๒ คน, เมอรบกั้นแล้ว ข่าวตาย ๒ คน เหลือมา ๒ คน.

๓๒๕.๑. ดายทวน คือด้ายทวนนั่นเอง. 'ทวน' เป็น
 สร้อยขบถ. ๒. ขาดเงี้ยว หมกดำปาก.

๓๒๖.๑. เชี่ยวกว่าเชียว เชี่ยวชาญในสงครามยิ่ง
 กว่าผู้เชียวทั้งหลาย. ๒. เออกอ้ออศรรย เอ็กเกรกอชิงนำ
 อศรรย.

๓๒๗.๑. ดัดคันทางทวน คันคันยอนทางกลับไป
 เมืองมอญ.

๓๒๘.๑. กระพัดกระเพื่อน กระจักพลักพราย คือ
 แทะกเกล็ดเข้กเข้งไป ควยคุมกันไม่คิด. ๒. ขวนกันเกร่อน
 กันเกรียว คือขวนกันเกริ่น (เรียกทากัน) เกรียว ๆ. ที่น
 แยกคำเล่นสันผัสส์อักษร เอาความว่า ท่างเรียกทากันอยู่

๒๖๒ ทะเลงพาย

เกรี้ยวๆ. ๓. มารำ มารบ. ๔. ไม่อยู่รบกวนท่านผู้มี^๕มอ.
 ๕. ไม่อยู่ประทุษ^๕รมอสู^๕ร. ทบ คือประทุษ รอน ทนคอรบ.
 ๖. เฉากฟางฟอดทอดไฟ เช่นฟางที่ใส่ไฟถั่วกวากะหมก.
 ฟอด 'วอก' คือไหม้หมก. ทอดไฟ คือใส่ในกองไฟ.
 ๗. พุ่มไฟทင့်ทัน พุ่มฟาย (มากมาย) เต็มแผ่นดินทั้งน้ำ
 ไหลท่วมมองไป คือศพตายเต็มแผ่นดิน. ๘. มีแต่ตั้งหน้า
 ตั้ง^๕หน้า^๕สน.

๓๒๙.๑. ป็นชอบกอบช้อซ้าง พู่ค้ำเช่นเชื้อ 'ทรง
 บำเหน็จความชอบ — ทรงช้อซ้างผู้ช่วยทำตายความยาก' คือ
 ทรงช้อซ้างผู้ช่วยรบให้ใหม่เป็นความชอบ.

๓๓๐.๑. ช้อเต็มตามพงศาวการว่า เจ้าพระยาปราบ
 หงสาวก.

๓๓๒.๑. ราชชเยเศอน โองการ พระราชาผู้ชนะ
 หมายถึงพระนเรศวร.

๓๓๓.๑. จำทูลสารเสียงรงค์ อกจำช้อความเรื่องเสียง^๕ก^๕
 ในสนามรบไปทูล (พระเจ้าหงสาวก). ๒. ไปแจ้งอังกฤษฏา
 การ คือข่าวร้องอาการที่ทรงกระทำมาแล้วให้ช้อช้อไป เขา
 ความว่า เผยแผ่ความชนะนั้นเอง. ๓. ครองครอบเหล่า
 ๕ คือครอบครองเหล่า เหล่า ทน คือเหล่า (ดูข้อ ๓.๔).

คำอธิบายศัพท์

๒๖๓

๓๓๔.๑. กรุงราม 'เมืองพระราม' หมายถึงพระนคร
ศรีอยุธยา (กรุงเก่า) ซึ่งมีชื่อพ้องกับเมืองอยุธยาของ
พระรามในเรื่องรามเกียรติ์. ๒. ทนไคนั้นพระองค์ทรงปรารถ
ถึงความชอบอันสิ้นพันแห่งเจ้ารามรามพผู้เป็นกลางข้างพระที่นั่ง
ทอกรบภัยพระองค์.

๓๓๕.๑. ผู้ประจำการเห็นความทุกข์ข้างพระเอกาทศรถ
ซอซนศรีคชคง ผู้ตามเสด็จกึ่งพระสหายในการรบ. สนองบาท
ทนไคนั้นว่า คอบแทนคุณเจ้านาย. เทียนเพื่อนไท้ในรณ
กึ่งเพื่อนพระองค์ในสงคราม.

๓๓๖.๑. คุณขอบตอบบำเหน็จ ท่านให้ พระราชทาน
บำเหน็จตอบแทนด้วยความชอบคุณ.

๓๓๗.๑. ยกขอบกอบบ้านาญ ที่มีวัย ทรงยกความ
ชอบประทานเบี้ยบ้านาญแก่ผู้ทศาย.

๓๓๘.๑. บัดคล ๆ ล ๆ เขานา ทนไคนั้นก็ประทาน
ยศและทรัพย์สินสิ่งของให้เป็นสมรสแก่ลูกเมียเขาทดแทนความ
ชอบ (ผู้ทศาย). สำรส คือสินสมรส ไท้แก่ทรัพย์สินที่ผู้เมีย
หาได้ เมื่อผู้ทศายก็ตกเป็นของเมีย ญาติอื่นจะมาเอาไม่ได้.
๒. สมที่เขาทรงรักภักดีตั้งแต่ต้นวงศ์สกุลมาและเพิ่มขนทุกที่
(เฉลิม).

๒๖๔

ทะเลงพ่าย

๓๓๙.๑. ให้เอากฎหมาย อาชญากรรม มาปรึกษาโทษ
 นายทัพ. พระอัยการศึก กฎหมายว่าด้วยการทำศึก. ๒. หมู
 มาตย์ คือหม่อมมาตย์หรืออำมาตย์ (ทั้ง อ. ข้างหน้า)
 ๓. ประเวศชาลเวียงชัย เข้าถึงชาลพระนคร คือเข้ามาถึง
 ที่ใกล้เมืองหลวง. ๔. ทรงมุ่งหมายบำรุงพระศาสนา. ๕. ณะตุง
 ชุมช้ทวิชาติ ณะตุงสมณะพราหมณ์. ช้ คือสมณะ, ใต้แก่
 พระสงฆ์. ทวิชาติ คือพราหมณ์. ๖. ทงให้ช้างพระที่นั่ง
 ให้เสด็จไปแต่ ๒ พระองค์. ๗. สู้ศึกหัตถี ชนข้างกัน.
 ๗. โบราณ วีรทร คือโบราณจารย์, ประเพณีโบราณ. วีรทร
 คือละทก 'จารย์'.

๓๔๐.๑. (ดูข้อ ๓๓๙.๒). ๒. ลูกขุน พระครู
 พราหมณ์ผู้พิพากษา.

๓๔๑.๑. ควบในงาน ยุทธยาตร พระนา ตามเสด็จ
 ไปในการสงครามร่วมกันกับพระเจ้าแผ่นดิน.

๓๔๒.๑. ตั้งขึ้น^๕แห่งตาย กงันน่าระตองตาย, กงัน
 เข้าใจว่าจะต้องตาย.

๓๔๓.๑. ดำรัสโดยเหตุเห็น ทรสให้ขึ้นไปตามเหตุ
 นั้น, ทรงอนุมัติตามนั้น คือให้ประหารชีวิตนายทัพนายกอง
 ผู้ตามเสด็จไม่ทันตามคำพิพากษา.

คำอธิบายศัพท์

๒๖๕

๓๔๔. ๑. วันบรรณรสี วัน ๑๕ คำ (คือวันอุโบสถ)
มาต้องเข้าครองศ.

๓๔๕. ๑. กำหนดพรุกเพ็ญแท้ วันกำหนดวันพุงัน
เต็มวันให้ของจำไว้ (ก่อน). ๓. ตรุตรงตรงกขัง มั่นนา จำ
ขังไว้ในตารางให้มันก่อน. ตรุตรง คือ ตรุครึ่ง=จำคุกไว้.
ที่ใช้ 'ครึ่ง' เพราะต้องการโท.

๓๔๖. ๑. ตั้งแต่วันแรมค่ำ ๑ ไป พันวันอุโบสถไป
แล้ว ให้เร่งประหารชีวิตเสีย อย่าให้เคลื่อนเขตต์คำคำเนร
บทพระอัยการ (คำพิพากษา) ไป.

๓๔๗. ๑. ท่างนายพอเสร็จ 'อุระหนักคอนเข้าพอ
เสร็จ' คือฉันทังหันเข้าพอเสร็จ. ๒. สมเด็จพระวันรัต ผู้เป็น
เจ้าคณะใหญ่ในพระสงฆ์ฝ่ายอรัญญวาสี (ผู้อยู่ในป่า) คือ
ฝ่ายเรียนวิษัสนา. บัคนเป็นตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่หนใต้,
เรียกให้เต็มว่า 'สมเด็จพระวันรัต'. ๓. ราชาคณะ ตำแหน่ง
บรรพาคักดิ์พระสงฆ์เทียบเท่ากับพระยา และใช้คำนำหน้าชื่อว่า
'เจ้าคุณ' อย่างเดียวกัน. ๔. สองแผนก คือฝ่ายเรียกกันอุระ
(เรียนคัมภีร์) แผนก ๑, เรียนวิษัสนาอุระ (เรียนกัมมัฏฐาน)
แผนก ๑. ๕. แฉกงาसानสระถ้าย. ถือพักแฉกพักงาसान

๒๖๖

ทะเลงฟ่าย

เวียงราย. สระลำย [อ่าน สระลำย] พระราชา คณะฝ้าย
 คันถุระ คือ พักแฉก (หรือพักยอก) คือ พักรูปเป็นรูป
 ไบโพธิ์ตามริมพักทำเป็นลายกระหนกเป็น แฉกๆ, เรียกว่า
 พักแฉก. พระราชาคณะฝ้ายวิษัสนา คือ พักงาสนาคือรูปพัก
 เหมือนพักหน้านางแต่ไขพักเองาทำเป็นเส้นตอกสาน เรียก
 ว่าพักงาสนา เพื่อให้ส่มฐานะของพระเวียงวิษัสนา ผู้เคร่ง
 ครัดรังเกียพักแฉกอันขั้ก้วยกับทองเงิน. ๖. รัตันมาลก
 'เรือนแก้ว' หมายถึงห้องพระโรง. ๗. บพิตรกรรรมพุม
 พระเจ้าแผ่นดินยกหัตถ์ประณมไหว้. ๘. ขุนซี พระสงฆ์ผู้
 เป็นใหญ่ หมายถึงสมเด็จพระวันรัต. ๙. รบพารณ [อ่าน
 พา-รณ] 'รบด้วยช้าง' คือชนช้างกัน. ๑๐. ขาดคอกข
 ตายบนคอช้างเมื่อเวลาชนช้างกัน. ๑๑. เหตุจำบัง เหตุเวียง
 ๑๒. ชันขาน วิบคอบ. ๑๓. ไตทวยราชมุฎิกา
 เหตุไต่พวกข้าราชการ. ๑๔. ยินแหมง ไต่ยินแล้วคิกสงสัย.
 ๑๕. ยิ่งกว่ากลัวเจ้านายตน. ๑๖. ราวิศ คือราวี หมายถึง
 ความว่าสู้รบ. (ศ. เข้าลิลิต กุซ้อ ๑. ๑๘) ๑๗. จนตั้งชนช้าง
 ไต้ชัยชนะเข้าคัก. ราษฎรอนไอยเรศ ชนช้าง. ไอยเรศ คือ
 ไอยรา (เดือนมาจากไอรารัณ)+ อีศ. แปลว่า พญาช้าง.
 ๑๘. บารมีที่ไต่บำรุงพระนคร (โคยธรรม). บารเมศ แฉง

คำอธิบายศัพท์

๒๖๗

จาก 'ขารมี+อค์' แปลว่า ขารมีอันยิ่งใหญ่. ๑๙. สมบัติที่ศูนย์
แผ่นดินสยามก็จักออกนามดีทั่วโลกว่า เป็นแผ่นดินของ
หงสาวดี. ๒๐. เสื่อมกฤตยา เสื่อมเกียรติยศ. กฤตยา
เลื่อนจาก กิตติ, หรือ กัรติ แล้วเอาติ เป็น คย. ๒๑. สาหัส
หากมากมวล 'เป็นโทษร้ายแรงต่างหากมากมาย' คือเป็น
โทษร้ายต่างหากออกจากโทษสามัญมากมาย.

๓๔๘. ๑. จอมชี่ เป็นใหญ่กว่าพระสงฆ์. ๒. ทวยทูต
อุลัพระบาท 'พวกที่เขาละอองบาททูตเคี้ยวไว้' คือข้าราชการ.
๓. ล้วนจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าละอองอุลัพระบาท.

๓๔๙. ๑. เสนอทุกทวยธเรศก้อง สำแดงให้เกียรติยศ
ทุกพวกดิ้อก้อง.

๓๕๐. ๑. ธรรมิศรี 'ผู้เป็นใหญ่ทางธรรม' คือพระพุทธ
เจ้า. ๒. ประทับนั่งบนอาสนะอันไม่แพ้ เรียกว่า 'อปราชิตบัลลังก์'
แปลว่า ที่ไม่แพ้ หมายถึงบัลลังก์ที่ชนะพญามาร. ๓. ภายใต้
ทันโพธิ์ ประเสริฐเหนือ มวยผสม คือเป็นที่นับถืออันเลิศโลก.
๔. เสวยลาภ คือ ความพ้นจากกิเลส เพราะพระองค์ที่เสวยคือ
สงครามคือพญามารเสียไต้.

๓๕๑. ๑. 'แท่นหญ้า' บัลลังก์ซึ่งเดิมเป็นหญ้า, ตามเรื่อง
ว่าพระองค์รับหญ้ามาจากพราหมณ์ผู้หนึ่ง แล้วเอามาตาก ทรวง

๒๖๘

ทะเลงฟ้าย

อธิบายให้เป็นบัลลังก์. ๒. รวตรอบัลลังก์ รือบัลลังก์เสีย
โดยเร็ว.

๓๕๒. ๑. ถ้าแผ่นดินมีเทวดา อยู่ด้วย หรือมีกันทุกชั้นฟ้า.
หรือมี ที่เขาความว่า อยู่ร่วมพร้อมเพรียงกัน เช่น ชาวอินเดีย
ก็ทำเสียงให้ร่วมพร้อมกัน. ๒. แล้วก็จะระดมมีขาศ (ขาศ
พรรค) คือ มาร ที่มาแวดล้อมฝรั่งพร้อม.

๓๕๓. ๑. เพอญมรุกณะชาดา ฟ้ายฝ้าย 'เผอญให้
หมู่เทวดาและพรหมแพ (ฟ้าย) ไป (ฝ้าย) เลี้ยก่อน. มรุกณะ
หมู่เทวดา. ชาดา พรหม. ๒. เสกข์ประทับเห็นอพุทธอาสน์อยู่แต่
พระองค์เดียว.

๓๕๔. ๑. แม้ที่พิศคือพระขารมี ๓๐ ทิศ. บารเมศ แผลง
จาก 'ขารมี' สนธิกับ 'อิศ' เป็นคำสกรรณ (ดูข้อ ๑.๑๘). ดึงสา
จาก 'ถึงส' แปลว่า สามสิบ. ๒. อะคร้าว มาก. ๓. นางพระ
ธรรณีบันดาลให้ท่อน้ำไหลท่วมพญามารถึงแก่ต้องฟ้ายแพ. ธรร-
ณินทร์พินิตา นางพระธรรณี. เรื่องมีว่า พญามารยกทัพมาแย่ง
บัลลังก์ (คือตำแหน่งเป็นพระพุทธรเจ้า), พระพุทธรเจ้าทรงอ้างว่า
พระองค์ทรงบำเพ็ญพระขารมี ๓๐ ทิศนัยชาติไม่ถ้วน จึงควร
ได้ประทับบัลลังก์นั้น, และอ้างพระธรรณี (แผ่นดิน) เป็นพะยาน,
ขณะนั้นก็ปรากฏเป็นรูปนางพระธรรณีผุดขึ้นจากแผ่นดินวิเศษอ้าง

คำอธิบายศัพท์

๒๖๘

ว่า พรพพุทของค์ทรงฆ่าเพี้ยกศลและกรวคน้ำลงบนแผ่นดิน นาง
ไ้รับน้ำกรวไว้ใในสมทงั้น, แล้ นางกักรคมายสมเกกเป็นจรรน้ำ
หลังไหล ท่วมหม้พญามารนคองพ่ายแพ้, นางพระจรณนี้ เขา
ทำเป็นรูปนางเทพจคารคมายสมเป็นจรรน้ำ. ๕. ถันท่วม ไหล
ท่วมอย่างเคียวกขังท่วม.

๓๕๕. ๑. สมภารสมโพธิพัน พรรณนา ความพร้อม
สรรพแห่งความเป็นพระพุทเจ้า (ยิ่งเพิ่ม) พันระอธิบายไ้, เขา
ความว่า การที่พระพุทเจ้าชะระมารทงหลายแต่พระองค์เค็ยวนั้น
ทำให้ความสำเร้เป็นพระพุทเจ้าของพระองค์ปรากฏเด่นชัดขึ้น
เหลือที่ระอธิบายไ้. ๒. เขาจึงตั้งพระนามเรียกพระองค์แพร
หลายไปว่า 'พระสรรเพ็ชญ์พิชิตมาร' (พระผู้ชนะพญามาร ผู้
ทรงรู้สวรพัทร). มาเรศ(มาร+อิศ) อิศ เป็นคำสกรวด (กูข้อ
๑.๑๘) มารผู้เป็นใหญ่ คือ พญามาร, เล่าลือออชิงทั่วโลก
สนันหวนไหว. เกรอก ออชิง. หล้าแหล่ง โลก. เลวง สนัน
หวนไหว.

๓๕๖. ๑. นฤโทษออ กกกชงออชิง. ๒. คดชกพิภพ
ทงหมคนดงพรหมช้นชอก. ภวัคร(ภว+อิคร) ชอกภพ, ชอกโลกก
หมายดงพรหมช้นชอกเรียกว่า 'ภวัครพรหม'. ไกว้ล (ม. เกวล)
ทงหมค, ทงสน. ๓. ทิศเบองชวาคดชกเชคักักรวาลชงเร็ยงกัน
ไม่มีทสนสุค. ๔. เบองคำลัดกลงไปดงนรกช้นสุคเรียกว่าอวิ

๒๗๐

ทะเลงฟ้าย

มหานรก เรียกสามัญว่า อเวจี. ไบราณเห็นกันว่าโลกนี้แบน มี
เขาพระสุเมรุอยู่กลาง มีมหาสมุทร ๔, ทวีปใหญ่ ๔, ทวีปน้อย
๒๐๐๐, มีเขาจักรวาลล้อมรอบ รวมเรียกว่าจักรวาลหนึ่งๆและ
จะมีจักรวาลอย่างนี้เรียงติดๆ กันไปในทิศทั้ง ๘ ไม่มีสิ้นสุดเรียก
'อนันตจักรวาล' ของชนมีภวัตรพรหมเป็นที่สูง, ของค้ำมอเวจี
มหานรกเป็นที่สูง.

๓๕๗. ๑. พระตรีโลกนาถ พระผู้เป็นที่พึ่งของโลกสาม
หมายถึงพระพุทธรเจ้า. ๒. แผ้วถางศึกมาร คือ ชะนะมาร.
๓. เสกข์โคขไม่มีพลทหาร บังรบข้าศึกพินาศ.

๓๕๘. ๑. ใจความ-ถ้าพระองค์มีพลทหารตามไปรบด้วย
ถึงชนะข้าศึกมอญ พระเกียรติก็คงไม่ลือขจรไม่มากมายนัก.
๒. ฐเรศออกอ้างเอือกฟ้าดินไหว กษัตริย์เมืองขึ้นกล่าวอ้าง
พระเกียรติของสันนพาคิน.

๓๕๙. ๑. ใจความ-พระองค์อย่าน้อยพระทัยในราชกิจที่
ทรงทำแล้วมาเลย เป็นภัยเทวดาช่วยแสดงพระเดชของพระองค์
ให้ทันในสนามรบ. แต่ที่ 'แต่ก่อน' คือที่ทำได้แล้ว.

๓๖๑. ๑. ตามเรื่องนั้นถูกต้องแล้ว. ๒. ไม่มีข้อสงสัย
เป็นเล่ห์กลเลย. ฤๅสนเทห์ ไม่มีข้อสงสัย, แล=และ. ๓. ข้อ
ความที่แสดงก็ถูกต้องด้วย.

คำอธิบายศัพท์

๒๗๑

๓๖๒.๑. พระบรมโลกโมลี ‘พระผู้เป็นมวยผมโลกอันสูงสุด’ หมายถึงพระพุทธเจ้า. ๒. เอือนพระโสมง์ออกสาธุการ คือเปล่งพระวาจาว่า ‘สาธุ!’. ๓. ประชุมเสี้ยมทั้งสิบ (ทศนัช) เหนือหน้าผาก. กรกรรพุม กับ ชุมทศนัช หมายความว่า ประชุมมือ อย่างเดียวกัน. ๔. ยิน มลากเลอमान ทรงกัพระทัยสูงสุด, มีพระทัย (มาน) ยินก็สูงสุด (เสอ). ๕. เจ้ากุดอบชี้แจง น่าขบใจ.

๓๖๓. ๑. รู้เหกว่าตายซึ่งโกรธในพระทัยแล้ว. ๒. สว่างโทย ผ่องใสไร้โทย คือ ถวายพระพรให้พระองค์ไร้โทยคือทุกข์ภัยทั้งหลาย.

๓๖๔. ๑. ข้าบวิบาททั้งหลาย หมายถึงนายทัพนายกองที่ตามเสด็จไม่ทัน คำ ‘บาทขงกช บัวิบาท’ หมายความว่า พระบาทที่มีคอกบัวิรอง ใช้เป็นคำยกย่องผู้มีบุญเช่นกษัตริย์ของคนเป็นกันว่ามีบุญเสมอพระพุทธเจ้า ซึ่งถือกันว่าท่านจะก้าวไปที่ไหน ก็มีคอกบัวิผูกขึ้นรับพระบาท. ๒. ควรใ้รับโทยสาหัสทั้งโคตรเล่ากันว่า ครั้งโบราณผู้ทำผิดร้ายแรง เช่นเป็นกษัตริย์ต้องรับโทยทั้งโคตร คือ กำหนด๗ชั้นหรือ๗ชั่วโคตร ได้แก่ทวภ, ปู่, พ่อ, ทีวี, ลูก, หลาน, เหลน. ๓. ‘แต่ใ้ไ้เฮาเคียรทูลละอองพระบาททำการแทนพระบาทมา’ เขาความว่าใ้รับราชการมา. ๔. แต่ก่อน

๒๗๒

ตะเลงพ่าย

ตั้งแต่พระอภัยมณี (ตา คือ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ) ตลอด
จนพระเจ้าหลวง (พระราชบิดา คือ สมเด็จพระมหาธรรมราชา).

๓๖๕. ๑. ใจความ-ล่องมาถึงพระองค์ครองราชย์ (ก็ไ้
รับราชการสืบมา) เป็นคังพุทธบริษัท (คือ เทวดา พรหม) ไ้ร
งคโทษ พวกนี้อย่าฆ่าให้กายเลย อาคมภาพ (เผื่อ) ขอเสีย
ครึ่งหนึ่งเถิด.

๓๖๖. ๑. ถ้าเกิดสงครามขึ้นอีก เขาจะไ้ช่วยเพิ่มขาม
คือช่วยบำรุงแผ่นดินของพระองค์. ภพพระนา แผ่นดินของพระ
องค์. ๒. ที่เขาจะเสื่อมคลายความสามารถ (วาย) ไม่หวังแก้ตัว
(ตนแก้) ไ้ไ้ความชอนั่นคงไม่มี. ชอบไ้ ไ้ความชอย.

๓๖๗. ๑. คาลสดับอรรถ เผอิญฟังข้อความ (ที่ถูกพระ
ทัย). ๒. ถวายพระพรอ้ายจัน ทูลวิงวอนขอ 'ถวายพระพร'
แปลว่า ไ้พร แต่ไ้ในราชาศัพท์ว่า พระสงฆ์ทูลข้อความแก่
เจ้านาย. 'ถวายพระพร' ที่นี้จึงหมายความว่า ทูล, กล่าว. ๓. โไทย
หม่อมมาดย์ทุกนาย (มูล). ๔. เพื่อกฤณาเห็นว่ายังรักษาความ
จงรักภักดีในพระบาท (ในพระองค์) อยู่. ๕. เจ้าชี เจ้าพระ
สงฆ์ คือสมเด็จพระวันรัต. ๖. ถ่ายทาง (หน) ผิดทาคความชอย
คือถ่ายโไทยทาคความชอย. ๗. ขุนสงฆ์ พระวันรัต คือสมเด็จพระ.
๘. ราวิศ คือราวี=การรบกัน (ศ. เข้าลิลิตคุณไชย ๑.๑๘).

คำอธิบายศัพท์

๒๗๓

๑๘. ไม่ใช่กิริยาที่อาตมภาพระตามเสด็จปรึกษาด้วย. ๑๙. ควรเป็นไปตามพระอัยยาคัยของบพิตร. อัยยา ละคราก อัยยาคัย. ๑๑. เป็นส่วน (เบื้อง) ที่ทรงหาอุบายใช้สอย (เชิงใช้). ๑๒. เวียงวัดวังคือวัด เพราะสมเด็จพระวันรัตเป็นเหมือนเจ้าพระสงฆ์ จึงเรียกวัดของท่านเปรียบด้วยวัง. ๑๓. พาสงฆ์ที่มาเป็นเพื่อนมากมาย (อะคร้าว) นั้น. ๑๔. เสาวนีย์ คำเต็มว่า มีเสาวนีย์พจน์ 'มีคำควรฟัง' คือมีพระโองการสั่ง. ๑๕. เนื่องมนตรี 'มนตรี' ว่า ขุนนางที่ปรึกษา ที่นหมายถึงนายทัพที่ท้องไทย. เนื่อง คือ เนื่องนอง, มาก. ๑๖. โดยดับ โยบลำดับ คือมีพระราชกำหนดให้นายทัพไปทำหน้าที่เป็นลำดับไป. ๑๗. รังพล 'รังพล' คือคุมพล (ที่ใช้ 'รัง' เพราะระต้องการให้รับกับคำ 'คลัง' ข้างต้น). ๑๘. เหยื่อไปโหมเวียงทะวาย ยกไปรบเมืองทะวาย. ๑๙. หมายเจ้าพระยาจักรี มีหมายรับสั่งให้เจ้าพระยาจักรี. ๒๐. พรักพิริยเทียบทัด พร้อมด้วยพล (พิริย) เทียบเท่ากัน (เทียบทัด). ๒๑. เร่งรักไปรบเมืองทะนาวศรี. ๒๒. ชะไมมาตยา นายทัพทั้ง ๒ คือเจ้าพระยาพระคลังและเจ้าพระยาจักรี. ๒๓. พิภาย 'กล่าวแย้ง' ที่นหมายความว่า ปรึกษา. ๒๔. หัวเมืองชิน (เมืองออก) ฝ่าย

๒๗๔

ทะเลงฟ้าย

เหนือ (อุคตวานนคร) ซึ่งกวาดต้อนครอบครัวลงมามาก (เลขก=ยก, กวาดต้อน) แต่คาดว่า (หมาย) ยังไม่หมด. ๒๕. ทรงทริตรองถึงศึกมอญว่า คงเขาสง ถึงจักรบก็ไม่กลัว (ญ่า่าน) ควรบำรุงเมืองฝ้ายเหนือไว้. ๒๖. คงคู่กัลป์ ประลัย ให้อยู่คู่กันกับกัลป์บรรลัย คือให้คงอยู่นั่นกัลป์. กัลป์ หรือ กัลป์ ที่นี้หมายถึงเวลาที่โลกเจริญมาจนทำลาย ภัยไฟ, ภัยน้ำ, ภัยลม (ซึ่งเรียกว่า ไฟประลัยกัลป์, น้ำประลัยกัลป์, และลมประลัยกัลป์). ๒๗. เฉลอมแหล่งไฟท 'เฉลิมโลก' คือส่งเสริมให้เชิดชูอยู่ในโลก.

๓๖๘.๑. ใจความ—ทรงตั้งพระชัยบุรุษ เป็นเจ้าพระยา 'สุรสีห์' สำเร็จราชการวังเมืองพิษณุโลก. ผายพจนพากย์ 'เบ็คถ้อยคำ' คือตรีศ. เบ็งบัณฑิต ในส่วน (เรื่อง) พระราชโองการ. ผะยอยศ 'เบ็คยศ' คือเลิศยศ. สุธสีหนาท เสนอณา 'มอบให้ (เสนอ) มีสุรสีหนาท (บันดืออย่างราชสีห์ ที่กล้าหาญ)' คือให้สำเร็จราชการ. เถลิงพิษณุโลกครั้ง ขึ้น (เถลิง) รังเมืองพิษณุโลก.

๓๖๘.๑. ใจความ—แล้วตรีศทั้งให้พระเชียงทองเป็นเจ้าเมือง 'พิชัย'. ผะยเสาวนิต 'เบ็คคำที่ทั้งฟัง' คือพระราชโองการ (เสาวนิต แผลงจาก 'สุนิต' แปลว่าไ้ฟังแล้ว).

คำอธิบายศัพท์

๒๗๕

๓๗๐.๑. ใจความ—มอขให้หลวงจำครองเมืองสวรรคโลก. ๒. ด้านด้านเหนือชล ‘ด้านเขตต์เมืองพันน้ำ’ คือเขตต์หัวเมืองฝ่ายเหนือทั่วไป.

๓๗๑.๑. ใจความ—ตราให้พระศรีเสาวราชไปรั้งเมืองสุโขทัย.

๓๗๓.๑. อิงกิตถการเออบเอออก พระเกียรติอซึ่งทำให้เอิบอิมและเล่าลือเอิกเกริก. กิตถการ เพี้ยนจาก ‘กิตถการ’ (กิตติ+อาการ) ว่าอาการที่เล่าลือ. ๒. คือกษานเครงชรณี่มีใจคักเล่าชานกันครนเครงแผ่นกิน. ๓. ถคิง คือ ณะเกิง ว่ารุ่งเรือง, ว่ากักก้อง. อิกถคิง ว่าอิกถกักก้อง. ๔. มลาประเทศ เมืองลาว หมายถึงเมืองเชียงใหม่. มลา โดยมากใช้ ‘มลาว’ แผลงจาก ‘ลาว’. ๕. โยนก เติมหมายถึงพวกกรีกที่มาค้ำลุ่มน้ำสินธุไค้และเข้าปกครองอยู่, และแปลว่าชาวต่างชาติค้ำย. ค้อมาหมายถึงเขตต์แคณลุ่มน้ำสินธุ้นั้น (นัยว่าไค้แก่เขตต์ชัญจาปในอินเดียบค้ำนี้) ไทยเรานำชื่อนี้มาค้ำให้มณฑลพายัพ สมมุคิว่าเป็นประเทศโยนก เรียกว่า โยนหรือยวนก็ไค้ เช่นลาวยวน ก็คือลาวโยนกหรือลาวเชียงใหม่้นเอง. ๖. จะพกพะพลิกคว่า. ๗. ตระดคพระเดโชพล ตกใจกลัวค้ำงพระเศ. ๘. ไม้เรื่อมกลเกียงราช ไม้ทำอุบ ยเกียงงอน คือคิกคักแก้งแย่ง

๒๗๖ ทะเลงพาย

มุ่งทำร้ายแก่พระองค์ (ราช คือพระนเรศวร). ๙. ตรัสตรี
 หากกระแห่ ตรีศัพท์รักษาอีกหาอุบาย. ๑๐. ครานเรา ๆ ล ๆ
 เอาทุกข์ (ถ้า) ครังเราไม่ชวนชวายุหากลอุบายให้ความผิด
 (กระลำพร) เสื่อมหายไป (พินาศ) ก็สำหรับ (เพื่อ) จะ
 เบียดพิทน์ให้ไ้ทุกข์ (เอาทุกข์). ๑๑. หาผลประโยชน์อันควร
 เพิ่มพูนแก่บ้านเมือง (ภพ) ทั่วเขตต์สถานนาไทย (คือมณฑล
 พายัพ). ภัพผล ผลอันควร. (อภัพ หรือ ออภัพ ว่าไม่ควร.)
 ๑๒. สูสุรโลก สวรรคต. ๑๓. 'เสวยไฮศวรรย์' คือครองราช
 สมบัติ. ๑๔. สุดเสียดสอ ที่สุดเสียดสอคือตายด้วยของ้าวที่ทรง.
 ๑๕. ฮึกฮิ่ง ฮึกเหิมไปไกล. 'ฮิ่ง' คือ หิ่ง ว่านานหรือไกล.
 ๑๖. มอดมอญเมือง ๆ ล ๆ รอสี่ห้ เมืองคงจะรอควาย (มอด)
 เสียดเขตต์แดน, ถ้าเมืองหงสาวดีเสื่อมอำนาจแล้ว, พวกข้าศึก
 ที่จะทำศึกกับสยามก็เท่ากับเนือต้านทานราชสี่ห้ (รอสี่ห้).
 สื่อสงคราม ทำศึกติดต่อกันไป. ๑๗. เจกสกุณีโหมกราน
 เช่นนางนกรุกรยเข้าหาไฟ. ๑๘. ตรงตนต่อบมีคู่ จะทาง
 คนต่อไป ก็ไม่อยู่เป็นคู่แข่งกับเขาไ้. ๑๙. ผู้เฝ้าทะเลง
 'ผู้เฝ้ามอญ' คือเจ้าแผ่นดินมอญ. ๒๐. คู่ชวากรก่นขาด
 เสมอ (คู่) มือชวชวาคทำตาย (ก่น). ๒๑. บรรหารเดช
 บำรุงพระเดช (เช่นกายบริหาร=บำรุงกาย). ๒๒. ไม่มีโทษ

คำอธิบายศัพท์

๒๗๗

คือไร่แม่ในท้องฟ้า (ทวชน). ๒๓. คลาอำเภอลือเล็ดที่
 ปล้อยอำนาจพนมมือ. ๒๔. ควรวายเควคณิตร คือราชสมบัติ
 เพอบุชา (บ่าววง). ๒๕. ถวายขวงสรวง คือเครื่องบรรณาการ
 เพื่อหาความชอบ. ๒๖. คือลานนาไทย (กูซ้อ ๑๑).
 ๒๗. สูดเหง้า หมกทั้งวงศ์ตระกูล. ๒๘. (กูซ้อ ๓๖๗. ๒๖).
 ๒๙. ท้าวเพี้ย ตำแหน่งขุนนางไทยเหนือ ใต้แก่ท้าวพญา.
 ๓๐. กลับกล่อมใจให้ทำตาม. บันโดย ตาม, ทำตาม. ๓๑. เพื่อ
 แฝวถาง (กำจัต) โปษภัยมากมาย. ๓๒. (พวกท้าวเพี้ย)
 ใต้ยินคำแนะนำ (พระศาสน์) ก็ร้อง 'สาธุ!' (ซึ่งเป็นคำ
 แสดงความยินดีที่ช่วย): ๓๓. เชียงใหม่กลับเพื่องฟูทั้งเมืองฟ้า.
 ๓๔. ทำคนให้ต่ำเตี้ยตงช้าช่วงใช้ใกล้พระบาท ช่วงบาท
 ขำรับใช้ใกล้พระบาท. ๓๕. มอชขุนนางทั้ง ๓ ให้มาทูลแทน
 คือช้อแสนหลวง, ช้อแสนหนังสือ, และช้อนันทะพะยะ. ๓๖. สุร
 อากัปปี กิริยากล้าหาญ, คือท่าทางองอาจ. ๓๗. 'กุมของ
 ถวายและหนังสืออันงาม' คือ คุมเครื่องบรรณาการ และราช
 ศาสน์. ๓๘. ถวายบ้านเมืองให้เป็นเขตต์แดนเกี่ยวกับแผ่นดิน
 ไทย คือยอมเป็นเมืองขึ้น. ๓๙. ให้พระราชศาสน์นั้นเป็น
 เหมือนหนทางเงินหนทางทอง คือที่เรียกว่าเป็น สะพานเงิน
 สะพานทอง ทำให้ใครให้เชื่อมถึงกัน. ๔๐. ค่านเมืองตาก.

๔๑. กล่าวคำกั คำงาม. คำมลาก คำกั เช่นยนิมลาก ว่ายนิคั.
 ๔๒. รุดนำข้าว รับรุดนำข้าว. รุด คือรุดกว่ารับเร่ง. ใไซ่ 'รุด'
 เพื่อให้รับกับทุก. ๔๓. ถึงเมืองกำแพงเพ็ชร. ๔๔. คือ ท่านเจ้า
 เมือง (ผู้ว่าราชการจังหวัด) กำแพงเพ็ชร. ๔๕. ชลธิ์ ทิน
 หมายถึงแม่น้ำ (ธรรมดาแปลว่าทะเล). ๔๖. ในสำนักหมู่
 คนไทย (ชาวเมือง) ทั่วกัน คือ พวกทูตได้พักอยู่กับชาว
 เมืองทั่วทุกคน. ๔๗. ลอกลักษณะสำเนา ๆ ล ๆ สนเทห์ คค
 หนึ่งสี่ (ราชาสัน) ตามสำเนาเขาบรรจกระบอก (อย่างที่ได้
 หน้าโฉนดตราแดงโบราณ) ให้ผู้เป็นเจ้าเมืองหรือเป็นพนักงาน
 แพร่งให้นำหนังสือราชาสันไป. จำทูลสนเทห์ นำหนังสือคือ
 ราชาสันไป เรียกกันว่า 'จำทูลราชาสัน'. สนเทห์=หนึ่งสี่.
 ๔๘. เล่ห์ ๆ ล ๆ บันโดย อย่างซำคักผู้หวังจะกลับมาผูกมิตร
 ไมตรี เพื่อให้เจ้ากรุงศรีอยุธยาทรงทราบ แล้วคอยฟังสารตรา
 พระราชสิทธิ์ ซึ่งโปรดให้ทำอย่างไร ก็จะได้จัดไปตามเรื่อง.
 ๔๙. รับเรือโผยแผ่นน้ำ เร่งเรือพุน้ำแล่นไปในน้ำ. โผย
 พุน้ำ. ๕๐. ออกญามหาด คืออัครมหาเสนาบดีฝ่ายมหาดไทย
 ซึ่งเรียกกันว่า 'สมุหนายก'. ๕๑. ยินในลักษณะปราโมทย์
 ใต้ทรงฟังเรื่องในพระราชสำนักแล้วทรงยนิคั. ๕๒. บรรทับ
 ตราไกรสร ประทับตราราชสิทธิ์ (คือตรากระทรวงมหาดไทย).

คำอธิบายศัพท์

๒๗๘

๕๓. นครบันทาย ‘เมืองขอม’ หมายถึงเมืองกำแพงเพชร.
 ๕๔. หมายถึงสาร ๆ ล ๆ บุรณ มีหมายให้นำหนังสือ (ราช
 คำสั่ง) กษัตริย์เข้ามาถึงเมืองหลวง (กรุงศรีอยุธยา) ตาม
 แบบพระขรรค์ไชยธรณ. ๕๕. สองขุน ๆ ล ๆ แกลงสาร ขุนนาง
 ทั้ง ๒ รัชชกาลกลับมาเมืองกำแพงเพชรตามทรานนั้น ให้เจ้า
 เมืองส่งทูตมาสู่ถิ่นของพระองค์ (คือกรุงศรีอยุธยา) เพื่อทูล
 เรื่องราวแก่พระองค์. ขุนเวียง เจ้าเมือง (บันทึกใช้ว่า
 ผู้ว่าราชการจังหวัด). แกลงสาร ทูลชี้แจงเรื่องราว.

๓๗๔.๑. บอกให้อ่าน สาร ทราและ ทราบ ความแล้ว,
 ๒. จัดให้ยุกกระษัตริย์มาแทนตัวเจ้าเมือง. สนอง แทน.

๓๗๕.๑. คุมสุกลักษณะตั้งวาง คุมราชคำสั่งกับของ
 ถวายคือเครื่องราชบรรณาการ. สุกลักษณะ ‘เครื่องหมายดี’
 หมายถึงราชคำสั่ง. ๒. แสดงว่าข้าศึกถวายราชสมบัติ (ถวัลย
 ราชย์). ๓. นั้ยมเซตต์แดนทั้งหมดมาถวายด้วยเกรงบุญขารมี.
 ม้วนมอบ เป็นสำนวนอย่างม้วนผ้าหรือม้วนกระดาษหน้าโดนค
 ทรายของมอบให้ เอาความว่ารวบรวมมอบให้. หนาวบุญ คือ
 กถ์บุญขารมีหนานวสัน.

๓๗๖.๑. เมือง ๆ ล ๆ เนกนั้น ขุนนางเป็นอันมากที่
 คุมทศ ราชคำสั่ง และเครื่องบรรณาการมากมายนั้น. เมือง

๒๙๐

ทะเลงฟ้าย

‘เนืองนอง’ คือมาก. ขุน คือขุนนาง. สารา ‘หนึ่งสี่’ คือราชาศัส. บรรณาเนก คือบรรณ (ละจากบรรณาการ)+ชเนก เขาความว่าเครื่องบรรณาการมาก. ๒. ถึงกรุงศรีอยุธยา ก็ไปสู่อังวะแขก. ทวารศ หนึ่ง หมายถึง ‘ทวารวดี พระนครหลวง’ คือกรุงศรีอยุธยา. ห้างแขกหอ อังวะแขก.

๓๗๗.๑. ‘พึงให้ลูกขุนในทวาย’ คือแจ้งข้อราชการแก่กระทรวงวัง. ๒. ไทวัลยราชย์ พระผู้เป็นใหญ่ผู้ครองแผ่นดิน คือสมเด็จพระนเรศวร. ๓. เสนากฎ คือยศโยธาณชนิกหนึ่งเรียกว่า ‘เสือเสนากฎ’. ๔. ร่ายกลาบาตรเป็นชั้น ถึงภาชนะไฟเป็นชั้น ๆ คือมีทหารยามตามไฟรายกันเป็นชั้น ๆ ไป. กลาบาตร คือ ‘อุกกลาบาตร’ คือภาชนะที่ใส่คบายเพลิงเป็นของโยธาณ. ๕. พลทหารเหล่าต่าง ๆ (ดูข้อ ๒๔๗.๑๗) ๖. ถิศศีศตราอย่างเข้าสู่สงคราม. ๗. กวัดกวย คือกวัดไกว. ที่ใช้ ‘กวย’ เพื่อให้รัยกับ ‘หลาย’ ข้างหน้า. ๘. หมู่ขาว ปนหมู่ฟ้าย หมู่ม้าสีขาวปนกับหมู่ม้าสีเทา (ดูข้อ ๓๘.๒). ๙. สำหมู่เขี้ยวหมู่ปลัง ๆ ล ๆ ปนผ่านแซม คำดาษ พวกหมู่ม้าเขี้ยวหมู่ม้าปลัง (เขี้ยวอ่อน) แข่งกับเหล่าเหลือองปนกับม้าผ่าน ม้าแซมคำ (คือม้ามีสีหนึ่งเป็นพื้นและมีสีคำแซม). ประนัง แข่ง. แปมปน คือปน (แปมก็ว่าปน)

คำอธิบายศัพท์

๒๘๑

๑๐. ดัดพิดาน กากเพดาน (ใช้คักเพอรักับยัก). ๑๑. ศาล
 พลเรือน ศาลว่าราชการพลเรือน คือ มหาดไทย. ๑๒. เตือน
 กันอำอาตม์หมด เถน่กัันแ่งทัวตามเครื่องยศทั้งหมด.
 ๑๓. เครื่องยศถมเงินและถมทอง. ๑๔. สำขุน พวกรุ่นนาง.
 ๑๕. สองบัก ผ้ายายซึ่งริม ๒ ข้างทำเป็นลวดลาย ปกติมัก
 เรียกกันว่าผ้าส้มปัก. ๑๖. ประจําอยู่แจจัน. ๑๗. หน้าบัญชร
 สิงหาสน์ หน้าท่างที่พระเจ้าแผ่นดินแต่ก่อนทรงประทับเรียกว่า
 สิงหบัญชร. ๑๘. มุขเด็จพระอัสนั้บรรงก็ ราชบัลลังก์อันตั้งอยู่
 ที่มุขเด็จพระบัลลังก์หน้าพระที่นั่งสุทโธมหาราสาท. ๑๙. ขัตติ-
 ยโยค เครื่องประกอบยศกษัตริย์. ๒๐. ดาษโถม คายระทม.
 ๒๑. จารุจรรณ ผงทอง. ๒๒. สระพราศพิริยอุภัย เวียงราย
 คัวยข้าราชการ ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายมหาดไทยและกลาโหม. ๒๓. ทวี
 ชาจารย์เนมิตตักั พรหมณาจารย์และโอร. ๒๔. ประณมฯลฯ
 บทรัช ประณมนวทังสืบชั้นเชิดชูท (เหนือเคียร) สามครั้ง (สาม
 วาร) เพอชูลาละองพระบาท (บทรัช). ทสนั้ช เล็บสืบ. ทสง
 คูลี นวสืบ หมายความว่าประณมมิอ. บำบวง, สรวง บูชา
 ๒๕. นั้กัมัตตราชา พระราชาแห่งท้าว คือ พระจันทร์. ๒๖. สรัท
 กาล ฤคสูรท (ราวเคื่อนกันยายน). ๒๗. ทะท้าว งงัน

๒๙๒

ทะเลงฟ้าย

เอาความว่าต่างงกนัรบับแชนเมอง.

๓๗๘. ๑. คำนัด ของค่านับ คือราชบรรณาการ.

๓๗๙. ๑. พระสถาน คือ พระสถาน. ๒. ท้ามท้อง ท้ามกลาง
ท้องพระโรง. ๓. ท่านเจ้าพระยาฝ่ายมหาดไทย คือเจ้าพระยา
จักรี ทูลเบิกขึ้นคั้นว่า 'สรวมชีพ'. ๔. กรวยและกถั่วช้ำ
สามครั้ง ถ้วนทั้งยวน (คือทูกเขียงใหม่ ซึ่งเรียกว่ายวน) และ
ข้าราชการฝ่ายสยาม.

๓๘๐. ๑. พระศรีปริปริษา อ่านเนื้อความ (เซลงฮรรต)
แสดงตามนัย (เล่ห์) ในพระราชศาสตร์ให้รู้เรื่องที่ผูกไมตรีค่อ
กัน. สนเทห์ หนังสือคือ ราชศาสตร์.

๓๘๑. ๑. เจ้าสองเสียม เจ้าสยามสองพระองค์. เสียม
คือสยามหรือไทย. ๒. แต่ปาง แต่ปางก่อน. ๓. ขอเขือทาน
นฤโทษ ขอท่านไปรคอย่าให้มีโทษ. ๔. ขาดฟุน ขาดโกรธ
เคือง. ฟุน เป็นอาการของไฟที่ไหม้คูกุ่น อยู่เรียกว่าไฟฟุน.
๕. ข้างบเรศ ข้างระอองพระบาท. บเรศ เพี้ยนจากบตรีศ.
๖. อาบอาตมห่มหัว [อ่าน อาย-อา-ตม-] อายทั่วตัวและ
ปกคลุมศีรษะด้วย. ห่ม คือปกคลุม, สวมใส่ เช่นห่มผ้า. ๗. ไพร
ไทยใหญ่น้อย ไพรผู้คิใหญ่น้อย. ไทย ผู้ไม่เป็นหนี้ใครคือผู้คิ.
๘. งานยกพยุทโยธาไปรบ (จำขัง). ๙. ท้าวกำลังเลวลาถุ

คำอธิบายศัพท์

๒๘๓

‘ทรายเท่ากำล้างเสื่อมทำลาย’ คือทรายเท่าหมกสติกำล้าง. ๑๐. คุ้ง
ฟอดไฟฟอนกัลป์ ฆนทำลายท้วยไฟประลัยกัลป์. ฟอด ฆค,
ทำลาย. ฟอน ทำให้แหลกหรือประลัย. ๑๑. ขอเขาเขตต์แดน
เพิ่ม ถวายแก่พระองค์ให้เป็นแผ่นดินเดียวกัน. แตนดล พันดิน
แดน. ๑๒. เตรียมตั้งวายดำเนอร เตรียมของถวาย (เครื่อง
บรรณาการ) เกิรทางไป. ๑๓. เคียดไข้ ไข้แค้น. ไข้ ไข้.
เคียด แค้น.

๓๘๒.๑. มลาเขตต์ ประเทศลาว (มณฑลพายัพ).

๒. โฟนอนอก ชื่อน้ำหอมเป็นเมืองจีน.

๓๘๓.๑. เจ้า พสุธาร ‘ผู้เป็นผมของแผ่นดิน’ คือเป็น
เจ้าแผ่นดิน. ๒. ตริวาร สามครั้ง ตามประเพณีทวิษุทธกรัย
แขกเมืองยอมปฏิสันถารสามครั้ง (ทั้งโคลงข้างหน้า). รวมใจ
ความว่า ๑. เจ้าแผ่นดินของท่านพร้อมท้วยพระวงศ์ทรงสหายก็
หรือ? (โคลง ๓๘๔). ๒. ทินฟ้าอากาศในเมืองท่านให้ผล
สมบูรณ์ก็อยู่หรือ? (โคลง ๓๘๕). ๓. ข้าศึกนอกในสงข
รายนคาสหายก็อยู่หรือ? (โคลง ๓๘๖—๓๘๗).

๓๘๔.๑. เียง ยุคดี แขนขอย่างยุคติธรรม. ๒. ทวย
ธเรศ หมู่เข้าแผ่นดิน. ธเรศ แผ่นดิน ‘อิศ’ เป็นคำสกรวด
(กษัตริย์ ๑.๑๘).

๒๘๔

ทะเลงพาย

๓๘๕. ๑. ไพ ศรพณ์ ^{นี้} หมายความว่าเข้า, ที่ริงศัพท์ ^{นี้} ก็อย่างเดียวกับเวสสวัณเป็นชื่อทั่วโลกบาลผู้เป็นพระเจ้าแห่ง ทรัพย์, ไทยเรานับถือเข้าเป็นทรัพย์ประเสริฐ จึงใช้ศัพท์นี้ว่า เป็นเข้าด้วย.

๓๘๘. ๑. ความว่าเมื่อรับพระราชบรรหารขบถครั้งหนึ่ง ^{นี้} อำมาตย์เป็นขุนนางมีชื่อกัซน ^{นี้} คือแปลพระราชดำรัสแล้ว ^{นี้} ถามทูล และทูลก็กล่าวตอบทุกครั้ง.

๓๙๐. ๑. ยินมลาก ยินที่. ๒. รัถเยศ ถนน, ถนนทาง (คือรัถยา+อศ) 'อศ' เป็นคำสกรวด (ดูข้อ ๑.๑๘). ๓. มรูกันดาร ทางกันดารด้วยทราย, ทะเลทรายที่กันดาร. ๔. มัชฌันติกสมัย 'เวลาพระอาทิตย์ตั้งอยู่ท่ามกลาง' คือเวลาที่เที่ยง. ๕. เพื่อภาสกรแผดเผา เพราะพระอาทิตย์แผดเผา เพื่อ ในคำประพันธ์โบราณใช้ว่า 'เป็นด้วย' หรือ 'เพราะ' ก็ได้. ๖. กลัษหอบกระหายน้ำ. โดย หรือ โดยว่าน้ำ. ๗. แลหาบ่อน้ำก็ไม่พบ. ๘. สระพัง ว่าข้อน้ำอย่างเดียวกันกับ ทะระพัง. ๙. รอดๆ ลๆ มลาย ชักเกี่ยวชีวิตจะถึงทำลายคอก รอดไปไม่ได้เลย. ๑๐. แยกกระบอกที่กรอกน้ำ. ๑๑. บุญชวน ชวนชวนบุญ, แสงหาบุญ. ๑๑. ยินที่หายหอบหิวไทย. ๑๒. เปรียบกับตัวเจ้าเชียงใหม่ใหม่. โยนก หมายถึงเขตต์แดนเชียงใหม่. ๑๓. ตระดกพระเดช

คำอธิบายศัพท์

๒๘๕

สะทกสะท้านพระเดช.

๓๘๒.๑. พระราชวังปีศาจทอง. ๒. พระที่นั่งสรรเพชญ์ปราสาทกรุงอยุธยา กล่าวว่าเป็นที่ประทับในระตูอื่น. ๓. เป็นแสงรุ่งพรายร่วงพรวยไปเมื่อถูกแสงอาทิตย์.

๓๘๓.๑. อ้าไฟรุ้งาม (ใช้อย่างเดียวกับ 'อ้าไฟ'). ๒. พระที่นั่งมังคลาภิเษกกรุงศรีอยุธยา กล่าวว่าเป็นที่ประทับในอุทยานาว.

๓๘๔.๑. พระที่นั่งสุริยามรินทร์ กรุงศรีอยุธยา กล่าวว่าเป็นที่ประทับในอุทยาน.

๓๘๕.๑. เมืองมั่ง เมืองมั่งคั่ง. ๒. ขุ่นขื่น ขุ่นเคือง และทุกข์ร้อนใจ. ขื่น หรือ ข่อน ว่าขื่นใจ, ทุกข์ร้อนใจ.

๓๘๖.๑. เถมอล หมู, เหล้า. ๒. พรรณิพก หรือ พรรณิพก แผลงจาก วนิพก ที่หมายถึงคนขอทาน, หรือผู้รับทานทั่วไป. ๓. วันละวัน คือทุกวัน ๆ. ๔. หกห้างแห่งสถาน คือโรงทานหกแห่ง ที่เรียกว่า 'ศาลาขทาน หรือ—ฉันทาน'.

๓๘๗.๑. แสงศักดิ์มงคลโมกข์ แสงสวรรค์และทางพ้นกิเลสคือพระนิพพาน. ๒. เร็น รอดโรสงสาร หลีกรอดตนให้พ้นจากสงสาร คือการท่องเที่ยวเวียนตายเวียนเกิด หมายความว่า บรรลุพระนิพพาน.

๒๙๖

ทะเลงพาย

๓๙๘.๑. การก ผู้ทำ, ผู้บำเพ็ญ. ๒. จีนศาสนูปถัมภก ผู้อุทิศทุนศาสนาพระชินส์ห์ (พระพุทธเจ้า). ๓. บริจาค ข้างซ้ายทั้ง ๔ คือ จิวร (ผ้า), บิณฑบาต (อาหาร), เสนาสนะ (ที่นั่ง, ที่นอน), คิลานเภสัชช (ยารักษาโรค). ๔. ชุมช้ หมู่พระสงฆ์.

๓๙๙.๑. อุชุกภาพ ความตรง, เดี๋ยวจึงความช้อตรง.
๒. แต่สักครั้งหนึ่งก็ไม่มี.

๔๐๐.๑. ปรานีมาโนช ความปรานีเกิดจากน้ำใจ.
มาโนช แผลงจาก มโนช ว่าเกิดแต่ใจ. มฤทุ อ่อน, อ่อนโยน.

๔๐๑.๑. เกือบหนึ่งศกได้ ๔ ครั้ง. ๒. อัมฎางคิก วิริยอินทรีย์ มีความเพียรรักษาคืออุโบสถทั้ง ๘. อัมฎางคิก มีองค์ ๘. วิริยอินทรีย์ มีอินทรีย์ คือวิริย.(ความเพียร).เอาความว่ามีความเพียร. 'อินทรีย์' เป็นคำสกรรณ (ดูข้อ ๑.๑๘).

๔๐๒.๑. ทรงเจริญความเป็นมิตร คือแม่เมตตาทิทัตต์ ทั้งพรหม (ซึ่งเรียกว่าเจริญพรหมวิหาร ๔ คือเมตตา, กรุณา, มุทิตา, อุเบกขา อยู่เป็นนิตย). ๒. ให้สัตว์โลกเสพสำราญทั่วกัน. ชัคสัตว์ สัตว์ในแผ่นดิน คือสัตว์โลก. ๓. จันทรกานต์ ช้อแก้ววิเศษนิยมว่ามีรัศมีเป็นคังแสงจันทร์ คู่กับแก้ว. สุรยกานต์ ซึ่งมีรัศมีอันเป็นเปลวไฟ.

คำอธิบายศัพท์

๒๘๗

๔๐๓.๑. เขือกเหล่า เขือกเข็นเหล่า คือ แผ่นกิน.

๒. ในจำพวกชำแผ่นกิน.

๔๐๔.๑. ทรงมันคงในความอตกถัน คือ แสคองขันติธรรม.

๒. กำฤษณะ (กัณฑหา คือ ความทะยานอยาก), วิโรธ (ความโกรธ), ราคี (ความกำหนัด), ชุ่นช้อน (ความเคืองแค้น). ๓. พุทธบารมี การสร้างกุศลเพื่อไ้เป็นพระพุทธรเจ้า. ๔. วิมุตติสุข แสง แสงหาสุขในความพ้นกิเลส คือพระนิพพาน.

๔๐๕.๑. โบราณ รัต ปรเพณีโบราณ. รัต ระก

ทวิท. ๒. นิตินาสาสตร์ 'ตำราหลวงว่าด้วยแบบแผน' คือ กฎหมายบ้านเมือง. ๓. ใ้ ฐเรศตั้งแต่ปาง พระเจ้าแผ่นดิน ไ้ตั้งไว้แต่ปางก่อน.

๔๐๖.๑. ขัตติยวัตร ความประพฤติหรือมรรยาทของ

กษัตริย์. ๒. จัตราบรรษัท บริษัท ๔ หมายถึงราชบริษัท คือ กษัตริย์, พวาทมณ, กฤททก, สมณะ. ๓. สังคฤพัสตุ คือ สังคหัตถุ (สิ่งที่ยึดเหนี่ยวน้ำใจคน) ๔ อย่างคือให้ทาน, กล่าว วาจาอ่อนหวาน, ทำประโยชน์แก่ผู้อื่น, ประพฤติทวิให้เสมอ.

๔๐๘.๑. ส่วนเสนา (ข้าราชการ) เนืองนองอเนกเป็น

ฝ่ายหน้า (ผู้ชาย) และสนมฝ่ายใน (ผู้หญิง). ราชการใช้คำ 'ฝ่ายหน้า' หมายถึงผู้ชาย, 'ฝ่ายใน' หมายถึงผู้หญิง. ๒. ทกเกื่อน

๒๘๘

ทะเลงฟ่าย

จ่ายเบี้ยวรัชครึ่ง ๑ สิบจ่ายครึ่ง ๒ หมายความว่าจ่าย
เบี้ยวรัช ๒ ครึ่ง คือกกลางบครึ่ง ๑ สิบครึ่ง ๑.

๔๐๙.๑. คนโคประสังข์ตั้งการค้าขาย แต่ทรัพย์สินหมด.
๒. ถวายฎีกา (กู้ทรัพย์สินหลวง) พระองค์ทรงเอาเป็นธุระประทาน
ให้. ๓. ครบสามปีต้องส่งหลวงสองเท่าที่ไต่กู่ไป คือ ๓ ปี
ทันชนคอก เช่นกู่เงินไปซึ่งหนึ่งครบ ๓ ปี ต้องส่งทั้งกันและ
คอกเป็น ๒ ซึ่ง.

๔๑๐.๑. ทรงเอนโองการ (ทรงกล่าววาทา) มีโศชา
หวานทั้งน้ำอมฤตย์ (อ่อนหวาน). ๒. พฤทธิภาพ ความเจริญ
อายุ. ๓. เขาควรเป็นปู่, ลุง, น้าอย่างหนึ่งอย่างใดก็ควรเรียก
เขาว่า ปู่, ลุง, น้าตามน. บัณฑูร ทนหมายถึงร้องเรียก ซึ่ง
ตามธรรมเนียมแปลว่าคำสั่ง.

๔๑๑.๑. (กู่ข้อ ๔๐๖.๓). ๒. โจรจัด การโจรกรรม
โจรทาง คือ เขายาง. ๓. ประตุเรือนไม่มีลิมสลัก (คือไม่ต้อง
ใส่กลอน) บ้องกัน. เขา ควรเป็นเหย้า แต่ทันต้องการเอก.

๔๑๒.๑. ทรงถิอศกกรรมขด ๑๐ ข้อ คือ เว้นจาก
กายทุจริต ๓, เว้นจากวจทุจริต ๔, เว้นจากมโนทุจริต ๓.
๒. ทรงมีความเพียรประพฤติ 'จักรวรรดิวัตร' (๑๒) ถูกต้อง
ตามเขียงอย่าง.

คำอธิบายศัพท์

๒๘๘

๔๑๔.๑. ประธานแก้ว (ของวิเศษ) ให้เต็ม^๑ที่มากอย่าง
ต่าง ๆ. นานек ละกอนานาเนก ว่ามากต่าง ๆ. ๒. เป็นต้นว่า
ม้าหลวงอันกล้าวิ่งกัสมพัก. เห็จ 'เหาะ' ^๑ที่นี้หมายถึง วิ่ง,
ลมฝน 'ลมหมุน' ^๑ที่นี้หมายถึง ลมพัก.

๔๑๕.๑. พระราชวงศ์ของพระเจ้าแผ่นดิน มากไม่มีที่สุด.
เนื่อง^๑นั้นดี คือเนื่อง+อนันต=มากไม่มีที่สุด.

๔๑๖.๑. ผัว ของกิน ภาชนะบูชาไฟ (เครื่องบูชาไฟ
ตามพิธีพราหมณ์). โหติ แผลงจาก หุติ อย่างเดียวกับ หุค
ว่าการบูชาไฟ. ๒. นายกเข้าปุ่น ทรงปุ่น คือประธานแก่พ่อช
เจ้าเรือน^๑ที่เรียกว่า คหบดี. (เข้า คือ เท้า เพราะต้องการเชก).
๓. สारस คือที่ใช้กันว่า 'สินสมรส' ไคแก่ทรัพย์สิน^๑ที่ผู้เมียรวม
กันหาได้ ^๑ที่นี้หมายความว่า ประธานทรัพย์สิน^๑ที่วันแก่คหบดี.

๔๑๗.๑. เป็นกัฉนิกรรมหาพรหมเป็นชั้น ๆ อันกันอยู่
บนฟ้า มีเงาร่มเย็น^๑เฟื่องฟู. ฟูฉาย คือ 'ฟูฉายา' ว่าเงาร่ม
รื่นเจริญ^๑ขึ้นทุกที.

๔๑๘.๑. พวกถอยบาปให้ขำปรำง (พราหมณ์) ทั้งหลาย
และพวกระงับโรค (สมณะ=หมายถึงพระสงฆ์). ๒. บริสุทธิ
ศีล 'ศีลเพื่อความบริสุทธิ์' คือศีล^๑ที่ให้ความบริสุทธิ์หมกมิเลส

๒๘๐

ทะเลงพาย

มี ๔ อย่าง คือ (๑) ปาติโมกขสังวร (รักษาคีลภิกษุเรียกว่า ปาติโมกข์), (๒) อินทรีย์สังวร สรรวมอินทรีย์ ได้แก่ ตา, หู, จมูก, ลิ้น, กาย, ใจ, (๓) อาชีวะยาริสุทธิ ความบริสุทธิ์ ในการเลี้ยงชีพ, (๔) ยัจริยยะจเวกขณะ พิจารณายัจริยทั้ง ๔ คือ ฝั่ อาหาร ที่นั่งที่นอน ยาแก้โรค เสียดก่อนแล้วจึงบริโภคน้ำ คัด ๔ นี้ เรียกสามัญว่า ‘จตุยาริสุทธิศีล’. ๓. นฤนาถ หรือนรนาถ ‘ที่พึ่งของคน’ คือพระเจ้าแผ่นดิน.

๔๑๙.๑. แผ่นก้าง คือแผ่นง้ง หรือ แผ่นกั้น.

๔๒๐.๑. ทาสภู ข้ำแผ่นดิน. ‘ภู’ แผ่นดิน เช่น ‘ภูบคี่’ เจ้าแผ่นดิน. ๒. เบญจาพิธไพธู เลื่อนจาก ‘เบญจพิธเวร’ คือเวร ๕ อย่าง หมายถึงศีล ๕.

๔๒๑.๑. ที่ระทรงท่วงโยหรือทรงแทนไว้นั้น ทายาคนัก.
๒. ทวยธเรศ พวกข้ำแผ่นดิน, ชาวเมือง. ธเรศ (กู้อ้อ ๓๘๔.๒).

๔๒๒.๑. ครุผู้ประพฤคิพรคทั้งปวง (คือสมณะพราหมณ์).
๒. ทรงละมานะ ๘ อย่างเสียได้. มานะ ๘ อย่าง คือ (๑) ทัว เลิศกว่าเขาก็ถ้อมานะว่าทัวเลิศ, (๒) ว่าเสมอ, (๓) ว่าเลวกว่าเขา, (๔) ทัวเสมอเขาก็ถ้อมานะว่าเลิศ, (๕) ว่าเสมอ (๖) ว่าเลวกว่าเขา, (๗) ทัวเลวกว่าเขาก็ถ้อมานะว่าเลิศ,

คำอธิบายศัพท์

๒๙๑

(๘) ว่าเสมอ, (๙) ว่าเลวกว่าเขา.

๔๒๓.๑. ภูวนายก ผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน, พระเจ้าแผ่นดิน. ๒. อธรรมราคี มีความยินดีในการอธรรม คือทางกาเมศูมิหาราการ. ๓. อคมนิยฐาน 'ที่ไม่ควรไป' เช่นสำนักหญิงแพศยา เป็นต้น.

๔๒๔.๑. ไม่ลู่แก่ความอยากได้มาก อุดหนุนทางที่จะเอาทรัพย์สินหรือสารประโยชน์ของผู้อื่น. ดล ถึง, ตรงกับความว่า 'ลู่แก่, ถึงแก่'. มหิจฉภาพ 'ความปรารถนาใหญ่' คือความอยากได้มาก. ๒. แห่งมีให้ ๆ ล ๆ ที่เขาไม่ให้ก็หาเหตุโดยอ้อม อ้างเอาหน้าที่เข้าข่มขืนโดยใช้กำลัง เพื่อมุ่งประโยชน์ตน ซึ่งชื่อว่า 'วิสมโลก' เช่นนั้นไม่มี (ในพระองค์). วิสมโลก 'โลกไม่เสมอ' คือโลกแรงขึ้นทุกที.

๔๒๕.๑. ขัตติเยศก กษัตริย์ผู้เป็นใหญ่ในก่อน.

๔๒๖.๑. คู่ธเรศ คู่แผ่นดิน. ธเรศ (คู่ข้อ ๓๘๔.๒).

๔๒๗.๑. รจเรข แต่งและเขียน. ๒. ผลของพระคุณละของพระบาทพระเจ้าแผ่นดิน.

๔๒๘.๑. เพ้อตะเลงปรา ชเยศ พระเอย เพราะมอญแพ้วพระองค์. ปราชเยศ [อ่าน ประาชะ—เยศ].

๔๓๐.๑. โคลงนี้เป็นโคลงกะทู้ ต้องอ่านกะทู้ก่อน

๒๘๒

ทะเลงพาย

แล้วจึงอ่านโคลง.

๔๓๑.๑. พระองค์เจ้ากษัตริย์ราชทัตติยกุมาร.

๔๓๒.๑. ปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน แปลงกุฏิสงฆ์
เป็นคอก.๔๓๓.๑. ใจความทั้งหมด—ด้วยกำลังความเพียรพร้อม
ด้วยปรีชาสามารถใช้ปัญญาอันละเอียดเสาะส่องหาคำสุภาษิต
อันลึกและศัพท์ที่รู้ทั้งหมดมารวบรวมแต่งไว้ (ในต้น).๔๓๔.๑. เอาธูร เดี่ยวพ่อ เอาธูรเวรื่อนั้นอย่างเกี้ยว.
๒. จงเป็นขี้จัญพูนเพิ่มให้ไ้เป็น พระสาวกเบื้องขวาสำเร็จคัง
คิก. พระพุทธเจ้ามีอัครสาวก ๒ องค์ คือ อัครสาวกเบื้องขวา
หรือเรียกว่า ทุคฺยสาวก (คือเป็นสาวกที่ ๒ รองจากพระพุทธเจ้า)
ก็ไ้ อย่าง พระสารีบุตร, และ อัครสาวกเบื้องซ้าย อย่าง
พระโมคคัลลานะ.๔๓๕.๑. ทศพล ผู้มีกำลัง ๑๐ อย่าง ไ้แก่ทศพล
ญาณ ๑๐ มีพระญาณกำหนดรู้สิ่ง ที่ ควรและไม่ ควรเป็นต้น
ที่ไ้ใช้เป็นคำเรียกพระพุทธเจ้า. ๒. มีญาณอันยิ่งด้วยปัญญา
เห็นพระอริยสัจทั้งหมด หมายถึงไ้สำเร็จพระอรหัตต์.๔๓๖.๑. จิตฺเกทกัณดาร ทางกัณการมีประเภท ๔ คือ
ชาติ (ความเกิด), ชรา (ความแก่), พยาธิ (ความเจ็บไข้),

คำอธิบายศัพท์

๒๘๓

มรณะ (ความตาย). ๒. คือเขมฺพพิชมาร—มารทั้ง ๕ ได้แก่
 ฆันธมาร (ขันธ ๕—รูป, เวทนา, สัญญา, สังขาร, วิญญาณ),
 กิเลสมาร (เครื่องเศร้าหมองใจ), อภิสังขารมาร (กรรม),
 มัจจุมาร (ความตาย), เทวบุตรมาร (เทวบุตร เช่นพญามารที่
 มาแย่งบัลลังก์ของพระพุทธเจ้า). ๓. มะลายถิง ทำลายโล่ง.
 ๔. วิมุตติลาภ ลาภคือความพ้นจากกิเลส.

๔๓๗.๑. ถ้ายังเวียนว่ายอยู่ในวัฏฏะ คือการเวียนตาย
 เวียนเกิดอันเปรียบด้วยห้วงน้ำ. ๒. โลกุตตรโมลี ยอดของ
 ธรรมที่พ้นจากโลกวิสัย คือพระนิพพาน.

คณะผู้จัดทำ

ที่ปรึกษา

ดร.ชัยพฤกษ์ เสรีรักษ์	เลขาธิการสภาการศึกษา
ดร.ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์	รองเลขาธิการสภาการศึกษา
ดร.สมศักดิ์ ดลประสิทธิ์	รองเลขาธิการสภาการศึกษา
ดร.วัฒนาพร ระงับทุกข์	รองเลขาธิการสภาการศึกษา
นายเฉลิมชนม์ แน่นหนา	ที่ปรึกษาด้านระบบการศึกษา
นางเรืองรัตน์ วงศ์ปราโมทย์	ผู้ช่วยเลขาธิการสภาการศึกษา
นางเกื้อกุล ชั่งใจ	ผู้อำนวยการสำนักมาตรฐานการศึกษา และพัฒนาการเรียนรู้
นางพิจารณา ศิริขานนท์	ผู้อำนวยการกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร

บรรณาธิการ

ดร.รุ่งนภา จิตรโรจนรักษ์	ผู้อำนวยการกลุ่มพัฒนานโยบาย ด้านการเพิ่มโอกาสการเรียนรู้ ตลอดชีวิต
ดร.ชัชวาล อัชฌากุล	ผู้อำนวยการกลุ่มนิติการ
นายเอกพล ดวงศรี	นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ

คณะทำงาน

นางเกื้อกุล ชั่งใจ	ผู้อำนวยการสำนักมาตรฐาน การศึกษาและพัฒนาศึกษาเรียนรู้
นางพิจารณา ศิริชานนท์	ผู้อำนวยการกลุ่มพัฒนา ระบบบริหาร
ดร.รุ่งนภา จิตรโรจนรักษ์	ผู้อำนวยการกลุ่มพัฒนา นโยบายด้านการเพิ่มโอกาส การเรียนรู้ตลอดชีวิต
นางสาวกรกมล จึงสำราญ	นักวิชาการศึกษาชำนาญการ
ดร.ปิยะมาศ เม็ดไธสง	นักวิชาการศึกษาชำนาญการ
นายเอกพล ดวงศรี	นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ
นางสาวจรรยา สืบแก้ว	นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ
นางสาวอโณทัย สุขเจริญโกศล	นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ

ผู้ประสานงานการพิมพ์

นายเอกพล ดวงศรี	นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ
-----------------	---------------------------

ผู้อำนวยความสะดวกต้นฉบับและข้อมูล

นายธงชัย ลิขิตพรสวรรค์	สำนักพิมพ์ต้นฉบับ จำกัด
------------------------	-------------------------